

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка

В.О. ОНИЩЕНКО, Т.М. ЗАВОРА

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Полтава 2017

УДК 336.76(477)(07)
ББК У9(4Укр)264я7
О-58

Рецензенти:

Варналій З.С., доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Кужелєв М.О., доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи Університету державної фіскальної служби України;

Лактіонова О.А., доктор економічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри фінансів і банківської справи Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Затверджено науково-методичною радою університету
Протокол № 2 від 28.12.2016 р.

Онищенко В.О., Завора Т.М.

О-58 Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. – Полтава: ПолтНТУ, 2017. – 409 с.

ISBN 978-966-616-166-9

Розкрито теоретичні та практичні основи організації ринку фінансових послуг в Україні. Висвітлено інституційну структуру й систему взаємовідносин учасників ринку фінансових послуг. Розглянуто економічний зміст і порядок надання фінансових послуг небанківських кредитних і небанківських фінансових установ. До кожної теми додано тестові завдання, список рекомендованої літератури і питання для контролю засвоєних знань.

Навчальний посібник призначено для студентів економічних спеціальностей, а також осіб, які працюють у сфері фінансів.

УДК 336.76(477)(07)

ББК У9(4Укр)264я7

ISBN 978-966-616-166-9

© Онищенко В.О., Завора Т.М., 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	9
ТЕМА 1. РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ І ЙОГО РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ	9
1.1. Сутність та класифікація фінансових послуг	9
1.2. Роль і місце ринку фінансових послуг в економіці держави	13
1.3. Ринок фінансових послуг та його структура.....	16
1.4. Учасники ринку фінансових послуг	21
1.5. Питання для самоконтролю	25
1.6. Тестові завдання.....	26
1.7. Використана література.....	28
ТЕМА 2. ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА	30
2.1. Поняття фінансового посередництва.....	30
2.2. Функції фінансових посередників.....	36
2.3. Класифікація фінансових посередників	38
2.4. Питання для самоконтролю	40
2.5. Тестові завдання.....	41
2.6. Використана література.....	43
ТЕМА 3. ІНСТИТУЦІЙНА ТА СЕГМЕНТАРНА СТРУКТУРА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	44
3.1. Характеристика інституційної та сегментарної структури ринку фінансових послуг.....	44
3.2. Банківська система України.....	47
3.3. Небанківські кредитні інститути.....	54
3.4. Питання для самоконтролю	55
3.5. Тестові завдання.....	56
3.6. Використана література.....	59
ТЕМА 4. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА САМОРЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	60
4.1. Сутність державного регулювання ринку фінансових послуг і його напрями.....	60
4.2. Органи державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні	63

4.3. Організація, повноваження і порядок діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (НКРРФП).....	67
4.4. Умови створення та діяльності фінансових установ.....	73
4.5. Саморегулювання ринку фінансових послуг.....	77
4.6. Питання для самоконтролю.....	81
4.7. Тестові завдання.....	82
4.8. Використана література.....	85
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	86
ТЕМА 5. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА РИНКУ ГРОШЕЙ.....	86
5.1. Структура і суть грошового ринку.....	86
5.2. Характеристика фінансових послуг на грошовому ринку.....	89
5.3. Загальні засади функціонування платіжних систем в Україні..	93
5.4. Фінансові послуги на ринку дорогоцінних металів.....	97
5.5. Питання для самоконтролю.....	104
5.6. Тестові завдання.....	105
5.7. Використана література.....	107
ТЕМА 6. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ.....	108
6.1. Загальна характеристика валютного ринку.....	108
6.2. Повноваження Національного банку України та Кабінету Міністрів України у сфері валютного регулювання.....	112
6.3. Здійснення валютних операцій на території України.....	116
6.4. Конверсійні послуги на валютному ринку.....	119
6.5. Фінансові послуги на ринку FOREX.....	124
6.6. Питання для самоконтролю.....	129
6.7. Тестові завдання.....	130
6.8. Використана література.....	133
ТЕМА 7. РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ КРЕДИТНИХ СПІЛОК.....	135
7.1. Основні принципи та організаційні засади діяльності кредитних спілок.....	135
7.2. Економічні засади діяльності кредитної спілки.....	140
7.3. Фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок й об'єднаних кредитних спілок.....	143
7.4. Формування й використання страхового резерву та порядок покриття збитків від діяльності кредитних спілок.....	152
7.5. Питання для самоконтролю.....	157
7.6. Тестові завдання.....	157
7.7. Використана література.....	159

ТЕМА 8. РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ З ЛІЗИНГУ	160
8.1. Організаційно-правові засади фінансового лізингу	160
8.2. Надання послуг фінансового лізингу	168
8.3. Порядок оформлення договору фінансового лізингу	172
8.4. Розрахунок лізингових платежів	176
8.5. Оподаткування операцій фінансового лізингу	180
8.6. Питання для самоконтролю	185
8.7. Тестові завдання.....	185
8.8. Використана література.....	187
ТЕМА 9. ЛОМБАРДНІ ПОСЛУГИ.....	189
9.1. Сутність ломбардної діяльності на ринку фінансових послуг ..	189
9.2. Організаційні засади діяльності ломбардів	192
9.3. Кредитні та супутні послуги ломбарду	194
9.4. Вимоги до обліку й облікової реєструючої системи ломбарду.....	196
9.5. Питання для самоконтролю	199
9.6. Тестові завдання.....	200
9.7. Використана література.....	201
ТЕМА 10. ФАКТОРИНГОВІ ПОСЛУГИ	203
10.1. Сутність та види факторингу	203
10.2. Договір факторингу: предмет, суб'єкти, зміст.....	207
10.3. Факторингове обслуговування	209
10.4. Питання для самоконтролю	212
10.5. Тестові завдання.....	213
10.6. Використана література.....	214
ТЕМА 11. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ	215
11.1. Основи функціонування фондового ринку	215
11.2. Класифікаційні ознаки фондового ринку	219
11.3. Професійна діяльність на фондовому ринку.....	221
11.4. Фондова біржа як організаційно оформлений постійно діючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами	231
11.5. Питання для самоконтролю	235
11.6. Тестові завдання.....	236
11.7. Використана література.....	239
ТЕМА 12. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ З НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	240
12.1. Сутність і принципи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.....	240

Ринок фінансових послуг

12.2. Види недержавних пенсійних фондів, їх учасники та засновники	244
12.3. Діяльність недержавного пенсійного фонду на ринку фінансових послуг	249
12.4. Особливості сплати пенсійних внесків і здійснення пенсійних виплат	257
12.5. Порядок та терміни подання Адміністратором звітності з недержавного пенсійного забезпечення	265
12.6. Питання для самоконтролю	269
12.7. Тестові завдання	269
12.8. Використана література	273
ТЕМА 13. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ З УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ ПРИ ФІНАНСУВАННІ БУДІВНИЦТВА ЖИТЛА	276
13.1. Сутність фінансових послуг з управління майном та фінансування будівництва житла	276
13.2. Фінансування будівництва житла через фонди фінансування будівництва (ФФБ)	280
13.3. Фонди операцій з нерухомістю (ФОН) на ринку фінансових послуг	289
13.4. Питання для самоконтролю	296
13.5. Тестові завдання	297
13.6. Використана література	300
ТЕМА 14. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ З УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ	301
14.1. Загальні положення здійснення страхування в Україні	301
14.2. Фінансові послуги, що надаються у сфері страхування	308
14.3. Питання для самоконтролю	316
14.4. Тестові завдання	317
14.5. Використана література	319
ДОДАТКИ	321
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	350
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	357

ПЕРЕДМОВА

Необхідною передумовою подальшої успішної розбудови держави та її інтеграції до світового економічного простору є перетворення фінансового сектора України на конкурентоспроможне середовище з інвестиційно-інноваційним кліматом. У зв'язку із цим у сучасних умовах важливим завданням є розбудова ефективного фінансового сектора, здатного забезпечувати реальний сектор економіки необхідними фінансовими ресурсами й підтримку соціального розвитку країни, її інтеграцію у світовий фінансовий простір без загроз національним інтересам та економічній безпеці України.

Створення фінансової системи, здатної забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці, передбачає розвиток ринку фінансових послуг. Актуалізація проблематики розвитку ринку фінансових послуг супроводжується намаганням осмислити проблеми фінансового сектора, що потребують розв'язання.

Метою викладання навчальної дисципліни «Ринок фінансових послуг» є формування у студентів комплексного розуміння системи взаємозв'язків на ринку фінансових послуг та державної політики на цьому ринку. Досягнення визначеної мети передбачає підготовку висококваліфікованих спеціалістів у сфері фінансових послуг.

Програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни «Ринок фінансових послуг» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Зміст дисципліни «Ринок фінансових послуг» розкривається через систему економічних відносин, що виникають між прямими учасниками ринку при формуванні попиту і пропозиції на специфічні продукти – фінансові послуги. Предметом вивчення навчальної дисципліни є сукупність економічних відносин, які виникають у процесі руху фінансових ресурсів між державою, юридичними та фізичними особами за умов надання фінансових послуг спеціалізованими фінансовими і кредитними установами й іншими фінансовими інститутами. Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів: теоретико-методологічні засади організації та функціонування ринків фінансових послуг і функціональний механізм ринків фінансових послуг.

Ринок фінансових послуг

Основними завданнями вивчення дисципліни «Ринок фінансових послуг» є:

- формування комплексного розуміння взаємозв'язків суб'єктів на ринку фінансових послуг та системи спеціалізованих фінансових інститутів;
- визначення потреби споживачів фінансових послуг у конкретних ситуаціях та можливості задоволення цих потреб різними видами фінансових послуг;
- забезпечення комплексного розуміння позиціонування фінансових послуг різних фінансових інститутів як на фінансовому ринку в цілому, так і на окремих його сегментах;
- опанування засад побудови ринку фінансових послуг як цілісного механізму перерозподілу фінансових ресурсів;
- розвиток навиків порівняльного аналізу в галузі фінансових послуг та визначенні конкретних переваг і недоліків окремих видів послуг;
- економічно обгрунтоване порівняння фінансових послуг та здійснення відбору послуг, необхідних споживачу в конкретній господарській ситуації;
- визначення ролі держави на ринку фінансових послуг;
- висвітлення основних напрямів державної політики в галузі регулювання фінансових відносин, які виникають на ринку фінансових послуг.

Структура навчального посібника передбачає викладення лекційного матеріалу за темами, ключові терміни та поняття, питання для самоконтролю, тестові завдання, список рекомендованої літератури, додатки і термінологічний словник.

Висловлюємо щире сподівання, що викладений у навчальному посібнику матеріал сприятиме студентам у набутті практичних навичок і подальшій професійній діяльності.

Колектив авторів глибоко вдячний рецензентам за надання змістовних та конструктивних рекомендацій – д.е.н., професору Варналію Захарію Степановичу; д.е.н., професору Кужелєву Михайлу Олександровичу; д.е.н., доценту Лактіоновій Олександрі Анатоліївні.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

ТЕМА 1. РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ І ЙОГО РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ

- 1.1. Сутність та класифікація фінансових послуг.
- 1.2. Роль і місце ринку фінансових послуг в економіці держави.
- 1.3. Ринок фінансових послуг та його структура.
- 1.4. Учасники ринку фінансових послуг.
- 1.5. Питання для самоконтролю.
- 1.6. Тестові завдання.
- 1.7. Використана література.

Ключові терміни та поняття: фінансова послуга, ринок фінансових послуг, учасники ринку фінансових послуг, інструменти ринку фінансових послуг, значення ринку фінансових послуг, систематизація ринку фінансових послуг.

1.1. СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Послуга – це відповідна діяльність людини, спрямована на задоволення будь-яких потреб, яка не набуває матеріально-речовинної форми. У вітчизняній економічній літературі категорія «послуги» тлумачиться як особлива споживна вартість процесу праці, виражена в корисному ефекті, що задовольняє потреби людини, колективу й суспільства. Одночасно послуга – це будь-який вид людської діяльності, результатом якої є пропонування отримання вигоди.

В економічній та юридичній літературі фінансова послуга розглядається як вид діяльності, пов'язаний зі здійсненням фінансових операцій.

Загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг визначені ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (Закон від 12.07.2001 № 2664-III).

Метою закону є створення правових основ для захисту інтересів споживачів фінансових послуг, правове забезпечення діяльності й розвитку конкурентоспроможного ринку фінансових послуг в Україні, правове забезпечення єдиної державної політики у фінансовому секторі України.

Згідно із *Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»*, **фінансова послуга** – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Отже, основними ознаками фінансової послуги є такі:

- операції здійснюються на користь третіх осіб (тобто мають посередницький характер);
- предметом операції є фінансові активи;
- мета операції – одержання прибутку чи збереження реальної вартості фінансового активу.

Фінансові послуги є результатом діяльності учасників ринку фінансових послуг з фінансовими активами. Учасниками ринку фінансових послуг виступають особи, які відповідно до Закону № 2664-III мають право надавати фінансові послуги на території України; особи, котрі провадять діяльність з надання посередницьких послуг на ринках фінансових послуг; об'єднання фінансових установ, включені до реєстру саморегулювних організацій, що ведеться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг; споживачі фінансових послуг.

Фінансові активи – кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів.

У *Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»*, ст. 4, визначено, що **фінансовий актив** – це:

- а) грошові кошти та їх еквіваленти;
- б) контракт, котрий надає право отримати грошові кошти чи інший фінансовий актив від іншого підприємства;
- в) контракт, який надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах;
- г) інструмент власного капіталу іншого підприємства.

Згідно зі *статтею 4* Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансовими вважаються такі послуги:

- 1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- 2) довірче управління фінансовими активами;
- 3) діяльність з обміну валют;

Ринок фінансових послуг і його роль в економіці

- 4) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;
- 5) фінансовий лізинг;
- 6) надання коштів у позику, в тому числі й на умовах фінансового кредиту;
- 7) надання гарантій та поручительств;
- 8) переказ коштів;
- 9) послуги у сфері страхування й у системі накопичувального пенсійного забезпечення;
- 10) професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню;
- 11) факторинг;
- 11-¹) адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах;
- 12) управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю відповідно до Закону України «Про фінансово-кредитні механізми й управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю»;
- 13) операції з іпотечними активами з метою емісії іпотечних цінних паперів;
- 14) банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Органи, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг (щодо ринку банківських послуг та діяльності з переказу коштів – Національний банк України; щодо ринків цінних паперів і похідних цінних паперів (деривативів) – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; щодо інших ринків фінансових послуг – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг), можуть приймати в межах своїх повноважень рішення:

- 1) про належність операцій, які здійснюються на ринках фінансових послуг, до певного виду фінансових послуг, установлених вище;
- 2) про визначення операції як фінансової послуги, відсутність такої фінансової послуги серед видів фінансових послуг, передбачених переліком, установленим частиною першою статті 4 Закону від 12.07.2001 № 2664-III, та заборону надання зазначеної послуги.

Класифікація фінансових послуг здійснюється за різними ознаками, основними з яких є: за юридичним статусом клієнта; за спрямованістю на задоволення потреб клієнтів; за рівнем складності й ін.

Залежно від юридичного статусу клієнтів послуги поділяють на:

- послуги для фізичних осіб;
- послуги для юридичних осіб.

За спрямованістю на задоволення потреб клієнтів фінансові послуги класифікуються так:

- прямі послуги – безпосередньо спрямовані на задоволення інтересів клієнтів (*платіжні, комерційні, інвестиційні, страхові*);
- непрямі, або супутні, – послуги без отримання клієнтом додаткового доходу (*полегшують надання прямих послуг: клірингові послуги, телефонне управління рахунком, видача пластикових карток на основі депозитного рахунку*);
- непрямі послуги, що дають додатковий дохід клієнту чи знижують витрати при отриманні прямих послуг (*інвестування залишків на поточних рахунках в одноденні депозити*).

За рівнем складності фінансові послуги класифікуються так:

I рівень складності – орієнтовані на задоволення потреби великої кількості клієнтів і не потребують від них професійних знань, навичок (*відкриття рахунків, переказ грошей, обмін валюти, страхові послуги*);

II рівень складності – клієнти повинні мати спеціальний рівень підготовки (*Інтернет-страхування, Інтернет-банкінг, послуги з управління майном, торгівля цінними паперами*), для споживання переважної більшості фінансових послуг II – IV рівнів складності необхідне технічне обладнання (*комп'ютери, програмне забезпечення*);

III рівень складності – задоволення спеціальних фінансових потреб клієнтів, які мають відповідний рівень професійної підготовки в галузі фінансів (*послуги в системі Інтернет-трейдингу, фінансові послуги з формування портфеля цінних паперів*);

IV рівень складності – обмежене коло клієнтів – споживачів фінансових послуг з метою отримання специфічних фінансових послуг у вузькоспеціалізованих сферах (*послуги у сфері біржової торгівлі*).

Таким чином, фінансові послуги є основним елементом ринку фінансових послуг України. Від їх різноманіття та якості надання залежить загальна ефективність функціонування ринку фінансових послуг і фінансового ринку країни в цілому.

1.2. РОЛЬ І МІСЦЕ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В ЕКОНОМІЦІ ДЕРЖАВИ

Забезпечення реального сектора економіки необхідними фінансовими ресурсами, подальший соціальний розвиток країни, її інтеграція у світовий фінансовий простір без загроз національним інтересам та економічній безпеці України потребують подальшої розбудови фінансового сектора держави. *Фінансовий сектор* – одна з найважливіших сфер національної економіки, в якій відбувається формування й розподіл фінансових ресурсів і яка пов'язана з діяльністю фінансових установ.

Іншими словами, під *фінансовим сектором* розуміють фінансовий ринок, котрий забезпечує накопичення та розподіл інвестиційних ресурсів, взаємодію виробників і споживачів фінансових послуг за правилами, визначеними державою та її регуляторними органами.

Механізми реалізації економічних відносин на ринках фінансових послуг безпосередньо пов'язані зі здійсненням суб'єктами фінансової діяльності й фінансовими інститутами фінансових операцій щодо залучення, зберігання, видачі, управління, купівлі, продажу, розподілу та перерозподілу фінансових активів.

Загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг визначені ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III.

З точки зору українського законодавства *ринки фінансових послуг* – сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. *До ринків фінансових послуг належать* професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій із цінними паперами й інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

Основною метою функціонування ринку фінансових послуг є організація роботи всіх суб'єктів ринкових відносин, яка забезпечила б збалансованість між такими поняттями, як «інвестиції» та «заощадження».

Інвестиція (від лат. *Invest* – вкладення коштів) – господарська операція, котра передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав і цінних паперів в обмін на кошти або майно. Інвестиції поділяються на капітальні, фінансові та реінвестиції. У ширшому трактуванні вони являють собою вкладення капіталу з метою подальшого збільшення його розміру. Інвестиції мають фінансове й

Ринок фінансових послуг

економічне визначення. З фінансової точки зору це всі види активів (коштів), що вкладаються в господарську діяльність з метою отримання доходу. З економічної – видатки на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а також на пов'язані із цим зміни оборотного капіталу.

Учасники ринку фінансових послуг – особи, які відповідно до закону мають право надавати фінансові послуги на території України; особи, котрі провадять діяльність з надання посередницьких послуг на ринках фінансових послуг; об'єднання фінансових установ, включені до реєстру саморегулювальних організацій, що ведеться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг; споживачі фінансових послуг. Законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг можуть визначатися інші учасники ринків фінансових послуг.

Таким чином, **ринок фінансових послуг** являє собою систему економічних і правових відносин, пов'язаних із купівлею-продажем або випуском та обігом фінансових активів. Крім того, він являє механізм перерозподілу капіталу між інвесторами і позичальниками за допомогою фінансово-кредитних інститутів – професійних учасників ринку фінансових послуг на основі попиту та пропозиції на капітал.

Завдяки ринку фінансових послуг відбувається вільний рух фінансових ресурсів. Його основними інструментами є:

- гроші й розрахункові документи (інструменти ринку позичкового капіталу);
- різноманітні цінні папери, що обертаються на фондовому ринку (інструменти ринку цінних паперів);
- іноземна валюта та розрахункові валютні документи (інструменти валютного ринку);
- страхові послуги, які пропонуються на продаж (інструменти страхового ринку);
- золото, срібло, платина й дорогоцінне каміння (інструменти ринку дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння);
- цінні папери та документи, що засвідчують право власності на той чи інший вид нерухомості (інструменти ринку нерухомості).

Сутність ринку фінансових послуг розкривається в його функціях:

- мобілізація заощаджень приватних осіб, приватного бізнесу, державних органів, інвесторів, у тому числі зарубіжних, з наступною трансформацією грошових коштів у позичковий та інвестиційний капітал;

Ринок фінансових послуг і його роль в економіці

- реалізація вартості, втіленої у фінансові активи, й організація процесу їх доведення до споживачів (покупці, вкладники);
- перерозподіл грошових коштів підприємств та організацій з метою ефективного їх використання на взаємовигідних умовах;
- фінансове обслуговування й фінансове забезпечення процесів інвестування з урахуванням найефективніших напрямів використання капіталу;
- вплив на грошовий обіг та прискорення обороту капіталу, що сприяє активізації економічних процесів;
- формування ринкових цін на окремі види фінансових активів;
- страхова діяльність і мінімізація ризиків;
- обслуговування бюджетного процесу та кредитування уряду (місцевих органів самоврядування) *шляхом розміщення урядових і муніципальних цінних паперів*;
- розподіл державних кредитних ресурсів та розміщення їх серед учасників економічного кругообігу.

Фінансові посередники виходять на ринок фінансових послуг із пропозиціями надання певних фінансових продуктів.

Фінансовий продукт – це форма представлення фінансової послуги на ринку. Фінансова послуга й фінансовий продукт виступають у взаємозв'язку. Так фінансовий продукт може мати комплексний характер і бути формою вираження кількох послуг.

Підґрунтям довіри клієнтів до фінансових ринків є забезпечення їх прав на основі максимально повної реалізації принципів прийнятності (ступінь того, наскільки продукт або послуга, запропоновані посередником, відповідають фінансовому стану роздрібного клієнта, інвестиційним завданням, рівню толерантності до ризику, фінансовій потребі, знанням та досвіду).

Організаційна структура ринку фінансових послуг включає різні фінансові інститути (фінансово-кредитні банківські й небанківські установи, страхові компанії, інститути спільного інвестування і т.ін.).

Таким чином, функціонування ринків фінансових послуг має важливе економічне значення, оскільки інвестування коштів у різні сфери діяльності дозволяє накопичувати та збільшувати ресурсний потенціал країни, забезпечувати її економічне зростання. За допомогою ринків фінансових послуг забезпечується доведення фінансових активів до споживачів і взаємовигідний перерозподіл грошових фондів між їх учасниками з метою найбільш ефективного використання.

На ринках фінансових послуг формується ринкова ціна фінансових активів, яка відображає існуючий попит і пропозицію на них. Ринок фінансових послуг забезпечує страхування фінансової діяльності та формує умови для мінімізації фінансових і комерційних ризиків, що в сукупності сприяє максимізації прибутку інвесторів та ефективності розвитку економіки держави.

1.3. РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ЙОГО СТРУКТУРА

Основними ознаками ринку фінансових послуг є такі: ринок фінансових послуг постає як сфера взаємодії фінансових посередників із клієнтами; обслуговування клієнтів відбувається в процесі здійснення операцій із фінансовими активами; що має характер організованого ринку на основі укладання відповідних угод або продажу цінних паперів.

До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських, страхових, інвестиційних послуг, операцій із цінними паперами та на інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

Сегментація ринку фінансових послуг може здійснюватися за різними ознаками.

Залежно від спрямованості діяльності фінансових посередників розрізняють ринок фінансових послуг банків і небанківських установ.

До небанківських кредитних установ належать кредитні спілки, факторингові та лізингові компанії, ломбарди.

До небанківських фінансових установ належать страхові компанії; інститути спільного інвестування; установи накопичувального пенсійного забезпечення; компанії з довірчого управління; компанії з управління майном при фінансуванні будівництва житла; торговці цінними паперами та ін.

Відповідно до класифікації інституційних секторів економіки України, розробленої на базі принципів міжнародного стандарту «Система національних рахунків» (System of National Accounts – SNA), прийнятих Комісією Європейських співтовариств, Міжнародним валютним фондом, Організацією економічного співробітництва і розвитку, ООН та Світовим банком, кожна інституційна одиниця належить до одного з п'яти секторів економіки:

- 1) загального державного управління;
- 2) нефінансових корпорацій;
- 3) фінансових корпорацій;
- 4) приватних господарств;

5) некомерційних організацій.

Інституційна одиниця – це юридична особа, яка правочинна контролювати власні фінансові ресурси: володіти активами та пасивами, брати на себе зобов'язання, займатися господарською діяльністю й укладати угоди з іншими юридичними особами.

Згідно з Класифікацією інституційних секторів економіки України від 03.12.2014 № 378, **інституційна одиниця** – це економічна одиниця, яка здатна від власного імені володіти активами, приймати зобов'язання, брати участь в економічній діяльності та вступати в операції з іншими одиницями. *Основні ознаки інституційної одиниці:*

- право самостійного володіння товарами й активами від власного імені, що надає їй можливість обмінюватися правами власності на ці товари та активи при операціях з іншими одиницями;

- здатність приймати самостійні економічні рішення і здійснювати економічну діяльність, за яку вона сама несе пряму відповідальність та відповідає перед законом;

- здатність приймати фінансові й інші зобов'язання, пов'язані з майбутньою діяльністю, від свого імені, а також укладати договори та контракти;

- існування для неї повного набору рахунків, уключаючи баланс активів і пасивів, або практичної можливості – як з економічної, так і з юридичної точки зору – щодо підготовки повного набору рахунків, а також статистичної звітності в разі необхідності.

Національна економіка складається із сукупності інституційних одиниць, що є резидентами України.

Інституційні одиниці представлені двома великими групами, зокрема це фізичні особи чи групи фізичних осіб у формі домашніх господарств та юридичні особи, що створені та здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства, незалежно від того, які особи або суб'єкти можуть володіти ними чи контролювати їхню діяльність.

Домашні господарства (домогосподарства) – це сукупність осіб, котрі спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю чи частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати у родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких із цих стосунків чи бути і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи.

Основними видами юридичних осіб є корпорації (включаючи квазікорпорації), некомерційні організації, органи державного управління.

Корпорації – це інституційні одиниці, що створені спеціально з метою ринкового виробництва товарів та послуг і є джерелом прибутку чи іншої фінансової вигоди для своїх власників (термін «корпорація» у контексті Класифікації інституційних секторів економіки використовується як узагальнююче поняття для всіх організацій, орієнтованих на отримання прибутку (ООП)). У ринковій економіці корпорації вважаються основною інституційною формою підприємництва.

Економіка країни в цілому складається із сукупності інституційних одиниць резидентів, які групуються в п'ять інституційних секторів відповідно до їх функцій, поведінки і цілей, при цьому кожна інституційна одиниця в цілому повинна бути віднесена тільки до одного із цих секторів:

1. Сектор нефінансових корпорацій уключає інституційні одиниці, що зазвичай зайняті виробництвом ринкових товарів і нефінансових послуг.

2. Сектор фінансових корпорацій уключає інституційні одиниці, які, як правило, надають фінансові послуги, включаючи послуги з фінансового посередництва.

3. Сектор загального державного управління уключає інституційні одиниці, котрі, крім виконання політичних функцій, регулювання економіки та перерозподілу доходу й багатства, надають послуги для індивідуального або колективного споживання головним чином на неринковій основі.

4. Сектор домашніх господарств уключає інституційні одиниці, що складаються з однієї особи чи групи осіб. Головним призначенням сектора є забезпечення робочою силою та здійснення кінцевого споживання. Також у рамках сектора фізичними особами-підприємцями здійснюється виробництво ринкових товарів і нефінансових послуг.

5. Сектор некомерційних організацій, котрі обслуговують домашні господарства, уключає одиниці, які зазвичай зайняті наданням неринкових послуг домашнім господарствам або суспільству в цілому та чий ресурси формуються за рахунок добровільних внесків.

Сектор фінансових корпорацій поділений на дев'ять підсекторів відповідно до їх діяльності на ринку і ліквідності зобов'язань:

- Національний банк України;
- корпорації, що приймають депозити;
- фонди грошового ринку;
- інвестиційні фонди негрошового ринку;
- інші фінансові посередники, крім страхових корпорацій та пенсійних фондів;

Ринок фінансових послуг і його роль в економіці

- допоміжні фінансові корпорації;
- кептивні фінансові корпорації;
- страхові корпорації;
- пенсійні фонди.

До фінансових корпорацій в Україні, відповідно до міжнародного стандарту «Системи національних рахунків» (SNA), належать інституційні одиниці, що спеціалізуються на фінансових послугах і мають два рівні поділу. *На першому рівні вони групуються так:* Національний банк України; інші депозитні корпорації: банки, філії іноземних банків, клірингові установи, фонди підтримки житлового будівництва; страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди; інші фінансові посередники (крім страхових корпорацій і недержавних пенсійних фондів): іпотечні (земельні) банки, кредитні спілки, довірчі товариства, лізингові компанії, пайові інвестиційні фонди та ломбарди; допоміжні фінансові організації (валютні, товарні й фондові біржі).

На другому рівні фінансові корпорації (крім Національного банку України) поділяються відповідно до того, чи є вони об'єктом державного, приватного або іноземного контролю, на: державні фінансові корпорації; приватні фінансові корпорації; фінансові корпорації під іноземним контролем.

Сегментація ринку фінансових послуг може здійснюватися за видами фінансових активів, які є об'єктом купівлі-продажу і використання котрих визначає характер договірних відносин. З огляду на це можна виокремити послуги, які надають фінансові посередники на кредитному, страховому, валютному ринках, на ринку грошей, цінних паперів.

На ринку грошей здійснюються операції з купівлі-продажу фінансових активів зі строком обертання до одного року, платіжні послуги, послуги з обслуговування руху обігових коштів підприємств та організацій, короткострокових коштів банків, установ, громадських організацій, держави й населення. Об'єктом купівлі-продажу на грошовому ринку є тимчасово вільні грошові кошти юридичних і фізичних осіб. Суб'єктами грошового ринку є Національний банк, банківські установи, підприємства та населення.

На кредитному ринку здійснюються послуги з кредитування, у тому числі під заставу майна або майнових прав, фінансово-кредитної підтримки суб'єктів господарювання й населення; обслуговування кредитних ліній і кредитних програм, послуги з іпотечного кредитування, ломбардні послуги, факторингові та лізингові послуги. Основними фінансовими посередниками на ринку кредитних послуг є банки, кредитні

спілки, ломбарди, факторингові й лізингові компанії.

Фінансові послуги *на валютному ринку* насамперед пов'язані з купівлею-продажем іноземної валюти, здійсненням міжнародних розрахунків і платежів та наданням інших фінансових послуг, які потребують використання різних іноземних валют. Суб'єктами валютного ринку є Національний банк, банківські установи, підприємства й населення. Основні види валют, що використовуються в таких розрахунках, – це долар США, євро, англійський фунт стерлінгів, японська єна та швейцарський франк. Їх ще називають резервними, або вільноконвертованими валютами. До головних інструментів валютного ринку належать строкові контракти (спот, форвард, опціон, ф'ючерс, своп) і форми міжнародних розрахунків (акредитив, інкасо, відкритий рахунок та ін.).

Фінансові послуги *на ринку цінних паперів* спрямовані на надання фінансових послуг з емісії й купівлі-продажу цінних паперів, їх зберігання, обігу, котирування, зміни прав власності тощо.

Основними позичальниками на ринку цінних паперів є держава та корпоративний сектор, а кредиторами – домашні господарства й окремі підприємства, які мають вільні кошти. Ринок цінних паперів поділяють на первинний і вторинний. На первинному розміщуються вперше випущені цінні папери та відбувається мобілізація капіталів і запозичення коштів; на вторинному здійснюється обіг раніше випущених цінних паперів, зміна їх власників, визначення ціни та доходності, обмін, надання під заставу тощо.

Суб'єктами ринку цінних паперів є Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку, Національний банк України, емітенти, депозитарії, реєстратори власників іменних цінних паперів, зберігачі цінних паперів, банки, організатори торгівлі цінними паперами та торгівці ними.

На *страховому ринку* об'єктом купівлі-продажу є страхові послуги, що забезпечують страховий захист юридичних чи фізичних осіб за окремими напрямками їх діяльності й бізнесу. Суб'єктами страхового ринку є страхувальники та страховики. Відповідно до українського законодавства страхувальниками можуть бути юридичні особи й дієздатні громадяни, які уклали зі страховиками договори страхування. Основними напрямками страхування є особисте страхування, майнове страхування та страхування відповідальності. Страховиками можуть бути фінансові установи, котрі створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств із додатковою відповідальністю й у встановленому порядку одержали ліцензію Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (Нацфінпослуг) на здійснення страхової діяльності.

Фінансові активи, що обертаються на ринках капіталу, менш ліквідні

Ринок фінансових послуг і його роль в економіці

порівняно з інструментами грошового ринку, тому для них характерний вищий рівень ризику та відповідно більш високий рівень дохідності.

Потреба забезпечення максимально широкого охоплення населення фінансовими послугами отримала назву фінансової інклюзивності.

Поняття «доступ до фінансових послуг» ширше порівняно з поняттями «надання та отримання фінансових послуг», оскільки охоплює і ту частину населення, яка, маючи можливості, не скористалася цими послугами. Слід зазначити, що навіть у країнах з високим рівнем розвитку фінансового ринку не всі домогосподарства та фірми мають бажання скористатися окремими доступними для них фінансовими послугами, що зумовлено причинами етнічного або релігійного характеру.

1.4. УЧАСНИКИ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», *учасниками ринку фінансових послуг* є суб'єкти підприємницької діяльності, які мають право здійснювати діяльність із надання фінансових послуг на території України, та споживачі таких послуг.

Суб'єктами фінансового ринку є:

- фізичні особи;
- юридичні особи;
- фінансові посередники, які отримують для управління фінансові активи клієнтів і повинні, виконуючи правила й вимоги банківського та інвестиційного менеджменту, одержати дохід у розмірі, що дозволяє задовольнити вимоги клієнтів, та мати норму прибутку, середню для цього виду діяльності.

Основними учасниками ринку фінансових послуг є *фінансові посередники*.

Функції фінансових посередників:

- придбання на ринку фінансових активів і їх перетворення на інші активи, які задовольняють певні вимоги (трансформація активів);
- торгівля фінансовими активами за власний рахунок;
- купівля-продаж фінансових активів від імені клієнтів;
- допомога в створенні й розміщенні на ринку нових фінансових активів;
- надання консультацій учасникам ринку щодо інвестування;
- управління активами інших учасників ринку.

Фінансові послуги, як правило, надають фінансові установи, які

можуть бути створені у будь-якій організаційно-правовій формі, передбаченій законодавством України.

Фінансова установа – юридична особа, котра відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. **До фінансових установ належать** банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг.

Надання фінансових кредитів здійснюють **кредитні установи**, до котрих відносять банки, кредитні спілки, факторингові та лізингові компанії, ломбарди.

Важливу роль на ринку фінансових послуг відіграють **саморегульвні організації** – це об'єднання фінансових установ, які безпосередньо не надають фінансових послуг, проте мають значний вплив на розвиток ринку фінансових послуг шляхом виконання певних регульвних функцій.

Можливість і порядок надання окремих фінансових послуг юридичними особами, котрі за правовим статусом не належать до фінансових установ, визначаються законами та нормативно-правовими актами державних органів, що регулюють діяльність фінансових установ і ринків фінансових послуг, виданими в межах їх компетенції.

Відповідно до Положення про надання послуг з фінансового лізингу юридичними особами – суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, юридична особа має можливість надавати послугу з фінансового лізингу, якщо у предметі діяльності, визначеному установчими (засновницькими) документами, передбачено здійснення діяльності з надання послуг з фінансового лізингу та враховано вимоги законодавства щодо можливості суміщення фінансових послуг, а також за наявності:

- 1) внутрішніх правил з надання послуги з фінансового лізингу, затверджених уповноваженим органом юридичної особи, згідно з установчими документами;

- 2) кваліфікованих працівників, які безпосередньо здійснюють діяльність з фінансового лізингу (укладання, супроводження та виконання відповідних договорів), котрі мають вищу освіту за фінансовим,

Ринок фінансових послуг і його роль в економіці

економічним або юридичним напрямками і не мають непогашеної чи незнятої судимості за корисливі злочини;

3) довідки про взяття на облік юридичної особи, виданої Держфінпослуг та/або Нацкомфінпослуг;

4) керівників (засновників), які не мають непогашеної чи незнятої судимості за корисливі злочини;

5) документа, що підтверджує право власності або користування приміщенням за місцезнаходженням юридичної особи.

Юридичні особи, які систематично надають послуги з фінансового лізингу (уклали протягом календарного року три та більше договорів фінансового лізингу) чи уклали хоча б один договір фінансового лізингу на суму, що дорівнює або перевищує 80000 гривень, у своїй діяльності повинні керуватись вимогами Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» (249-15) й іншими нормативними актами у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Продавці й покупці фінансових активів (послуг) складають групу прямих учасників ринку фінансових послуг, які здійснюють на ньому основні функції у проведенні фінансових операцій, пов'язаних з наданням фінансових послуг.

Таблиця 1.1

Прямі учасники ринку фінансових послуг

Фінансові ринки	Основні прямі учасники фінансових операцій
1	2
На ринку банківських послуг, фінансових послуг кредитних спілок та ломбардів	<ul style="list-style-type: none"> • кредитори – характеризують суб'єктів фінансового ринку, які надають позику в тимчасове користування під певний відсоток (продаж грошових активів для задоволення потреб позичальників у фінансових ресурсах); • позичальники – характеризують суб'єктів фінансового ринку, котрі отримують позики від кредиторів під певні гарантії їх повернення і за певну плату у формі відсотка.
На ринку банківських послуг при здійсненні операцій з дорогоцінними металами та камінням	<ul style="list-style-type: none"> • продавці дорогоцінних металів та каміння, якими можуть виступати: держава; комерційні банки; юридичні й фізичні особи; • покупцями дорогоцінних металів і каміння є ті самі суб'єкти, що й продавці.

Ринок фінансових послуг

Продовження таблиці 1.1

1	2
На ринку фінансових послуг професійних учасників фондового ринку	<ul style="list-style-type: none"> • емітенти – характеризують суб'єктів фінансового ринку, які залучають необхідні фінансові ресурси за емісії цінних паперів; • інвестори – характеризують суб'єктів фінансового ринку, котрі вкладають свої грошові кошти в різноманітні види цінних паперів з метою отримання доходу, який формується за рахунок отримання інвесторами відсотків, дивідендів і приросту курсової вартості цінних паперів.
На ринку фінансових послуг валютного ринку	<ul style="list-style-type: none"> • продавці й покупці валюти: держава; комерційні банки, що мають відповідну ліцензію; підприємства, які ведуть зовнішньоекономічну діяльність; фізичні особи.
На ринку страхових послуг	<ul style="list-style-type: none"> • страховики – характеризують суб'єктів фінансового ринку, котрі реалізують різні види страхових послуг; • страхувальники – характеризують суб'єктів фінансового ринку, які купують страхові послуги у страхових компаній та фірм з метою мінімізації своїх фінансових втрат при настанні страхової події.
На ринку фінансових послуг у сфері будівництва та операцій з нерухомістю	<ul style="list-style-type: none"> • продавцями на первинному ринку нерухомості є будівельні фірми та муніципальна влада. На вторинному – ріелторські фірми, приватні особи, що прагнуть поліпшити свої житлові умови або матеріальне становище, особи, які емігрують, тощо. На вторинному ринку житла виділяють орендний сектор. Надання житла в оренду практикується як приватними власниками, так і муніципальною владою; • покупцями житла виступають ріелторські фірми, юридичні та фізичні особи.
На ринку фінансових послуг з лізингу	<ul style="list-style-type: none"> • лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачеві; • лізингоодержувач – фізична або юридична особа, котра отримує право володіння та користування предметом лізингу за договором лізингу від лізингодавця.
На ринку фінансових послуг недержавних пенсійних фондів (НПФ)	<ul style="list-style-type: none"> • вкладник НПФ – особа, яка сплачує пенсійні внески на користь учасника шляхом перерахування грошових коштів до недержавного пенсійного фонду відповідно до умов пенсійного контракту; • учасник НПФ – фізична особа, на користь котрої сплачуються пенсійні внески до недержавного пенсійного фонду.

Таким чином, основне завдання розвитку фінансово-кредитного сектора економіки – це створення ефективного ринку фінансових послуг, який би зміг задовольнити у найкоротший термін різноманітні потреби його учасників в отриманні фінансових послуг.

1.5. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Схарактеризуйте роль ринку фінансових послуг в економіці держави.
2. Назвіть основні завдання фінансових посередників на ринку фінансових послуг.
3. Назвіть та розкрийте основні положення нормативного документа, що визначає загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг в Україні.
4. Дайте визначення понять «фінансова послуга», «ринок фінансових послуг».
5. Назвіть основні ознаки фінансової послуги.
6. Дайте визначення поняття «фінансові активи» та назвіть їх види.
7. Які послуги вважаються фінансовими?
8. Назвіть функції ринку фінансових послуг.
9. Схарактеризуйте основні класифікаційні ознаки фінансових послуг.
10. Назвіть основні ознаки ринку фінансових послуг.
11. Розкрийте ознаки сегментації ринку фінансових послуг.
12. Розкрийте рівні поділу інституційних одиниць, що спеціалізуються на фінансових послугах.
13. Дайте характеристику фінансових послуг, які надають фінансові посередники на кредитному ринку.
14. Схарактеризуйте фінансові послуги, котрі надають фінансові посередники на страховому і валютному ринках.
15. Розкрийте основні положення надання фінансових послуг на ринку грошей та цінних паперів.
16. Визначте функції фінансових посередників.
17. Яку роль на ринку фінансових послуг відіграють саморегульовані організації?
18. Назвіть умови надання фінансових послуг на ринку фінансових послуг суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами.
19. Назвіть прямих учасників ринку фінансових послуг.

1.6. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

2. Сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг – це:

- а) ринок банківських послуг;
- б) ринок страхових послуг;
- в) ринок операцій із цінними паперами;
- г) ринок фінансових послуг.

2. Фінансова послуга – це операції:

а) з фінансовими активами, що здійснюються з метою отримання прибутку;

б) з купівлі-продажу фінансових активів з метою збереження реальної вартості фінансових активів;

в) що здійснюються за власний рахунок і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів;

г) з фінансовими активами, які здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

3. Фінансові активи – це:

а) кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів;

б) контракт, який надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах;

в) грошові кошти та їх еквіваленти;

г) контракт, що надає право отримати грошові кошти чи інший фінансовий актив від іншого підприємства.

4. До фінансових послуг не належить:

а) надання гарантій та поручительств;

б) довірче управління фінансовими активами;

в) послуги у системі накопичувального пенсійного забезпечення;

г) немає правильної відповіді.

5. Діяльність фінансових установ є основною, якщо:

а) сукупне середньоарифметичне значення їх фінансових активів становить 50 відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх дочірніх та асоційованих компаній;

Ринок фінансових послуг і його роль в економіці

б) значення їх фінансових активів становить 50 відсотків сукупного розміру значень активів усіх дочірніх і асоційованих компаній;

в) значення їх фінансових активів становить 60 відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх дочірніх та асоційованих компаній;

г) сукупне середньоарифметичне значення їх активів за останні чотири звітних періоди (квартали) становить 80 і більше відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх дочірніх та асоційованих компаній за цей період.

6. До прямих фінансових послуг не належать:

- а) клірингові послуги;
- б) платіжні;
- в) страхові;
- г) інвестиційні.

7. До третього рівня складності належать фінансові послуги:

- а) послуги в системі Інтернет-трейдингу;
- б) послуги у сфері біржової торгівлі;
- в) страхові послуги;
- г) Інтернет-банкінг.

8. Сектор фінансових корпорацій, згідно з останніми корективами Системи національних рахунків (2008 SNA), поділяється на такі субсектори:

- а) пенсійні фонди;
- б) центральний банк;
- в) фонди грошового ринку;
- г) страхові корпорації.

9. До функцій фінансових посередників не належать:

- а) придбання на ринку фінансових активів і їх перетворення на інші активи, які задовольняють певні вимоги (трансформація активів);
- б) торгівля фінансовими активами за власний рахунок;
- в) купівля-продаж фінансових активів від імені клієнтів;
- г) немає правильної відповіді.

10. Юридичні особи – суб'єкти господарювання, котрі за правовим статусом не є фінансовими установами, можуть надавати фінансові послуги в разі, якщо вони:

а) надають фінансові послуги з фінансового лізингу поруки, позик фінансовими активами, здійснюють інші операції, віднесені Держфінпослуг до певного виду фінансових послуг;

б) укладають із клієнтами не менше двох договорів про надання фінансових послуг протягом календарного року;

- в) уклали хоча б один договір про надання фінансових послуг на загальну суму, що перевищує 60 тис. грн;
- г) немає правильної відповіді.

1.7. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджене наказом Міністерства фінансів України № 559 від 30 листопада 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/i№fo/i№strbuh/psbu13/>.

3. Закон України «Про фінансово-кредитні механізми й управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 19.06.2003 № 978-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/978-15/paran925#n925>.

4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

5. Про затвердження Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами – суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами: розпорядження Державної комісія з регулювання ринку фінансових послуг України» від 22.01.2004 № 21 [станом на 07.06.2013] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/sh04>.

6. Статистика фінансов : учебник / под ред. проф. В. Н. Салина. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 116 с.

7. Економічна енциклопедія : у 3^{-x} т. / [редкол.: С. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К. : Академія, 2002. – Т. 3. – 510 с.

8. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.

9. Криховецька З. М. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / З. М. Криховецька. – Івано-Франківськ : ПП Бойчук, 2012. – 194 с.

10. Сич Є. М. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / Є. М. Сич. – К., 2012. – 428 с.

11. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / М. А. Коваленко, Л. М. Радванська, Н. В. Лобанова, Г. М. Швороб. – Херсон: Олді-плюс, 2005. – 572 с.

12. Горбач Л. М. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / Л. М. Горбач, О. Б. Каун. – К. : Кондор, 2006. – 436 с.
13. Науменкова С. Формування нової фінансової архітектури: основні питання та можливі виклики для України / С. Науменкова // Вісн. Нац. банку України. – 2010. – № 1. – С. 8 – 13.
14. Науменкова С. В. Розвиток фінансового сектора України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Ун-т банківської справи. Центр наук. досліджень НБУ, 2009. – 384 с.
15. Аналітичний огляд ринку небанківських фінансових послуг України за підсумком 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://turik.com.ua/documents/research/non_banks_4_2015.pdf.
16. Реформування ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору: монографія / наук. ред. канд. екон. наук Р. Пукала і докт. екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків : ТО «Ексклюзив», 2016. – 166 с.
17. Класифікація інституційних секторів економіки України : наказ Державної служби статистики України від 03.12.2014 № 378 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.org/uk/work/klass200>.
18. Малий І. Й. Макрорегулювання фінансового сектора [Електронний ресурс]: монографія / І. Й. Малий, Т. О. Королук. – К. : КНЕУ, 2015. – 303 с.

ТЕМА 2. ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА

- 2.1. Поняття фінансового посередництва.
- 2.2. Функції фінансових посередників.
- 2.3. Класифікація фінансових посередників.
- 2.4. Питання для самоконтролю.
- 2.5. Тестові завдання.
- 2.6. Використана література.

Ключові терміни та поняття: фінансові посередники, інвестиційні ресурси, функції фінансових посередників, брокери, дилери, класифікація фінансових посередників.

2.1. ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА

У моделі функціонування ринкової економіки держави окремо виділено фінансових посередників, які, постійно взаємодіючи з фінансовим ринком, забезпечують ряд функцій фінансової системи, зокрема здійснюють «перелив» коштів від одних суб'єктів економічної діяльності до інших, забезпечують можливість кредитування економічно ефективних проектів, ліквідність фінансових активів тощо. Фінансові посередники є основними учасниками ринку фінансових послуг. Саме через їх діяльність визначається ефективність функціонування ринку в цілому та його окремих сегментів. У зв'язку із цим фінансовому посередництву як специфічному виду економічної діяльності приділяють увагу всі науковці.

Посередництво означає допомогу третьої особи (сторони), що пов'язана з іншими відповідною угодою. Посередники – це юридичні особи, які опосередковують зустрічний рух коштів і фінансових інструментів на первинному та вторинному ринках. У фінансовому словнику поняття «фінансові посередники» трактується як сукупність фінансових установ, функції яких полягають в акумулюванні коштів суб'єктів господарювання й дальшому їх наданні позичальникам на комерційних засадах.

Посередницькі послуги на ринках фінансових послуг – діяльність юридичних осіб чи фізичних осіб-підприємців, якщо інше не передбачено законом, що включає консультивання, експертно-інформаційні послуги, роботу з підготовки, укладення та виконання (супроводження) договорів

про надання фінансових послуг, інші послуги, визначені законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

Створення й розвиток фінансового посередництва в першу чергу обумовлено виникненням інституту приватної власності. Поява трастів і розвиток права довірчого управління з XII століття отримують широке розповсюдження, особливо в Англії. Відтоді почав розвиватися й особливий напрям англійського права, який чітко регламентує обов'язки власника та довіреної особи. Нагромадження багатства у матеріальній та грошовій формі й відокремлення права володіння від права управління є лише необхідною умовою становлення фінансового посередництва. З розвитком кредиту, а пізніше і з поширенням операцій із цінними паперами починається процес нагромадження у формі фінансових активів. Одночасно виникає попит на послуги щодо кваліфікованого управління капіталами. Зацікавленість у таких послугах зростає разом з розвитком ринку фінансових послуг. Обумовлюється це тим, що власнику фінансових активів усе складніше стає самостійно здійснювати операції на ринку, а також тим, що операції з фінансовими активами починають здійснюватися на організованих ринках, доступ на які отримують лише їх професійні учасники. Отже, формування та розвиток організованого ринку фінансових послуг є ще однією передумовою створення й розвитку фінансового посередництва.

Базою для теоретичного обґрунтування ролі фінансового посередництва в економічному розвитку є роботи А. Пігу про розподіл ризиків і Й. Шумпетера про фінансування інновацій. Надалі теоретичні положення, наведені в цих роботах, підтверджуються досвідом економічного розвитку XX ст. та узагальнені в концепціях Р. Голдсмита про «фінансове поглиблення» як чинник економічного зростання й Р. Левіна про фінансовий фактор сприяння структурним зрушенням.

Подальший розвиток питань фінансового посередництва знайшов своє відображення в роботах Дж. Герлі та Дж. Стігліца (*Joseph Stiglitz; нар. 9 лютого 1943 р.*) – американський економіст і професор Колумбійського університету (Нью-Йорк); лауреат Нобелівської премії з економіки 2001 року за дослідження ринків з асиметричною інформацією). У «фінансовій теорії» Дж. Герлі зазначається, що зростання доходів є об'єктивною передумовою розвитку й удосконалення системи фінансового посередництва. А Дж. Стігліц у «новій теорії фінансів» указує на те, що для реалізації позитивної ролі фінансового посередництва в економічному розвитку, крім об'єктивних чинників, значну роль відіграє державна політика, спрямована на захист інтересів інвесторів, забезпечення

Поняття і класифікація фінансового посередництва

прозорості діяльності фінансових посередників, подолання бар'єрів «морального ризику» та «асиметричної інформації» на всіх етапах інвестиційного процесу.

Обґрунтовуючи сутність фінансового посередництва, слід звернути увагу на те, що процес переміщення капіталу може відбуватися різними способами. Найбільш простий – це пряме переміщення, яке полягає в передачі фінансових активів компанії в обмін на вільні фінансові ресурси без участі третьої сторони (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Пряме переміщення капіталу

Більш складним є рух фінансових ресурсів в обмін на фінансові активи за участю фінансових посередників (рис. 2.2).

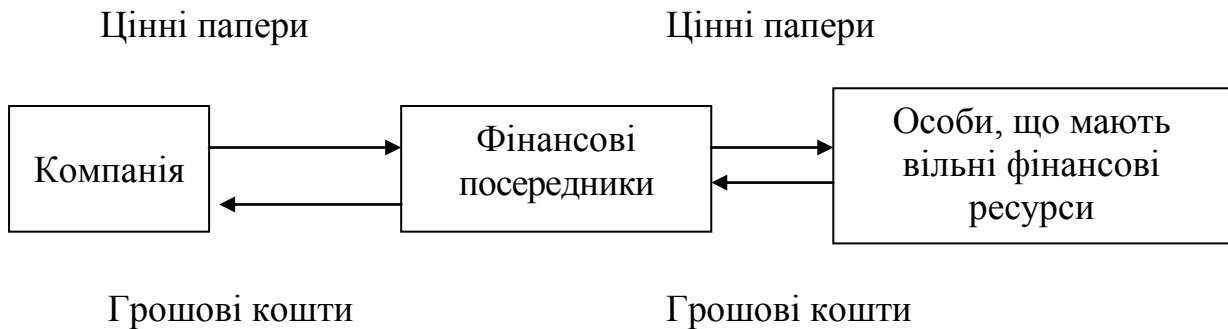

Рис. 2.2. Опосередковане переміщення капіталу за участю фінансових посередників

У цьому випадку посередники купують грошові кошти у тих, хто має заощадження, в обмін на свої власні цінні папери, а потім використовують ці грошові кошти для придбання і збереження цінних паперів компанії. Таким чином, фінансові посередники створюють нові форми капіталу, які є більш надійними й ліквідними.

У загальному вигляді сутність фінансового посередництва відображено на рис. 2.3.

Ринок фінансових послуг

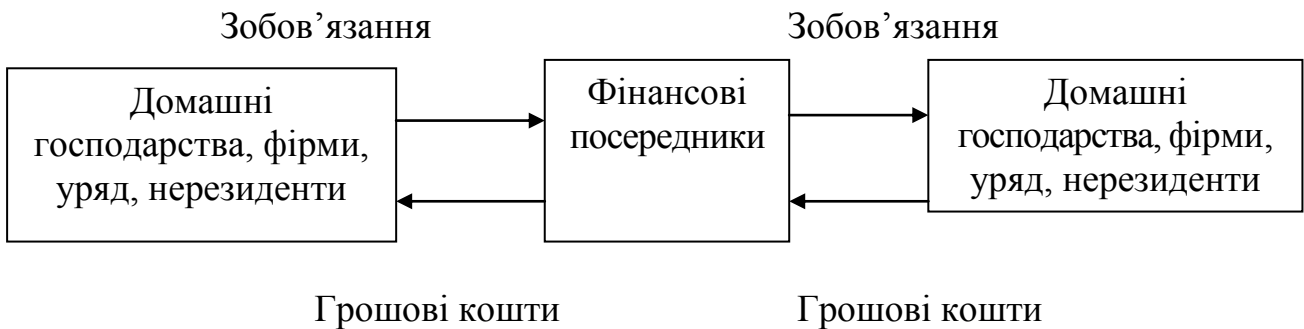

Рис. 2.3. Сутність фінансового посередництва

З рисунка 2.3 видно, що у секторі опосередкованого фінансування поряд із двома базовими суб'єктами функціонує третій учасник – фінансовий посередник, який є самостійним і рівноправним суб'єктом ринку фінансових послуг. Подібно до базових суб'єктів він формує власні зобов'язання та вимоги і на цій підставі емітує власні фінансові інструменти, котрі стають об'єктом торгівлі. Таким чином, діяльність фінансових посередників спрямована на акумуляцію вільних грошових коштів і їх розміщення серед позичальників.

Виходячи із загальної структури ринку фінансових послуг, можна визначити, що фінансові посередники – це фінансові інститути, які надають широке або обмежене коло фінансових послуг. Вони задовольняють фінансові інтереси суб'єктів виробничої та соціальної сфери, котрі, з одного боку, залучають фінансові ресурси й розміщують їх у власних інтересах, а з іншого – володіють вільним капіталом та мають бажання найбільш вигідно його розмістити.

На ринку фінансових послуг України функціонують різноманітні фінансові посередники, діяльність яких регламентується Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Цей Закон установлює загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних і наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг. Відповідно до статті 1 цього Закону фінансові посередники поділяються на два основних види – фінансові установи та кредитні установи.

Фінансова установа – це юридична особа, яка надає одну чи декілька фінансових послуг та яка внесена до відповідного реєстру в порядку, встановленому законом. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії, інші юридичні особи, виключним видом діяльності котрих є надання фінансових послуг.

Поняття і класифікація фінансового посередництва

Кредитна установа – це фінансова установа, яка має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик.

Таким чином, основною метою фінансового посередництва є, з одного боку, збереження реальної вартості заощаджень, а з іншого – отримання додаткового доходу від володіння чи операцій з фінансовими активами. На сучасному ринку фінансових послуг механізм фінансового посередництва можна розглядати як систему спеціалізованих інститутів, що відрізняються один від одного строками виплати доходу й повернення коштів, юридичними особливостями залучення коштів та інвестиційною політикою. Вільні заощадження приватних осіб розподіляються між інституційними інвесторами, фінансовими посередниками чи безпосередньо використовуються на придбання фінансових активів через брокерські контори або розміщуються на депозитних рахунках комерційних банків і небанківських фінансово-кредитних установ.

Фінансові посередники є інституційними учасниками ринку фінансових послуг. Вони, на відміну від індивідуальних учасників, є колективними суб'єктами, що здійснюють різноманітну професійну діяльність та розподіляють прибуток між своїми засновниками відповідно до правових норм і конкретної угоди.

Виходячи з порядку формування фінансових ресурсів, фінансові посередники бувають депозитного й недепозитного типу. До першого виду відносять комерційні, ощадні банки, кредитні асоціації, кредитні спілки. Вони формують фінансові ресурси за рахунок депозитних вкладів своїх клієнтів та за рахунок вільних коштів на поточних і розрахункових рахунках.

До другого типу належать страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування, благодійні товариства, лізингові компанії та ін. Джерела формування їх фінансових ресурсів залежать від сфери діяльності кожної окремої компанії. Так, страхові компанії формують фінансові ресурси за рахунок страхових внесків фізичних і юридичних осіб, застрахованих у цій компанії. Недержавні пенсійні фонди залучають фінансові ресурси за рахунок відкриття пенсійних рахунків особам, що знаходяться у працездатному віці. Для інститутів спільного інвестування джерелами фінансових ресурсів виступають акції та інвестиційні сертифікати, емітовані компанією. У благодійних товариствах фінансові ресурси формуються за рахунок благодійних внесків.

Через особливості формування фінансових ресурсів визначається і сфера діяльності фінансових посередників. Одні з них надають широке коло фінансових послуг (комерційні банки, кредитні спілки, ощадні банки

та ін.), інші спеціалізуються на окремих специфічних фінансових послугах (страхові, лізингові компанії, інститути спільного інвестування тощо).

В економічній теорії існує два основних підходи до визначення структури фінансових посередників.

За першим підходом фінансові посередники включають:

- кредитних брокерів, завданням яких є пошук власних коштів і суб'єктів ринку, яким потрібні кошти. Основне завдання кредитних брокерів полягає у вирівнюванні попиту на капітал з його пропозицією;
- вторинний ринок, представниками котрого є фондова біржа, біржові брокери, дилери та маклери. Їх завданням є забезпечення ліквідності фінансових активів як на первинному, так і на вторинному ринку;
- інвестиційні банки, метою діяльності яких є акумулювання довгострокових інвестиційних ресурсів і найбільш ефективно розміщення їх у виробничих та позавиробничих галузях країни.

Відповідно до другого підходу фінансові посередники поділяються *залежно від сфери діяльності* на:

- комерційні банки;
- ощадні банки;
- інститути спільного інвестування;
- страхові компанії;
- недержавні пенсійні фонди;
- лізингові компанії та ін.

Таким чином, посередники є проміжною ланкою між кінцевими позичальниками й інвесторами. Вони трансформують прямі замовлення в опосередковані, надаючи при цьому різноманітні інформаційні, консультаційні, експертні та інші послуги. Їх роль у функціонуванні ринку фінансових послуг полягає в тому, що завдяки фінансовим посередникам збільшується дохідність позичкового капіталу, виникає можливість розширити відносини між інвестором і позичальником шляхом надання додаткових послуг (страхування кредитора від різних ризиків, задоволення потреб у пенсійному забезпеченні, забезпеченні житлом, набуття права власності й управління певними активами тощо). Вони дають реальну можливість кожній особі ефективно розмістити власні фінансові ресурси, максимально скоротивши при цьому фінансові витрати на проведення операції та мінімізувавши фінансовий ризик. Більш детально роль фінансового посередництва розкривається в його функціях.

2.2. ФУНКЦІЇ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ

Фінансові посередники складають численну групу основних учасників ринку фінансових послуг, забезпечуючи посередницький зв'язок між продавцями і покупцями фінансових інструментів (фінансових послуг). Певна частина фінансових посередників сама може виступати на ринку в ролі продавця чи покупця. Інша частина може виконувати лише посередницькі функції. Через це виділяють два основних види фінансових посередників та функції, що їм притаманні.

До першої групи належать фінансові посередники, що реалізують виключно брокерську діяльність. Вони є професійними учасниками ринку фінансових послуг. Їх діяльність підпадає під обов'язкове ліцензування.

Основною функцією таких посередників є надання допомоги як продавцям, так і покупцям фінансових послуг у виконанні операцій на ринку. Фінансовий посередник, виконуючи брокерську діяльність, бере участь в укладенні угод як довірена особа (на підставі угоди-доручення від клієнта) чи як комісіонер (на підставі угоди комісії).

При виконанні угод за договором-дорученням фінансовий посередник (брокер) виступає виключно від імені клієнта і за його рахунок. Таким чином, стороною угоди є сам клієнт, який несе повну фінансову відповідальність за її виконання.

У процесі виконання угод за договором комісії фінансовий посередник (брокер) виступає від свого імені, але за рахунок клієнта. Отже, сторонами угоди є брокер, котрий несе відповідальність за її виконання, та клієнт, який компенсує всі фінансові витрати за нею.

Цю групу фінансових посередників представляють різноманітні інститути фінансових брокерів, що виконують свою діяльність як на біржовому, так і на позабіржовому фінансовому ринку. Фінансовими брокерами відповідно до національного законодавства можуть виступати як юридичні (брокерські контори чи фірми), так і фізичні особи. До складу фінансових брокерів входять: інвестиційні, валютні, страхові брокери та інші. Кожний із цих брокерів виконує свою роботу виключно у рамках суми укладеної угоди.

Іншу групу професійних учасників фінансового ринку складають фінансові посередники, що займаються дилерською діяльністю. Їх основною функцією є купівля-продаж фінансових інструментів від свого імені й за свій рахунок з метою отримання прибутку від різниці в цінах. За рахунок виконання спекулятивних дилерських операцій багато в чому забезпечується страхування цінового ризику на фінансовому ринку.

Згідно з діючими нормами дилер повинен публічно оголошувати ціни покупки (продажу) визначених фінансових інструментів із зобов'язанням проведення операції за заявленими цінами (обсяг операцій також оговорюється в пропозиції). Дилерською діяльністю на ринку фінансових послуг можуть займатися виключно юридичні особи, що пройшли ліцензування. У процесі такого ліцензування надаються відповідні вимоги до мінімального розміру капіталу, атестації визначених спеціалістів та ін. Фінансові посередники, що реалізують дилерські функції, можуть за наявності відповідної ліцензії виконувати і брокерську діяльність, а також виступати як емітенти, інституційні інвестори тощо.

Цю групу фінансових посередників представляють кредитно-фінансові й інвестиційні інститути, що надають різноманітні фінансові послуги.

Крім означених функцій, які фінансові посередники виконують, виходячи з наданих їм повноважень, усі представники інституту фінансового посередництва здійснюють і такі функції:

- фінансові посередники забезпечують ефективне розміщення вільних фінансових ресурсів. Вони сприяють підвищенню інвестиційної активності приватних інвесторів, особливо населення, та залученню додаткових інвестицій в економіку;

- стимулювання підприємницької діяльності в цілому та її інвестиційного напрямку зокрема. Вона є наслідком здійснення попередньої функції;

- диверсифікація фінансового ризику, створення можливостей для його страхування та перестраховування. Фінансові посередники через інвестування у велику кількість фінансових активів забезпечують значне зниження фінансового ризику за інвестиційним портфелем. Крім того, проведення моніторингу та здійснення процесу управління фінансовими ризиками дозволяють своєчасно уникнути негативних наслідків від розміщення фінансових ресурсів;

- фінансові посередники беруть участь у створенні підприємства й управлінні його капіталом. Реалізується така функція, коли користувач інформацією про об'єкт інвестування та розпорядник інвестованих коштів виступають в одній особі;

- здійснення прямого й опосередкованого інформаційного посередництва. До прямого посередництва належать консультаційні послуги, операції з видання інформаційних бюлетенів, проведення економічного аналізу тощо. До опосередкованого інформаційного посередництва відносять різноманітні послуги з управління активами і фондами;

Поняття і класифікація фінансового посередництва

– забезпечення перерозподілу фінансових ресурсів між традиційними та пріоритетними чи більш прибутковими напрямками їх використання. Це сприяє позитивним структурним зрушенням в економіці, підвищенню ефективності прямих і портфельних інвестицій;

– установлення оптимальної відсоткової ставки, що визначає ціну капіталу на ринку фінансових послуг. Через зіставлення попиту й пропозиції на фінансові ресурси фінансові посередники визначають рівноважну ціну на фінансові активи, яка задовольняє як інвесторів та емітентів (позичальників), так і фінансових посередників;

– економія витрат індивідуальних інвесторів на здійснення фінансових операцій та послуг шляхом здійснення економії на масштабах операції, вдосконалення процедури рейтингового оцінювання фінансових активів і позичальників.

Зазначимо, що виконання цих функцій фінансовими посередниками є обов'язковим. Вони реалізують їх напряму або опосередковано через здійснення операцій на фондовому ринку.

2.3. КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ

Сучасна структура фінансових посередників визначається своєю багатогранністю. Через це в економічній теорії не існує єдиної їх класифікації. Так, вітчизняні вчені поділяють фінансових посередників на банки та небанківські фінансово-кредитні установи. Американські науковці виділяють у структурі фінансового посередництва депозитні інституції, договірні ощадні інституції й інвестиційних посередників. Такий різнобій у класифікації фінансового посередництва пояснюється тим, що в національній та іноземній теорії не існує однозначного трактування поняття «банк» і відсутня єдина система критеріїв щодо класифікації фінансових посередників.

На підставі досліджень різноманітних точок зору в загальному вигляді фінансових посередників можна згрупувати за такими ознаками:

за порядком створення:

- перепрофільовані;
- новостворені;

за характером спеціалізації:

- універсальні;
- спеціалізовані;

за територією діяльності:

- регіональні;

Ринок фінансових послуг

- республіканські;
- міжнародні;

за розміром:

- великі;
- середні;
- малі;

за формою власності:

- загальнодержавні;
- муніципальні;
- колективні (відкриті та закриті акціонерні товариства, холдинги, товариства з обмеженою відповідальністю);
- приватні;
- зі стовідсотковою іноземною власністю;
- змішані;

за юридичним статусом:

- юридичні особи;
- фізичні особи;

за функціями і характером операцій, що виконуються на ринку фінансових послуг:

- інвестиційні;
- трастові;
- інноваційні;
- поштово-пенсійні;
- промислові;
- агропромислові;
- біржові;
- експортно-імпортні;
- лізингові;
- торговельні;

за характером відносин:

- гаранти;
- кореспонденти;
- уповноважені;

за відповідністю чинному законодавству:

- легальні;
- напівлегальні;
- нелегальні;

за ступенем впливу:

- монополісти;

Поняття і класифікація фінансового посередництва

- аутсайдери;
- за структурою:*
 - багатопрофільні;
 - безфіліальні;
- за типом винагороди:*
 - ті, що отримують дохід у вигляді різниці відсотків на вхідні та вихідні фінансові потоки;
 - ті, які працюють за фіксовану винагороду у вигляді комісійних;
- за ступенем контролю:*
 - контролюючі;
 - контрольовані;
- за рівнем конкурентоспроможності:*
 - конкурентоспроможні;
 - неконкурентоспроможні;
- за фінансовим станом:*
 - стійкі (стабільні);
 - проблемні;
 - кризові;
 - банкрути;
- за типом спілкування з клієнтами:*
 - ті, що взаємодіють безпосередньо особисто з клієнтами;
 - ті, які спілкуються з клієнтами за допомогою електронних засобів зв'язку.

Можна виділити й інші класифікаційні ознаки, проте вони є менш значущими для систематизації фінансових посередників.

2.4. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. У чому полягає особливий характер фінансового посередництва?
2. Назвіть передумови впливу на розвиток фінансового посередництва.
3. Схарактеризуйте учасників ринку фінансових послуг.
4. Розкрийте особливості посередницьких послуг на ринках фінансових послуг.
5. Розкрийте способи процесу переміщення капіталу на ринку фінансових послуг.
6. Назвіть фінансових посередників, діяльність яких регламентується Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Ринок фінансових послуг

7. Назвіть необхідні складові договору для надання фінансових послуг суб'єктами господарювання.

8. Дайте характеристику інституційним учасникам ринку фінансових послуг та індивідуальним учасникам.

9. Дайте характеристику фінансовим посередникам депозитного й недепозитного типу.

10. Назвіть ознаки груп фінансових посередників.

11. Назвіть функції, які, крім основних, усі представники інституту фінансового посередництва здійснюють, виходячи з наданих їм повноважень.

2.5. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Фінансове посередництво – це:

- а) участь третьої особи у забезпеченні обігу фінансових активів;
- б) страхування цивільної відповідальності відносно третіх осіб;
- в) діяльність органів місцевого самоврядування з фінансування галузей економіки;

г) немає правильної відповіді.

2. Прямими учасниками окремих ринків фінансових послуг є:

- а) емітенти та інвестори;
- б) страховики й перестраховки;
- в) дилери та брокери;
- г) усі відповіді правильні.

3. Діяльність фінансових посередників спрямована на:

- а) акумуляцію вільних грошових коштів і їх розміщення серед позичальників;

б) отримання інвестиційного прибутку;

в) надання фінансових послуг на території України;

г) об'єднання фінансових установ.

4. Правові засади здійснення фінансового посередництва в Україні визначені:

а) Законом України «Про банки і банківську діяльність»;

б) Законом України «Про фінансове посередництво»;

в) Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»;

г) немає правильної відповіді.

5. Не належать до фінансових установ:

- а) довірчі товариства;

Поняття і класифікація фінансового посередництва

- б) страхові компанії;
- в) установи накопичувального пенсійного забезпечення;
- г) незалежні фінансові посередники, що надають послуги з видачі фінансових гарантій.

6. Фінансова установа – це:

а) установа, яка відповідно до закону має право надавати фінансові кредити на власний ризик;

б) юридична особа, що відповідно до закону надає кілька фінансових послуг;

в) юридична особа, яку внесено до реєстру в порядку, встановленому законом;

г) юридична особа, котра відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги, пов'язані з наданням фінансових послуг, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку.

7. Кредитна організація – це:

а) фінансова установа, що відповідно до закону має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик;

б) юридична особа, яка відповідно до закону надає одну або кілька фінансових послуг;

в) юридична особа, що відповідно до закону надає одну чи кілька фінансових послуг і яку внесено до відповідного реєстру в порядку, встановленому законом;

г) немає правильної відповіді.

8. Основні функції фінансового посередництва:

а) ефективно розміщення вільних фінансових ресурсів;

б) диверсифікація фінансового ризику;

в) стимулювання підприємницької діяльності;

г) усі відповіді правильні.

9. Фінансовий кредит – це:

а) кошти, які надаються у позику юридичній або фізичній особі на визначений строк та під процент;

б) кошти, цінні папери;

в) боргові зобов'язання;

г) немає правильної відповіді.

10. Фінансові послуги надаються:

а) фінансовими установами;

б) фізичними особами;

в) підприємцями;

г) немає правильної відповіді.

11. Фінансові установи мають право надавати послуги з факторингу з урахуванням вимог:

- а) Цивільного кодексу України;
- б) Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»;
- в) Закону «Про банки і банківську діяльність»;
- г) правильні перші дві.

2.6. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Історія економічних учень: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2004. – 1300 с.

2. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Про затвердження Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами – суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами: розпорядження Державної комісія з регулювання ринку фінансових послуг України» від 22.01.2004 № 21 [станом на 07.06.2013] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/sh04>.

4. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.

5. Корнєєв В. В. Фінансові посередники як інститути розвитку / В. В. Корнєєв. – К. : Основа, 2007. – 192 с.

6. Макрорегулювання фінансового сектора [Електронний ресурс] : монографія / І. Й. Малий, Т. О. Королюк. – К. : КНЕУ, 2015. – 303 с.

7. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-ІV 4241 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

8. Сич Є. М. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / Є. М. Сич. – К., 2012. – 428 с.

9. Еш С. М. Фінансовий ринок : навч. посіб. / С. М. Еш. – К. : ЦУЛ, 2009. – С. 23.

10. Науменкова С. В. Розвиток фінансового сектора України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : УБС, ЦНДНБУ, 2009. – 41 с.

ТЕМА 3. ІНСТИТУЦІЙНА ТА СЕГМЕНТАРНА СТРУКТУРА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

3.1. Характеристика інституційної та сегментарної структури ринку фінансових послуг.

3.2. Банківська система України.

3.3. Небанківські кредитні інститути.

3.4. Питання для самоконтролю.

3.5. Тестові завдання.

3.6. Використана література.

Ключові терміни та поняття: інституційна структура ринку фінансових послуг, ринок банківських послуг, Національний банк України, ринок фінансових послуг небанківських установ, факторингові компанії, лізингові компанії, кредитні спілки.

3.1. ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТА СЕГМЕНТАРНОЇ СТРУКТУРИ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Інституційна структура ринку фінансових послуг – це сукупність окремих складових ринку фінансових послуг, фінансові операції на яких здійснюються визначеними видами фінансових установ.

Інституційна структура ринку фінансових послуг об'єднує дві складові – ринок банківських послуг і ринок фінансових послуг небанківських фінансових установ.

Сегментація ринку фінансових послуг може здійснюватися за різними ознаками.

Залежно від спрямованості діяльності фінансових посередників ринок фінансових послуг може бути представлений як ринок фінансових послуг банків і небанківських установ.

До небанківських кредитних установ належать кредитні спілки, факторингові та лізингові компанії, ломбарди. *До небанківських фінансових установ належать* страхові компанії, інститути спільного інвестування, установи накопичувального пенсійного забезпечення, компанії з довірчого управління, компанії з управління майном при фінансуванні будівництва житла, торгівці цінними паперами й ін.

Сегментація ринку фінансових послуг може здійснюватися за видами фінансових активів, які є об'єктом купівлі-продажу і використання котрих визначає характер договірних відносин. З огляду на це можна

Ринок фінансових послуг

виокремити послуги, котрі надають фінансові посередники на кредитному, страховому, валютному ринках, на ринку грошей, цінних паперів.

На ринку грошей здійснюються операції з купівлі-продажу фінансових активів зі строком обертання до одного року, платіжні послуги, послуги з обслуговування руху обігових коштів підприємств та організацій, короткострокових коштів банків, установ, громадських організацій, держави й населення.

На кредитному ринку здійснюються послуги з кредитування, у тому числі під заставу майна або майнових прав, фінансово-кредитної підтримки суб'єктів господарювання та населення; обслуговування кредитних ліній і кредитних програм, послуги з іпотечного кредитування, ломбардні, факторингові та лізингові послуги.

Фінансові послуги на валютному ринку насамперед пов'язані з купівлею-продажем іноземної валюти, здійсненням міжнародних розрахунків і платежів та наданням інших фінансових послуг, які потребують використання різних іноземних валют.

Фінансові послуги на ринку цінних паперів спрямовані на надання фінансових послуг з емісії та купівлі-продажу цінних паперів, їх зберігання, обігу, котирування, зміни прав власності тощо.

На страховому ринку об'єктом купівлі-продажу є страхові послуги, що забезпечують страховий захист юридичних або фізичних осіб за окремими напрямками їх діяльності й бізнесу. Суб'єктами страхового ринку є страхувальники та страховики.

Важливою характеристикою ринку фінансових послуг є доступність економічних агентів до фінансових послуг.

Наданням фінансових послуг на професійній основі на ринку банківських послуг займається Національний банк України, вітчизняні й іноземні універсальні та спеціалізовані банки.

Ринок фінансових послуг небанківських установ поділяється на окремі складові (сегменти ринку) залежно від складу інституційних учасників небанківського фінансового сектора.

Залежно від виду фінансових установ у складі такого ринку виділяють:

- ринок фінансових послуг кредитних спілок;
- ринок фінансових послуг ломбардів;
- ринок фінансових послуг компаній з управління активами;
- ринок фінансових послуг торговців цінними паперами;
- ринок фінансових послуг страхових компаній;
- ринок фінансових послуг недержавних пенсійних фондів;

Інституційна та сегментарна структура ринку фінансових послуг

- ринок фінансових послуг інститутів спільного інвестування;
- ринок фінансових послуг фінансових компаній;
- ринок фінансових послуг суб'єктів господарювання, що за своїм статусом не є фінансовими установами.

Інституційна структура ринку фінансових послуг (РФП) включає банківську систему, небанківські кредитні установи та небанківські фінансові установи.

I підхід. Інституційна структура вітчизняного РФП включає такі елементи:

- регулюючий (організаційно-технічний), представлений органами державного регулювання РФП (НКЦПФР, Національна комісія, яка здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, затв. Указом Президента України від 23.11.2011 №1070/2011), Податкова служба тощо), інформаційними центрами, засобами зв'язку. Відповідно до ст.21 Закону України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» Національний банк України здійснює державне регулювання ринку банківських послуг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку – ринку цінних паперів та похідних цінних паперів, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, – інших ринків фінансових послуг;

- фінансово-кредитну систему, яка включає банківську систему, небанківські кредитні та контрактні фінансові інститути. Найпоширенішими фінансовими інститутами вітчизняного РФП є такі структурні утворення: фондові й валютні біржі, комерційні банки, компанії (страхові, брокерські, дилерські, інвестиційні, холдингові, трастові, андеррайтерів тощо); системи (національна депозитарна, міжбіржових і міжброкерських зв'язків); фонди (інвестиційні, інноваційні, пенсійні, благодійні, гарантування вкладів тощо); реєстратори та зберігачі цінних паперів; розрахунково-клірингові установи; інформаційно-консультаційні центри та ін.

II підхід. За інституціональним критерієм ринок фінансових послуг також можна поділити на два сектори:

- сектор прямого фінансування;
- сектор опосередкованого фінансування.

У секторі прямого фінансування зв'язки між продавцями й покупцями фінансових активів здійснюються безпосередньо. У секторі опосередкованого фінансування зв'язки між продавцями і покупцями

Ринок фінансових послуг

фінансових активів реалізуються через фінансових посередників, які спочатку акумулюють ресурси, що пропонуються на ринку, а потім продають їх кінцевим покупцям від свого імені.

У зв'язку з тим, що окремі види фінансових послуг можуть надаватися декількома видами фінансових установ, та залежно від особливостей самих фінансових операцій, котрі є в основі фінансової послуги, в складі ринку фінансових послуг набувають активного розвитку:

- ринок кредитних послуг;
- ринок депозитних послуг;
- ринок розрахункових послуг;
- ринок страхових послуг;
- ринок послуг з недержавного пенсійного забезпечення;
- ринок послуг зі спільного інвестування;
- ринок довірчих послуг;
- ринок гарантійних послуг;
- ринок торговельних і конверсійних послуг;
- ринок послуг з управління активами інституційних інвесторів та ін.

3.2. БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ

Банківська система України як складова інституціональної структури ринку фінансових послуг представлена Національним банком України та комерційними банками. Таким чином, згідно з вітчизняним законодавством, банківська система країни складається з Національного банку України й інших банків, а також філій іноземних банків, що створені й діють на території країни відповідно до положень Закону «Про банки і банківську діяльність» та інших законів України.

Національний банк є центральним банком України, особливим органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, Законом України «Про Національний банк України» та іншими законами держави. Його створено з метою здійснення регулювання, контролю й нагляду на ринку банківських послуг.

Національний банк самостійно визначає напрями своєї діяльності та спеціалізацію за видами послуг. Національний банк України встановлює види спеціалізованих банків, порядок набуття банком статусу спеціалізованого й здійснює регулювання діяльності через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій. Національний банк України визначає системно важливі

банки відповідно до таких критеріїв: розміру банку, ступеня фінансових взаємозв'язків, напрямів діяльності.

Національний банк України здійснює регулювання та банківський нагляд відповідно до положень Конституції України, Закону України «Про Національний банк України», інших законодавчих актів держави та нормативно-правових актів Національного банку України. Національний банк України визначає особливості регулювання й нагляду за системно важливим банком, банком, що має статус Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках, з урахуванням специфіки діяльності таких банків.

Основною функцією Національного банку згідно зі статтею 6 ЗУ «Про Національний банк України» є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі. У межах своїх повноважень він сприяє фінансовій стабільності, додержанню стійких темпів економічного зростання й підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цілей, визначених у частинах другій і третій статті 7 Закону України «Про Національний банк України».

Національний банк виконує інші функції:

- відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику;
- монопольно здійснює емісію національної валюти України й організовує готівковий грошовий обіг;
- виступає кредитором останньої інстанції для банків і організовує систему рефінансування;
- устанавлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
- організовує створення й методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;
- регулює діяльність платіжних систем і систем розрахунків в Україні, визначає порядок та форми платежів, у тому числі між банками;
- устанавлює напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює й забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування, розвиток створених ним платіжних і облікових систем, контролює створення платіжних інструментів, систем автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;

Ринок фінансових послуг

- здійснює банківське регулювання й нагляд на індивідуальній та консолідованій основі;
- здійснює погодження статутів банків і змін до них, ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках, веде Державний реєстр банків, реєстр аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків;
- веде офіційний реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем;
- представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;
- здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками й іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій;
- забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів і здійснення операцій з ними та банківськими металами;
- аналізує й прогнозує динаміку макроекономічних, грошово-кредитних, валютних і фінансових показників, у тому числі складає платіжний баланс;
- організовує інкасацію та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видає ліцензії на право інкасації й перевезення банкнот і монет та інших цінностей;
- реалізовує державну політику з питань захисту державних секретів у системі Національного банку;
- бере участь у підготовці кадрів для банківської системи України;
- визначає особливості функціонування банківської системи України в разі введення воєнного стану чи особливого періоду, здійснює мобілізаційну підготовку системи Національного банку;
- вносить у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку України;
- здійснює методологічне забезпечення з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю;
- здійснює відповідно до компетенції повноваження у сфері депозитарного обліку;

Інституційна та сегментарна структура ринку фінансових послуг

- забезпечує облік і зберігання переданих йому цінних паперів та інших коштовностей, що конфісковані (заарештовані) на користь держави та/або таких, які визнані безхазяйними, для чого може відкривати рахунки в цінних паперах у депозитарних установах;
- здійснює інші функції у фінансово-кредитній сфері в межах своєї компетенції, визначеної законом;
- визначає порядок здійснення в Україні маршрутизації, клірингу та взаєморозрахунків між учасниками платіжної системи за операціями, які здійснені в межах України із застосуванням платіжних карток, емітованих банками-резидентами;
- створює засвідчувальний центр для забезпечення реєстрації, засвідчення чинності відкритих ключів та акредитації центрів сертифікації ключів, визначає порядок застосування електронного підпису суб'єктами переказу коштів, у тому числі електронного цифрового підпису, в банківській системі України;
- видає ліцензії небанківським фінансовим установам, які мають намір стати учасниками платіжних систем, на переказ коштів без відкриття рахунків та відкликає їх відповідно до законодавства;
- веде реєстр платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем і операторів послуг платіжної інфраструктури;
- здійснює нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків;
- здійснює державне регулювання й нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму й фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за небанківськими фінансовими установами-резидентами, які є платіжними організаціями та/або членами/учасниками платіжних систем у частині надання ними фінансової послуги щодо переказу коштів на підставі відповідних ліцензій, зокрема Національного банку України (крім операторів поштового зв'язку в частині здійснення ними переказу коштів);
- здійснює аналіз стану фінансової системи щодо фінансової стабільності.

Статтею 7 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» визначено, що державний банк – це банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі. Державний банк створюється за рішенням Кабінету Міністрів України. При цьому в законі про Державний бюджет України на відповідний рік передбачаються витрати на формування статутного капіталу державного банку. Кабінет Міністрів України зобов'язаний отримати позитивний висновок Національного банку України з приводу наміру заснування державного банку. Отримання висновку Національного

банку України є обов'язковим також у разі ліквідації (реорганізації) державного банку, за винятком його ліквідації внаслідок неплатоспроможності.

Кооперативний банк (ст. 8) створюється в порядку, передбаченому Законом «Про банки і банківську діяльність». Законодавство про кооперацію поширюється на кооперативні банки в частині, що не суперечить Закону «Про банки і банківську діяльність». Кооперативні банки створюються за принципом територіальності й поділяються на центральний та місцеві кооперативні банки. Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не меншою ніж 50 осіб. У разі зменшення кількості учасників і неспроможності кооперативного банку протягом одного року збільшити їх кількість до мінімально необхідної діяльність такого банку припиняється шляхом зміни організаційно-правової форми або ліквідації. Учасниками центрального кооперативного банку є місцеві кооперативні банки.

До функцій центрального кооперативного банку, крім передбачених Законом «Про банки і банківську діяльність», належать централізація й перерозподіл ресурсів, акумульованих місцевими кооперативними банками, а також здійснення контролю за діяльністю кооперативних банків регіонального рівня.

З метою захисту та представлення інтересів своїх членів, розвитку міжрегіональних і міжнародних зв'язків, забезпечення наукового та інформаційного обміну і професійних інтересів, розроблення рекомендацій щодо банківської діяльності банки мають право створювати неприбуткові спілки чи асоціації (ст. 13 ЗУ «Про банки і банківську діяльність»). Банківські спілки та асоціації не мають права займатися банківською або підприємницькою діяльністю і не можуть бути створені з метою отримання прибутку. Асоціація (спілка) банків є договірним об'єднанням банків і не має права втручатися у діяльність банків – членів асоціації (спілки).

Банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність, визначену в статті 47 ЗУ «Про банки і банківську діяльність».

Банк має право здійснювати банківську діяльність на підставі банківської ліцензії шляхом надання банківських послуг.

До банківських послуг належать:

- 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах;

Інституційна та сегментарна структура ринку фінансових послуг

3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів і банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банківські послуги дозволяється надавати виключно банку. Центральний депозитарій цінних паперів має право провадити окремі банківські операції на підставі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій, що видається в установленому Національним банком України порядку.

Банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) фінансові послуги, у тому числі шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів. Перелік фінансових послуг, які банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) шляхом укладення агентських договорів, встановлюється Національним банком України. Банк зобов'язаний повідомити Національний банк України про укладені ним агентські договори. Національний банк веде реєстр комерційних агентів банків та встановлює вимоги до них. Банк має право укладати агентський договір з юридичною особою, яка відповідає встановленим Національним банком України вимогам.

Банк, крім надання фінансових послуг, має право здійснювати також діяльність щодо:

- 1) інвестицій;
- 2) випуску власних цінних паперів;
- 3) випуску, розповсюдження та проведення лотерей;
- 4) зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа;
- 5) інкасації коштів та перевезення валютних цінностей;
- 6) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій);
- 7) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських й інших фінансових послуг.

Банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних та інвестиційних монет) і страхування, крім виконання функцій страхового посередника.

Спеціалізованим банкам (за винятком ощадного) забороняється залучати вклади (депозити) від фізичних осіб в обсягах, що перевищують п'ять відсотків капіталу банку.

Статтею 49 ЗУ як кредитні також розглядаються операції, зазначені в пункті 3 частини третьої статті 47 Закону «Про банки і банківську діяльність»:

- здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені;

- надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог і прийом платежів (факторинг);
- лізинг.

Для проведення спільного фінансування банки можуть укласти угоди про консорціумне кредитування. У рамках такої угоди банки-учасники встановлюють умови надання кредиту та призначають банк, відповідальний за виконання угоди. Банки-учасники несуть ризик за наданим кредитом пропорційно до внесених у консорціум коштів.

Банк зобов'язаний мати структурний підрозділ, функціями якого є надання кредитів та управління операціями, пов'язаними з кредитуванням.

Державне регулювання діяльності банків здійснюється Національним банком України у таких формах (ст. 66):

I. Адміністративне регулювання:

- реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- установлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- нагляд за діяльністю банків;
- надання рекомендацій щодо діяльності банків.

II. Індикативне регулювання:

- установлення обов'язкових економічних нормативів;
- визначення норм обов'язкових резервів для банків;
- установлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій;
- визначення процентної політики;
- рефінансування банків;
- кореспондентських відносин;
- управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- операцій із цінними паперами на відкритому ринку;
- імпорту та експорту капіталу.

Метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках (ст. 67).

Сучасний розвиток ринку фінансових послуг свідчить про пошук нових форм і методів надання банківських послуг. Це призводить до поступового втручання банків у традиційні сфери діяльності кредитно-

фінансових інститутів. Крім традиційних банківських послуг, сучасні комерційні банки здійснюють лізингові, факторингові, консалтингові, проектні, інжинірингові операції та послуги й ін.

3.3. НЕБАНКІВСЬКІ КРЕДИТНІ ІНСТИТУТИ

Розвиток ринку фінансових послуг приводить до активізації діяльності небанківських кредитних установ, у структурі яких основну питому вагу складають лізингові, факторингові компанії, кредитні спілки, ломбарди.

Лізингові компанії здійснюють довгострокову оренду машин, обладнання та устаткування, транспортних засобів, виробничих споруд. Компанії купують на замовлення клієнтів обладнання та надають його інвестору в довгострокову оренду. Після закінчення строку оренди за відповідними обставинами майно може бути викуплено інвестором за остаточною вартістю.

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Основним видом діяльності ломбардів як учасників ринку фінансових послуг є надання миттєвих та короткострокових позик на власний ризик під заставу майна споживачів цих послуг. Ломбарди залишаються одним із найбільш консервативних і стабільних фінансових інститутів для фізичних осіб, оскільки вони орієнтовані на видачу невеликих та короткострокових кредитів.

Факторинг – процес перепоступки факторинговій компанії неоплачених боргових вимог (рахунків-фактур) у поєднанні з елементами фінансового, бухгалтерського, інформаційного, збутового, страхового, юридичного й іншого обслуговування постачальника.

Доцільність використання факторингу зумовлена потребою: зменшення дебіторської заборгованості; прискорення обігу коштів у розрахунках; зниження рівня неплатежів; фінансування розвитку виробництва.

Факторингові компанії – це організації, які купують дебіторську заборгованість клієнтів, пов'язану з постачанням товарів або наданням послуг.

Ломбард – спеціалізована кредитна установа, яка надає короткотермінові позики під заставу особистого майна позичальника.

Порядок надання послуг небанківськими кредитними установами приведено у темах 7 – 10.

3.4. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Назвіть та дайте характеристику складових інституційної структури ринку фінансових послуг.
2. Назвіть сегменти ринку фінансових послуг небанківських установ.
3. Схарактеризуйте елементи інституційної структури вітчизняного РФП.
4. Назвіть сектори поділу ринку фінансових послуг за інституційним критерієм та дайте їх характеристику.
5. Схарактеризуйте особливості банківської системи України як складової інституціональної структури ринку фінансових послуг.
6. Назвіть основну функцію Національного банку та дайте характеристику його інших функцій.
7. Дайте визначення поняття «державний банк», зазначте його особливості.
8. Назвіть функції центрального кооперативного банку.
9. Які послуги належать до банківських?
10. Які види діяльності, крім фінансових послуг, має право здійснювати банк?
11. Дайте характеристику кредитних операцій відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність».
12. У яких формах здійснюється державне регулювання Національним банком України діяльності банків?
13. Розкрийте структуру небанківських кредитних установ.
14. На яких принципах ґрунтується діяльність кредитної спілки?
15. Яким нормативним документом визначені організаційні засади створення та порядок припинення діяльності кредитних спілок?
16. Які документи подаються для державної реєстрації кредитної спілки ?
17. Схарактеризуйте нормативно-правове регулювання лізингових відносин в Україні.
18. Схарактеризуйте основні функції лізингу.
19. Розкрийте особливості оподаткування лізингових операцій.
20. На які види класифікується лізинг залежно від особливостей здійснення?

Інституційна та сегментарна структура ринку фінансових послуг

21. Який лізинг називається фінансовим?
22. Хто може бути суб'єктами фінансового лізингу?
23. Схарактеризуйте нормативно-правову базу, що регулює створення та діяльність ломбардів.
24. Назвіть предмет та особливості діяльності Всеукраїнської асоціації ломбардів.
25. Які послуги належать до фінансових послуг ломбарду?
26. Які послуги належать до супутніх послуг ломбарду?
27. Яким вимогам повинен відповідати ломбард для надання фінансових послуг?
28. Обґрунтуйте доцільність використання факторингу.
29. За якими ознаками може бути здійснена класифікація факторингу?
30. Схарактеризуйте суб'єктів факторингової операції.
31. Визначте послідовність проведення факторингу.

3.5. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Інституційна структура ринку фінансових послуг об'єднує такі складові:
 - а) ринок банківських послуг і ринок фінансових послуг;
 - б) ринок банківських послуг та небанківських фінансових установ;
 - в) ринок банківських послуг та фінансових послуг;
 - г) немає правильної відповіді.
2. У секторі прямого фінансування зв'язки між продавцями й покупцями фінансових активів здійснюються:
 - а) безпосередньо;
 - б) через фінансових посередників, які спочатку акумулюють ресурси, що пропонуються на ринку, а потім продають їх кінцевим покупцям від свого імені;
 - в) через державних фінансових посередників, які спочатку акумулюють фінансові ресурси;
 - г) немає правильної відповіді.
3. Згідно із законодавством України, банківська система України складається з:
 - а) Національного банку України;
 - б) банківських установ;
 - в) філій іноземних банків, що створені й діють на території України відповідно до положень Закону «Про банки і банківську діяльність»;

Ринок фінансових послуг

- г) усі відповіді правильні.
4. Національний банк:
- а) самостійно визначає напрями своєї діяльності та спеціалізацію за видами послуг;
 - б) визначає види спеціалізованих банків і порядок набуття банком статусу спеціалізованого;
 - в) здійснює регулювання та банківський нагляд;
 - г) усі відповіді правильні.
5. До функцій Національного банку не належать:
- а) проведення грошово-кредитної політики;
 - б) здійснення емісії національної валюти України та організація готівкового грошового обігу;
 - в) установа для банків правил проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
 - г) перевірка фінансових установ, що здійснюють державне регулювання на ринку фінансових послуг.
6. До функцій центрального кооперативного банку не належать:
- а) централізація ресурсів;
 - б) перерозподіл ресурсів, акумульованих місцевими кооперативними банками;
 - в) здійснення контролю за діяльністю кооперативних банків регіонального рівня;
 - г) немає правильної відповіді.
7. До банківських послуг належать:
- а) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
 - б) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах;
 - в) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів і банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;
 - г) усі відповіді правильні.
8. Банк, крім надання фінансових послуг, має право здійснювати також діяльність щодо:
- а) інвестицій, випуску власних цінних паперів;
 - б) випуску, розповсюдження, проведення лотерей та зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа;

Інституційна та сегментарна структура ринку фінансових послуг

в) інкасації коштів та перевезення валютних цінностей, ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій) і надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських й інших фінансових послуг;

г) усі відповіді правильні.

9. Діяльність кредитної спілки ґрунтується на таких основних принципах:

а) добровільності вступу та свободи виходу з кредитної спілки;

б) рівноправності членів кредитної спілки;

в) самоврядування та гласності;

г) усі відповіді правильні.

10. Фінансовий лізинг є операцією, яка включає такі характерні риси:

а) лізингоодержувач визначає обладнання й вибирає постачальника, здебільшого не покладаючись на досвід і думку лізингодавця;

б) обладнання придбане лізингодавцем у зв'язку з договором лізингу, який, наскільки відомо постачальнику, або укладений, або повинен бути укладений між лізингодавцем і лізингоодержувачем;

в) лізингові платежі, належні до сплати за договором лізингу, обчислюються таким чином, щоб урахувати, зокрема, амортизацію всієї чи значної частини вартості обладнання;

г) усі відповіді правильні.

11. Одним із найстаріших видів кредитування населення є:

а) діяльність ломбардів із надання фінансових кредитів;

б) діяльність кредитних спілок;

в) діяльність лихварських компаній ;

г) немає правильної відповіді.

12. Суб'єктами факторингової операції є:

а) фактор, клієнт, позичальник;

б) факторингова фінансова установа або фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції;

в) фізична чи юридична особа;

г) підприємство, що купує товар або послугу на умовах комерційного кредиту.

13. За участю боржника в угоді факторинг може бути:

а) відкритий та закритий (конфіденційний);

б) внутрішній і міжнародний;

в) регулярний та одноразовий;

г) простий і вексельний.

3.6. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
3. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
4. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 р. № 2908-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.
5. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр>.
6. Про віднесення операцій з фінансовими активами до фінансових послуг та внесення змін до розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: розпорядження Нацкомфінпослуг від 06.02.2014 р. № 352 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0342-14>.
7. Про затвердження Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами: розпорядження Держфінпослуг від 26.04.2005 р. № 3981 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05>.
8. Проект Закону про ломбарди та ломбардну діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53640.
9. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.
10. Реформування ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору: монографія / наук. ред. канд. екон. наук Р. Пукала і докт. екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків : ТО «Ексклюзив», 2016. – 166 с.
11. Правила (умови) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андерайтингу, управління цінними паперами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0052-07>.

ТЕМА 4. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА САМОРЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

4.1. Сутність державного регулювання ринку фінансових послуг і його напрями.

4.2. Органи державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні.

4.3. Організація, повноваження і порядок діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (НКРРФП).

4.4. Умови створення та діяльності фінансових установ.

4.5. Саморегулювання ринку фінансових послуг.

4.6. Питання для самоконтролю.

4.7. Тестові завдання.

4.8. Використана література.

Ключові терміни та поняття: державне регулювання, адміністративне регулювання, економічне регулювання, напрями державного регулювання, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, уповноважений орган, саморегулювальна організація.

4.1. СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ І ЙОГО НАПРЯМИ

Державне регулювання ринків фінансових послуг – здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг і запобігання кризовим явищам.

Метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні є:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- захист інтересів споживачів фінансових послуг;
- створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринків фінансових послуг;
- створення умов для ефективної мобілізації й розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства;

Ринок фінансових послуг

- забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг та захисту прав їх учасників;
- додержання учасниками ринків фінансових послуг вимог законодавства;
- запобігання монополізації та створенню умов розвитку добросовісної конкуренції на ринках фінансових послуг;
- контроль за прозорістю й відкритістю ринків фінансових послуг;
- сприяння інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг.

Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється шляхом:

- ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;
- нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ;
- нагляду за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг);
- застосування уповноваженими державними органами заходів впливу;
- проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг.

Державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється:

- щодо ринку банківських послуг та діяльності з переказу коштів – Національним банком України;
- щодо ринків цінних паперів і похідних цінних паперів (деривативів) – Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
- щодо інших ринків фінансових послуг – Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Антимонопольний комітет України й інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг та отримують від них інформацію у межах повноважень, визначених законом.

Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється відповідно до Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» й інших законів України. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, зобов'язані співпрацювати згідно з положеннями Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Національна

Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг

комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за допомогою засобів зв'язку, котрі дозволяють фіксувати інформацію, своєчасно повідомляють один одному про будь-які спостереження та висновки, які є необхідними для виконання покладених на них обов'язків. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, мають право на доступ до інформаційних баз даних одне одного, які ведуться з метою регулювання ринків фінансових послуг. Голова державного органу, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, або уповноважена ним особа беруть участь у роботі інших органів, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, з правом дорадчого голосу, коли на них обговорюються питання нагляду за діяльністю з надання фінансових послуг. Національний банк України (НБУ), Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) і Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (НКРРФП), з метою співпраці та координації своєї діяльності зобов'язані проводити оперативні наради не рідше одного разу на місяць чи частіше на вимогу одного з керівників цих органів. За результатами зазначених нарад складаються відповідні протоколи та/або укладаються міжвідомчі угоди. Рішення, які містяться у зазначених протоколах і угодах, обов'язкові для розгляду та впровадження кожним з органів, котрі здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг. НБУ, НКЦПФР, НКРРФП, що здійснюють нагляд на консолідованій основі за фінансовими групами, зобов'язані обмінюватись інформацією щодо учасників цих груп у визначеному ними порядку. НБУ, НКЦПФР, НКРРФП, котрі здійснюють нагляд на консолідованій основі за фінансовими групами, мають право ініціювати один перед одним проведення перевірки фінансової установи, яка є учасником фінансової групи. НБУ, НКЦПФР, НКРРФП, що здійснюють нагляд на консолідованій основі за фінансовими групами, мають право ініціювати один перед одним застосування заходів впливу до фінансової установи, яка є учасником фінансової групи. НБУ, НКЦПФР, НКРРФП співпрацюють з органами нагляду іноземних держав з метою здійснення нагляду на консолідованій основі. Співпраця відбувається на підставі укладених договорів, меморандумів чи в інших формах.

Практична реалізація державного регулювання ринку фінансових послуг являє собою вплив держави в особі державних органів на сукупність економічних відносин, законів і закономірностей їх розвитку

системою заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру.

Цілеспрямований вплив держави на ринок фінансових послуг здійснюється прямими (адміністративними) і непрямими (економічними) методами.

Пряме (адміністративне) державне регулювання реалізується за допомогою встановлення обов'язкових вимог, що пропонуються учасникам ринку, ліцензування професійної діяльності на ринку, забезпечення гласності й рівної інформованості його учасників, підтримки правопорядку.

Таким чином, пряме регулювання існує у вигляді системи правових норм і державних органів, що забезпечують їх виконання.

Засобом економічного регулювання виступає фінансово-кредитна політика країни. Непряме державне регулювання ринку фінансових послуг здійснюється такими методами, як проведення встановленої податкової, грошової політики, політики у сфері формування і використання коштів державного бюджету, управління державною власністю й т. ін.

Адміністративно-правова й економічна складові регулювання ринку фінансових послуг тісно пов'язані між собою, тому що в основі розроблення будь-яких законодавчих актів чи адміністративних заходів впливу завжди лежать економічні закономірності, на які держава прагне вплинути в той або інший спосіб. І навпаки, для використання фінансово-кредитних важелів регулювання держава чинить на них вплив, закріплений у правових нормах.

4.2. ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Органи, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг згідно із статтею 21 Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», у межах своїх повноважень можуть приймати рішення:

- про належність операцій, які здійснюються на ринках фінансових послуг, до певного виду фінансових послуг, визначених частиною першою цієї статті;
- про визначення операції як фінансової послуги, відсутність такої фінансової послуги серед видів фінансових послуг, передбачених переліком, визначеним частиною першою цієї статті, та заборону надання зазначеної послуги.

Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг

Орган, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, відмовляє у видачі письмового погодження набуття чи збільшення істотної участі у фінансовій установі у разі, коли:

1) заявником подано неповний пакет документів, визначених нормативно-правовими актами такого органу, або недостовірну інформацію чи подані документи не відповідають вимогам цього Закону або зазначених актів;

2) заявник має непогашену чи незняту судимість.

Якщо заявник є юридичною особою, зазначена вимога поширюється на членів виконавчого органу і наглядової ради такої юридичної особи, а також на власників істотної участі у фінансовій установі, які є фізичними особами;

3) ділова репутація чи фінансовий стан заявника не відповідає вимогам, установленим законом або нормативно-правовими актами органу, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг;

4) у заявника відсутні власні кошти в обсязі, необхідному для набуття чи збільшення істотної участі, та/або ним не підтверджено джерела походження коштів, що належать до статутного (складеного) капіталу;

5) заявник згідно з поданими документами не відповідає вимогам цього Закону чи нормативно-правових актів органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг;

6) органами Антимонопольного комітету України заборонено концентрацію як таку, що призводить до монополізації або суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині;

7) набуття або збільшення істотної участі заявника у фінансовій установі загрожуватиме інтересам вкладників та/або інших кредиторів такої фінансової установи, розвитку конкурентного середовища.

Про подання неповного пакета документів та/або невідповідність вимогам Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» і нормативно-правових актів органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, зазначений орган повідомляє заявнику (його уповноваженій особі) не пізніше ніж протягом місяця з дня подання пакета документів.

Орган, котрий здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, приймає рішення про погодження чи відмову у видачі письмового погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі не пізніше ніж протягом місяця з дня подання пакета документів, визначених нормативно-правовими актами зазначеного органу. У разі, якщо особа набуває істотної участі у фінансовій установі чи збільшує свою істотну участь до рівня, визначеного частиною п'ятою статті 9 Закону

«Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III, без отримання письмового погодження органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, зазначена особа не має права прямо або опосередковано, повністю чи частково користуватися правом голосу придбаних акцій (часток) та брати будь-яким чином участь в управлінні фінансовою установою. У разі виявлення органом, котрий здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, факту набуття особою істотної участі у фінансовій установі або збільшення особою своєї істотної участі до рівня, визначеного частиною п'ятою статті 9, без отримання письмового погодження органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, зазначений орган призначає у двотижневий строк довірену особу, котрій передається право брати участь у голосуванні. Довірена особа призначається із числа осіб, запропонованих фінансовою установою, на період до усунення порушення вимоги, визначеної частиною п'ятою статті 9 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III.

Довірена особа зобов'язана під час голосування діяти в інтересах кваліфікованого й зваженого управління фінансовою установою. Рішення загальних зборів учасників, прийняті з порушенням вимог, визначених частинами дев'ятою та десятою цієї статті, не мають юридичної сили.

Органи, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, мають право надсилати запити до державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб з метою отримання від них інформації, необхідної для підтвердження джерел походження коштів, що використовуються для формування статутного (складеного) капіталу фінансової установи або набуття чи збільшення істотної участі в ній, фінансового стану та ділової репутації власників істотної участі (осіб, які претендують на істотну участь) у фінансовій установі. Зазначена інформація подається органу, котрий здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, протягом 10 робочих днів після надходження його запиту.

Набуття істотної участі нерезидентами у фінансовій установі або збільшення її таким чином, що нерезидент буде прямо чи опосередковано мати або контролювати 10, 25, 50 і 75 відсотків статутного (складеного) капіталу такої фінансової установи, здійснюється відповідно до вимог, установлених цією статтею.

Нагляд на консолідованій основі – це нагляд за фінансовими групами з метою забезпечення стабільності фінансової системи та обмеження

Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг

ризиків, на які наражається фінансова установа внаслідок участі у фінансовій групі, шляхом регулювання, моніторингу й контролю ризиків фінансової групи.

Національний банк України здійснює нагляд на консолідованій основі за банківськими групами відповідно до Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», інших законів України.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, наглядає на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами, переважна діяльність у яких здійснюється фінансовими установами, нагляд за котрими здійснює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку здійснює нагляд на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами, переважна діяльність у яких здійснюється фінансовими установами, нагляд за котрими здійснює вона.

Діяльність у небанківській фінансовій групі вважається переважною, якщо середньоарифметичне значення активів за останні чотири звітних квартали фінансових установ, нагляд за якими здійснює відповідно Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, або Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, становить 50 і більше відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх небанківських фінансових установ, які входять до цієї групи, за цей період.

Державний орган, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, з метою нагляду на консолідованій основі має право визначати в межах фінансової групи підгрупи, які складаються принаймні з двох фінансових установ, та здійснювати за ними нагляд на субконсолідованій основі.

Державний орган, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, відповідно до розподілу повноважень, передбаченого частиною другою статті 16 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», з метою здійснення нагляду на консолідованій і субконсолідованій основі у своїх нормативно-правових актах *має право* встановлювати вимоги до фінансової групи, її підгруп щодо:

- наявності ефективної системи корпоративного управління;
- наявності ефективної системи управління ризиками;
- наявності ефективної системи внутрішнього контролю;
- наявності облікових процедур, інформаційних систем, необхідних для забезпечення виконання вимог на консолідованій основі;

- складання й порядку подання консолідованої та субконсолідованої звітності;
- достатності регулятивного капіталу;
- економічних нормативів;
- лімітів та обмежень щодо певних видів діяльності, у тому числі щодо діяльності на території інших держав;
- порядку подання необхідної звітності й інформації.

4.3. ОРГАНІЗАЦІЯ, ПОВНОВАЖЕННЯ І ПОРЯДОК ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОМІСІЇ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (НКРРФП), є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України. НКРРФП не може бути учасником фінансових ринків як емітент облігацій внутрішніх та зовнішніх державних позик або здійснювати будь-яку іншу діяльність на фінансових ринках, крім передбаченої Законом «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Комісія як колегіальний орган утворюється у складі голови та шести членів комісії. Голова та члени комісії призначаються на посади й звільняються з посад Президентом України шляхом видання відповідного указу. НКРРФП набуває повноважень з моменту призначення більше половини її загального кількісного складу. Головою та членом НКРРФП можуть бути громадяни України, які мають повну вищу (профільну, економічну або юридичну) освіту, досвід роботи на керівних посадах не менше трьох років упродовж останніх десяти. Голова й члени НКРРФП не можуть бути власниками корпоративних прав фінансових установ. Термін повноважень голови та члена НКРРФП становить шість років. Одна й та ж особа не може бути головою та/або членом НКРРФП більше двох термінів поспіль. Голова й член НКРРФП можуть бути звільнені з посади у разі подання заяви про відставку, неможливості виконання обов'язків за станом здоров'я, припинення громадянства України, грубого порушення службових обов'язків, набрання законної сили обвинувальним вироком суду у скоєнні злочину, наявності інших підстав, передбачених законами. Повноваження члена НКРРФП припиняються у разі його смерті, визнання безвісно відсутнім чи оголошення померлим. Не можуть бути підставами для звільнення голови або члена НКРРФП набуття повноважень

Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг

новообраним Президентом України. Після закінчення строку повноважень голова чи член НКРРФП продовжує виконувати свої обов'язки до призначення відповідно нового голови або члена комісії.

Основною формою роботи НКРРФП як колегіального органу є засідання, які проводяться за рішенням голови комісії. Засідання НКРРФП є правомочним, якщо на ньому присутні більше половини членів її загального кількісного складу.

Рішення НКРРФП вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість від загального кількісного складу. Голова та її члени мають по одному голосу кожний. Положення про НКРРФП затверджується Президентом України.

Гранична чисельність працівників НКРРФП затверджується Президентом України. Штатний розпис її затверджується головою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за погодженням з Міністерством фінансів України. Структура НКРРФП затверджується головою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у межах видатків, передбачених у Державному бюджеті України.

НКРРФП є юридичною особою і має відокремлене майно, яке є державною власністю. НКРРФП може створювати та ліквідовувати свої територіальні управління для здійснення повноважень у випадках, передбачених у Положенні про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Територіальні управління не мають статусу юридичної особи і діють на основі положення, котре затверджується НКРРФП.

За рішенням НКРРФП може створюватися Консультаційно-експертна рада, яка є постійно діючим на громадських засадах дорадчим органом, що бере участь в обговоренні проектів документів, які розробляються та/або розглядаються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Склад Консультаційно-експертної ради й положення про неї затверджуються НКРРФП.

Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, очолює голова, якого призначає та звільняє Президент України.

Голова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг:

– керує поточною діяльністю Національної комісії, яка здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та вирішує всі

Ринок фінансових послуг

питання діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за винятком тих, які належать до компетенції Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, як колегіального органу;

- діє без довіреності від імені Національної комісії, яка здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у межах, установлених законодавством України;

- представляє Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у відносинах із державними органами іноземних держав з питань нагляду за діяльністю фінансових установ та міжнародними організаціями;

- видає накази, розпорядження тощо з питань, що належать до його компетенції;

- приймає на роботу і звільняє з роботи працівників Національної комісії, яка здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, заохочує їх та накладає дисциплінарні стягнення;

- представляє інтереси комісії у Кабінеті Міністрів України, має право брати участь у засіданнях Кабінету Міністрів України з правом дорадчого голосу;

- подає Президенту України пропозиції щодо призначення на посади та звільнення з посад членів комісії;

- виконує інші функції, необхідні для забезпечення організації роботи й діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Основними завданнями Національної комісії, яка здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, є:

- розроблення стратегії й реалізації розвитку та вирішення системних питань функціонування ринків фінансових послуг в Україні;

- здійснення державного регулювання й нагляду за наданням фінансових послуг та додержанням законодавства у цій сфері;

- захист прав споживачів фінансових послуг шляхом застосування у межах своїх повноважень заходів впливу з метою запобігання і припинення порушень законодавства на ринку фінансових послуг;

- узагальнення практики застосування законодавства України з питань фінансових послуг і ринків та розроблення пропозицій щодо їх удосконалення;

- розроблення і затвердження обов'язкових до виконання нормативно-правових актів з питань, що належать до її компетенції;

Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг

- координація діяльності з іншими державними органами;
- запровадження міжнародно визнаних правил розвитку ринків фінансових послуг.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у межах своєї компетенції:

- розробляє і затверджує нормативно-правові акти, обов'язкові до виконання центральними й місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, учасниками ринків фінансових послуг, їх об'єднаннями, контролює їх виконання;
- здійснює реєстрацію та веде Державний реєстр фінансових установ, а у визначених нею випадках – реєстри осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, забезпечує ведення загальнодоступної інформаційної бази даних про фінансові установи та визначає перелік і вимоги до документів, що подаються для внесення інформації до зазначених реєстрів та бази даних;
- видає фінансовим установам відповідно до законів з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг відповідні дозволи, а також ліцензії на провадження діяльності з надання фінансових послуг та затверджує умови провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії чи дозволу, та порядок контролю за їх додержанням;
- встановлює обов'язкові критерії й нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів і ризиковості операцій, додержання правил надання фінансових послуг та інші показники і вимоги, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами;
- за погодженням Кабінету Міністрів України встановлює розмір плати за реєстрацію документів та видачу ліцензій (їх дублікатів), а також за реєстрацію осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги;
- надає інформацію за запитом на інформацію, надає висновки про віднесення операцій до фінансових послуг;
- встановлює обмеження на суміщення надання певних видів фінансових послуг;
- здійснює контроль за достовірністю інформації, що надається учасниками ринку фінансових послуг;
- проводить самостійно чи разом з іншими державними органами перевірку діяльності учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг), а також інших юридичних осіб та

Ринок фінансових послуг

фізичних осіб, котрі здійснюють діяльність з надання фінансових послуг, для якої законом установлені вимоги щодо одержання ліцензії та/або реєстрації, без відповідної ліцензії та/або реєстрації;

- у разі порушення законодавства про фінансові послуги, нормативно-правових актів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, застосовує заходи впливу й накладає адміністративні стягнення;

- звертається до суду та господарського суду з позовами (заявами) у зв'язку з порушенням законодавства України про фінансові послуги;

- надсилає фінансовим установам і саморегульним організаціям обов'язкові до виконання розпорядження про усунення порушень законодавства про фінансові послуги та вимагає надання необхідних документів;

- надсилає матеріали в правоохоронні органи стосовно фактів правопорушень, що стали відомі під час проведення перевірок;

- надсилає органам Антимонопольного комітету України матеріали у разі виявлення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;

- вимагає скликання зборів учасників фінансової установи;

- здійснює моніторинг руху капіталу в Україну та за її межі через ринки фінансових послуг;

- установлює вимоги щодо програмного забезпечення й спеціального технічного обладнання фінансових установ, пов'язаного з наданням фінансових послуг;

- установлює порядок розкриття інформації та складання звітності учасниками ринків фінансових послуг відповідно до законодавства України;

- визначає професійні вимоги до керівників, головних бухгалтерів (осіб, відповідальних за ведення бухгалтерського обліку, в тому числі на підставі договорів) фінансових установ, може вимагати звільнення з посад осіб, що не відповідають установленим вимогам для зайняття таких посад, або розірвання відповідних договорів;

- погоджує відповідно до законів з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг документи фінансових установ, які визначають вимоги щодо надання фінансових послуг;

- щокварталу розраховує середньозважений показник зміни чистої вартості одиниці пенсійних активів та оприлюднює таку інформацію в установленому порядку;

Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг

– оприлюднює в установленому порядку перелік недержавних пенсійних фондів – суб'єктів другого рівня системи пенсійного забезпечення, яким видана ліцензія на надання послуг у накопичувальній системі пенсійного страхування;

– порушує за погодженням з Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку перед радою недержавного пенсійного фонду – суб'єкта другого рівня системи пенсійного забезпечення питання щодо заміни особи, котра здійснює управління пенсійними активами накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування такого фонду, у разі, якщо в результаті діяльності такої особи зміна чистої вартості одиниці пенсійних активів накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування у пенсійному фонді зменшилася протягом останнього року більш як на 10 відсотків;

– встановлює форму та вимоги до інформації про накопичувальну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка підлягає оприлюдненню, й визначає порядок її оприлюднення;

– оприлюднює інформацію про страхові організації, котрі здійснюють страхування довічних пенсій за рахунок коштів накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, у тому числі показники, що застосовуються ними для розрахунку довічних пенсій;

– встановлює умови та порядок проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах;

– встановлює порядок погодження відповідно до Закону набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі.

Основними напрямками пруденційного нагляду Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, є додержання встановлених критеріїв та нормативів щодо:

- 1) ліквідності;
- 2) капіталу та платоспроможності;
- 3) прибутковості;
- 4) якості активів та ризиковості операцій;
- 5) якості систем управління та управлінського персоналу;
- 6) додержання правил надання фінансових послуг.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у межах своєї компетенції видає ліцензії для здійснення фінансовими установами:

- 1) страхової діяльності;

- 2) діяльності з надання послуг накопичувального пенсійного забезпечення;
- 3) надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів;
- 4) діяльності з надання будь-яких фінансових послуг, що передбачають пряме або опосередковане залучення фінансових активів від фізичних осіб.

4.4. УМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Юридична особа, яка має намір надавати фінансові послуги, зобов'язана звернутися до відповідного органу державного регулювання ринків фінансових послуг протягом тридцяти календарних днів з дати державної реєстрації для включення її до Державного реєстру фінансових установ. У разі, якщо відповідно до закону надання певних фінансових послуг потребує ліцензування, фінансова установа має право на здійснення таких послуг лише після отримання відповідних ліцензій.

Фінансова установа може розпочати надання фінансових послуг, лише якщо:

- облікова і реєструюча системи відповідають вимогам, установленим нормативно-правовими актами;
- внутрішні правила фінансової установи узгоджені з вимогами законів України та нормативно-правових актів державних органів, що здійснюють регулювання й нагляд за ринками фінансових послуг;
- професійні якості та ділова репутація персоналу відповідають установленим законом вимогам.

Фінансові установи можуть створюватися у будь-якій організаційно-правовій формі, якщо закони з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг не містять спеціальних правил та обмежень. Закони України з питань регулювання діяльності господарських товариств і юридичних осіб інших організаційно-правових форм застосовуються до фінансових установ з урахуванням особливостей, визначених Законом «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» і законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг. Корпоративне управління у фінансових установах здійснюється відповідно до законів з питань діяльності господарських товариств з урахуванням вимог Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» й інших законів з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг

Мінімальний розмір капіталу фінансових установ, необхідний для їх заснування, та загальні вимоги до регулятивного капіталу, потрібного для їх функціонування, визначаються законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг. При створенні фінансової установи або у разі збільшення розміру зареєстрованого статутного (складеного) капіталу останній повинен бути сплачений у грошовій формі та розміщений на банківських рахунках комерційних банків, які є юридичними особами за законодавством України, якщо інше не передбачено законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг. Продаж та придбання частки у статутному (складеному) капіталі здійснюються на умовах, установлених законодавством України.

Вимоги щодо джерел походження коштів, за рахунок яких формується статутний (складений) капітал фінансової установи, встановлюються законом. Юридична чи фізична особа, котра має намір набути істотної участі у фінансовій установі (крім корпоративного інвестиційного фонду) або збільшити її таким чином, що зазначена особа буде прямо чи опосередковано володіти або контролювати 10, 25, 50 і 75 відсотків статутного (складеного) капіталу такої фінансової установи чи права голосу придбаних акцій (часток) в органах фінансової установи, зобов'язана отримати письмове погодження органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, якщо інше не передбачено законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг. Для отримання такого погодження відповідна юридична або фізична особа (заявник) подає органу, котрий здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, інформацію, передбачену нормативно-правовими актами зазначеного органу, зокрема про власний фінансовий стан та ділову репутацію, а також про структуру власності (для юридичної особи). Фінансовим станом заявника є сукупність показників, що відображають його реальні й потенційні фінансові можливості, у тому числі рівень ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, забезпеченості власними оборотними коштами (власним капіталом) та їх ефективного використання, а також оцінка здатності заявника у майбутньому надавати в разі потреби додаткову фінансову підтримку фінансовій установі.

Порядок реорганізації й ліквідації фінансових установ

Реорганізація та ліквідація фінансових установ відбуваються з додержанням вимог відповідних законів України й нормативно-правових актів державних органів з питань регулювання діяльності фінансових установ і ринків фінансових послуг.

Внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців запису про державну реєстрацію припинення юридичної особи, яка є фінансовою установою, здійснюється на підставі витягу про її виключення з державного реєстру фінансових установ за формою, встановленою відповідним органом державного регулювання ринків фінансових послуг, та інших документів, перелік котрих установлений законом для державної реєстрації юридичних осіб.

Документи, які подаються органу ліцензування для одержання ліцензії

Особа, котра має намір провадити певний вид господарської діяльності з надання фінансових послуг, що ліцензується, особисто або через уповноважений нею орган чи особу звертається до Національної комісії, яка здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, із заявою встановленого зразка про видачу ліцензії.

У заяві про видачу ліцензії повинні міститися відомості про особу заявника (найменування, місцезнаходження, банківські реквізити, ідентифікаційний код). У разі наявності у заявника філій, інших відокремлених підрозділів, які провадитимуть господарську діяльність на підставі отриманої ліцензії, у заяві зазначається їх місцезнаходження. До заяви про видачу ліцензії або дозволу додаються документи, вимоги до переліку та змісту котрих установлені законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг, а до заяви про видачу ліцензії на провадження діяльності з надання фінансових послуг, зазначених у пунктах 3 і 4 частини першої статті 34 Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» – також документи, вимоги до переліку й змісту яких встановлені нормативно-правовими актами Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Заява про видачу ліцензії та документи, котрі додаються до неї, приймаються за описом, копія якого видається заявнику з відміткою про дату прийняття документів органом ліцензування й підписом відповідальної особи.

Законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг можуть установлюватися додаткові вимоги щодо переліку та змісту документів, необхідних для отримання відповідної ліцензії.

Про залишення заяви про видачу ліцензії без розгляду заявника повідомляють у письмовій формі із зазначенням підстав залишення заяви про видачу ліцензії без розгляду у строки, передбачені для видачі ліцензії. Після усунення причин, що були підставою для винесення рішення про залишення заяви про видачу ліцензії без розгляду, заявник може повторно подати заяву про видачу ліцензії, яка розглядається в порядку,

Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг

встановленому Законом «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

У разі анулювання ліцензії на надання послуг у системі накопичувального пенсійного забезпечення недержавний пенсійний фонд – суб'єкт другого рівня системи пенсійного забезпечення може подати органу ліцензування не раніше ніж через три роки з дати анулювання такої ліцензії нову заяву про її видачу. Разом із заявою про видачу нової ліцензії на надання послуг має бути подано документи, які підтверджують усунення причин анулювання попередньої ліцензії.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, наглядає за діяльністю відповідних фінансових установ, приймає рішення про видачу ліцензії або про відмову в її видачі у строк не пізніше ніж тридцять календарних днів з дати надходження заяви про видачу ліцензії та документів, які додаються до заяви, якщо законом, що регулює відносини у певних сферах господарської діяльності, не передбачений інший строк видачі ліцензії на окремі види діяльності.

У разі, коли надіслано запит щодо підтвердження достовірності поданих для отримання ліцензії документів чи виникла потреба у проведенні перевірки таких документів іншим способом, зазначений строк може бути продовжений головою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, але не більш як на 30 робочих днів.

Повідомлення про прийняття рішення про видачу ліцензії або про відмову у видачі ліцензії надсилається (видається) заявникові в письмовій формі *протягом трьох робочих днів з дати прийняття відповідного рішення*. У рішенні про відмову у видачі ліцензії зазначаються підстави такої відмови.

Підставами для прийняття рішення про відмову у видачі ліцензії є:

- недостовірність даних у документах, поданих заявником, для отримання ліцензії;
- невідповідність заявника згідно з поданими документами ліцензійним умовам, установленим для виду господарської діяльності, зазначеного в заяві про видачу ліцензії.

У разі відмови у видачі ліцензії на підставі виявлення недостовірних даних у документах, поданих заявником про видачу ліцензії, суб'єкт господарювання може подати до органу ліцензування нову заяву про видачу ліцензії не раніше ніж через три місяці з дати прийняття рішення про відмову у видачі ліцензії. У разі відмови у видачі ліцензії на підставі невідповідності заявника ліцензійним умовам, установленим для виду господарської діяльності, зазначеного в заяві про видачу ліцензії, суб'єкт господарювання

може подати до органу ліцензування нову заяву про видачу ліцензії після усунення причин, що стали підставою для відмови у видачі ліцензії.

Повідомлення про прийняття рішення про видачу ліцензії або про відмову у видачі ліцензії надсилається (видається) заявникові в письмовій формі протягом трьох робочих днів з дати прийняття відповідного рішення.

4.5. САМОРЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Фінансові установи мають право на добровільних засадах об'єднувати свою діяльність, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України та вимогам законів з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг. Правовий статус, види, порядок створення, правовий режим функціонування та припинення діяльності об'єднань визначаються згідно із законами України.

Об'єднання фінансових установ набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб.

Об'єднання фінансових установ набуває статусу саморегулювальної організації після внесення запису про неї до відповідного реєстру, який ведеться державними органами з питань регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг у межах їх компетенції.

Саморегулювальні організації в межах делегованих їм повноважень здійснюють регуляторну діяльність з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Саморегулювальна організація – неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг і якому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення й упровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг. Законами України з питань регулювання ринків фінансових послуг можуть бути передбачені додаткові повноваження, які можуть делегуватися саморегулювальним організаціям.

Регулювання фондового ринку здійснює держава та саморегулювальні організації. Об'єднання професійних учасників фондового ринку *набуває статусу саморегулювальної організації* (далі – СРО) за певним видом професійної діяльності на фондовому ринку з дня надання йому статусу СРО Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг

Порядок надання об'єднанню професійних учасників ринку цінних паперів статусу СРО й позбавлення такого статусу встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку з урахуванням вимог Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок».

Одне об'єднання професійних учасників ринку цінних паперів може набути статус СРО за декількома видами професійної діяльності на фондовому ринку за умови дотримання вимог частини третьої цієї статті.

Набуття об'єднанням статусу СРО професійних учасників фондового ринку, вступ до нього професійних учасників фондового ринку, прийняття правил, положень й інших документів СРО професійних учасників фондового ринку та внесення змін до них не належать до узгоджених дій суб'єктів господарювання.

Після надання об'єднанню професійних учасників фондового ринку статусу СРО за певним видом професійної діяльності на ринку цінних паперів професійні учасники фондового ринку, які є членами інших професійних об'єднань, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за цим видом професійної діяльності, повинні у тримісячний строк стати членами такої СРО та бути її членами протягом усього строку наявності в неї статусу СРО.

Для набуття статусу СРО об'єднання професійних учасників фондового ринку повинно подати до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку необхідні документи та відповідати таким вимогам:

– об'єднувати більше 75 відсотків професійних учасників фондового ринку за одним з видів професійної діяльності, визначених цим Законом;

– мати затверджені внутрішні документи СРО (внутрішні правила СРО, Правила (стандарти) професійної діяльності на фондовому ринку, інші внутрішні документи СРО) для реалізації визначених статутом об'єднання функцій;

– керівник і заступники керівника виконавчого органу СРО, керівники структурних підрозділів СРО не можуть перебувати у трудових відносинах із членами СРО та прямо або опосередковано бути пов'язаними відносинами контролю з членами СРО, мати судимість за корисливі чи посадові злочини, не зняту або не погашену в установленому законом порядку, й повинні мати стаж роботи на фондовому ринку не менше п'яти років.

Вимоги щодо приміщень СРО, технічного та програмного забезпечення, кваліфікаційні вимоги до керівників СРО, вимоги до розміру

активів СРО встановлюються нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

За результатами розгляду поданих об'єднанням документів Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку своїм рішенням надає об'єднанню професійних учасників ринку цінних паперів статус СРО й видає відповідне свідоцтво про надання статусу саморегульованої організації професійних учасників фондового ринку (далі – свідоцтво СРО), строк дії якого встановлюється рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку *і не може бути меншим п'яти років*, або своїм умотивованим рішенням відмовляє в наданні статусу СРО.

Підставою для відмови в наданні статусу СРО є:

- відсутність документів, визначених законодавством, необхідних для реєстрації об'єднання як СРО;
- невідповідність поданих документів та даних, які вони містять, вимогам законодавства;
- невиконання вимог частини третьої статті 48 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок».

Після усунення порушення/порушень, що були підставою для прийняття рішення Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку про відмову в наданні об'єднанню статусу СРО, таке об'єднання має право повторно подати документи, визначені законодавством, для набуття статусу СРО.

Позбавлення статусу СРО здійснюється за рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку в таких випадках:

- на підставі заяви СРО про скасування комісією свідоцтва СРО;
- невиконання СРО рішень комісії, постанов уповноважених осіб комісії;
- установлення комісією факту невідповідності СРО вимогам, установленим статтею 48 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок».

Об'єднання професійних учасників фондового ринку, включаючи об'єднання, що набуло статусу СРО, має такі повноваження:

- упровадження норм професійної етики у практичній діяльності учасників об'єднання;
- розроблення і затвердження методичних рекомендацій щодо провадження відповідного виду професійної діяльності на фондовому ринку;
- упровадження ефективних механізмів розв'язання спорів, пов'язаних із професійною діяльністю учасників об'єднання;

Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг

– моніторинг дотримання Статуту та внутрішніх документів об'єднання його учасниками.

СРО, крім повноважень, зазначених вище, додатково має такі повноваження:

– розроблення і затвердження обов'язкових для виконання членами СРО Правил (стандартів) провадження відповідного виду професійної діяльності на фондовому ринку, за винятком тих Правил (стандартів), які прямо встановлені законом;

– розроблення заходів, спрямованих на запобігання порушенням членами СРО норм законодавства та внутрішніх документів СРО, у тому числі при припиненні ними своєї професійної діяльності;

– застосування заходів дисциплінарного впливу до членів СРО у разі виявлення порушень Статуту СРО, внутрішніх документів СРО.

Об'єднання професійних учасників фондового ринку (включаючи СРО) можуть виконувати інші повноваження, передбачені законом та статутом такого об'єднання, якщо передбачені в ньому повноваження не суперечать вимогам законодавства, а СРО може додатково виконувати також і повноваження, передбачені у відповідному рішенні Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про делегування повноважень з регулювання фондового ринку, прийнятому відповідно до частини п'ятої статті 48 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок».

СРО несе відповідальність за невиконання чи неналежне виконання покладених на неї повноважень у встановленому законодавством порядку.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку може делегувати СРО повноваження з регулювання фондового ринку, визначені законами України, в установленому нею порядку за заявою цієї СРО.

У місячний строк після отримання заяви від СРО Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку приймає рішення про делегування або відмову в делегуванні СРО повноважень. *У рішенні про делегування СРО повноважень зазначаються:*

- найменування СРО, якій делегуються повноваження;
- повноваження, котрі делегуються;
- строк, на який делегуються повноваження, котрий не може бути більшим, ніж строк чинності свідоцтва СРО;
- порядок державного контролю за здійсненням делегованих повноважень.

Рішення про делегування СРО повноважень підлягає державній реєстрації в Міністерстві юстиції України як нормативно-правовий акт та оприлюдненню відповідно до законодавства.

4.6. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте сутність державного регулювання ринку фінансових послуг.
2. З якою метою здійснюється державне регулювання ринків фінансових послуг в Україні?
3. Визначте напрями державного регулювання ринків фінансових послуг за його сегментами.
4. Назвіть та дайте характеристику методів цілеспрямованого впливу держави на ринок фінансових послуг.
5. За яких умов орган, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, відмовляє у видачі письмового погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі?
6. У чому полягає нагляд на консолідованій основі?
7. Розкрийте особливості організації Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.
8. Визначте повноваження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.
9. Розкрийте порядок діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.
10. Які повноваження має голова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг?
11. Назвіть основні завдання Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.
12. Визначте основні напрями пруденційного нагляду Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.
13. З'ясуйте, за яких умов фінансова установа може розпочати надання фінансових послуг.
14. Розкрийте порядок реорганізації фінансових установ.
15. Які документи подаються органу ліцензування для одержання ліцензії фінансовою установою?
16. Назвіть, на підставі чого може бути відмовлено у видачі ліцензії фінансовій установі.
17. Дайте визначення поняття «саморегульована організація» (СРО) та схарактеризуйте особливості її створення.
18. Яким вимогам повинне відповідати об'єднання професійних учасників фондового ринку для набуття статусу СРО?
19. Що слугує підставою для відмови в наданні статусу СРО?
20. Розкрийте повноваження об'єднання професійних учасників фондового ринку, включаючи об'єднання, що набуло статусу СРО.

4.7. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні є:

- а) проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- б) здійснення державної політики у сфері фінансових послуг;
- в) забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг та захисту прав їх учасників;
- г) усі відповіді правильні.

2. Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється шляхом:

- а) ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;
- б) нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ і здійснення інших заходів щодо державного регулювання ринків фінансових послуг;
- в) нагляду за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг) та застосування уповноваженими державними органами заходів впливу;
- г) усі відповіді правильні.

3. Державне регулювання ринків цінних паперів і деривативів здійснюється:

- а) Національним банком України;
- б) Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
- в) Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;
- г) немає правильної відповіді.

4. Антимонопольний комітет України на ринку фінансових послуг здійснює:

- а) контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг та отримує від них інформацію у межах повноважень, визначених законом;
- б) установлення обов'язкових вимог учасникам ринку;
- в) ліцензування професійної діяльності на ринку;
- г) підтримання правопорядку на ринку фінансових послуг.

5. Непряме державне регулювання ринку фінансових послуг здійснюється такими методами, як:

Ринок фінансових послуг

а) проведення встановленої податкової, грошової політики, політики у сфері формування і використання коштів державного бюджету, управління державною власністю;

б) установлення обов'язкових вимог, що пропонуються учасникам ринку, ліцензування професійної діяльності на ринку;

в) забезпечення гласності й рівної інформованості його учасників, підтримки правопорядку;

г) немає правильної відповіді.

6. Органи, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг згідно із ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», можуть приймати в межах своїх повноважень рішення:

а) про належність операцій, що здійснюються на ринках фінансових послуг, до певного виду фінансових послуг;

б) про визначення операції як фінансової послуги;

в) про заборону надання фінансової послуги;

г) усі відповіді правильні.

7. Про подання неповного пакета документів і/або невідповідність вимогам Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» і нормативно-правових актів органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, зазначений орган повідомляє заявнику в термін:

а) не пізніше ніж протягом місяця з дня подання пакета документів;

б) не пізніше ніж протягом 10 днів з дня подання пакета документів;

в) не раніше ніж протягом семи днів з дня подання пакета документів;

г) немає правильної відповіді.

8. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг:

а) є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України;

б) може бути учасником фінансових ринків як емітент облігацій внутрішніх та зовнішніх державних позик;

в) може здійснювати будь-яку іншу діяльність на фінансових ринках;

г) немає правильної відповіді.

9. Комісія як колегіальний орган утворюється у складі:

а) голови комісії й дев'яти її членів;

б) голови комісії та шести її членів;

в) до дев'яти осіб, що призначаються Президентом України;

г) немає правильної відповіді.

Державне регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг

10. Головою та членом НКРРФП можуть бути :
- а) громадяни України, які мають повну вищу (профільну, економічну або юридичну) освіту;
 - б) громадяни України, котрі мають досвід роботи на керівних посадах не менше трьох років упродовж останніх десяти років;
 - в) власники корпоративних прав фінансових установ;
 - г) правильні відповіді зазначені в перших двох пунктах.
11. Термін повноважень голови та члена НКРРФП становить:
- а) шість років;
 - б) два роки;
 - в) три роки;
 - г) немає правильної відповіді.
12. Засідання НКРРФП є правомочним, якщо на ньому:
- а) присутні більше чверті членів її загального кількісного складу;
 - б) присутні більше половини членів її загального кількісного складу;
 - в) присутні більше двох третіх членів її загального кількісного складу;
 - г) немає правильної відповіді.
13. Основними напрямками пруденційного нагляду Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, є додержання встановлених критеріїв і нормативів щодо:
- а) ліквідності, капіталу та платоспроможності;
 - б) прибутковості, якості активів і ризиковості операцій;
 - в) якості систем управління та управлінського персоналу, додержання правил надання фінансових послуг;
 - г) усі відповіді правильні.
14. До обов'язкових умов початку діяльності фінансової установи не належать:
- а) відповідність облікової і реєструючої системи вимогам, установленим нормативно-правовими актами;
 - б) узгодження внутрішніх правил фінансової установи з вимогами нормативно-правових актів державних органів, що здійснюють регулювання та нагляд за ринками фінансових послуг;
 - в) відповідність професійних якостей і ділової репутації персоналу вимогам законодавства;
 - г) немає правильної відповіді.
15. Для набуття статусу СРО об'єднання професійних учасників фондового ринку повинно відповідати таким вимогам:

- а) об'єднувати більше 75 відсотків професійних учасників фондового ринку за одним з видів професійної діяльності;
- б) мати затверджені внутрішні документи СРО для реалізації визначених статутом об'єднання функцій;
- в) керівник і заступники керівника виконавчого органу СРО, керівники структурних підрозділів СРО не можуть перебувати у трудових відносинах із членами СРО та прямо або опосередковано бути пов'язаними відносинами контролю з членами СРО, мати судимість за корисливі чи посадові злочини, не зняту або не погашену в установленому законом порядку, та повинні мати стаж роботи на фондовому ринку не менше п'яти років;
- г) усі відповіді правильні.

4.8. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
3. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
4. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
5. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. № 1160-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.
6. Про віднесення операцій з фінансовими активами до фінансових послуг та внесення змін до розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: розпорядження Нацкомфінпослуг від 06.02.2014 р. № 352 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0342-14>.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

ТЕМА 5. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА РИНКУ ГРОШЕЙ

- 5.1. Структура і суть грошового ринку.
- 5.2. Характеристика фінансових послуг на грошовому ринку.
- 5.3. Загальні засади функціонування платіжних систем в Україні.
- 5.4. Фінансові послуги на ринку дорогоцінних металів.
- 5.5. Питання для самоконтролю.
- 5.6. Тестові завдання.
- 5.7. Використана література.

Ключові терміни та поняття: грошовий ринок, ринок банківських кредитів, готівкові розрахунки, безготівкові розрахунки, платіжні інструменти, платіжні системи, електронні платіжні системи, держатель електронного платіжного засобу, металевий рахунок, дорогоцінні метали.

5.1. СТРУКТУРА І СУТЬ ГРОШОВОГО РИНКУ

Головною метою грошово-кредитної політики України є забезпечення стабільності грошової одиниці. Для її реалізації Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі. Це передбачає збереження купівельної спроможності національної валюти шляхом підтримання у середньостроковій перспективі (від 3 до 5 років) низьких, стабільних темпів інфляції, забезпечення цінової передбачуваності у здійсненні довгострокового планування та прийнятті управлінських рішень щодо економічного і соціального розвитку. Завданням грошово-кредитної політики у середньостроковій перспективі є зниження темпів інфляції.

Грошовий ринок – частина ринку позикових капіталів, де здійснюються переважно короткострокові (від одного дня до одного року) депозитно-позикові операції, що обслуговують головним чином рух оборотного капіталу фірм, короткострокових ресурсів банків, установ, держави і приватних осіб.

Основними позичальниками є підприємства, кредитно-фінансові інститути, держава, населення. Грошовий ринок – важливий об'єкт державного регулювання. Держава використовує його ресурси для фінансування своїх видатків і покриття бюджетного дефіциту.

Грошовому ринку властиві такі елементи, як попит, який має форму попиту на позики; пропозиція – форму пропозиції позик; ціна – форму

Ринок фінансових послуг

відсотка на позичені кошти, що визначається споживчою вартістю позичених грошей. На грошовому ринку розрізняють види відсотків: облігаційний, банківський, обліковий.

Сегментація ринку здійснюється за критеріями: за видами інструментів, що застосовуються для переміщення грошей від продавців до покупців; за інституційними ознаками грошових потоків; за економічним призначенням грошових коштів, які купуються на ринку.

За видами інструментів, що застосовуються для переміщення грошей від продавців до покупців, у грошовому ринку можна виділити три сегменти: ринок позичкових зобов'язань, ринок цінних паперів, валютний ринок (рис. 5.1).

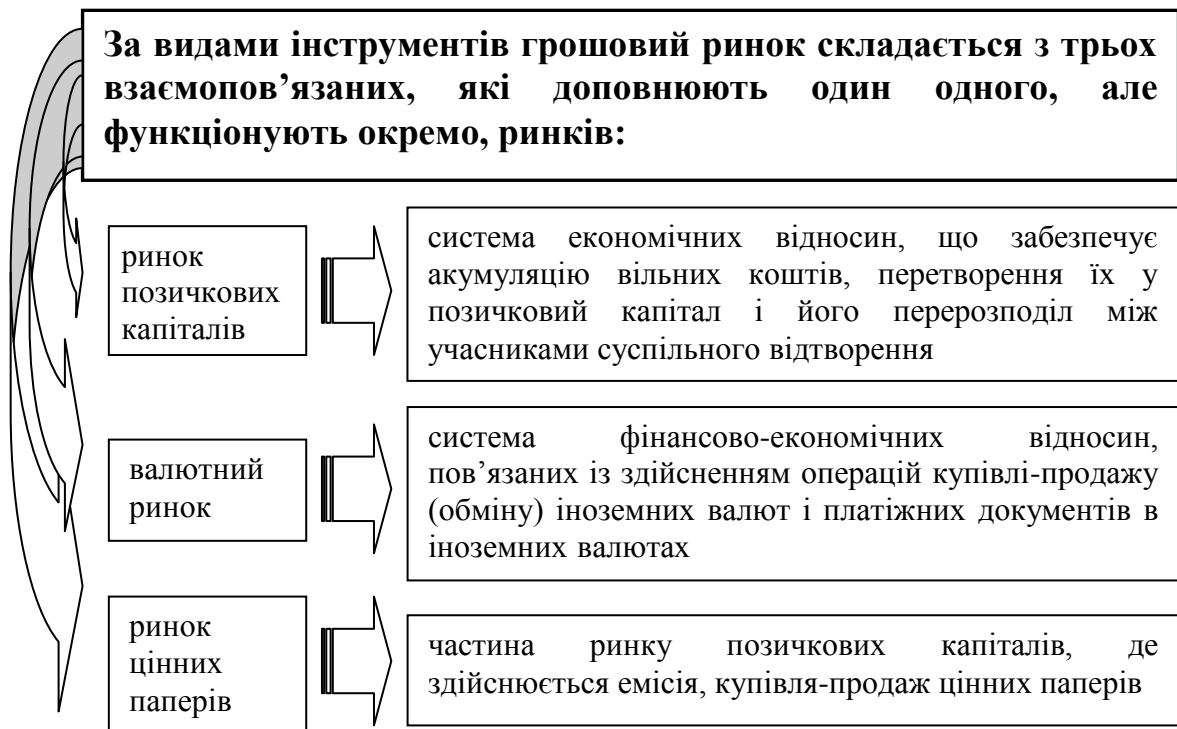

Рис. 5.1. Сегменти грошового ринку за видами інструментів

Внутрішній зв'язок між цими ринками полягає у тому, що грошові кошти можуть легко переміщатися з одного ринку на інший, одні й ті ж суб'єкти можуть здійснювати операції одночасно чи поперемінно на кожному з них.

За інституційними ознаками грошових потоків можна виділити такі сектори грошового ринку: фондовий ринок; ринок банківських кредитів; ринок послуг небанківських фінансово-кредитних установ.

На фондовому ринку здійснюється переміщення небанківського позичкового капіталу, який приводиться в рух за допомогою фондових

Фінансові послуги на ринку грошей

цінностей. Інституційними органами, що здійснюють регулювання фондового ринку, є фондові біржі.

Ринок банківських кредитів та ринок послуг небанківських фінансово-кредитних установ розглянуто в темі 3.

За економічним призначенням купівлі грошей грошовий ринок поділяють на два сектори: ринок грошей; ринок капіталів.

На ринку грошей купуються грошові кошти на короткий термін (до одного року). Класичними операціями грошового ринку є операції з міжбанківського кредитування, з обліку комерційних векселів, операції на вторинному ринку з короткостроковими державними зобов'язаннями, короткострокові вклади фінансово-кредитних інституцій у комерційних банках та кредити банків цим інституціям тощо. На зміни попиту і пропозиції на ринку грошей у першу чергу впливають зміни в економіці та фінансовій сфері, що призводить до зміни під їх впливом процента як ціни грошей. Процент є найбільш реальним індикатором кон'юнктури грошового ринку і слугує базою формування процентної політики в країні.

На ринку капіталів купуються грошові кошти на більш тривалий термін (більше одного року). Ці кошти використовуються для збільшення маси основного й оборотного капіталів, зайнятих в обороті позичальників.

Класичними операціями ринку капіталів є операції з фондовими інструментами. Особливістю ринку капіталів є те, що попит і пропозиція на ньому є менш рухливими, рівень процентної ставки залишається більш стабільним.

Поділ грошового ринку на ринок грошей і ринок капіталів є умовним, оскільки запозичення грошей на строк до одного року може призвести до збільшення в обороті позичальника капіталу. Однак навіть умовне розмежування цих ринків має важливе практичне значення для їх функціонування, оскільки дає можливість їх суб'єктам здійснювати свою діяльність більш цілеспрямовано й ефективно.

Функціонування грошового ринку у вузькому розумінні ґрунтується на забезпеченні юридичних і фізичних осіб грошима як засобом обігу, а точніше, обміну. Головне призначення грошового ринку полягає у забезпеченні збалансованості грошової маси з вартісною оцінкою товарів і послуг – грошей в обігу має бути саме стільки, скільки їх необхідно.

Основне завдання в організації функціонування цього ринку полягає у забезпеченні оптимальної структури грошової маси та її кругообігу.

5.2. ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ НА ГРОШОВОМУ РИНКУ

Фінансові послуги на грошовому ринку пов'язані із забезпеченням грошового обігу. Основними послугами на вказаному сегменті ринку є організація й проведення розрахунків, забезпечення електронного обігу грошей (послуги електронних платіжних систем), послуги, пов'язані зі здійсненням операцій з дорогоцінними металами.

Суб'єктами ринку, які формують пропозицію фінансових послуг, виступають банки й небанківські фінансові інститути, як споживачі – фізичні та юридичні особи, державні органи, резиденти і нерезиденти, діяльність котрих пов'язана з обігом грошових коштів.

Фінансові послуги щодо здійснення грошових розрахунків є системою організації та регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями. Розрахунки поділяються на готівкові й безготівкові.

Готівкові розрахунки – це платежі готівкою фізичних та юридичних осіб за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги і за операції, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Для здійснення банківської діяльності банки відкривають і ведуть кореспондентські рахунки у Національному банку України та інших банках в Україні й за її межами, банківські рахунки для фізичних та юридичних осіб у гривнях й іноземній валюті. Банківські розрахунки здійснюються у готівковій та безготівковій формах згідно із правилами, встановленими нормативно-правовими актами Національного банку України. Безготівкові розрахунки проводяться на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Банки в Україні можуть використовувати як платіжні інструменти платіжні доручення, платіжні вимоги, вимоги-доручення, векселі, чеки, банківські платіжні картки та інші дебетові й кредитові платіжні інструменти, що застосовуються у міжнародній банківській практиці.

Платіжні інструменти мають бути оформлені належним чином і містити інформацію про їх емітента, платіжну систему, в якій вони використовуються, правові підстави здійснення розрахункової операції та, як правило, держателя платіжного інструмента та отримувача коштів, дату валютування, а також іншу інформацію, необхідну для здійснення банком розрахункової операції, що цілком відповідають інструкціям власника рахунку або іншого передбаченого законодавством ініціатора розрахункової операції.

Фінансові послуги на ринку грошей

При виконанні розрахункової операції банк перевіряє достовірність та формальну відповідність документа. Для забезпечення організації готівкового грошового обігу Національний банк здійснює:

- виготовлення та зберігання банкнот і монет;
- створення резервних фондів банкнот та монет;
- установлення номіналів, систем захисту, платіжних ознак і дизайну банкнот та монет, а також обмежень щодо використання систем захисту, платіжних ознак і відтворення елементів дизайну банкнот та монет;
- установлення порядку заміни пошкоджених банкнот і монет;
- установлення правил випуску в обіг, обробки, зберігання, інкасації, перевезення, вилучення з обігу та знищення готівки;
- визначення порядку ведення касових операцій для банків, інших фінансових установ, підприємств і організацій;
- визначення вимог стосовно технічного стану й організації охорони приміщень банківських установ.

Виключне право введення в обіг (емісія) гривні та розмінної монети, організація їх обігу й вилучення з обігу належить Національному банку. Готівка знаходиться в обігу у вигляді грошових знаків – банкнот (паперових) і монет (металевих). Загальна сума введених в обіг банкнот та монет зазначається в рахунках Національного банку як його пасив.

Банкноти і монети є безумовними зобов'язаннями Національного банку й забезпечуються всіма його активами.

Безготівкові розрахунки являють собою розрахунки, що здійснюються шляхом перерахування грошових сум за рахунками фінансово-кредитних установ без участі готівки.

Існує велика різноманітність видів і форм безготівкових розрахунків. Це такі, як міждержавні розрахунки, міжбанківські розрахунки та розрахунки юридичних і фізичних осіб. Головна особливість безготівкового обороту полягає у використанні спеціальної організаційної форми здійснення самого акту платежу.

У процесі безготівкових перерахувань клієнти банків України використовують такі форми розрахунків, які різняться за характером розрахункових документів та порядком документообігу:

- 1) розрахунки платіжними дорученнями;
- 2) розрахунки платіжними вимогами;
- 3) розрахунки вимогами-дорученнями;
- 4) розрахунки чеками;
- 5) акредитивна форма розрахунків;
- 6) вексельні розрахунки;

7) розрахунки інкасовими дорученнями.

Організація безготівкового грошового обороту органічно пов'язана з регулюванням готівкового обігу: лімітування залишків у касах; зберігання основної маси грошей юридичними особами на рахунку в банку. Ще одна форма прояву органічного зв'язку безготівкового і готівкового обороту – можливість використання розрахункових документів як для перерахування коштів за рахунками, так і для безпосереднього здійснення платежу.

Банки мають право відкривати своїм клієнтам вкладні (депозитні), поточні та кореспондентські рахунки.

Вкладний (депозитний) рахунок – рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів, які передаються клієнтом банку в управління на встановлений строк та під визначений процент (дохід) відповідно до умов договору.

Поточний рахунок – рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України.

Кореспондентський рахунок – рахунок, що відкривається одним банком іншому банку для здійснення міжбанківських переказів.

Основними законодавчими актами, що регулюють порядок відкриття, використання і закриття рахунків клієнтів банків, є:

Цивільний кодекс України. Параграф 3 глави 71 регулює відносини між банком і вкладником при укладанні договору банківського вкладу. Глава 72 визначає взаємовідносини між банком та клієнтом при відкритті банківського рахунку.

Господарський кодекс України. Розділ II визначає основи діяльності суб'єктів господарювання. Параграф 1 глави 35 установлює особливості правового регулювання фінансової діяльності, в тому числі банківської.

Закон України від 20.05.99 № 679 «Про Національний банк України». Статтею 7 цього Закону визначено, що Національний банк України встановлює для банків правила проведення банківських операцій.

Закон України від 05.04.2001 № 2346 «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні». Стаття 6 цього Закону визначає коло осіб, яким банки мають право відкривати рахунки, а також орган (Національний банк України), котрий установлює порядок відкриття банками рахунків та їх режими. Види рахунків, що можуть відкриватися банками, визначаються статтею 7 Закону.

Закон України від 07.12.2000 № 2121 «Про банки і банківську діяльність». Глава 11 цього Закону встановлює обов'язок банків

Фінансові послуги на ринку грошей

ідентифікувати клієнтів, які відкривають рахунки, та осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів.

Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затверджене постановою правління Національного банку України від 03.12.2003 № 516 і зареєстроване в Міністерстві юстиції України 29.12.2003 за № 1256/8577 (зі змінами). Цим Положенням регулюється загальний порядок залучення банками України грошових коштів (як у національній, так і в іноземній валюті) або банківських металів від юридичних та фізичних осіб на їх поточні, вкладні (депозитні) рахунки й розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів.

Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах затверджена постановою правління Національного банку України від 12.11.2003 № 492, зі змінами, (далі – Інструкція). Інструкція регулює правовідносини, що виникають під час відкриття банками поточних і вкладних (депозитних) рахунків у національній та іноземних валютах суб'єктам господарювання, фізичним особам, іноземним представництвам, нерезидентам-інвесторам, виборчим блокам політичних партій.

Таким чином, основними економічними засобами і методами грошово-кредитної політики є регулювання обсягу грошової маси через:

- 1) визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для банків;
- 2) процентну політику;
- 3) рефінансування банків;
- 4) управління золотовалютними резервами;
- 5) операції із цінними паперами (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права), у тому числі з казначейськими зобов'язаннями, на відкритому ринку;
- 6) регулювання імпорту та експорту капіталу;
- 7) запровадження на строк до шести місяців вимоги щодо обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті;
- 8) зміну строків розрахунків за операціями з експорту й імпорту товарів;
- 9) емісію власних боргових зобов'язань та операції з ними.

Національний банк має право надавати кредити для рефінансування банку, якщо це не тягне за собою ризиків для банківської системи.

5.3. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ

Загальні засади функціонування платіжних систем в Україні регулюються законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про поштовий зв'язок», іншими законодавчими актами України та нормативно-правовими актами Національного банку України.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про Національний банк України» Національний банк регулює діяльність платіжних систем і систем розрахунків в Україні, створює та забезпечує безперервне, надійне й ефективне функціонування, розвиток створених ним платіжних систем.

Законодавство України передбачає діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем.

Внутрішньодержавна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України.

Міжнародна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом та яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу.

Діяльність платіжної системи має відповідати вимогам законодавства України.

Національний банк України є платіжною організацією та розрахунковим банком для двох створених ним платіжних систем:

- Системи електронних платежів (СЕП);
- Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП).

Ці системи є державними платіжними системами. Національний банк України визначає порядок функціонування цих платіжних систем, прийняття і виключення з них учасників, здійснення переказу за їх допомогою та інші питання, пов'язані з їх діяльністю. Переказ коштів в Україні здійснюється з використанням платіжних інструментів.

До платіжних інструментів належать документи на переказ (розрахункові документи, документи на переказ готівки, міжбанківські розрахункові документи, клірингові вимоги й ін.) та електронні платіжні засоби (платіжні картки, мобільні платіжні інструменти тощо).

Фінансові послуги на ринку грошей

З метою гарантування безперервного й ефективного функціонування платіжних систем центральними банками багатьох країн світу здійснюється нагляд (оверсайт) платіжних систем і систем розрахунків (далі – нагляд (оверсайт) платіжних систем).

Національний банк України для визначення основних засад політики здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем схвалив *Концепцію запровадження нагляду (оверсайта) за платіжними системами в Україні* (постанова правління Національного банку України від 15.09.2010 № 426).

Верховною Радою України у 2012 році прийнято зміни до законів України «Про Національний банк України», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», відповідно до яких на Національний банк України покладається виконання функції нагляду (оверсайту) платіжних систем.

Національний банк України отримав право встановлювати порядок здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем, визначати категорії важливості платіжних систем та вимоги до них, здійснювати оцінювання платіжних систем на відповідність установленим вимогам і міжнародним стандартам оверсайту, проводити перевірки об'єктів нагляду (оверсайту) тощо.

Діяльність Національного банку України щодо нагляду (оверсайту) платіжних систем сприятиме виявленню та попередженню проявів ризиків у платіжних системах, захисту інтересів їх користувачів і підтримці довіри населення до платіжних систем та платіжних інструментів.

Переказ в Україні може здійснюватися за допомогою внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем.

Платіжна система (крім внутрішньобанківської) діє згідно з правилами, установленими платіжною організацією відповідної платіжної системи. Внутрішньобанківська платіжна система діє відповідно до внутрішніх документів банку. Діяльність платіжної системи має відповідати вимогам законодавства України. Правила платіжної системи повинні встановлювати організаційну структуру платіжної системи, умови участі, порядок вступу й виходу з неї, управління ризиками, порядок ініціювання та здійснення переказу і взаєморозрахунків за цим переказом у системі, порядок вирішення спорів учасників між собою та між учасниками і користувачами, систему захисту інформації, порядок проведення реконсультації.

Національний банк України веде Реєстр платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури (далі – Реєстр). Платіжні організації платіжних систем, учасники платіжних систем і оператори послуг платіжної інфраструктури

мають право здійснювати діяльність в Україні виключно після їх реєстрації шляхом внесення відомостей про них до Реєстру.

Національний банк України здійснює внесення до Реєстру відомостей щодо:

- внутрішньодержавної платіжної системи та міжнародної платіжної системи, платіжною організацією якої є резидент, після узгодження правил цієї платіжної системи;

- міжнародної платіжної системи, платіжною організацією котрої є нерезидент, після узгодження умов і порядку діяльності цієї платіжної системи в Україні;

- внутрішньобанківської платіжної системи після отримання повідомлення банку про початок діяльності цієї системи;

- учасника внутрішньодержавної платіжної системи та міжнародної платіжної системи, платіжною організацією якої є резидент, після отримання повідомлення платіжної організації про укладений із цим учасником договір;

- учасника міжнародної платіжної системи, платіжною організацією котрої є нерезидент, після реєстрації договору про участь у міжнародній платіжній системі;

- оператора послуг платіжної інфраструктури після узгодження умов та порядку його діяльності.

Національний банк України здійснює внесення відомостей до Реєстру щодо платіжної системи, учасника платіжної системи й оператора послуг платіжної інфраструктури в порядку, встановленому нормативно-правовими актами Національного банку України.

Банки, які уклали договори з платіжними організаціями платіжних систем, зобов'язані надавати користувачам незалежно від їх місцезнаходження/місця проживання однаковий доступ до отримання послуг банку з переказу та отримання інформаційних послуг із використанням електронних платіжних засобів, забезпечивши таку можливість у всіх відокремлених підрозділах банку, в яких здійснюється обслуговування рахунків користувачів.

Платіжні організації платіжних систем зобов'язані забезпечувати однакові умови доступу та користування послугами цих платіжних систем усім учасникам цих платіжних систем, котрі здійснюють свою діяльність в Україні.

Учасники платіжних систем зобов'язані забезпечити доступ до інформації про надання послуг з переказу коштів для захисту прав споживачів таких послуг.

Внутрішньодержавні й міжнародні платіжні системи, створені резидентами

Банки та/або небанківські установи-резиденти мають право створювати й бути учасниками внутрішньодержавних та/або міжнародних платіжних систем. Національний банк України має право встановлювати вимоги до платіжних організацій платіжних систем залежно від виду переказів, які здійснюються в платіжній системі. Учасниками платіжної системи в Україні мають право бути банк, що має банківську ліцензію Національного банку України, а також небанківська фінансова установа, яка має ліцензію (z0407-13) Національного банку України на переказ коштів без відкриття рахунків, котрі уклали договори з платіжною організацією відповідної системи.

Стаття 11. Системи електронних платежів Національного банку України

Національний банк України має право створювати системи міжбанківських розрахунків, системи роздрібних платежів та інші види платіжних систем. Національний банк України забезпечує безперервне, надійне й ефективне функціонування і розвиток створених ним платіжних систем. Створені Національним банком України платіжні системи є державними. Національний банк України – це платіжна організація та розрахунковий банк для створених ним платіжних систем.

Відносини між платіжною організацією й учасниками створених Національним банком України платіжних систем регулюються договорами.

Для здійснення переказів через систему міжбанківських розрахунків Національного банку України банки-резиденти, Державна казначейська служба України, Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках відкривають рахунки в Національному банку України.

Стаття 12. Міжнародні платіжні системи, створені нерезидентами

Банки, а також небанківські фінансові установи, які мають ліцензію Національного банку України на переказ коштів без відкриття рахунків, мають право укладати договори з платіжними організаціями міжнародних платіжних систем, створених нерезидентами, про участь у відповідних системах, якщо ці системи внесені до Реєстру.

Банкам, небанківським фінансовим установам та платіжним організаціям створених ними систем забороняється укладати договори про участь у міжнародних платіжних системах, які передбачають обмеження прав банків, небанківських фінансових установ і їх представників брати

участь в інших міжнародних платіжних системах та заснованих за їх участю організаціях.

5.4. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА РИНКУ ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ

Послуги, пов'язані з обігом дорогоцінних металів, можна віднести до послуг на грошовому ринку. До дорогоцінних металів належать золото, срібло й паладій. Фінансові послуги, що стосуються дорогоцінних металів, спрямовані на забезпечення інвестицій, результатом чого є отримання доходу у вигляді різниці між ціною купівлі та продажу металів (рис. 5.2).

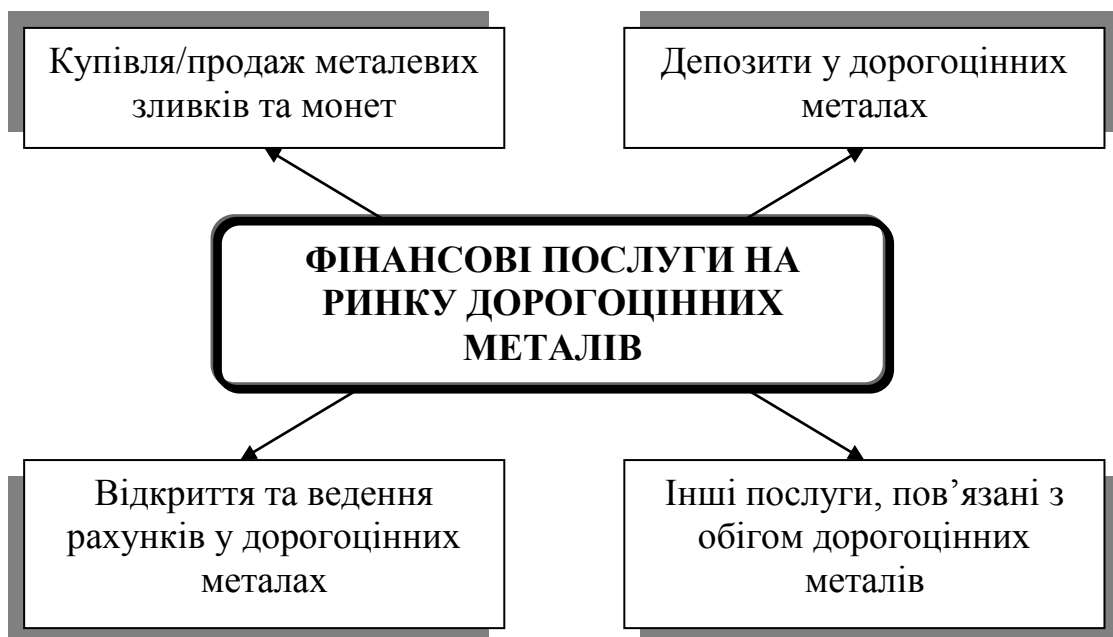

Рис. 5.2. Фінансові послуги на ринку дорогоцінних металів

Постачальниками фінансових послуг виступають банки, які мають ліцензію на здійснення відповідних операцій, споживачами – фізичні та юридичні особи, що мають достатню суму фінансових ресурсів і намір інвестувати наявні кошти.

Однією з фінансових послуг на ринку дорогоцінних металів України є купівля/продаж *металевих зливків та монет*. У зв'язку з підвищенням вартості дорогоцінних металів, банки пропонують своїм клієнтам інвестування монети. На відміну від зливків, *монети* – не тільки

Фінансові послуги на ринку грошей

інструмент вкладення: вони самі по собі можуть слугувати платіжним засобом. Правда, собівартість таких грошей набагато вища від номіналу.

Монети з дорогоцінних металів залежно від технології їхнього карбування поділяють на два види: інвестиційні й пам'ятні (колекційні).

Більш простим варіантом інвестування є відкриття *депозитного рахунку в золоті*. Внески у банківських металах в Україні не стали популярними. Найбільш зручним видом вкладень у дорогоцінні метали є *металевий рахунок*, що являє собою поточний рахунок у платині, золоті, сріблі або паладієві, відкритий без фізичного надходження металу на рахунок. У будь-який момент можна поповнити рахунок – докупити ще метал за гривні чи, навпаки, продати метал.

Порядок здійснення операцій з банківськими металами на міжбанківському валютному ринку України (далі – міжбанківський валютний ринок) та на міжнародних ринках визначається відповідно до Положення про здійснення операцій з банківськими металами.

Уповноважені банки здійснюють операції з банківськими металами на підставі генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій.

Вони мають право здійснювати на міжбанківському валютному ринку такі види операцій з банківськими металами:

- відкриття металевих рахунків у Національному банку України (далі – Національний банк), в уповноважених банках та здійснення операцій за ними;
- відкриття та ведення металевих рахунків інших уповноважених банків, металевих рахунків юридичних осіб-резидентів (крім відокремлених підрозділів), фізичних осіб;
- купівля-продаж за гривні;
- конвертація одного банківського металу в інший;
- залучення на вклади (депозити) клієнтів (крім банків);
- залучення та розміщення міжбанківських депозитів;
- надання й отримання міжбанківських кредитів;
- надання кредитів резидентам – юридичним особам та фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності;
- надання й отримання у заставу;
- відповідальне зберігання у Національному банку, в уповноважених банках, у власному сховищі;
- перевезення.

Уповноважені банки мають право здійснювати на міжнародних ринках такі види операцій з банківськими металами:

- а) відкриття металевих рахунків у банках-нерезидентах та здійснення операцій за ними;
- б) купівля-продаж за іноземну валюту;
- в) залучення та розміщення міжбанківських депозитів;
- г) надання й отримання міжбанківських кредитів;
- ґ) надання та отримання у заставу;
- д) відповідальне зберігання у банках-нерезидентах;
- е) перевезення.

Особливості здійснення операцій з банківськими металами

Відкриття й закриття металевих рахунків уповноваженими банками здійснюються в порядку, установленому нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють відкриття та закриття рахунків в іноземній валюті.

Унесення банківських металів на вкладний (депозитний) металевий рахунок, видача й погашення кредиту в банківських металах та списання з вкладного (депозитного) металевого рахунку здійснюються виключно через поточні металеві рахунки клієнтів і кореспондентські металеві рахунки уповноважених банків.

Унесення банківських металів на металевий рахунок фізичної особи-нерезидента здійснюється за умови підтвердження джерел походження банківських металів, копії підтвердних документів підшиваються до документів дня банку.

Квитанція про здійснення операції з купівлі-продажу у фізичної особи-нерезидента банківських металів не є підставою для внесення гривні/банківського металу на власний поточний рахунок.

Використання банківських металів на території України як застави здійснюється за умови отримання індивідуальної ліцензії Національного банку на право проведення такої валютної операції.

Відповідальне зберігання банківських металів у Національному банку, в уповноважених банках, у власному сховищі, перевезення банківських металів та порядок забезпечення кас банків здійснюються в порядку, установленому нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють ведення касових операцій банками.

Зарахування банківських металів на металеві рахунки клієнтів здійснюється без використання розподільних рахунків.

Комісійна винагорода за здійснення операцій з банківськими металами стягується уповноваженими банками виключно в гривнях.

Уповноважений банк повинен мати експерта під час здійснення операцій з банківськими металами з фізичною поставкою.

Фінансові послуги на ринку грошей

Уповноважені банки не мають права:

- а) використовувати банківські метали як засіб платежу, крім сплати процентів у банківських металах;
- б) розміщувати від свого імені банківські метали, прийняті на відповідальне зберігання або у заставу;
- в) випускати ощадні (депозитні) сертифікати в банківських металах;
- г) здійснювати перерахування банківських металів з металевих рахунків юридичних осіб (крім уповноважених банків) на металеві рахунки інших юридичних осіб (крім уповноважених банків) та фізичних осіб, з металевих рахунків фізичних осіб на металеві рахунки юридичних осіб (крім уповноважених банків), а також з металевих рахунків фізичних осіб-резидентів на металеві рахунки фізичних осіб-нерезидентів.

Операції з торгівлі банківськими металами

Операції з торгівлі банківськими металами дозволяється здійснювати виключно Національному банку, уповноваженим банкам або за посередництвом цих банків.

Уповноважені банки мають право здійснювати операції з торгівлі банківськими металами з фізичною поставкою чи без неї:

- від свого імені, за дорученням і за рахунок коштів клієнтів (у тому числі на підставі платіжних вимог на стягнення банківських металів, оформлених державними виконавцями);
- у межах лімітів відкритої валютної позиції банку.

Уповноважені банки виконують операції з купівлі-продажу банківських металів виключно за безготівкові гривні за дорученням клієнтів (крім банків) із використанням поточних металевих рахунків цих клієнтів.

Уповноважені банки мають право проводити на міжбанківському валютному ринку операції з:

- купівлі-продажу банківських металів на умовах «тод», «том», «спот», «форвард» або «своп» за гривні;
- конвертації одного банківського металу в інший.

Уповноважені банки мають право проводити на міжнародних ринках на умовах «тод», «том», «спот», «форвард» чи «своп» операції з:

- а) купівлі банківських металів за будь-яку іноземну валюту;
- б) продажу за іноземну валюту 1-ї групи Класифікатора іноземних валют та банківських металів, затвердженого постановою правління Національного банку України від 04.02.98 № 34 [у редакції постанови правління Національного банку України від 02.10.2002 № 378 (зі змінами)] (далі – Класифікатор).

Уповноважені банки не мають права здійснювати інші операції з деривативами, базовим активом яких є банківські метали, крім операцій, передбачених п.4.6 Положення про здійснення операцій з банківськими металами.

Уповноважені банки під час функціонування Системи підтвердження угод на міжбанківському валютному ринку Національного банку України підтверджують:

– угоди (договори) з купівлі-продажу банківських металів за гривні, укладені з іншими уповноваженими банками та/або з Національним банком;

– операції за заявами й дорученнями клієнтів (крім банків) з купівлі-продажу банківських металів за гривні, що виконуються в межах самого банку. Підтвердження цих операцій здійснюється за кожним видом банківського металу за загальним обсягом купівлі та/або продажу із зазначенням середньозваженого курсу.

Порядок функціонування Системи підтвердження угод визначається нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють порядок й умови торгівлі іноземною валютою.

Уповноважені банки на міжнародних ринках мають право здійснювати операції з купівлі-продажу банківських металів з визнаними виробниками (чи представниками визнаних виробників), монетними дворами (або представниками монетних дворів) та банками-нерезидентами.

Уповноважені банки під час продажу банківських металів, виготовлених виробниками, зобов'язані першочергово пропонувати такі банківські метали Національному банку. Уповноважені банки мають право здійснювати купівлю банківських металів, виготовлених виробниками, безпосередньо у виробників за наявності письмової відмови Національного банку від купівлі банківських металів із зазначенням інформації про такі банківські метали.

Нотаріально засвідчена копія письмової відмови Національного банку від купівлі банківських металів залишається в уповноваженому банку, що здійснює операції з купівлі-продажу таких банківських металів.

Порядок оформлення заяв про купівлю або продаж банківських металів, а також платіжних доручень на переказ банківських металів визначається нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють порядок та умови торгівлі іноземною валютою й порядок виконання банківських документів на переказ в іноземній валюті та банківських металах.

Фінансові послуги на ринку грошей

Національний банк здійснює купівлю й продаж інвестиційних монет України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють організацію виготовлення та випуску в обіг інвестиційних монет України.

Здійснення операцій з банківськими металами в операційних касах уповноважених банків

Уповноважені банки здійснюють операції з банківськими металами в операційних касах у порядку, встановленому нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють ведення касових операцій банками, з урахуванням вимог, визначених Положенням про здійснення операцій з банківськими металами № 325.

До операцій з банківськими металами в операційних касах належать:

- а) купівля у фізичних осіб-резидентів і нерезидентів банківських металів за готівкові гривні;
- б) продаж фізичним особам-резидентам і нерезидентам банківських металів за готівкові гривні;
- в) видача банківських металів клієнтам з їх металевих рахунків через операційну касу банку;
- г) приймання банківських металів від клієнтів для зарахування на металеві рахунки;
- г) конвертація одного банківського металу в інший.

В операційних касах уповноважених банків у доступному для огляду клієнтами місці розміщується така інформація:

- копія наказу (розпорядження) банку про встановлення курсів купівлі та продажу банківських металів;
- перелік операцій з банківськими металами, які здійснюються в операційних касах;
- витяг з наказу (розпорядження) про встановлення тарифів комісійної винагороди за здійснені операції з банківськими металами.

Не допускається відмова в здійсненні операцій, зазначених у переліку операцій з банківськими металами, котрі здійснюються в операційних касах. Приймання (видача) банківських металів з металевих рахунків клієнтів здійснюється за заявою про приймання (видачу) банківських металів (додаток 1 до Положення про здійснення операцій з банківськими металами № 325). Заяви про приймання (видачу) банківських металів та квитанції до них мають бути належним чином оформлені згідно з поясненням щодо заповнення реквізитів заяв про приймання (видачу) банківських металів (додаток 2 до Положення № 325).

Уповноважений банк під час здійснення операцій з купівлі-продажу, конвертації банківського металу видає клієнту квитанцію за формою, наведеною в додатку 3 до Положення № 325. Квитанція про здійснення операції з купівлі-продажу, конвертації банківського металу виписується у двох примірниках. Перший примірник видається клієнту як підтвердження проведення операції, другий залишається в документах дня банку. Квитанції про здійснення операції з купівлі-продажу, конвертації банківського металу оформляються згідно з поясненням щодо заповнення реквізитів квитанцій про здійснення операції з купівлі-продажу банківського металу, конвертації одного банківського металу в інший (додаток 4 до Положення № 325).

Переміщення та передавання банківських металів під відповідальність працівників банку, передавання банківських металів між банками оформляється прибутково-видатковими ордерами (додаток 5 до Положення № 325).

Порядок визначення маси банківських металів

Маса банківського металу може бути виражена в грамах або в трійських унціях. Облікова вагова одиниця банківських металів – трійська унція (31,1034807 грама).

Зважування банківських металів здійснюється на ваговимірювальних приладах (вагах) відповідного класу точності, що допускають похибку залежно від зважуваної ваги і відповідно до технічних вимог ГОСТу 24104-88, прийнятого Міждержавною радою зі стандартизації, метрології і сертифікації. Допустимі похибки ваговимірювальних приладів (вагів), що використовуються під час зважування банківських металів, не мають перевищувати значень, зазначених у ГОСТі 24104-88.6.3. Маса банківських металів визначається за фактичними показниками ваговимірювальних приладів (вагів) без заокруглення з точністю:

- для золота, платини і паладію (у стандартних та мірних зливках) – до 0,1 г;
- для срібла (у стандартних і мірних зливках) – до 1 г;
- для золота, срібла, платини та паладію (у монетах) – до 0,01 г.

Золото, срібло, платина і паладій, що поставляються у вигляді порошку в заводській упаковці (ампули, банки, мішки), приймаються й видаються уповноваженими банками без розпакування і перевірки лігатурної маси та хімічного складу за реквізитами визнаного виробника, нанесеними на зовнішню поверхню упаковки (ампул, банок, мішків), але з перевіркою ваги брутто. Маса хімічно чистого основного металу визначається шляхом множення лігатурної маси на пробу сплаву, подану як десятковий дріб, у

Фінансові послуги на ринку грошей

якому після коми проставляються всі цифри значення проби. Уповноважений банк самостійно визначає потребу контрольного визначення проби банківських металів під час їх зберігання та приймання-передавання. Якщо в експерта немає змоги самостійно провести контрольне визначення проби банківських металів, то подальшу експертизу цих металів здійснює або Національний банк, або лабораторія, акредитована відповідно до законодавства України про метрологію та метрологічну діяльність. У разі переведення значення маси з грамів у трійські унції результат визначається з точністю із заокругленням до 0,001 трійської унції.

5.5. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Визначте сутність грошового ринку.
2. Розкрийте структуру грошового ринку.
3. У чому полягають відмінності ринку капіталів від ринку грошей?
4. Схарактеризуйте фінансові послуги на грошовому ринку.
5. Розкрийте основи готівкових розрахунків.
6. Розкрийте особливості безготівкових розрахунків.
7. Назвіть та дайте характеристику платіжних інструментів, які використовують банки в Україні.
8. Які заходи здійснює Національний банк для забезпечення організації готівкового грошового обігу в Україні?
9. Які форми розрахунків використовують клієнти банків України у процесі безготівкових перерахувань?
10. Назвіть основні законодавчі акти, що регулюють порядок відкриття, використання і закриття рахунків клієнтів банків.
11. Яким чином здійснюється регулювання обсягу грошової маси?
12. Якими законами України регулюються загальні засади функціонування платіжних систем в Україні?
13. Розкрийте правила платіжної системи.
14. Назвіть фінансові послуги, що стосуються дорогоцінних металів.
15. Які види операцій з банківськими металами уповноважені банки мають право здійснювати на міжнародних ринках?
16. Розкрийте особливості здійснення операцій з банківськими металами.
17. Яким чином здійснюється визначення маси банківських металів?

5.6. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Які з фінансових послуг не стосуються сегмента грошового ринку?
 - а) організація й проведення розрахунків;
 - б) забезпечення електронного обігу грошей (послуги електронних платіжних систем);
 - в) здійснення операцій з дорогоцінними металами;
 - г) купівля/продаж цінних паперів.
2. Що забезпечують фінансові послуги на грошовому ринку?
 - а) грошовий обіг;
 - б) обіг фінансових послуг;
 - в) купівлю/продаж цінних паперів;
 - г) обіг капіталів.
3. Готівкові розрахунки – це:
 - а) розрахунки, що здійснюються шляхом перерахування грошових сум за рахунками фінансово-кредитних установ;
 - б) розрахунки, які проводить НБУ;
 - в) платежі готівкою фізичних та юридичних осіб за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги і за операціями, що безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції та іншого майна;
 - г) платежі юридичних осіб за товари, роботи, послуги.
4. Безготівкові розрахунки – це:
 - а) розрахунки, що здійснюються шляхом перерахування грошових сум за рахунками фінансово-кредитних установ без участі готівки;
 - б) розрахунки, які проводить НБУ;
 - в) платежі готівкою фізичних та юридичних осіб за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги і за операціями, що безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції та іншого майна;
 - г) платежі юридичних осіб за товари, роботи, послуги.
5. Які форми безготівкових розрахунків використовують клієнти банків України?
 - а) розрахунки платіжними дорученнями;
 - б) розрахунки платіжними вимогами;
 - в) розрахунки чеками;
 - г) усі варіанти відповідей правильні.
6. Що являє собою електронний платіжний засіб?
 - а) платіжний інструмент, який надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ;
 - б) комплекс програмно-апаратних засобів щодо здійснення операцій

Фінансові послуги на ринку грошей

з грошовими коштами, емітованими у готівковій формі;

в) комплекс державних засобів щодо здійснення операцій з грошовими коштами;

г) комплекс засобів щодо електронних розрахунків.

7. Для забезпечення організації готівкового грошового обігу Національний банк здійснює:

а) виготовлення та зберігання банкнот і монет;

б) створення резервних фондів банкнот та монет;

в) визначення порядку ведення касових операцій для банків, інших фінансових установ, підприємств і організацій;

г) усі варіанти відповідей правильні.

8. Банки мають право відкривати своїм клієнтам рахунки:

а) вкладні (депозитні);

б) поточні;

в) кореспондентські;

г) немає правильної відповіді.

9. Переказ коштів в Україні здійснюється з використанням таких платіжних інструментів:

а) міжбанківських розрахункових документів;

б) клірингових вимог;

в) електронних платіжних засобів (платіжних карток, мобільних платіжних інструментів);

г) усі відповіді правильні.

10. До операцій з банківськими металами в операційних касах не належать:

а) купівля у фізичних осіб-резидентів і нерезидентів банківських металів за готівкові гривні;

б) приймання банківських металів від клієнтів для зарахування на металеві рахунки;

в) видача банківських металів клієнтам з їх металевих рахунків через операційну касу банку;

г) сплата процентів у банківських металах.

11. Маса банківських металів для золота, платини і паладію (у стандартних та мірних зливках) визначається за фактичними показниками ваговимірювальних приладів (вагів) без заокруглення з точністю:

а) до 0,1 г;

б) до 1 г;

в) до 0,01 г;

г) немає правильної відповіді.

5.7. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2346-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
2. Постанова Національного банку «Про затвердження Положення про здійснення операцій з банківськими металами та внесення змін до деяких [...]» від 06.08.2003 р. № 325 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0749-03>.
3. Цивільний кодекс України [зі змінами та доповненнями, станом на 05.04.2015 р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Господарський кодекс України [зі змінами та доповненнями, станом на 26.04.2015 р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
5. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
6. Постанова правління Національного банку України «Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» від 03.12.2003 р. № 516. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03>.
7. Постанова правління Національного банку України «Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» від 12.11.2003 р. № 492 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.
8. Постанова Національного банку «Концепція запровадження нагляду (оверсайта) за платіжними системами в Україні» від 15.09.2010 р. № 426 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0426500-10>.
9. Про затвердження Класифікатора іноземних валют: постанова Національного банку від 04.02.1998 р. № 34 492 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0521500-98>.

ТЕМА 6. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ

- 6.1. Загальна характеристика валютного ринку.
- 6.2. Повноваження Національного банку України та Кабінету Міністрів України у сфері валютного регулювання.
- 6.3. Здійснення валютних операцій на території України.
- 6.4. Конверсійні послуги на валютному ринку.
- 6.5. Фінансові послуги на ринку FOREX.
- 6.6. Питання для самоконтролю.
- 6.7. Тестові завдання.
- 6.8. Використана література.

Ключові терміни та поняття: валютний ринок, учасники валютних ринків, об'єкт валютного ринку, конверсійні валютні операції, форвардні операції outright, форвардні операції swap, валютні ф'ючерси, валютні опціони, ринок FOREX, маржинальна торгівля, аналіз валютного ринку, технічний аналіз, фундаментальний аналіз, інтуїтивний аналіз.

6.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВАЛЮТНОГО РИНКУ

Валютний ринок слугує важливим елементом в економічній політиці держави. Останні десятиліття розвитку вітчизняної та світової економіки позначилися значним зростанням міжнародного переміщення капіталів і посиленням ролі валютно-фінансових відносин. Важливою складовою фінансової системи держави є валютний ринок, розвиток якого відображає гнучкість фінансової системи та швидкість, з якою вона може пристосовуватися до змін в економічному й політичному житті країни.

Валютний ринок характеризує ринок, у якому об'єктом купівлі-продажу виступають іноземна валюта і фінансові інструменти, обслуговуючі операції з нею. Він дає змогу задовольнити потреби суб'єктів господарювання в іноземній валюті реалізації зовнішньоекономічних операцій, забезпечити мінімізацію пов'язаних із цими операціями фінансових ризиків, установити реальний валютний курс на окремі види іноземної валюти.

Валютний ринок як економічна категорія – система стійких економічних та організаційних відносин, пов'язаних з операціями купівлі-продажу іноземних валют і платіжних документів в іноземних валютах.

Валютні відносини, які є формою організації валютної системи, охоплюють відносини між юридичними та фізичними суб'єктами країни, котрі беруть участь в операціях, пов'язаних із валютою. Такі валютні

відносини регулюються на національним законодавством.

Об'єктом валютного ринку виступає валюта.

Валютні ринки залежно від обсягу, характеру валютних операцій і набору валют, що використовуються в обігу, поділяють на *міжнародний та національні ринки*. Про інтеграцію національного валютного ринку в міжнародний свідчить підвищення ступеня конвертації національної валюти. Для України характерним є досить жорстко регульований національний валютний ринок.

За територіальною ознакою валютний ринок поділяють на північноамериканський, європейський та далекосхідний ринки. Найбільшими міжнародними валютно-фінансовими центрами на європейському ринку виступають Лондон, Цюрих, Франкфурт-на-Майні, Париж; у Північній Америці – Нью-Йорк, Бостон, Чикаго, Сан-Франциско; в Азії – Токіо, Сінгапур, Гонконг.

Основними учасниками валютних ринків є великі комерційні банки, брокерські фірми, інші фінансові інститути, найбільші корпорації та центральні банки країн (рис. 6.1). Безпосередніми учасниками при укладанні угод з валютою виступають комерційні банки, спеціалізовані брокерські контори й інші фінансові інститути, що мають право укладати угоди з валютою. Ці суб'єкти валютного ринку здійснюють операції з валютою від свого імені за свій рахунок або за рахунок клієнтів. Валютний ринок часто називають міжбанківським, оскільки до 90% валютних угод, що здійснюються на валютних ринках, припадає на банки та брокерські контори.

Центральні банки управляють валютними резервами, проводять валютні інтервенції, здійснюють вплив на рівень валютних курсів, а також регулюють рівень процентних ставок за вкладками у національній валюті.

Центральні банки значною мірою впливають на точку рівноваги ринку, тому що вони можуть гальмувати падіння національної валюти через продаж іноземної валюти і зменшення своїх валютних резервів або купувати іноземну валюту, підвищуючи попит на неї та збільшуючи валютні резерви. Найбільший вплив на світові валютні ринки мають центральні банки США (Федеральна резервна система), Німеччини (Бундесбанк), Великобританії (Банк Англії).

Валютні брокерські фірми зводять покупців і продавців валюти та здійснюють між ними конверсійні й кредитно-депозитні операції. За своє посередництво брокерські фірми отримують комісійні у вигляді процента від суми угоди. Брокерські фірми та комерційні банки володіють

Фінансові послуги на валютному ринку

інформацією про валютні курси і беруть участь у формуванні поточних, форвардних валютних курсів та процентних ставок.

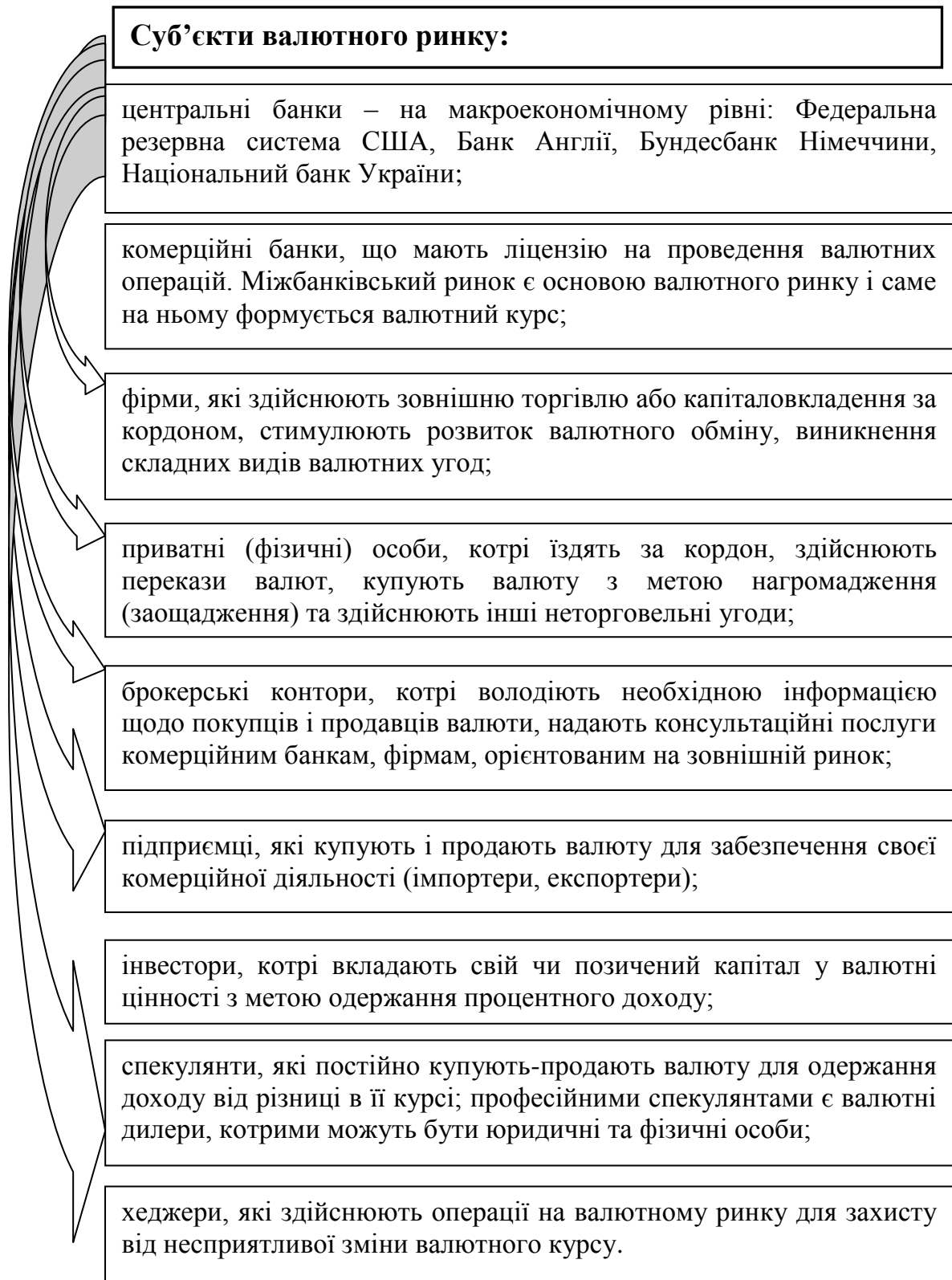

Рис. 6.1. Суб'єкти валютного ринку

Великі корпорації, які здійснюють зовнішньоторговельні операції, підтримують стійкий попит на валюту (імпортери) і пропозицію валюти (експортери), а також розміщують і залучають вільні валютні ресурси. Як правило, ці суб'єкти ринку прямого доступу на валютний ринок не мають, а проводять операції через комерційні банки.

Крім комерційних банків, які відіграють головну роль на валютному ринку, значний обсяг валютних операцій на ринку здійснюють також інші *фінансові інститути* – інвестиційні банківські фірми, страхові та інвестиційні компанії, пенсійні фонди, залучаючи вільні валютні ресурси, здійснюють інвестиції в різних валютах, проводять хеджування строковими контрактами, купують та продають валюту з метою виконання своїх зобов'язань перед іншими суб'єктами ринку.

Фізичні особи здійснюють на валютному ринку широкий спектр неторгових операцій. Це закордонний туризм, перекази заробітної плати, пенсій, гонорарів, купівля та продаж іноземної валюти.

Суб'єктів ринку, що проводять операції з валютою, поділяють на дві основні категорії: резидентів і нерезидентів.

До резидентів згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» належать:

– фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за кордоном;

– юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України;

– дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філії та представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності.

Нерезидентами на українському валютному ринку є:

– фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, в тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України;

– юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням за межами України, які створені та діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі юридичні особи й інші

Фінансові послуги на валютному ринку

суб'єкти підприємницької діяльності з участю юридичних осіб та інших суб'єктів підприємницької діяльності України;

– розташовані на території України іноземні дипломатичні, консульські, торговельні й інші офіційні представництва, міжнародні організації та їх філії, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій та фірм, які не здійснюють підприємницької діяльності на підставі законів України.

Торгівля іноземною валютою на території України резидентами і нерезидентами – юридичними особами здійснюється через уповноважені банки та інші фінансові установи, що одержали ліцензію на торгівлю іноземною валютою Національного банку України, виключно на міжбанківському валютному ринку України. Структура міжбанківського валютного ринку, а також порядок та умови торгівлі іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку визначаються Національним банком України.

6.2. ПОВНОВАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ТА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ У СФЕРІ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Національний банк діє як уповноважена державна установа при застосуванні законодавства України про валютне регулювання і валютний контроль.

До компетенції Національного банку у сфері валютного регулювання та контролю належать:

- 1) видання нормативно-правових актів щодо ведення валютних операцій;
- 2) видача та відкликання ліцензій, здійснення контролю, у тому числі шляхом здійснення планових і позапланових перевірок, за діяльністю банків, юридичних та фізичних осіб (резидентів і нерезидентів), які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій, в частині дотримання ними валютного законодавства;
- 3) установлення лімітів відкритої валютної позиції для банків та інших установ, що купують і продають іноземну валюту;
- 4) установлення порядку проведення обов'язкового продажу й розміру надходжень в іноземній валюті, що підлягають обов'язковому продажу;
- 5) зміна строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів;

б) застосовування заходів відповідальності до банків, юридичних і фізичних осіб (резидентів та нерезидентів) за порушення правил валютного регулювання і валютного контролю.

Національний банк визначає структуру валютного ринку України та організовує торгівлю валютними цінностями на ньому відповідно до законодавства України про валютне регулювання. Національний банк проводить дисконтну та девізну валютну політику і застосовує в необхідних випадках валютні обмеження. Національний банк здійснює дисконтну валютну політику, змінюючи облікову ставку Національного банку для регулювання руху капіталу та балансування платіжних зобов'язань, а також коригування курсу грошової одиниці України до іноземних валют. Національний банк здійснює девізну валютну політику на підставі регулювання курсу грошової одиниці України до іноземних валют шляхом купівлі та продажу іноземної валюти на фінансових ринках.

Відповідно до визначених спеціальним законом повноважень НБУ здійснює валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій [3, ст. 7].

Статею 11 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» визначено повноваження у сфері валютного регулювання.

Національний банк України у сфері валютного регулювання:

- здійснює валютну політику, виходячи з принципів загальної економічної політики України;
- складає разом з Кабінетом Міністрів України платіжний баланс України;
- контролює дотримання затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу України;
- визначає у разі необхідності ліміти заборгованості в іноземній валюті уповноважених банків нерезидентам;
- видає у межах, передбачених Декретом, обов'язкові для виконання нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку України;
- нагромаджує, зберігає і використовує резерви валютних цінностей для здійснення державної валютної політики;
- видає ліцензії на здійснення валютних операцій та приймає рішення про їх скасування;

Фінансові послуги на валютному ринку

– установлює способи визначення і використання валютних (обмінних) курсів іноземних валют, виражених у валюті України, курсів валютних цінностей, виражених в іноземній валюті або розрахункових (клірингових) одиницях, згідно зі статтею 8 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»;

– установлює за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики, єдині форми обліку, звітності й документації про валютні операції, порядок контролю за їх достовірністю та своєчасним поданням;

– забезпечує публікацію банківських звітів про власні операції й операції уповноважених банків.

Кабінет Міністрів України у сфері валютного регулювання:

– визначає і подає на затвердження до Верховної Ради України ліміт зовнішнього державного боргу України;

– бере участь у складанні платіжного балансу України;

– забезпечує виконання бюджетної та податкової політики в частині, що стосується руху валютних цінностей;

– забезпечує формування і виступає розпорядником Державного валютного фонду України згідно зі статтею 14 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»;

– визначає порядок використання надходжень у міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, які використовуються в торговельному обороті з іноземними державами, а також у неконвертованих іноземних валютах, котрі використовуються в неторговельному обороті з іноземними державами на підставі положень міжнародних договорів України.

Валютні операції за участю резидентів і нерезидентів підлягають валютному контролю. Такому контролю підлягають також зобов'язання щодо декларування валютних цінностей та іншого майна, які впливають з пункту 1 статті 9 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю».

Органи, що здійснюють валютний контроль, мають право вимагати й одержувати від резидентів і нерезидентів повну інформацію про здійснення ними валютних операцій, стан банківських рахунків в іноземній валюті у межах повноважень, визначених статтею 13 Декрету, а також про майно, що підлягає декларуванню згідно з пунктом 1 статті 9 Декрету КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю».

Функції державних органів і банківської системи України у сфері валютного контролю

Національний банк України є головним органом валютного контролю, що:

– здійснює контроль за виконанням правил регулювання валютних операцій на території України з усіх питань, не віднесених цим Декретом до компетенції інших державних органів;

– забезпечує виконання уповноваженими банками функцій щодо здійснення валютного контролю згідно із цим Декретом та іншими актами валютного законодавства України.

Уповноважені банки, фінансові установи та національний оператор поштового зв'язку, які отримали від Національного банку України генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій, контролюють валютні операції, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці установи.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізовує державну податкову і митну політику, здійснює фінансовий контроль за валютними операціями, які провадяться резидентами і нерезидентами на території України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізовує державну політику у сфері надання послуг поштового зв'язку, здійснює контроль за додержанням правил поштових переказів та пересилання валютних цінностей через митний кордон України.

Центральний орган виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, здійснює контроль за додержанням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України.

Для забезпечення внутрішньої та зовнішньої стабільності грошової одиниці України Національний банк має золотовалютний резерв, що складається з таких активів:

- монетарне золото;
- спеціальні права запозичення;
- резервна позиція в МВФ;
- іноземна валюта у вигляді банкнот та монет або кошти на рахунках за кордоном;
- цінні папери (крім акцій), що оплачуються в іноземній валюті;
- будь-які інші міжнародно визнані резервні активи за умови забезпечення їх надійності та ліквідності.

Фінансові послуги на валютному ринку

Поповнення золотовалютних резервів здійснюється Національним банком шляхом:

- купівлі монетарного золота та іноземної валюти;
- отримання доходів від операцій з іноземною валютою, банківськими металами та іншими міжнародно визнаними резервними активами;
- залучення Національним банком валютних коштів від міжнародних фінансових організацій, центральних банків іноземних держав та інших кредиторів.

Використання золотовалютного резерву здійснюється Національним банком на такі цілі:

- продаж валюти на фінансових ринках для проведення грошово-кредитної політики, включаючи політику обмінного курсу;
- витрати за операціями з іноземною валютою, монетарними металами, а також іншими міжнародно визнаними резервними активами та операціями із забезпечення діяльності Національного банку в межах сум, передбачених кошторисом адміністративних витрат Національного банку;
- повернення Національним банком валютних коштів міжнародним фінансовим організаціям, іноземним центральним банкам та іншим кредиторам, включаючи відсотки за користування такими коштами та інші обов'язкові нарахування;
- участь у формуванні капіталу і діяльності міжнародних організацій відповідно до статті 43 Закону України «Про Національний банк України».

Не допускається використання золотовалютного резерву для надання кредитів і гарантій та інших зобов'язань резидентам і нерезидентам України.

Національний банк є зберігачем державного золотого запасу, а також дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, інших коштовностей.

6.3. ЗДІЙСНЕННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Режим здійснення валютних операцій на території України, загальні принципи валютного регулювання, повноваження державних органів і функції банків та інших фінансових установ України в регулюванні валютних операцій, права й обов'язки суб'єктів валютних відносин, порядок здійснення валютного контролю, відповідальність за порушення

валютного законодавства встановлено Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю».

Валютні операції – це:

– операції, пов’язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;

– операції, пов’язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов’язань, предметом яких є валютні цінності;

– операції, пов’язані з увезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

Торгівля іноземною валютою на території України резидентами і нерезидентами – юридичними особами здійснюється через уповноважені банки й інші фінансові установи, що одержали ліцензію на торгівлю іноземною валютою Національного банку України, виключно на міжбанківському валютному ринку України. Структура міжбанківського валютного ринку, а також порядок та умови торгівлі іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку визначаються Національним банком України.

Уповноважені банки й інші фінансові установи, що одержали ліцензію Національного банку України:

– від свого імені купують і продають іноземну валюту на міжбанківському валютному ринку України за дорученням та за рахунок резидентів і нерезидентів;

– мають право від свого імені та за свій рахунок купувати іноземну валюту готівкою у фізичних осіб – резидентів і нерезидентів, а також продавати її фізичним особам – резидентам.

Національний оператор поштового зв’язку після отримання генеральної ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій має право від свого імені й за свій рахунок купувати іноземну валюту готівкою у фізичних осіб – резидентів і нерезидентів, а також продавати її фізичним особам – резидентам.

Резиденти і нерезиденти – фізичні особи мають право продавати іноземну валюту уповноваженим банкам та іншим фінансовим установам, які одержали ліцензію Національного банку України, або за їх посередництвом – іншим фізичним особам – резидентам, а також національному оператору поштового зв’язку, котрий отримав ліцензію Національного банку України.

Фінансові послуги на валютному ринку

Фізичні особи – резиденти мають право купувати іноземну валюту в уповноважених банках та інших фінансових установах, що одержали ліцензію Національного банку України, чи за їх посередництвом – в інших фізичних осіб – резидентів і нерезидентів, а також у національного оператора поштового зв'язку, який отримав ліцензію Національного банку України.

Порядок організації розрахунків в іноземній валюті

У розрахунках між резидентами і нерезидентами в межах торговельного обороту використовуються як засіб платежу іноземна валюта та грошова одиниця України – гривня. Такі розрахунки здійснюються лише через уповноважені банки в порядку, установленому Національним банком України. Наймодавці-нерезиденти здійснюють оплату праці резидентів виключно у валюті України у готівковій або безготівковій формі.

Для валютних операцій використовуються *валютні (обмінні) курси* іноземних валют, виражені у валюті України, курси валютних цінностей в іноземних валютах, а також у розрахункових (клірингових) одиницях. Зазначені курси встановлюються Національним банком України за погодженням з Кабінетом Міністрів України.

Національний банк України може встановлювати граничні розміри маржі за операціями на міжбанківському валютному ринку України уповноважених банків та інших фінансових установ, що одержали ліцензію Національного банку України, за винятком операцій, пов'язаних із строковими (ф'ючерсними) угодами.

Національний банк України може встановлювати граничні розміри маржі за операціями купівлі та продажу іноземної валюти готівкою національного оператора поштового зв'язку.

Валютні цінності й інше майно резидентів, яке перебуває за межами України, підлягає обов'язковому декларуванню у Національному банку України. Порядок і терміни декларування встановлюються Національним банком України, котрий гарантує таємницю інформації.

Особливості здійснення валютних операцій у зв'язку з угодами про розподіл продукції

На операції інвестора (представництва іноземного інвестора на території України) за угодою про розподіл продукції, що здійснюються у зв'язку з такою угодою, не поширюються:

– вимоги щодо одержання індивідуальної ліцензії на одержання кредитів в іноземній валюті, передбачені підпунктом «в» пункту 4 статті 5 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»;

– вимоги щодо отримання індивідуальної ліцензії на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу в межах розрахунків між інвесторами (представництвами іноземних інвесторів на території України) за відповідною угодою про розподіл продукції чи державою, передбачені підпунктом «г» пункту 4 статті 5 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»;

– вимоги та обмеження стосовно отримання й повернення резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів, у тому числі передбачені Указом Президента України «Про врегулювання порядку одержання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів та застосування штрафних санкцій за порушення валютного законодавства» від 27 червня 1999 року № 734/99.

6.4. КОНВЕРСІЙНІ ПОСЛУГИ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ

Валютними (конверсійними) операціями називають банківські й фінансові операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності. Це використання валютних цінностей як засобу платежу; вивезення, ввезення, пересилання та переказування валютних цінностей; отримання і надання кредитів, нарахування відсотків, дивідендів; залучення інвестицій, придбання цінних паперів та інші операції, режим здійснення яких на території України встановлено Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю». Таким чином, *конверсійні валютні операції* – це угоди між учасниками валютного ринку щодо обміну грошових сум, номінованих у валюті однієї країни, на валюту іншої країни за узгодженим курсом на визначену дату.

Валютні операції поділяють на *поточні та строкові*.

Поточні конверсійні операції (типу спот) становлять основну частину міжнародних валютних операцій. Основними видами *поточних операцій* є поточні (касові) операції в готівковій і безготівковій формах. *Готівкові операції* здійснюються обмінними пунктами банків, а *безготівкові* – банками, валютними біржами та іншими учасниками валютного ринку. До *поточних операцій* відносять операції з короткими термінами валютування – в межах трьох робочих днів.

Поточні конверсійні операції проводяться відповідно до обмінного поточного валютного курсу. На практиці застосовуються два види котирування поточного обмінного валютного курсу – пряме і непряме.

Фінансові послуги на валютному ринку

Пряме котирування – це позначення кількості національної валюти за одиницю іноземної. Пряме котирування валютних курсів із використанням долара США як базової валюти застосовується у більшості країн світу, в тому числі в Україні.

Непряме котирування – це позначання кількості іноземної валюти за одиницю національної. Непряме котирування є зворотним щодо прямого котирування. Застосування непрямого котирування валютних курсів у сучасних умовах досить обмежене.

Комерційні банки на практиці здійснюють котирування валютних курсів з виставленням двох позначень – курсу попиту (*bid*) і курсу пропозиції (*ask*). Різниця між ними називається маржею, або спредом, і виступає джерелом отримання банком прибутку від операцій купівлі-продажу іноземної валюти.

До валютних операцій, пов'язаних з рухом капіталу, належать:

- прямі інвестиції, тобто вкладення в статутний капітал підприємства з метою отримання доходу і прав на участь в управлінні ним;
- портфельні інвестиції, тобто придбання цінних паперів;
- переведення в оплату споруд та іншого нерухомого майна;
- надання й отримання відстрочення платежу за експортом та імпортом на термін, що перевищує 180 днів, а також надання й отримання фінансових кредитів на такий же термін.

З метою забезпечення страхування майбутніх платежів або надходжень в іноземній валюті від небажаної зміни валютного курсу та отримання спекулятивних прибутків від гри на зміні валютного курсу протягом певного часового інтервалу застосовують *строкові конверсійні операції*.

Строкові валютні операції – купівля-продаж валютних цінностей з відстроченням поставки їх на термін, що перевищує два робочі дні. Вони оформляються контрактами, які мають юридичну силу протягом певного часу (від підписання і до оплати) й самі стають об'єктом купівлі-продажу (форвардні та ф'ючерсні контракти, опціони) й дають можливість застрахуватися від валютних ризиків, а також одержати додатковий дохід завдяки спекулятивним діям.

За цільовим призначенням операції валютного ринку можна класифікувати за критеріями:

- з метою отримання валюти для здійснення платежів за міжнародними розрахунками;
- з метою страхування від валютних ризиків (операції хеджування);

- з метою одержання прибутку (спекулятивні операції).

За механізмом здійснення операції валютного ринку класифікуються так:

- форвардні – різновид строкових операцій, що полягають у купівлі-продажу валюти між двома суб'єктами з наступним переданням її в обумовлений строк і за курсом, визначеним у момент укладення контракту;

- ф'ючерсні – різновид строкових операцій, у котрих два контрагенти зобов'язуються купити або продати певну суму валюти в певний час за курсом, установленим у момент укладення угоди;

- опціонні – різновид строкових операцій, за яких між учасниками укладається особлива угода, що надає одному з них право (але не обов'язок) купити чи продати другому певну суму валюти в установлений строк і за узгодженим курсом;

- валютний своп – комбінація двох конверсійних операцій з валютами на умовах спот та форвард, що здійснюються одночасно і розраховані на одну й ту саму валюту;

- валютний арбітраж – одночасна купівля та продаж двох чи кількох валют на різних ринках за різними курсами з метою одержання доходу. Прибуток виникає як різниця в курсах на валютних ринках.

Форвардний контракт – двостороння угода, яка засвідчує зобов'язання придбати (продати) базовий актив у визначений час та на визначених умовах у майбутньому з фіксацією умов купівлі-продажу під час укладання контракту. Його основними рисами є:

- інтервал часу між моментом укладання і моментом виконання контракту (більше двох робочих днів);

- ціна, кількість та якість базового активу, термін дії контракту, умови і санкції визначаються за домовленістю сторін;

- обов'язковість виконання;

- позабіржовий контракт;

- сторони контракту: покупець, який бере зобов'язання придбати базовий актив, відкриває довгу позицію; продавець, котрий бере зобов'язання продати базовий актив, відкриває коротку позицію.

Форвардні операції «outright» – це угоди щодо купівлі-продажу іноземної валюти протягом певного періоду або на певну дату в майбутньому за валютним курсом, що узгоджується на дату укладення угоди. Форвардні угоди є обов'язковими для здійснення реальної купівлі чи продажу валюти. Основними умовами форвардного контракту є: фіксація валютного курсу в момент укладення форвардної угоди;

Фінансові послуги на валютному ринку

здійснення реальної передачі валюти через обумовлений проміжок часу; відсутність будь-яких попередніх платежів; право вільного визначення обсягів контракту. Форвардний валютний курс визначається на момент укладення контракту як сума поточного курсу (*spot*) і форвардної маржі, що може виступати у вигляді премії або дисконту. У разі перевищення форвардного курсу над поточним для його визначення до *spot*-курсу додається форвардна премія, і навпаки, якщо він нижчий – від *spot*-курсу віднімається форвардний дисконт.

Форвардні операції swap – це угоди, що поєднують купівлю (продаж) валюти на умовах *spot* з одночасним продажем (купівлею) тієї ж валюти на певний період на умовах *forward*. Тобто здійснюється комбінація двох протилежних конверсійних угод на однакові суми, але з різними датами валютування.

Залежно від послідовності виконання операцій *spot* і *forward* розрізняють валютні свопи-репорт (операція з продажу валюти на умовах *spot* з одночасною її купівлею на умовах *forward*) і валютні свопи-депорт (операція з купівлі валюти на умовах *spot* з одночасним її продажем на умовах *forward*).

Основними умовами здійснення свопових контрактів є: фіксація валютного курсу на майбутній період; забезпечення зустрічних грошових потоків. Серед головних цілей використання валютних свопів слід виділити такі: забезпечення фінансування довгострокових зобов'язань в іноземній валюті; хеджування довгострокового валютного ризику; заміна валюти, в якій надходять прибутки, на іншу; забезпечення конвертації інвестованого капіталу в іншу валюту.

Валютні ф'ючерси – це строкові операції з купівлі та продажу стандартизованої суми іноземної валюти за узгодженим курсом. Учасники ф'ючерсної угоди одержують право і зобов'язання конвертувати обумовлену стандартизовану суму певної валюти в іншу валюту в установлені терміни в майбутньому за курсом, визначеним на момент укладення угоди.

Ф'ючерс – це біржовий дериватив, який засвідчує зобов'язання на біржовому ринку купити чи продати базовий актив за стандартизованими вимогами щодо характеристик базового активу, термінів і умов виконання за ціною, зафіксованою на момент укладення угоди.

Основні відмінності валютних ф'ючерсів від форвардних операцій:

- укладення ф'ючерсних угод здійснюється тільки на біржовому ринку;
- на контракти однієї серії або типу встановлюється єдина ціна;
- обсяги одного контракту (лота) є стандартизованими;

Ринок фінансових послуг

- обов'язковий попередній внесок на депозит початкової маржі фіксованого розміру за кожний укладений контракт;
- фіксація видів валют, що можуть використовуватись у ф'ючерсних угодах;
- стандартизація термінів виконання угод та вільний режим закриття позицій по угодах;
- реалізація режиму вільного біржового торгу.

Ціною валютного ф'ючерсу виступає узгоджений між учасниками ф'ючерсної угоди обмінний курс, що може бути використаний згідно зі стандартним переліком валют відповідної біржі, яка здійснює торгівлю валютними ф'ючерсами. Ціна ф'ючерсного контракту залежить від поточних валютних курсів та динаміки процентних ставок по відповідних валютах.

Одним із видів строкових угод, котрі можуть укладатися як на біржовому, так і на позабіржовому ринках, є *опціони*.

Залежно від прав, що надаються власнику (покупцю) опціону, вони поділяються на *опціон PUT та опціон CALL*. *Опціон PUT* (на продаж) дає власнику (покупцю) опціону право на продаж через визначений час за наперед обумовленою ціною певного виду фінансового чи іншого активу. Продавець опціону *PUT* зобов'язаний купити такий актив у покупця опціону. *Опціон CALL* (на купівлю) дає власнику право на купівлю через визначений час за наперед обумовленою ціною певного активу, який йому зобов'язаний продати продавець опціону. Існують також опціони американського типу, або «американські», котрі можуть бути виконані протягом усього періоду часу до дати закінчення терміну опціонного контракту. Опціон, на відміну від ф'ючерсної чи форвардної угоди, є угодою «несиметричною». У той час, коли ф'ючерсні та форвардні угоди обов'язкові для виконання обома учасниками угоди, опціон дає власнику право виконати або не виконати угоду, а для продавця є обов'язковим для виконання. Опціон виконується, коли ситуація на ринку сприятлива для покупця опціону й несприятлива для продавця. Продавець опціону приймає на себе ризики, пов'язані з несприятливими ціновими змінами на ринку і за це отримує від покупця винагороду – премію, яку називають ціною опціону.

Валютні опціони – це строкові угоди між продавцями та власниками опціонів, за котрими власник опціону отримує право, але не зобов'язання, купити у продавця опціону чи продати йому визначену суму однієї валюти в обмін на іншу за обумовленим на день обміну курсом.

Фінансові послуги на валютному ринку

Власник опціону має право вибору: здійснити реалізацію опціону або відмовитися від нього залежно від того, в якому напрямі буде змінюватися валютний курс. Продавець опціону у свою чергу зобов'язаний виконати валютну операцію за встановленим в опціоні курсом.

Ціна виконання опціону залежить від поточного валютного курсу та прогнозів його динаміки. Вартість опціону (премія) визначається продавцем і сплачується покупцем під час продажу опціону до виконання опціонного контракту незалежно від того, чи буде він взагалі виконаний. Головним правилом визначення доцільності реалізації опціонного контракту є зіставлення ціни виконання опціону з поточним валютним курсом на день виконання.

Таким чином, основні відмінні риси валютних опціонів від звичайних строкових контрактів такі:

- покупець (власник) опціону не зобов'язаний виконувати опціонний контракт;
- власник опціону сплачує продавцю опціону в момент придбання опціонного контракту визначену вартість опціону (премію);
- прибутком від продажу опціону виступає його вартість, яку продавець одержує відразу після укладення опціонного контракту.

6.5. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА РИНКУ FOREX

Ринок FOREX (Foreign Exchange market) – міжнародний міжбанківський валютний ринок, що сформувався в 1971 році, коли міжнародна торгівля перейшла від фіксованих курсів валют до плаваючих. Головним принципом на FOREX є обмін однієї валюти на іншу. При цьому курс однієї валюти щодо іншої визначається попитом та пропозицією – обмін, на який згодні обидві сторони.

Валютний ринок складається із двох основних компонентів: ринок біржової торгівлі й позабіржовий валютний ринок, що фактично є міжбанківським. Саме на нього припадає основний обсяг операцій, здійснюваних на FOREX.

Forex не є «ринком» у традиційному розумінні цього слова. У нього немає єдиного центру, він не має конкретного місця торгівлі. Торгівля відбувається по телефону й через термінали комп'ютера одночасно в сотнях банків у всьому світі. Сотні мільйонів доларів продаються й купуються кожні кілька секунд, що й становить суть так званого *валютного трейдинга*.

Ринок фінансових послуг

FOREX поєднує чотири регіональних ринки: азіатський, європейський, американський, австралійський. Обмінні операції не припиняються протягом усього робочого тижня, ринок працює 24 години на добу.

Основними учасниками валютного ринку є: центральні банки, комерційні банки, валютні біржі, інвестиційні фонди, експортери й імпортери, брокерські компанії, приватні особи.

Характерними рисами ринку, привабливими для інвесторів, є:

- ліквідність: ринок оперує величезними грошовими масами й надає повну свободу при відкритті або закритті позиції будь-якого обсягу практично по існуючому на цей момент ринковому котируванню;

- доступність: можливість торгувати 24 години на добу, учасникові ринку не потрібно чекати, щоб прореагувати на ті чи інші події;

- гнучке регулювання системи організації торгівлі: на валютному ринку позиція може бути відкрита на заздалегідь установлений строк за бажанням інвестора, що дозволяє наперед планувати за часом свою майбутню активність;

- вартість: ринок Forex традиційно не має ніяких комісійних видатків, крім природної ринкової різниці bid/ask;

- однозначність котирувань: через високу ліквідність ринку більшість продажів може бути виконано за єдиною ринковою ціною, що дозволяє уникнути проблеми нестійкості, котра існує у ф'ючерсах й інших валютних інвестиціях, де може бути в один час і за певною ціною продано тільки обмежену кількість валюти;

- спрямованість ринку: рух валют має цілком певну спрямованість, яку можна простежити за досить тривалий відрізок часу. Кожна конкретна валюта показує характерні для неї зміни в часі, що дає інвестиційним менеджерам можливість маніпулювання на ринку FOREX.

Участь дрібних і середніх інвесторів на Forex стала можливою завдяки посередницькій діяльності дилінгових компаній. Дилінгова компанія надає своїм клієнтам кредитну лінію, або так званий «дилінговий важіль» (фінансове, кредитне плече), який у кілька разів перевищує суму депозиту.

Наприклад, кредитний важіль, що перевищує первісний депозит у розмірі 10 тисяч у 100 разів, дозволяє оперувати сумами до 1 мільйона доларів США. Іншими словами, власний капітал інвестора становить усього 1 – 3% від сум проведених ним операцій. Система роботи через дилінгову (брокерську) компанію з наданням кредитного плеча одержала назву маржинальної торгівлі (margin trading).

Фінансові послуги на валютному ринку

Маржинальна торгівля – здійснення операції на суму позиції, що перевищує в певну кількість разів (20, 25, 30, 40, 50, 100) розмір страхового депозиту, прийнятого компанією як відшкодування її ймовірних втрат при проведенні операцій за наказом клієнта. Сутність маржинальної торгівлі полягає в тому, що інвестор, розміщуючи заставний капітал, одержує можливість керування цільовими кредитами, що надаються під цю заставу, й гарантувати своїм депозитом можливі витрати по відкритих валютних позиціях. Клієнт укладає договір з компанією, за яким остання зобов'язується за дорученням клієнта за свій рахунок і від свого імені здійснювати фінансові операції. При цьому в неї виникає ризик втрат від здійснення подібних угод, тому клієнт як заставу вносить на депозит у банку певну суму. Розмір цього депозиту визначається, виходячи із суми угод, які укладаються банком, і кредитного плеча, що надається клієнту.

Фінансовий результат клієнта при здійсненні операцій на ринку FOREX визначається за такою формулою:

$$\Phi P = (P_{bid} * (1 - k) - P_{ask} * (1 + k)) * S_l * K_l \quad (6.1)$$

де ΦP – фінансовий результат від здійснення операції на ринку FOREX;

P_{bid} – ціна купівлі валюти;

P_{ask} – ціна продажу валюти;

k – процент комісії за здійснення операції, виражений десятковим дробом;

S_l – сума торговельного лота;

K_l – кількість лотів, які використовуються в операції.

Слід зауважити, що отриманий фінансовий результат визначається у доларах США, тому в разі котирування долара / іншої валюти при закритті позиції, відкритої на продаж доларів, отриманий за формулою (6.1) результат стосується курсу ask, а при закритті позиції, відкритої на купівлю доларів, – курсу bid.

Граничний курс, при досягненні якого компанія, що надає послуги клієнту, закриває його позицію з втратою клієнтом компенсаційного залишку, визначається у такому порядку.

1. При відкритті позиції на продаж доларів та котируванні доларів інша валюта (гра на зниження курсу долара)

$$P_{ask} = \frac{P_{bid} * (1-k) * S_L * K_L}{(S_L * K_L - K3) * (1+k)}, \quad (6.2)$$

де $K3$ – сума компенсаційного залишку клієнта.

2. При відкритті позиції на купівлю доларів й котируванні доларів інша валюта (гра на збільшенні курсу долара)

$$P_{bid} = \frac{P_{asc} * (1+k) * S_L * K_L}{(S_L * K_L + K3) * (1-k)}. \quad (6.3)$$

3. При відкритті позиції на купівлю валюти й котируванні валюта/долар (гра на збільшенні курсу відповідної валюти)

$$P_{bid} = \frac{P_{asc} * (1+k) * S_L * K_L - K3}{S_L * K_L * (1-k)}. \quad (6.4)$$

4. При відкритті позиції на продаж валюти й котируванні валюта/долар (гра на зниження курсу відповідної валюти)

$$P_{ask} = \frac{P_{bid} * (1-k) * S_L * K_L + K3}{S_L * K_L * (1+k)}. \quad (6.5)$$

Маржинальна торгівля приваблива своєю доступністю, оскільки для проведення операцій досить коштів у розмірі 1 – 3 відсотків від суми угоди, але потребує значної обережності у визначенні динаміки курсів валют.

Із метою дослідження динаміки зміни валютного курсу здійснюється *аналіз валютного ринку*.

Серед методів, які використовуються для аналізу валютного ринку, виділяють *фундаментальний, технічний аналіз, інтуїтивний аналіз*.

Фактори, котрі враховуються в процесі фундаментального аналізу, поділяються на: випадкові й непередбачені (частково політичні фактори, а також форс-мажорні обставини) та плановані й очікувані (економічні фактори, чутки та очікування і частково політичні фактори).

При здійсненні фундаментального аналізу валютного ринку розраховуються й аналізуються:

- показники платіжного балансу країни;
- показники бюджетного дефіциту;

Фінансові послуги на валютному ринку

- рівень внутрішніх і зовнішніх відсоткових ставок;
- реальна купівельна спроможність валюти;
- показники інфляції;
- модель економічного розвитку країни;
- рівень золотовалютних резервів.

Для прогнозування рівня валютних курсів та рівня відсоткових ставок важливе значення має економічне і політичне становище країни.

Представники фундаментального аналізу на першому його рівні аналізу використовують три групи факторів: показники макrorівня, показники динаміки ринку, фактори, що оцінюються в поточному періоді в режимі реального часу.

Показники макrorівня: дефіцит торговельного балансу, дефіцит платіжного балансу, офіційні облікові ставки, динаміка ВВП, показники зайнятості населення, дані про стан грошової маси, індекс інфляції.

Показники динаміки ринку: індекс промислового виробництва, обсяги роздрібних продажів, обсяги замовлень, обсяги будівництва житла, продуктивність.

Фактори, що оцінюються в поточному періоді в режимі реального часу: спотові та форвардні курси валют, ф'ючерсні ціни й опціони, ефективний обмінний курс, відсоткові ставки за депозитами, динаміка курсів державних цінних паперів, динаміка зміни індексів.

Технічний аналіз (англ. *Technical analysis*) – це дослідження динаміки основних показників ринку за допомогою графічних методів з метою прогнозування майбутніх напрямів їх руху.

Технічні аналітики намагаються прогнозувати короткострокові зміни цін та курсів і на основі цього прогнозу дають рекомендації щодо часу укладення угоди, конкретного контракту або ринку в цілому.

Найпопулярнішим інструментом технічних аналітиків є цінові графіки. Побудова графіків зміни цін і курсів є одним із найдавніших та найбільш вдалих методів. Багато графіків використовуються фахівцями для виявлення тенденцій ринку й точок зламу трендів. *Тренд* – це тенденція (від лат. *tendentia* – напрям) чи односпрямований рух ціни, що зберігається впродовж певного неперервного періоду часу.

До цілей технічного аналізу входить оцінка таких показників:

- напрям зміни ціни;
- період поточної зміни ціни;
- терміни поточної зміни ціни;
- амплітуда коливання ціни.

Авангардною теорією, зосередженою на дослідженні психічного несвідомого (несвідомих психічних процесів і мотивацій), є *психоаналіз*.

Психологічна теорія прийняття рішень досліджує загальні та індивідуальні психічні особливості особистості, яка ухвалює рішення. *Існує кілька видів прийняття рішень.*

Інтуїтивні рішення – це вибір, зроблений тільки на основі відчуття того, що він правильний. З точки зору статистики шанси на правильний вибір без будь-якої опори на логіку невисокі.

Рішення, що базуються на судженнях, – вибір, обумовлений знаннями і накопиченим досвідом. Людина використовує знання, набуті в подібних ситуаціях раніше, щоб спрогнозувати результат альтернативних варіантів вибору в певній ситуації. Спираючись на здоровий глузд, вона обирає альтернативу, яка в минулому була успішною.

Раціональне рішення – це рішення, котре ґрунтується на базі аналітичного процесу, воно часто не залежить від попереднього досвіду.

6.6. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте функції, які виконує валютний ринок.
2. Дайте визначення валютного ринку й назвіть об'єкти та суб'єкти його функціонування.
3. Визначте специфічні риси сучасного міжнародного валютного ринку.
4. Назвіть основних суб'єктів валютного ринку та їх функції.
5. Назвіть критерії класифікації валютного ринку.
6. Які методи котирування існують у світовій практиці?
7. Назвіть типи валют за ступенем конвертованості.
8. Які види валютних курсів використовують на валютному ринку при укладанні угод купівлі-продажу валюти?
9. За якими ознаками класифікують валютні ринки?
10. На які види поділяють валютний ринок за суб'єктами, що здійснюють операції з валютою?
11. Дайте визначення валютного регулювання та назвіть методи його здійснення.
12. У чому полягають завдання валютного регулювання і контролю?
13. Які методи валютного регулювання використовує Національний банк України у своїй курсовій політиці?
14. Яка установа є головною виконавчою установою валютного регулювання в Україні? Розкрийте основні положення валютного

Фінансові послуги на валютному ринку

регулювання.

15. Розкрийте особливості конверсійних послуг на валютному ринку.

16. У чому полягають особливості фінансових послуг на ринку FOREX?

17. Назвіть методи аналізу валютного ринку.

18. Назвіть основні фактори, які аналізуються при проведенні фундаментального аналізу валютного ринку.

6.7. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Під валютним курсом розуміють:

а) ціну, яка сплачується в національній грошовій одиниці за одиницю іноземної валюти;

б) набір національних валют, що використовується при котируванні іноземної валюти;

в) угоду між учасниками валютного ринку щодо обміну грошових сум;

г) напрям переміщення валютних цінностей.

2. У разі прямого котирування:

а) зазначають, скільком одиницям іноземної валюти дорівнює одиниця (10, 100, 1000) національної валюти;

б) зазначають, скільком національним грошовим одиницям дорівнює одиниця (10, 100, 1000) іноземної валюти;

в) встановлюється курс покупця і продавця;

г) немає правильної відповіді.

3. Нерезидентами на українському валютному ринку є:

а) юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи, з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України;

б) фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), котрі мають постійне місце проживання за межами України, в тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України;

в) юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, котрі не мають статусу юридичної особи, з місцезнаходженням за межами України, які створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави;

г) розташовані на території України іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, що мають імунітет і дипломатичні привілеї.

Ринок фінансових послуг

4. До компетенції Національного банку у сфері валютного регулювання та контролю не належать:

- а) визначення і подання на затвердження до Верховної Ради України ліміту зовнішнього державного боргу України;
- б) видача та відкликання ліцензій, здійснення контролю, у тому числі шляхом виконання планових і позапланових перевірок, за діяльністю банків, юридичних та фізичних осіб (резидентів і нерезидентів), які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій, в частині дотримання ними валютного законодавства;
- в) установлення лімітів відкритої валютної позиції для банків та інших установ, що купують і продають іноземну валюту;
- г) установлення порядку проведення обов'язкового продажу та розміру надходжень в іноземній валюті, які підлягають обов'язковому продажу.

5. До складу золотовалютного резерву Національного банку України входять такі активи:

- а) монетарне золото та цінні папери (крім акцій), що оплачуються в іноземній валюті;
- б) спеціальні права запозичення й іноземна валюта у вигляді банкнот та монет або кошти на рахунках за кордоном;
- в) резервна позиція в МВФ;
- г) усі відповіді правильні.

6. До валютних операцій відносять:

- а) операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;
- б) операції, пов'язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- в) операції, пов'язані з увезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей;
- г) усі відповіді правильні.

7. До валютних операцій, пов'язаних з рухом капіталу, належать:

- а) касові операції в готівковій формі;
- б) операції з довгими термінами валютування;
- в) прямі інвестиції, тобто вкладення в статутний капітал підприємства з метою отримання доходу і прав на участь в управлінні ними;
- г) немає правильної відповіді.

Фінансові послуги на валютному ринку

8. Форвардні операції «outright» – це:

- а) строкові операції з купівлі та продажу стандартизованої суми іноземної валюти за узгодженим курсом;
- б) угоди щодо купівлі-продажу іноземної валюти протягом певного періоду або на певну дату в майбутньому за валютним курсом, що узгоджується на дату укладення угоди;
- в) коли здійснюється комбінація двох протилежних конверсійних угод на однакові суми, але з різними датами валютування;
- г) немає правильної відповіді.

9. Для аналізу валютного ринку використовують такі методи:

- а) фундаментальний аналіз;
- б) технічний аналіз;
- в) інтуїтивний аналіз;
- г) усі відповіді правильні.

10. Під плаваючими обмінними (валютними) курсами розуміють:

- а) такі курси, рівні яких визначаються на ринку під впливом попиту та пропозиції, що у свою чергу залежні від стану платіжного балансу країни, співвідношення відсоткових ставок і темпів інфляції, очікувань учасників ринку, офіційних валютних інтервенцій тощо;
- б) курс, який передбачає наявність певного зареєстрованого (офіційного) паритету, котрий підтримує НБУ;
- в) уведення певних обмежень – валютний коридор, граничні розміри маржі за валютообмінними операціями;
- г) немає правильної відповіді.

11. Валютні брокерські фірми:

- а) підтримують стійкий попит на валюту (імпортери) та пропозицію валюти (експортери), а також розміщують і залучають вільні валютні ресурси;
- б) зводять покупців і продавців валюти й здійснюють між ними конверсійні та кредитно-депозитні операції;
- в) постійно купують-продають валюту для одержання доходу від різниці в її курсі;
- г) здійснюють операції на валютному ринку для захисту від несприятливої зміни валютного курсу.

12. Угоди між учасниками валютного ринку щодо обміну грошових сум, номінованих у валюті однієї країни, на валюту іншої країни за узгодженим курсом на визначену дату – це:

- а) конверсійні операції;
- б) депозитні операції;

Ринок фінансових послуг

- в) кредитні операції;
- г) неторгові операції.

13. Строкові угоди між продавцями та власниками опціонів, за якими власник опціону отримує право, але не зобов'язання купити у продавця опціону або продати йому визначену суму однієї валюти в обмін на іншу за обумовленим на день обміну курсом, мають назву:

- а) валютні опціони;
- б) форвардні операції swap;
- в) валютні ф'ючерси;
- г) форвардні операції outright.

14. Який опціон дає право його власнику на купівлю через визначений час за наперед обумовленою ціною певного активу, який йому зобов'язаний продати продавець опціону?

- а) опціон put;
- б) опціон call;
- в) варант;
- г) «американський» опціон.

6.8. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

2. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2346-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

3. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: декрет Кабінету Міністрів України» від 19.02.1993 р. № 15-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-93>.

4. Про затвердження Положення про здійснення операцій з банківськими металами та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: постанова Правління Національного банку України від 06.08.2003 р. № 325 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0749-03>.

5. Смолянська О. Ю. Фінансовий ринок: навч. посіб. / О. Ю. Смолянська. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 384 с.

6. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: навч. посіб. / В. М. Шелудько. – 3^{-тє} вид., випр. і доп. – К. : Знання-Прес, 2008. – 535 с.

7. Стратегія розвитку інвестиційного ринку: теоретичні засади та вітчизняні реалії: монографія / І. М. Кобушко. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 517 с.
8. Криховецька З. М. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / З. М. Криховецька. – Івано-Франківськ, ПП Бойчук, 2012. – 194 с.
9. Сич Є. М. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / Є. М. Сич. – К., 2012. – 428 с.
10. Завора Т. М. Фінансовий ринок: конспект лекцій / Т. М. Завора. – Полтава : ПолтНТУ, 2014. – 177 с.
11. Завора Т. М. Аналіз фінансових ринків: конспект лекцій / Т. М. Завора. – Полтава : ПолтНТУ, 2015. – 167 с.
12. Коваленко М. А. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / М. А. Коваленко, Л. М. Радванська, Н. В. Лобанова, Г. М. Швороб. – Херсон : Олді-плюс, 2005. – 572 с.
13. Горбач Л. М. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / Л. М. Горбач, О. Б. Каун. – К. : Кондор, 2006. – 436 с.
14. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / Д. І. Дема, І. В. Абрамова, І. А. Шубенко, Л. В. Недільська, В. М. Трокоз. [2^{ге} вид., перероб. і допов.]. – К. : Алерта, 2013. – 376 с.
15. Кириченко О. А. Ринок фінансових послуг: підручник / О. А. Кириченко, С. А. Єрохін. – К. : Національна академія управління, 2009. – 352 с.
16. Божидарнік Н. В. Валютні операції: підручник / Н. В. Божидарнік. – К. : ЦУЛ, 2013. – 688 с.
17. Еш С.М. Ринок фінансових послуг: підручник / С. М. Еш. – К. : ЦУЛ, 2015. – 420 с.
18. Петрашко Л. П. Валютні операції: навч. посіб. / Л. П. Петрашко. – 2^{ге} вид., перероб. і допов. – К. : Знання, 2012. – 271 с.

ТЕМА 7. РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

- 7.1. Основні принципи та організаційні засади діяльності кредитних спілок.
- 7.2. Економічні засади діяльності кредитної спілки.
- 7.3. Фінансові нормативи діяльності й критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок.
- 7.4. Формування й використання страхового резерву та порядок покриття збитків від діяльності кредитних спілок.
- 7.5. Питання для самоконтролю.
- 7.6. Тестові завдання.
- 7.7. Використана література.

Ключові терміни та поняття: ринок фінансових послуг небанківських установ, кредитні спілки, об'єднана кредитна спілка, державне регулювання, майно кредитної спілки, фінансові нормативи діяльності кредитної спілки, критерії якості системи управління кредитних спілок.

7.1. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Особливе місце серед небанківських кредитних установ належить кредитним спілкам.

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Діяльність кредитної спілки ґрунтується на таких основних принципах:

- добровільності вступу та свободи виходу з кредитної спілки;
- рівноправності членів кредитної спілки;
- самоврядування;
- гласності.

Відповідно до принципів, визначених у частині першій статті 2 Закону України «Про кредитні спілки»:

- ніхто не може бути примушений вступати до кредитної спілки, а виключення з членів кредитної спілки дозволяється лише у випадках, визначених її статутом;

– усі члени кредитної спілки мають рівні права, в тому числі у разі голосування на загальних зборах, незалежно від розміру пайового та інших внесків;

– забороняється будь-яке втручання в діяльність кредитної спілки, за винятком випадків, передбачених законом;

– кредитна спілка зобов'язана забезпечити повне та своєчасне інформування своїх членів з питань власної діяльності, на їх прохання ознайомлювати з протоколами загальних зборів і засідань інших органів управління кредитної спілки, видавати копії документів та витяги з них у порядку, визначеному статутом.

Для набуття статусу фінансової установи кредитна спілка повинна забезпечити дотримання таких умов:

- 1) пройти державну реєстрацію;
- 2) статут спілки повинен відповідати вимогам законодавства;
- 3) спілка має утворити органи управління;
- 4) вступний та обов'язковий пайові внески повинні бути внесені всіма засновниками (членами) спілки.

Кредитна спілка є юридичною особою, має самостійний баланс, банківські рахунки, які відкриває і використовує згідно із законодавством у самостійно обраних банківських установах, а також може мати печатки та бланки, власну символіку.

Вона діє на основі самофінансування, несе відповідальність за наслідки діяльності та виконання зобов'язань перед своїми членами, партнерами, державним і місцевими бюджетами.

Організаційні засади створення та порядок припинення діяльності кредитних спілок визначені Законом України «Про кредитні спілки».

Кредитна спілка створюється на підставі рішення установчих зборів. Чисельність засновників (членів) кредитної спілки не може бути меншою ніж 50 осіб, які відповідно до Закону можуть бути членами кредитної спілки та об'єднані хоча б за однією з таких ознак: *мають спільне місце роботи чи навчання або належать до однієї професійної спілки, об'єднання професійних спілок, іншої громадської чи релігійної організації або проживають в одному селі, селищі, місті, районі, області.*

Рішення про створення кредитної спілки оформляється протоколом установчих зборів, який підписують голова й секретар зборів. Невід'ємною частиною протоколу є реєстр осіб, котрі брали участь в установчих зборах (список засновників). У реєстрі обов'язково зазначаються прізвище, ім'я та по батькові особи, дані її паспорта громадянина України чи паспортних документів іноземця, адреса й інші відомості, що підтверджують наявність

ознак, зазначених у частині першій статті 6 Закону України «Про кредитні спілки». Дані про особу засвідчуються її особистим підписом.

Установчі збори затверджують статут кредитної спілки, обирають її органи управління, уповноважують осіб для проведення державної реєстрації, вирішують інші питання, пов'язані з її створенням.

Кредитна спілка діє на основі статуту, що не суперечить законодавству України, у якому зазначається:

- найменування кредитної спілки та її юридична адреса;
- мета створення і завдання кредитної спілки;
- ознака членства у кредитній спілці;
- порядок утворення та діяльності органів управління кредитної спілки, порядок утворення філій і відділень, їх повноваження;
- права та обов'язки членів кредитної спілки;
- умови і порядок вступу до кредитної спілки, порядок припинення членства;
- порядок сплати вступних та інших внесків;
- джерела надходження і порядок використання коштів та іншого майна кредитної спілки, в тому числі порядок і умови надання кредитів членам кредитної спілки, порядок формування й використання фондів, утворюваних спілкою;
- порядок звітності та здійснення контролю за діяльністю органів управління кредитної спілки;
- порядок внесення змін і доповнень до статуту кредитної спілки;
- порядок припинення діяльності кредитної спілки та вирішення майнових питань у зв'язку з її ліквідацією (реорганізацією);
- порядок покриття можливих збитків кредитної спілки;
- порядок розподілу доходів кредитної спілки.

Статут кредитної спілки може містити й інші положення щодо організаційних, господарських та інших питань її діяльності.

Державна реєстрація кредитних спілок здійснюється національною комісією, що виконує державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, відповідно до вимог Закону «Про кредитні спілки» та нормативно-правових актів Уповноваженого органу (ст. 8).

Для державної реєстрації кредитної спілки подаються такі документи:

- заява встановленого зразка про державну реєстрацію кредитної спілки;
- протокол установчих зборів, до якого додається реєстр осіб, котрі брали участь в установчих зборах (список засновників кредитної спілки);

- статут кредитної спілки;
- копія платіжного документа про сплату реєстраційного збору.

Статут кредитної спілки підписується головою спостережної ради кредитної спілки, справжність підпису якого повинна бути засвідчена нотаріально. Державна реєстрація кредитних спілок провадиться за наявності всіх необхідних документів протягом одного календарного місяця та здійснюється шляхом внесення відповідного запису до державного реєстру фінансових установ (z0847-04) (далі – Державний реєстр). Уповноважений орган видає кредитній спілці *свідоцтво про державну реєстрацію* за формою (z0797-03), встановленою Уповноваженим органом. Кредитна спілка розміщує у відповідних засобах масової інформації, визначених Уповноваженим органом, дані про її державну реєстрацію. У разі порушення встановленого порядку створення кредитної спілки або невідповідності установчих документів вимогам Закону Уповноважений орган відмовляє у державній реєстрації протягом одного календарного місяця. Відмова у державній реєстрації не може бути здійснена з інших підстав, крім зазначених у статті 9 Закону України «Про кредитні спілки». У разі відмови в державній реєстрації кредитній спілці надається письмова довідка із зазначенням причин відмови. Відмова у реєстрації, а також зволікання з її проведенням можуть бути оскаржені в суді.

Протягом трьох місяців із дня державної реєстрації кредитна спілка зобов'язана розробити та затвердити з урахуванням вимог Закону, інших законів і нормативно-правових актів Уповноваженого органу відповідні внутрішні положення й процедури для забезпечення ефективної та безпечної діяльності кредитної спілки згідно з переліком (z1078-03), визначеним нормативно-правовими актами Уповноваженого органу й статутом кредитної спілки. Про зміни, що сталися у статутних документах, кредитна спілка повідомляє у 5-денний строк Уповноваженому органу.

Членами кредитної спілки можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають на території України, об'єднані хоча б за однією з ознак, зазначених у частині першій статті 6 Закону України «Про кредитні спілки», мають повну цивільну дієздатність. Не можуть бути прийняті до кредитної спілки особи, котрі за рішенням суду визнані недієздатними або обмежено дієздатними; особи, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі; а також особи, що мають непогашену судимість за корисливі злочини. Прийняття до кредитної спілки та виключення з її складу *провадяться на підставі письмової заяви* особи за рішенням спостережної ради кредитної спілки, крім випадків припинення членства у зв'язку зі смертю особи чи

виключенням члена за рішенням загальних зборів у разі порушення ним статуту кредитної спілки.

Із метою сприяння фінансовій стабільності кредитних спілок та об'єднання тимчасово вільних коштів своїх членів для їх взаємокредитування на кооперативних засадах може створюватися **об'єднана кредитна спілка** – це неприбуткова організація, заснована кредитними спілками. Об'єднана кредитна спілка створюється на базі членства асоціації кредитних спілок, створеної відповідно до статті 24 Закону України «Про кредитні спілки». Мінімальна кількість учасників об'єднаної кредитної спілки має бути не меншою ніж десять кредитних спілок.

У період між загальними зборами інтереси членів кредитної спілки представляє *спостережна рада*. Спостережна рада кредитної спілки підзвітна загальним зборам членів кредитної спілки і в межах компетенції, визначеної Законом та статутом кредитної спілки, контролює і регулює діяльність правління та кредитного комітету. Спостережну раду кредитної спілки очолює голова, який обирається в порядку, визначеному статутом кредитної спілки. Він організує роботу спостережної ради кредитної спілки, головує на її засіданнях та звітує про роботу спостережної ради на загальних зборах членів кредитної спілки. Голова спостережної ради кредитної спілки несе персональну відповідальність за виконання покладених на спостережну раду завдань.

Виконавчим органом, який здійснює керівництво поточною діяльністю, є правління кредитної спілки, котре складається з осіб, які знаходяться в трудових відносинах із спілкою. Правління вирішує всі питання діяльності кредитної спілки, крім тих, що належать до компетенції загальних зборів, спостережної ради та кредитного комітету. Спостережна рада може прийняти рішення про делегування частини належних їй повноважень до компетенції правління, крім тих, що віднесені статутом кредитної спілки до її виключної компетенції. Правління підзвітне загальним зборам і спостережній раді кредитної спілки та організує виконання їх рішень.

Спеціальним органом, відповідальним за організацію кредитної діяльності спілки, є *кредитний комітет кредитної спілки*. Кредитний комітет призначається спостережною радою та підзвітний загальним зборам членів кредитної спілки й спостережній раді та несе перед ними відповідальність за ефективність кредитної діяльності спілки.

До компетенції кредитного комітету кредитної спілки належать:

– розгляд заяв членів кредитної спілки про надання кредитів і прийняття рішень із цих питань;

- здійснення контролю за якістю кредитного портфеля;
- вирішення інших питань, пов'язаних з кредитною діяльністю, відповідно до Закону, статуту кредитної спілки та положення про кредитний комітет.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю кредитної спілки здійснює *ревізійна комісія*. Ревізійна комісія підзвітна і відповідальна перед загальними зборами членів кредитної спілки.

Ревізійна комісія обирається загальними зборами членів кредитної спілки у складі не менше трьох осіб, які працюють на громадських засадах. Порядок обрання ревізійної комісії, строк повноважень та порядок її діяльності визначаються статутом кредитної спілки. До складу ревізійної комісії не можуть входити члени спостережної ради, правління, кредитного комітету та особи, які перебувають з кредитною спілкою у трудових відносинах.

Державне регулювання і нагляд за діяльністю кредитних спілок здійснює Уповноважений орган згідно із законодавством України про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг, інші державні органи відповідно до їх компетенції.

7.2. ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ

Майно кредитної спілки формується за рахунок:

- вступних, обов'язкових пайових та інших внесків членів кредитної спілки (крім внесків (вкладів) на депозитні рахунки);
- плати за надання своїм членам кредитів та інших послуг, а також доходів від провадження інших видів статутної діяльності;
- доходів від придбаних кредитною спілкою державних цінних паперів;
- грошових та інших майнових пожертвувань, благодійних внесків, грантів, безоплатної технічної допомоги як юридичних, так і фізичних осіб, у тому числі іноземних;
- інших надходжень, не заборонених законодавством.

Капітал кредитної спілки складається з пайового, резервного та додаткового капіталів, а також залишку нерозподіленого доходу спілки і не може бути меншим 10 відсотків від суми її загальних зобов'язань (рис. 7.1).

Резервний капітал призначений для відшкодування можливих збитків кредитної спілки, які не можуть бути покритими за рахунок надходжень поточного року, забезпечення платоспроможності кредитної спілки та захисту заощаджень її членів. При ліквідації спілки залишок

Ринок фінансових послуг кредитних спілок

коштів резервного та додаткового капіталу зараховується до Державного бюджету України.

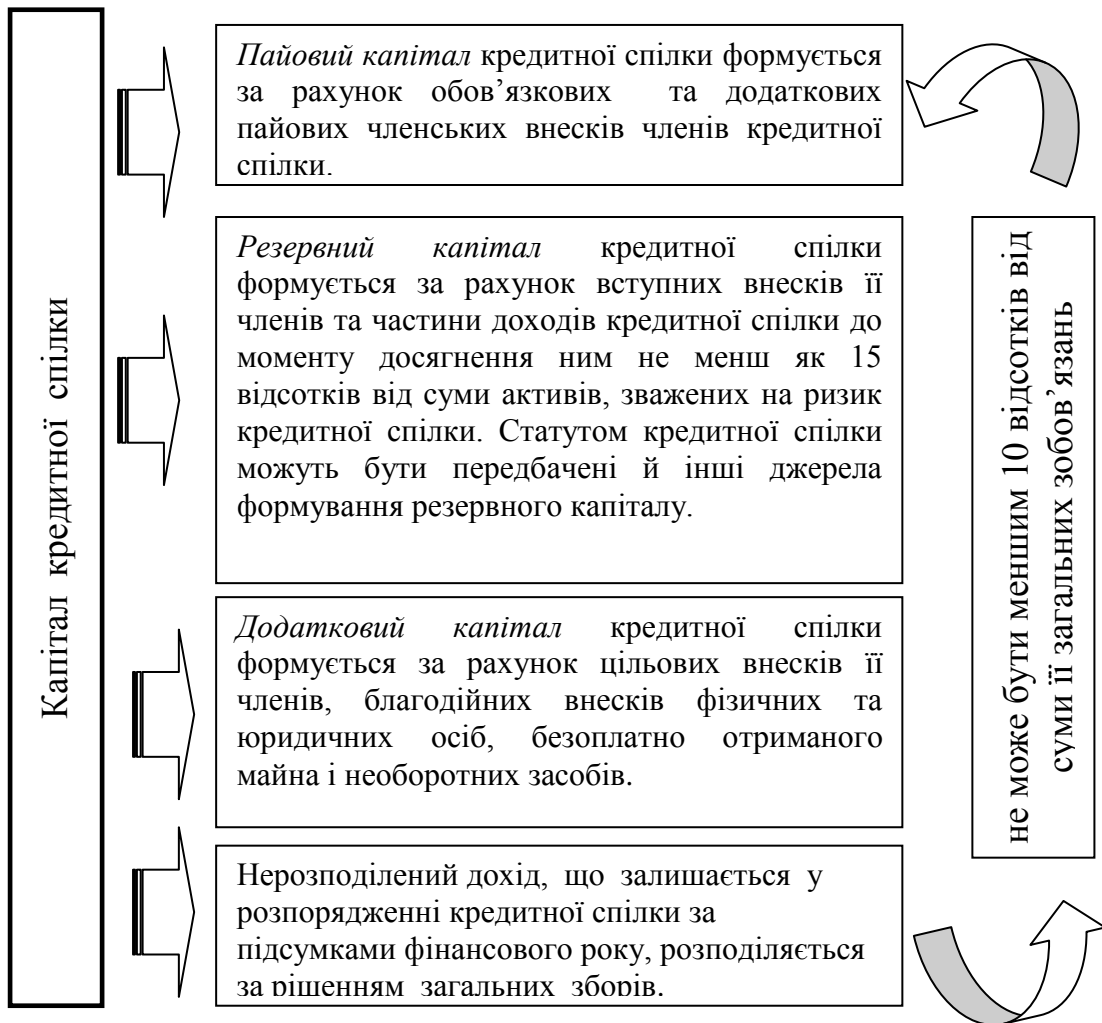

Рис. 7.1. Структура капіталу кредитної спілки

Рішення про використання капіталу на покриття збитків кредитної спілки приймається спостережною радою кредитної спілки в порядку, визначеному законодавством та рішенням загальних зборів членів кредитної спілки. З метою покриття передбачуваних збитків від неповернення кредитів кредитною спілкою за рахунок частини доходів кредитної спілки формується резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок. Порядок формування і використання резерву забезпечення покриття втрат (z0148-04) визначається Уповноваженим органом.

Нерозподілений дохід, що залишається у розпорядженні кредитної спілки за підсумками фінансового року, розподіляється за рішенням загальних зборів, у тому числі між членами кредитної спілки, пропорційно

розміру їх пайових внесків у вигляді відсотків. При цьому в першу чергу відбувається необхідне поповнення капіталу та резервів. Сума доходу, яка розподіляється на додаткові пайові членські внески, визначається з дотриманням умови, що дохідність додаткових пайових членських внесків не може перевищувати більш ніж у два рази середньозважену процентну ставку дохідності внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитних рахунках за їх наявності. Решта доходу, що залишилася після формування капіталу і резервів та розподілу на додаткові пайові членські внески, розподіляється на обов'язкові пайові членські внески. Збитки кредитної спілки покриваються у порядку, що визначається загальними зборами кредитної спілки відповідно до Закону та нормативно-правових актів Уповноваженого органу.

Внески (вклади) членів кредитної спілки на депозитні рахунки, а також нарахована на такі кошти та пайові внески плата (проценти) належать членам кредитної спілки на праві приватної власності.

З метою координації своєї діяльності, надання взаємодопомоги та захисту спільних інтересів кредитні спілки мають право на добровільних засадах створювати асоціації кредитних спілок. Рішення про створення асоціації кредитних спілок приймає установча конференція представників кредитних спілок, яке оформлюється протоколом, невід'ємними частинами якого є реєстр учасників установчої конференції та рішення відповідного органу управління кредитної спілки, що підтверджує повноваження представника кредитної спілки, який бере участь в установчій конференції. За рішенням Уповноваженого органу одній із всеукраїнських асоціацій кредитних спілок може бути надано статус саморегульованої організації кредитних спілок – членів асоціації.

Саморегульована організація кредитних спілок у межах та в порядку, визначених Уповноваженим органом, може:

- розробляти разом із кредитними спілками програми їх фінансового оздоровлення та контролювати виконання цих програм;
- здійснювати методичне забезпечення діяльності кредитних спілок;
- здійснювати навчання та сертифікацію фахівців кредитних спілок;
- розробляти й упроваджувати правила поведінки кредитних спілок на ринках фінансових послуг;
- проводити збір, узагальнення та попередній аналіз фінансової звітності кредитних спілок;
- здійснювати інші функції відповідно до статусу саморегульованої організації.

Статут і внутрішні положення саморегульованої організації кредитних спілок у частині здійснення функцій, делегованих Уповноваженим органом (з1186-06), підлягають погодженню з його боку. Уповноважений орган здійснює моніторинг реалізації делегованих ним саморегульованої організації кредитних спілок функцій і у разі необхідності має право припиняти або відкликати відповідні повноваження включно до позбавлення асоціації кредитних спілок статусу саморегульованої організації.

Саморегульована організація кредитних спілок у межах функцій, делегованих Уповноваженим органом, здійснює регуляторну діяльність з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

7.3. ФІНАНСОВІ НОРМАТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ Й КРИТЕРІЇ ЯКОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК Й ОБ'ЄДНАНИХ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Нормативи щодо капіталу, платоспроможності, якості активів, ризиковості операцій, прибутковості та ліквідності, порядок формування та використання страхового резерву, а також критерії якості системи управління встановлюються Положенням про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок і об'єднаних кредитних спілок.

Кредитна спілка може затверджувати додаткові нормативи й критерії, що регулюють окремі аспекти її діяльності відповідно до законодавства та статуту. У разі, якщо кредитна спілка затвердила додаткові нормативи й критерії, крім тих, що визначені Положенням, вона зобов'язана надати копії положень та/або рішень органів управління, якими встановлені такі додаткові нормативи та критерії, до Нацкомфінпослуг протягом *п'ятнадцяти робочих днів* після їх затвердження.

Залежно від ризиків діяльності кредитної спілки, обсягу та характеру проведення операцій, наявності мережі відокремлених підрозділів режими регулювання кредитних спілок, крім об'єднаних кредитних спілок, поділяються на три групи регулювання:

- перша група – для кредитних спілок, діяльність яких пов'язана з високими ризиками;
- друга група – для кредитних спілок, діяльність котрих пов'язана з середніми ризиками;

Ринок фінансових послуг

– третя група – для кредитних спілок, діяльність яких пов'язана з незначними ризиками (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Параметри віднесення кредитних спілок до груп режимів регулювання та критерії дати віднесення

Група режимів регулювання	Параметри	Критерії ідентифікації дати віднесення до групи режимів регулювання	Значення параметрів
Перша	1. Розмір активів	дата, що настає за датою закінчення кварталу	> 10 тис. мін. заробітних плат
	2. Наявність відокремлених підрозділів за межами адміністративно-територіальної одиниці, на території якої зареєстрована кредитна спілка	внесення інформації про відокремлений підрозділ кредитної спілки до Державного реєстру фінансових установ	x
	3. Провадження діяльності з переказу коштів	дата отримання ліцензії на певний вид господарської діяльності	x
	4. Питома вага кредитів з великим ризиком (більше 10 % капіталу) у загальному кредитному портфелі	дата, котра настає за датою закінчення кварталу	> 60 %
Друга	1. Розмір активів	дата, що настає за датою закінчення кварталу	від 2 тис. мін. заробітних плат до 10 тис. мін. заробітних плат включно
	2. Наявність відокремлених підрозділів у межах адміністративно-територіальної одиниці, на території якої зареєстрована кредитна спілка	внесення інформації про відокремлений підрозділ кредитної спілки до Державного реєстру фінансових установ	x
	3. Провадження видів діяльності, які підлягають обов'язковому ліцензуванню згідно із законодавством України (крім переказу коштів)	дата отримання ліцензії на певний вид господарської діяльності	x

Ринок фінансових послуг кредитних спілок

Продовження таблиці 7.1

Третя	1. Розмір активів	дата, яка настає за датою закінчення кварталу	< 2 тис. мінімальних заробітних плат
	2. Відсутність відокремлених підрозділів	x	x
	3. Непроведення видів діяльності, які підлягають обов'язковому ліцензуванню згідно із законодавством України	x	x

Віднесення кредитної спілки до певної групи режимів регулювання відбувається: з дати події (внесення інформації про відокремлений підрозділ до Державного реєстру фінансових установ, прийняття Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, як колегіальним органом рішення про видачу відповідної ліцензії тощо); з дати, що настає за датою закінчення кварталу; з дати, визначеної за результатами проведення перевірки діяльності кредитної спілки.

Нормативи достатності капіталу та платоспроможності

Капітал кредитної спілки не може бути меншим ніж 10 відсотків від суми її загальних зобов'язань. Контроль за дотриманням цього нормативу здійснюється щоденно на початок робочого дня.

Норматив коефіцієнта платоспроможності встановлюється для мінімізації ризиків, пов'язаних із здатністю кредитної спілки розрахуватися за своїми зобов'язаннями.

Коефіцієнт платоспроможності визначається як співвідношення регулятивного капіталу (власних коштів) кредитної спілки до сумарних активів, зважених за ступенем ризику та суми залишку зобов'язань членів кредитної спілки перед третіми особами, за якими кредитна спілка виступає поручителем, зважених за ступенем ризику.

Для розрахунку коефіцієнта платоспроможності активи поділяються на п'ять груп за ступенем ризику й підсумовуються з урахуванням відповідних коефіцієнтів зваження (табл. 7.2).

Таблиця 7.2

Групи активів кредитних спілок за ступенем ризику

I група активів із ступенем ризику 0 відсотків	II група активів із ступенем ризику 20 відсотків	III група активів із ступенем ризику 50 відсотків	IV група активів із ступенем ризику 100 відсотків	V група активів із ступенем ризику 150 відсотків
– грошові кошти готівкою та на поточних рахунках у банках; – державні цінні папери	– грошові кошти на вкладних (депозитних) рахунках у банках; – внески (вклади) на депозитні рахунки в об'єднаній кредитній спілці	– внески до капіталу об'єднаної кредитної спілки; – внески до капіталу кооперативного банку; – грошові кошти, внесені на зворотній основі до спільних фінансових фондів асоціацій кредитних спілок; – сума капітальних інвестицій, залишкова вартість основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів; – внески до капіталу бюро кредитних історій (юридичної особи, виключною діяльністю якої є збір, зберігання, використання інформації, котра складає кредитну історію)	– кредити, надані членам кредитної спілки (крім неповернених та безнадійних); – кредити, надані кредитним спілкам; – інша дебіторська заборгованість	– кредити, надані членам кредитної спілки, визнані неповерненими або безнадійними
Суми залишку зобов'язань членів кредитної спілки перед третіми особами, за якими кредитна спілка виступає поручителем, зважається за ступенем ризику 100 відсотків.				
Нормативне значення коефіцієнта платоспроможності для кредитних спілок, крім об'єднаних кредитних спілок				
не може бути меншим ніж 8 відсотків	не може бути меншим ніж 7 відсотків	не застосовується		
Нормативи якості активів				
не може перевищувати 8 відсотків	не може перевищувати 10 відсотків	не може перевищувати 12 відсотків		

Нормативне значення коефіцієнта платоспроможності для об'єднаних кредитних спілок не може бути меншим ніж 8 відсотків. Контроль за дотриманням цього нормативу здійснюється на кінець останнього дня кожного місяця. Норматив платоспроможності повинен виконуватися як до моменту розподілу нерозподіленого доходу на пайові внески, так і після цього моменту.

Ознаками неплатоспроможності кредитної спілки є невиконання кредитною спілкою протягом 30 і більше календарних днів із дня отримання вимоги щодо виконання зобов'язань у розмірі 10 і більше відсотків від суми своїх невиконаних вимог за зобов'язаннями по договорах залучення внесків (вкладів) на депозитні рахунки або перевищення суми збитків кредитної спілки на 25 відсотків від суми резервного капіталу, обов'язкових пайових внесків та обов'язкових цільових внесків у додатковий капітал. З моменту виникнення в кредитній спілці зазначених ознак неплатоспроможності вона *не має права збільшувати заборгованість* за внесками (вкладами) членів кредитної спілки на депозитні рахунки шляхом укладання нових договорів.

Резервний капітал кредитної спілки формується за графіком, передбаченим у положенні про фінансове управління кредитної спілки, до моменту досягнення ним не менше як 15 відсотків від суми активів, зважених на ризик кредитної спілки. За рішенням спостережної ради, якщо така можливість передбачена порядком розподілу доходу, затвердженим рішенням загальних зборів, кредитна спілка має право спрямовувати на формування резервного капіталу частину доходу, більшу, ніж передбачена графіком формування резервного капіталу. Мінімальний нормативний розмір резервного капіталу кредитної спілки визначено п. 2.2.4 Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок (рис. 7.2).

Сума, що відповідає мінімальному нормативному розміру резервного капіталу, має бути розміщена в активах за такими категоріями:

– у грошових коштах на поточних рахунках у банківських установах, які мають кредитний рейтинг, не нижчий ніж «АА-» за національною рейтинговою шкалою, та мають ліцензію на право роботи з вкладками громадян;

– у грошових коштах на депозитних рахунках у банківських установах, котрі мають кредитний рейтинг, не нижчий ніж «АА-» за національною рейтинговою шкалою, і мають ліцензію на право роботи з вкладками громадян;

Ринок фінансових послуг

- у грошових коштах у вигляді додаткових пайових внесків та на депозитних рахунках в об'єднаній кредитній спілці, яка не має невиконаних заходів впливу Нацкомфінпослуг, строк виконання котрих настав;
- у державних цінних паперах.

Рис. 7.2. Мінімальний нормативний розмір резервного капіталу кредитної спілки

Величина кожної із зазначених категорій активів за умови представлення їх за балансовою вартістю не може перевищувати 70 відсотків мінімального нормативного розміру резервного капіталу.

Контроль за дотриманням цього нормативу здійснюється на кінець останнього дня кожного місяця. Цей норматив не застосовується для об'єднаних кредитних спілок.

Кредитна спілка може здійснювати розподіл доходу на додаткові пайові внески протягом року або розподіляти нерозподілений дохід за підсумками фінансового року на пайові внески лише за умови досягнення нормативів достатності капіталу, коефіцієнта платоспроможності та

Ринок фінансових послуг кредитних спілок

мінімального нормативного розміру резервного капіталу, а також за умови дотримання нормативу прибутковості.

Таблиця 7.3

Нормативи ризиковості операцій кредитних спілок

Нормативи ризиковості операцій	Термін контролю за дотриманням нормативу
1. Розмір кредиту, наданого одному члену кредитної спілки, не може перевищувати 20 відсотків від капіталу кредитної спілки	щоденно на початок робочого дня
2. Максимальний залишок за наданими кредитами одного члена кредитної спілки, крім об'єднаної кредитної спілки, не може перевищувати 25 відсотків від капіталу кредитної спілки на дату надання кредиту	на дату надання кредиту
3. Максимальний залишок за наданими кредитами одного члена об'єднаної кредитної спілки не може перевищувати 30 відсотків від капіталу об'єднаної кредитної спілки	на дату надання кредиту
4. Загальна сума заборгованості за кредитами, що пов'язані з великими ризиками, не має перевищувати 80 відсотків від загального кредитного портфеля кредитної спілки, крім об'єднаної кредитної спілки	щоденно на початок робочого дня
5. Загальна сума залучених на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки, грошових коштів інших установ та організацій не може перевищувати 50 відсотків вартості загальних зобов'язань та капіталу кредитної спілки на момент залучення	на момент залучення
6. Зобов'язання кредитної спілки перед одним своїм членом не повинні бути більшими ніж 10 відсотків від загальних зобов'язань кредитної спілки	щоденно на початок робочого дня
7. Сума залишку зобов'язань членів кредитної спілки, крім об'єднаної кредитної спілки, перед третіми особами, за якими кредитна спілка виступає поручителем, не може перевищувати суму регулятивного капіталу (власного капіталу)	на момент здійснення операції

Контроль за *нормативом прибутковості* здійснюється за підсумками фінансового року. Таким чином, співвідношення нерозподіленого доходу попереднього періоду та фактично отриманих

кредитною спілкою доходів звітнього періоду до суми витрат кредитної спілки, збільшених на суму доходу, спрямованого на формування резервного капіталу протягом звітнього періоду й за підсумками фінансового року, доходу, розподіленого на пайові внески протягом звітнього періоду та за підсумками фінансового року, *не має становити менше 100 відсотків*.

Розмір поточного збитку кредитної спілки на звітню дату не має перевищувати різниці між сформованим резервним капіталом і мінімальним нормативним розміром резервного капіталу для відповідної кредитної спілки. Контроль за виконанням цього нормативу здійснюється станом на останній день звітнього кварталу.

Кредитна спілка має право здійснювати благодійну діяльність за рахунок частини її доходу, отриманого у звітному періоді, за умови дотримання кредитною спілкою нормативів достатності капіталу, коефіцієнта платоспроможності та мінімального нормативного розміру резервного капіталу, а також за умови дотримання нормативу прибутковості.

З метою контролю за здатністю кредитної спілки забезпечити своєчасне виконання своїх зобов'язань за рахунок ліквідних активів устанавлюються нормативи миттєвої ліквідності та короткострокової ліквідності (табл. 7.4).

До ліквідних активів при розрахунку нормативу короткострокової ліквідності включаються: грошові кошти готівкою; грошові кошти на поточних рахунках у банках; грошові кошти на вкладних (депозитних) рахунках у банках; державні цінні папери; внески (вклади) на депозитні рахунки в об'єднаній кредитній спілці; кредити, надані членам кредитної спілки; кредити, надані кредитним спілкам; грошові кошти, внесені на зворотній основі до спільних фінансових фондів асоціацій кредитних спілок, створених з метою підтримки ліквідності кредитних спілок (у трикратному розмірі суми, спрямованої на формування цих фондів, але не більше ніж передбачено положеннями асоціацій про ці фонди); грошові кошти, внесені в об'єднану кредитну спілку в рамках програми підтримки ліквідності кредитних спілок (у трикратному розмірі суми, спрямованої на формування цих фондів, але не більше ніж передбачено положеннями асоціацій про ці фонди). До короткострокових зобов'язань включаються: кредити, одержані від банків; кредити, отримані від кредитних спілок; внески (вклади) членів кредитної спілки на депозитні рахунки; інші зобов'язання.

Таблиця 7.4

Нормативи ліквідності кредитної спілки

Показник	Визначення	Нормативне значення	Дата контролю
Норматив миттєвої ліквідності	визначається як співвідношення суми грошових коштів у касі та на поточних рахунках у банках до суми внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки на вимогу, строкові внески (вклади) членів кредитних спілок на депозитні рахунки, кінцевий строк погашення яких настав	<ul style="list-style-type: none"> • для першої групи режимів регулювання кредитних спілок не може бути меншим ніж 12 відсотків; • для другої групи режимів регулювання кредитних спілок не може бути меншим ніж 10 відсотків; • для третьої групи режимів регулювання кредитних спілок не застосовується. • Показник нормативу миттєвої ліквідності для об'єднаних кредитних спілок не може бути меншим ніж 10 відсотків 	щоденно на початок робочого дня
Норматив короткострокової ліквідності (для третьої групи режимів регулювання кредитних спілок цей норматив не застосовується)	співвідношення ліквідних активів з початковим терміном погашення до одного року до короткострокових зобов'язань з початковим терміном погашення до одного року. Початковим терміном погашення вважається строк, на котрий укладався відповідний договір до внесення будь-яких змін та доповнень до нього	не повинен бути меншим ніж 100 відсотків	на кінець останнього дня кожного місяця

7.4. ФОРМУВАННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ СТРАХОВОГО РЕЗЕРВУ ТА ПОРЯДОК ПОКРИТТЯ ЗБИТКІВ ВІД ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Кредитною спілкою з метою покриття втрат від неповернення кредитів формується резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, який визнається резервом, сформованим згідно з вимогами Міжнародних стандартів фінансової звітності, у зв'язку із знеціненням (зменшенням корисності) активів унаслідок реалізації кредитного ризику.

Кредит вважається простроченим, якщо за станом на дату, визначену умовами кредитного договору, очікуваний платіж не надійшов повністю або надійшов частково. До суми очікуваного платежу залежно від визначеного договором порядку сплати процентів та суми кредиту можуть входити відповідно проценти, або проценти й частина суми кредиту, або проценти та сума кредиту. Залишок основної суми за простроченим кредитом є базою для розрахунку необхідного розміру резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок.

З метою визначення кредитного ризику віднесення кредиту до певного рівня прострочення відбувається в останній день кожного місяця (далі – дата визначення прострочення).

З метою визначення рівня прострочення кредитів та розрахунку необхідної суми резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок кредити розподіляються на:

- прострочені 1-го рівня, якщо прострочення очікуваного платежу на дату визначення простроченості становить від 31 до 90 днів включно;
- прострочені 2-го рівня, якщо прострочення очікуваного платежу на дату визначення простроченості становить від 91 до 180 днів включно;
- прострочені 3-го рівня, якщо прострочення очікуваного платежу на дату визначення простроченості становить від 181 до 365 днів включно;
- неповернені, якщо прострочення очікуваного платежу на дату визначення прострочення становить понад 12 місяців.

Кількість прострочених днів розраховується за формулою

$$P_i = K_i x \frac{\Phi_i - \Pi_i}{M_i - \Pi_i}, \quad (7.1)$$

- де P_i – розрахункова кількість днів прострочення за кредитом;
 K_i – кількість днів, що минула з дати надання кредиту до дати проведення розрахунку;
 M_i – максимальна заборгованість за кредитними операціями, що включає всю суму наданого кредиту та всю суму процентів за ним, визначену на дату проведення розрахунку;
 Π_i – планова заборгованість за кредитними операціями, що включає залишок основної суми та нарахованих процентів, вирахованих на дату розрахунку згідно з плановим строком їх внесення та умовами взаєморозрахунків (без урахування фактичних строків і сум платежів);
 Φ_i – фактична заборгованість за кредитними операціями, що включає фактично не сплачений залишок основного боргу за кредитом та залишок нарахованих, але не сплачених на дату розрахунку процентів.

У разі внесення змін до планового графіка платежів, що підтверджується відповідним кредитним договором, планова заборгованість обчислюється з урахуванням установлених нових планових дат платежів за умови невнесення змін щодо кінцевого строку погашення кредиту.

Розмір необхідного резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок за конкретним кредитом визначається за формулою

$$PЗ = \Pi \times H + ПП, \quad (7.2)$$

- де Π – залишок заборгованості за простроченим кредитом;
 H – норматив резервування для забезпечення покриття втрат від неповернених позичок;
 $ПП$ – прострочена заборгованість за процентами, нарахованими з 1 січня 2015 року.

Нормативи резервування грошових коштів для розрахунку резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок становлять:

- для 1-го рівня – 0% залишку заборгованості;
- для 2-го рівня – 35% залишку заборгованості;
- для 3-го рівня – 70% залишку заборгованості;
- для неповернених та безнадійних кредитів, а також простроченої заборгованості за процентами, нарахованими з 1 січня 2015 року – 100% залишку заборгованості.

Остаточний розрахунок суми резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок на останній день кожного місяця визначається таким чином:

$$PЗ = \Sigma\Pi1 \times 0\% + \Sigma\Pi2 \times 35\% / 100 + \Sigma\Pi3 \times 70\% / 100 + \SigmaНП + \Sigma\Pi\Pi, \quad (7.3)$$

де Σ – знак суми;

$PЗ$ – сума резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, що має бути сформований за станом на кінець місяця, виходячи з фактичного рівня простроченості кредитів;

$\Sigma\Pi1$ – сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 1-го рівня;

$\Sigma\Pi2$ – сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 2-го рівня;

$\Sigma\Pi3$ – сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 3-го рівня;

$\SigmaНП$ – сума залишків заборгованості за всіма неповерненими та безнадійними кредитами;

$\Sigma\Pi\Pi$ – сума залишків простроченої заборгованості за процентами за всіма кредитами, нарахованими з 1 січня 2015 року.

Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок за першим та другим рівнями прострочення, а також за безнадійними кредитами формується за рахунок частини доходу незалежно від фінансового результату таким чином, щоб наприкінці кожного місяця його розмір відповідав сумі необхідного резервування за встановленими нормативами. Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок за третім рівнем прострочення та за всіма неповерненими кредитами формується за рахунок наявного доходу таким чином, щоб наприкінці кожного місяця його розмір відповідав сумі необхідного резервування за встановленими нормативами. У разі недостатності доходу для формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок за кредитами з третім рівнем прострочення та всіма неповерненими кредитами таке формування здійснюється у наступному місяці.

Розрахована сума резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок порівнюється з розміром сформованого резерву за станом на початок місяця і відповідно до виявленого відхилення здійснюється поповнення або зменшення розміру резерву.

Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок може формуватися в розмірі, більшому, ніж сума необхідного резервування за встановленими нормативами.

Кредитною спілкою з метою покриття втрат за іншою дебіторською заборгованістю формується резерв сумнівних боргів. Розмір резерву сумнівних боргів визначається кредитною спілкою відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності. Сума сформованого резерву сумнівних боргів на дату балансу не може перевищувати загальну суму іншої дебіторської заборгованості. Списання сум заборгованості за рахунок страхового резерву здійснюється за рішенням уповноваженого органу кредитної спілки за наявності обставин, які підтверджують неможливість погашення такої заборгованості, з урахуванням ознак, визначених Податковим кодексом України.

Покриття збитків, які не можуть бути покриті за рахунок надходжень поточного року, здійснюється за рахунок капіталу кредитної спілки в такій черговості:

- залишку нерозподіленого доходу за попередній рік;
- резервного капіталу, сформованого за рахунок частини доходу;
- резервного капіталу, сформованого за рахунок інших джерел, визначених статутом (крім вступних внесків);
- додаткового капіталу, крім внесків членів у додатковий капітал;
- резервного капіталу, сформованого за рахунок вступних внесків.

Покриття збитків за рахунок частини капіталу, сформованого за рахунок зворотних внесків членів, відбувається в такій черговості: внесків членів кредитної спілки в додатковий капітал; додаткового пайового капіталу; обов'язкового пайового капіталу.

Використання капіталу кредитної спілки на покриття збитків здійснюється кредитною спілкою за результатами фінансового року в зазначеному порядку за рішенням спостережної ради кредитної спілки.

Порядок розрахунку суми доходу, яка може розподілятися на додаткові пайові внески

Розрахунок суми доходу, яка розподіляється на додаткові пайові внески, визначається з дотриманням умови, що дохідність додаткових пайових членських внесків не має перевищувати більш ніж удвічі середньозважену процентну ставку дохідності внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки за їх наявності та здійснюється за формулою

$$\sum ДП = \frac{ПД \times 2 \times СД}{365 \times 100}, \quad (7.4)$$

де Π – загальна сума пайоднів за звітний фінансовий рік, що визначається шляхом добутку наявних пайоднів у кожного члена кредитної спілки, розрахованих множенням суми пайових внесків на фактичну кількість днів фактичного перебування цих внесків у кредитній спілці;

$\Sigma ДП$ – максимально можлива сума доходу, яка може бути розподілена на додаткові пайові внески;

$СД$ – середньозважена процентна ставка доходності внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки.

Визначення середньозваженої процентної ставки доходності внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки за звітний фінансовий рік здійснюється за формулою

$$СД = \frac{\Sigma \Pi}{Дср} * 100, \quad (7.5)$$

де $\Sigma \Pi$ – сума процентів, нарахованих за внесками (вкладами) членів кредитної спілки на депозитні рахунки за звітний фінансовий рік;

$Дср$ – середня сума внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки за звітний фінансовий рік.

Середня сума внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки за звітний фінансовий рік розраховується як середня хронологічна за формулою

$$Дср = \frac{\frac{x_1}{2} + x_2 + \dots + \frac{x_n}{2}}{n-1}, \quad (7.6)$$

де x – сума внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки на кінець періоду;

n – кількість періодів.

Незалежно від періодичності розподілу доходу на додаткові пайові внески кредитна спілка здійснює контроль за дотриманням вимог щодо доходності додаткових пайових членських внесків за даними звітного фінансового року. Критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок визначено розділом 7 Положення про

фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок і об'єднаних кредитних спілок.

7.5. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте структуру небанківських кредитних установ.
2. На яких принципах ґрунтується діяльність кредитної спілки?
3. Яким нормативним документом визначені організаційні засади створення та порядок припинення діяльності кредитних спілок?
4. Які документи подаються для державної реєстрації кредитної спілки?
5. Обґрунтуйте доцільність створення об'єднаної кредитної спілки.
6. Визначте компетенції кредитного комітету кредитної спілки.
7. Схарактеризуйте структуру капіталу кредитної спілки.
8. Визначте повноваження саморегулювальної організації кредитних спілок.
9. Назвіть параметри віднесення кредитних спілок до груп режимів регулювання та критерії дати віднесення.
10. Дайте характеристику групам активів кредитних спілок за ступенем ризику.
11. Назвіть ознаки неплатоспроможності кредитної спілки.
12. Схарактеризуйте нормативи ризиковості операцій кредитних спілок.
13. Дайте визначення нормативів ліквідності кредитної спілки.
14. Визначте порядок розрахунку суми доходу кредитної спілки, яка може розподілятися на додаткові пайові внески.

7.6. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Діяльність кредитної спілки ґрунтується на таких основних принципах:
 - а) добровільності вступу та свободи виходу з кредитної спілки;
 - б) рівноправності членів кредитної спілки;
 - в) самоврядування та гласності;
 - г) усі відповіді правильні.
2. Чисельність засновників (членів) кредитної спілки не може бути:
 - а) меншою ніж 100 осіб, які відповідно до Закону можуть бути об'єднані спільним місцем роботи;
 - б) меншою ніж 50 осіб, котрі об'єднані хоча б за однією з таких ознак: мають спільне місце роботи, проживання чи навчання або належать до однієї професійної спілки, об'єднання професійних спілок, іншої

Ринок фінансових послуг

громадської чи релігійної організації;

в) меншою ніж 30 осіб, які мають спільне місце роботи чи навчання або належать до однієї професійної спілки, об'єднання професійних спілок, іншої громадської чи релігійної організації ;

г) немає правильної відповіді.

3. Покриття збитків, котрі не можуть бути покриті за рахунок надходжень поточного року, здійснюється за рахунок капіталу кредитної спілки в першу чергу:

а) залишку нерозподіленого доходу за попередній рік;

б) резервного капіталу, сформованого за рахунок інших джерел, визначених статутом (крім вступних внесків);

в) додаткового капіталу, крім внесків членів у додатковий капітал;

г) резервного капіталу, сформованого за рахунок частини доходу.

4. До ліквідних активів при розрахунку нормативу короткострокової ліквідності не включаються:

а) грошові кошти готівкою; грошові кошти на поточних рахунках у банках; грошові кошти на вкладних (депозитних) рахунках у банках;

б) кредити, надані членам кредитної спілки; кредити, надані кредитним спілкам; грошові кошти, внесені на зворотній основі до спільних фінансових фондів асоціацій кредитних спілок, створених з метою підтримки ліквідності кредитних спілок (у трикратному розмірі суми, спрямованої на формування цих фондів, але не більше ніж передбачено положеннями асоціацій про ці фонди);

в) державні цінні папери; внески (вклади) на депозитні рахунки в об'єднаній кредитній спілці;

г) немає правильної відповіді.

5. До короткострокових зобов'язань включаються:

а) кредити, одержані від банків;

б) кредити, отримані від кредитних спілок;

в) внески (вклади) членів кредитної спілки на депозитні рахунки та інші зобов'язання;

г) усі відповіді правильні.

6. Параметрами віднесення кредитних спілок до першої груп режимів регулювання є:

а) розмір активів більше 10 тис. мінімальних заробітних плат;

б) питома вага кредитів з великим ризиком (більше 10% капіталу) у загальному кредитному портфелі більше 80 відсотків;

в) наявність двох відокремлених підрозділів за межами адміністративно-територіальної одиниці, на території якої зареєстрована

кредитна спілка;

г) немає правильної відповіді.

7. До джерел формування *майна кредитної спілки не належать*:

а) вступні, обов'язкові пайові та інші внески членів кредитної спілки;

б) внески (вклади) на депозитні рахунки;

в) плата за надання своїм членам кредитів та інших послуг, а також доходів від провадження інших видів статутної діяльності;

г) доходи від придбаних кредитною спілкою державних цінних паперів.

7.7. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

3. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 р. № 2908-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.

4. Про затвердження Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок: розпорядження від 16.01.2004 р. № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0148-04>.

5. Сич Є. М. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / Є. М. Сич. – К. : 2012. – 428 с.

6. Еш С. М. Фінансовий ринок : навч. посіб. / С. М. Еш. – К. : ЦУЛ, 2009. – С. 23.

7. Науменкова С. В. Розвиток фінансового сектора України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : УБС, ЦНДНБУ, 2009. – 41 с.

ТЕМА 8. РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ З ЛІЗИНГУ

- 8.1. Організаційно-правові засади фінансового лізингу.
- 8.2. Надання послуг фінансового лізингу.
- 8.3. Порядок оформлення договору фінансового лізингу.
- 8.4. Розрахунок лізингових платежів.
- 8.5. Оподаткування операцій фінансового лізингу.
- 8.6. Питання для самоконтролю.
- 8.7. Тестові завдання.
- 8.8. Використана література.

Ключові терміни та поняття: ринок фінансових послуг небанківських установ, лізингові компанії, функції лізингу, оперативний лізинг, фінансовий лізинг, договір фінансового лізингу, лізингові платежі, лізингодавець, лізингоотримувач.

8.1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ

Лізинг є одним із дієвих інструментів, здатних активізувати інвестиційні процеси для оновлення основних засобів на вітчизняних підприємствах. Він сприяє взаємодії суб'єктів господарювання з приводу отримання доступу до найновішої техніки і сучасних технологій, відіграючи таким чином важливу роль у процесі активізації інвестиційних процесів та модернізації економіки країни. Отже, лізинг є альтернативою банківському кредиту. Він, як активна форма кредитування, посилює конкуренцію між банками та лізинговими компаніями, знижує вплив на позичковий відсоток, що стимулює приплив капіталів у виробничу сферу.

Слово «лізинг» увійшло в користування наприкінці XIX ст., коли у 1877 р. телефонна компанія «Белл» прийняла рішення не продавати свої телефонні апарати, а віддавати в оренду. Імпульсом для розвитку лізингу стало створення першого лізингового товариства, для якого лізинг став предметом основної діяльності. Його заснувала у Сан-Франциско у 1952 р. американська компанія «Юнайтед стейтс лізинг корпорейшн», котра у 1959 р. відкрила свої філії у Великобританії та Канаді.

В Україні нормативно-правове регулювання лізингових відносин здійснюється на основі як міжнародних, так і вітчизняних актів (табл. 8.1).

Ринок фінансових послуг

Таблиця 8.1

Нормативно-правове регулювання лізингових відносин в Україні

Законодавчі акти	Предмет регулювання	Зміст положень
1	2	3
ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III	Створення правових основ для захисту інтересів споживачів фінансових послуг, правове забезпечення діяльності й розвитку конкурентоспроможного ринку фінансових послуг в Україні, правове забезпечення єдиної державної політики у фінансовому секторі України.	<i>Стаття 1.</i> Фінансова установа – юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг. <i>Стаття 4.</i> Фінансовий лізинг віднесено до фінансових послуг.
Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV	Установлення відповідно до Конституції України правових основ господарської діяльності (господарювання), яка базується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності.	<i>Стаття 292.</i> Лізинг – це господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій стороні (лізингоодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингоодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів. Залежно від особливостей здійснення лізингових операцій лізинг може бути двох видів – фінансовий чи оперативний. За формою здійснення лізинг може бути зворотним, пайовим, міжнародним тощо. Об'єктом лізингу може бути нерухоме і рухоме майно, призначене для використання як основні фонди, не заборонене законом до вільного обігу на ринку а щодо якого немає обмежень про передачу його в лізинг.

Ринок фінансових послуг з лізингу

Продовження таблиці 8.1

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV	Регулювання особистих немайнових та майнових відносин (цивільні відносини), заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.	<p><i>Стаття 806.</i> Договір лізингу. За договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності й було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), чи майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі).</p> <p><i>Стаття 807.</i> Предмет договору лізингу. Предметом договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками, віднесена згідно із законодавством до основних фондів. Не можуть бути предметом договору лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, а також інші речі, встановлені законом.</p> <p><i>Стаття 808.</i> Відповідальність продавця (постачальника) предмета договору лізингу.</p> <p><i>Стаття 809.</i> Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета договору лізингу.</p>
Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI	Регулювання відносин, що виникають у сфері справляння податків і зборів, порядок їх адміністрування; платників, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів і їх повноваження.	<p>Стаття 14.1.97. Лізингова (орендна) операція – господарська операція (крім операцій із фрахтування (чартеру) морських суден та інших транспортних засобів) фізичної чи юридичної особи (орендодавця), що передбачає надання основних засобів у користування іншим фізичним або юридичним особам (орендарям) за плату та на визначений строк. Лізингові (орендні) операції здійснюються у вигляді оперативного лізингу (оренди), фінансового лізингу (оренди), зворотного лізингу (оренди), оренди житла з викупом, оренди земельних ділянок та оренди будівель, у тому числі житлових приміщень.</p> <p>Лізингові операції поділяються на: оперативний лізинг (оренда), фінансовий лізинг (оренда). Визначено термін «строк фінансового лізингу».</p>

Відповідно до статті 1 конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг, він є операцією, яка включає такі характерні риси:

Ринок фінансових послуг

1) лізингоодержувач визначає обладнання й вибирає постачальника, здебільшого не покладаючись на досвід і думку лізингодавця;

2) обладнання придбане лізингодавцем у зв'язку з договором лізингу, який, наскільки відомо постачальнику, або укладений, або повинен бути укладений між лізингодавцем і лізингоодержувачем;

3) лізингові платежі, належні до сплати за договором лізингу, обчислюються таким чином, щоб урахувати, зокрема, амортизацію всієї чи значної частини вартості обладнання.

До основних функцій лізингу належать:

1) виробнича: оперативне розв'язання проблем технічного переоснащення виробництва; забезпечення доступу підприємства до нової техніки й технологій;

2) фінансова: надання основних фондів у користування на умовах кредиту; використання податкових та амортизаційних пільг;

3) збутова: стимулювання просування продукції; освоєння нових сегментів ринку.

Залежно від особливостей здійснення лізингових операцій лізинг може бути двох видів – фінансовий або оперативний.

Під оперативним лізингом розуміють господарську операцію фізичної чи юридичної особи, що передбачає передачу орендарю основного фонду, придбаного або виготовленого орендодавцем, на умовах, інших, ніж ті, які передбачаються фінансовим лізингом (орендою).

Фінансовий лізинг – це господарська операція, що здійснюється фізичною чи юридичною особою і передбачає передачу орендарю майна, яке є основним засобом згідно з Податковим кодексом України і придбане чи виготовлене орендодавцем, а також усіх ризиків та винагород, пов'язаних із правом користування та володіння об'єктом лізингу.

Лізинг вважається фінансовим, якщо лізинговий договір містить одну з таких умов:

– об'єкт лізингу передається на строк, протягом якого амортизується не менш як 75% його первісної вартості, а орендар зобов'язаний на підставі лізингового договору та протягом строку його дії придбати об'єкт лізингу з наступним переходом права власності від орендодавця до орендаря за ціною, визначеною у такому лізинговому договорі;

– балансова вартість об'єкта лізингу на момент закінчення дії лізингового договору, передбаченого таким договором, становить не більш як 25% первісної вартості ціни такого об'єкта лізингу, що діє на початок строку дії лізингового договору;

– сума лізингових платежів з початку строку оренди дорівнює первісній вартості об'єкта лізингу або перевищує її;

Ринок фінансових послуг з лізингу

– майно, що передається у фінансовий лізинг, виготовлене за замовленням лізингоотримувача та після закінчення дії лізингового договору не може бути використаним іншими особами, крім лізингоотримувача, виходячи з його технологічних і якісних характеристик.

Головна особливість цих двох видів лізингу полягає у відмінностях бухгалтерського обліку та терміні використання предмета лізингу лізингоодержувачем. Оперативний лізинг передбачає значно менший термін експлуатації майна, ніж його нормативний строк служби. При фінансовому лізингу лізингоодержувач користується предметом лізингу тривалий термін, за який амортизується вся або більша його частина, а за рахунок лізингових платежів повертає вартість майна.

Загальні правові й економічні засади фінансового лізингу визначені у Законі України «Про фінансовий лізинг». Так, предметом договору фінансового лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена згідно із законодавством до основних фондів. Не можуть бути предметом договору фінансового лізингу земельні ділянки й інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств і їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці).

Суб'єктами фінансового лізингу можуть бути:

- 1) лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачеві;
- 2) лізингоодержувач – фізична чи юридична особа, котра отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця;
- 3) продавець (постачальник) – фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що надалі буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачеві;
- 4) інші юридичні чи фізичні особи, котрі є сторонами багатостороннього договору лізингу (рис. 8.1).

Фінансове посередництво поряд із лізинговими компаніями здійснюється банками у формі банківських операцій. Основними видами банківських операцій є депозитні, розрахункові, кредитні, факторингові та лізингові операції. У сфері господарювання можуть використовуватися банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний та інші форми кредиту. Банки мають право придбавати за власні кошти засоби виробництва для передачі їх у лізинг з дотриманням вимог, установлених у статті 292 Господарського кодексу України.

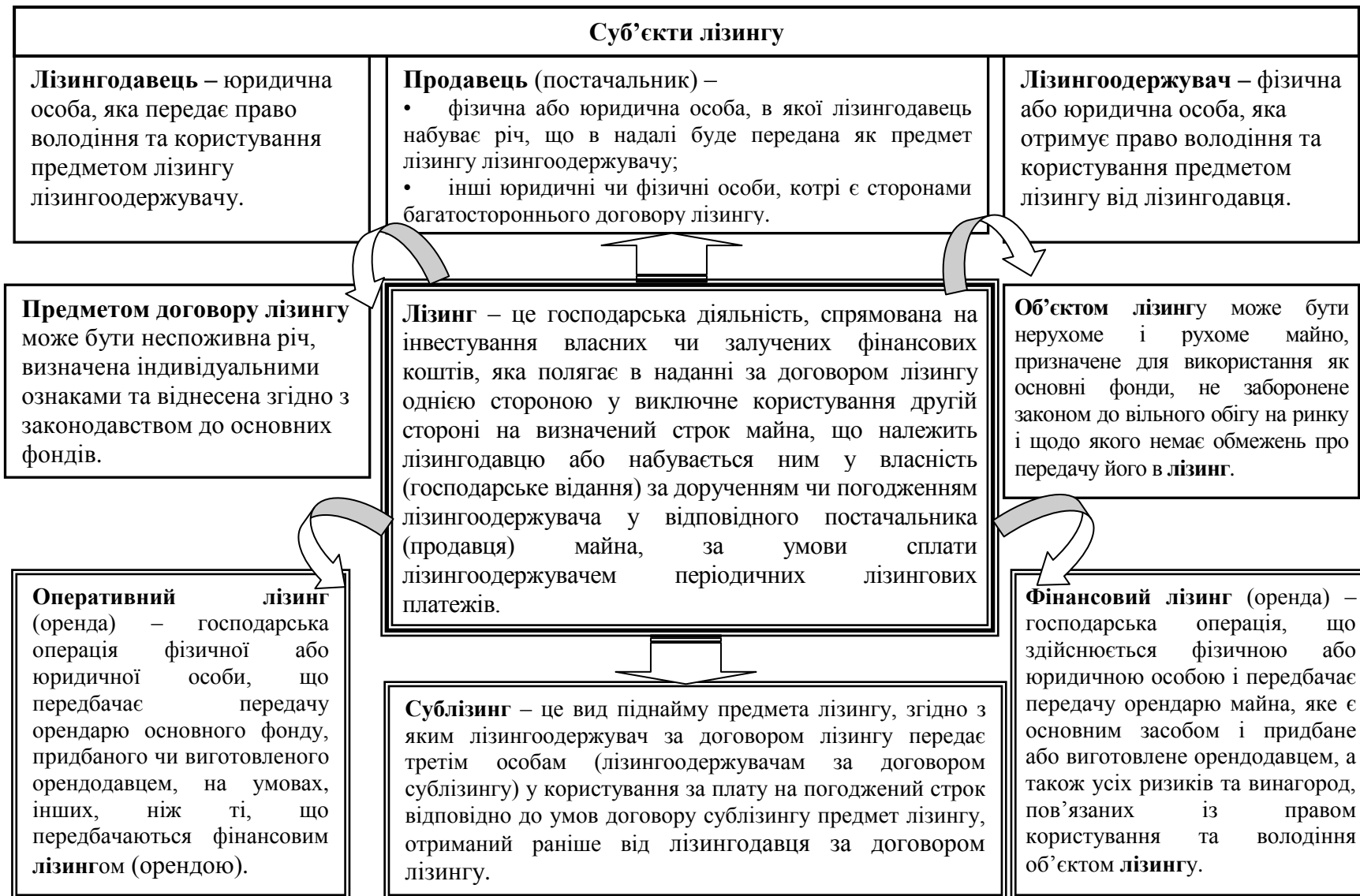

Рис. 8.1. Загальні положення лізингу

Ринок фінансових послуг з лізингу

Класифікацію видів лізингу за основними класифікаційними ознаками наведено на рис. 8.2.

За складом учасників лізингової операції виділяють прямий та непрямий види фінансового лізингу.

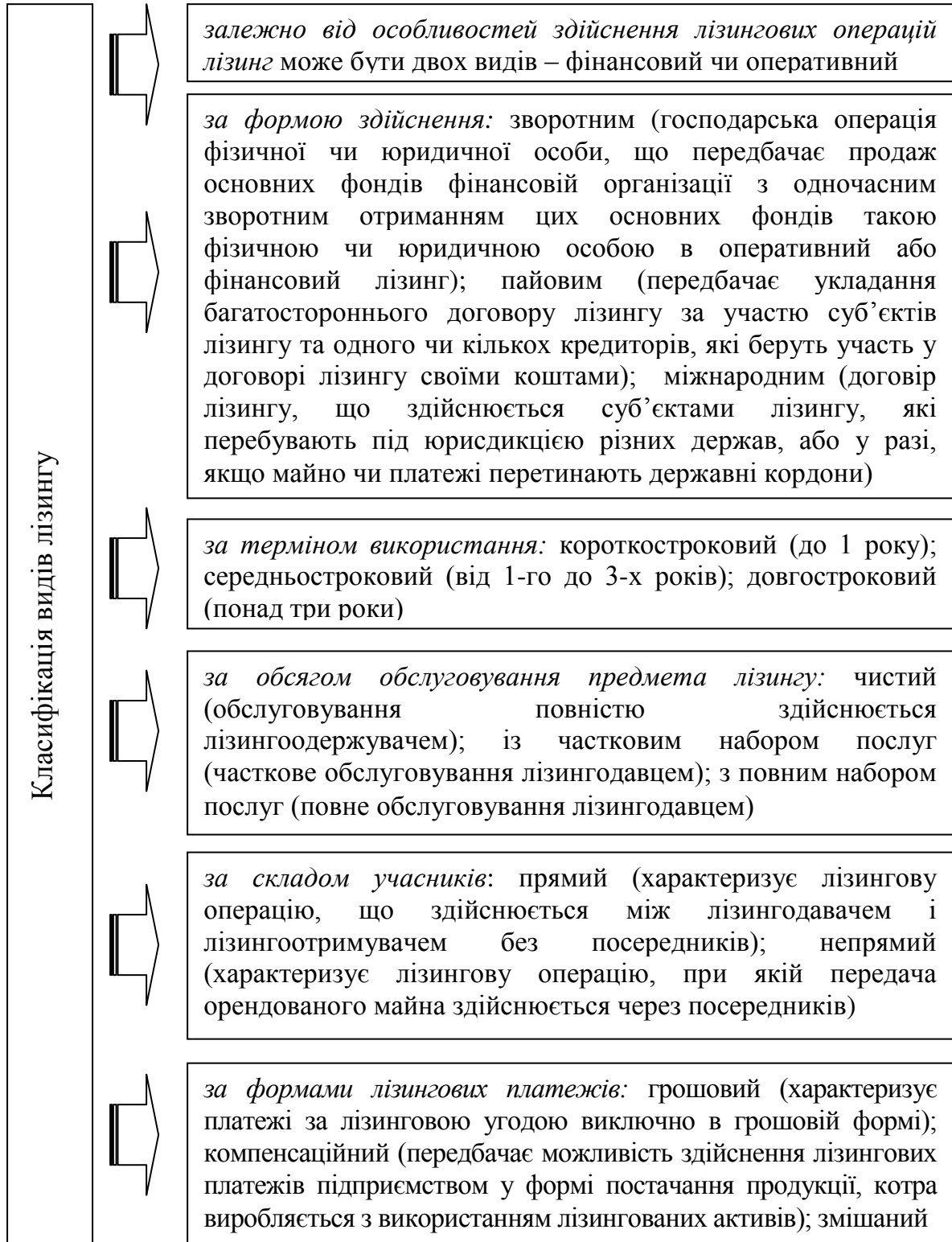

Рис. 8.2. Класифікація фінансового лізингу

Прямий лізинг характеризує лізингову операцію, що здійснюється між лізингодавачем і лізингоотримувачем без посередників. Однією з форм прямого лізингу є здавання активу в лізинг безпосереднім його виробником, що значно зменшує витрати на здійснення лізингової операції та спрощує процедуру укладання лізингової угоди. Другою формою прямого лізингу є так званий зворотний лізинг, при якому підприємство продає відповідний актив майбутньому лізингодавачеві, а потім саме й орендує цей актив. При прямому лізингу участь третіх осіб у лізинговій операції не передбачається. Непрямий лізинг характеризує лізингову операцію, при котрій передача орендованого майна здійснюється через посередників (як правило, лізингову компанію). На сучасному етапі у вигляді непрямого лізингу здійснюється значна кількість операцій фінансового лізингу.

За регіональною належністю учасників лізингової операції виокремлюють внутрішній і зовнішній (міжнародний) лізинг. Внутрішній лізинг характеризує лізингову операцію, всі учасники якої є резидентами цієї країни. Зовнішній (міжнародний) лізинг пов'язаний з лізинговими операціями, котрі здійснюються учасниками з різних країн. На сучасному етапі зовнішній фінансовий лізинг використовується, як правило, при здійсненні лізингових операцій суміжними підприємствами за участю іноземного капіталу.

За лізингованим об'єктом виокремлюють лізинг рухомого і нерухомого майна. Лізинг рухомого майна є основною формою лізингових операцій, які законодавчо регулюються в нашій країні. Як правило, об'єктом такого виду фінансового лізингу є машини й обладнання, котре входить до складу операційних основних засобів. Лізинг нерухомого майна полягає у придбанні або будівництві за дорученням лізингоотримувача окремих об'єктів нерухомості виробничого, соціального чи іншого призначення з їх передачею йому на умовах фінансового лізингу. Цей вид лізингу поки ще не отримав розповсюдження в Україні.

За формами лізингових платежів розрізняють грошовий, компенсаційний і змішаний види лізингу. Грошовий лізинг характеризує платежі за лізинговою угодою виключно в грошовій формі. Цей вид лізингу є найбільш поширеним у системі здійснення підприємством фінансового лізингу. Компенсаційний лізинг передбачає можливість здійснення лізингових платежів підприємством у формі постачання продукції (товарів, послуг), яка виробляється, з використанням лізингованих активів. Змішаний

Ринок фінансових послуг з лізингу

лізинг характеризується поєднанням платежів за лізинговою угодою як у грошовій, так і в товарній формі (формі зустрічних послуг).

За складом лізингодавців виділяють індивідуальний та роздільний лізинг. Індивідуальний лізинг характеризує лізингову операцію, в якій лізингодавець повністю фінансує виробництво або придбання майна, яке передається в оренду. Роздільний лізинг характеризує лізингову угоду, в якій лізингодавач придбає об'єкт оренди частково за рахунок власного капіталу, частково – за рахунок позиченого. Такий вид лізингу властивий великим капіталомістким лізинговим операціям зі складним багатоканальним фінансуванням майна, котре передається в оренду.

Окремим видом піднайму майна є сублізинг. *Сублізинг* – це вид піднайму предмета лізингу, згідно з яким лізингоодержувач за договором лізингу передає третім особам (лізингоодержувачам за договором сублізингу) у користування за плату на погоджений строк відповідно до умов договору сублізингу предмет лізингу, отриманий раніше від лізингодавця за договором лізингу. У разі передачі предмета лізингу в сублізинг право вимоги до продавця (постачальника) переходить до лізингоодержувача за договором сублізингу.

8.2. НАДАННЯ ПОСЛУГ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ

Надання послуг фінансового лізингу здійснюється у три етапи, які включають: обґрунтування лізингової угоди; юридичне оформлення лізингової послуги та використання предмета лізингу (рис. 8.3), і відповідно до визначеної процедури.

1. Пошук та вибір лізингоодержувачем зацікавленого у продажі постачальника (продавця) необхідного йому об'єкта лізингу.
2. Попередня домовленість лізингоодержувача з потенційним лізингодавцем, який має необхідні фінансові ресурси з приводу участі у лізинговій угоді.
3. Моніторинг, аналіз лізингодавцем відповідності цін на майно, що погодив лізингоодержувач, ринковому рівню та укладання з постачальником (виробником) договору купівлі-продажу об'єкта лізингу.
4. Придбання лізингодавцем майна у постачальника для лізингоодержувача.
5. Передача лізингодавцем придбаного майна лізингоодержувачу в тимчасове користування на умовах, погоджених у договорі лізингу.
6. Контроль лізингодавця за використанням переданого лізингоодержувачу майна, своєчасністю сплати лізингових платежів.

Ринок фінансових послуг

7. Передача після закінчення дії договору фінансового лізингу відповідно до його умов предмета лізингу за залишковою вартістю у власність лізингоодержувача (рис. 8.4).

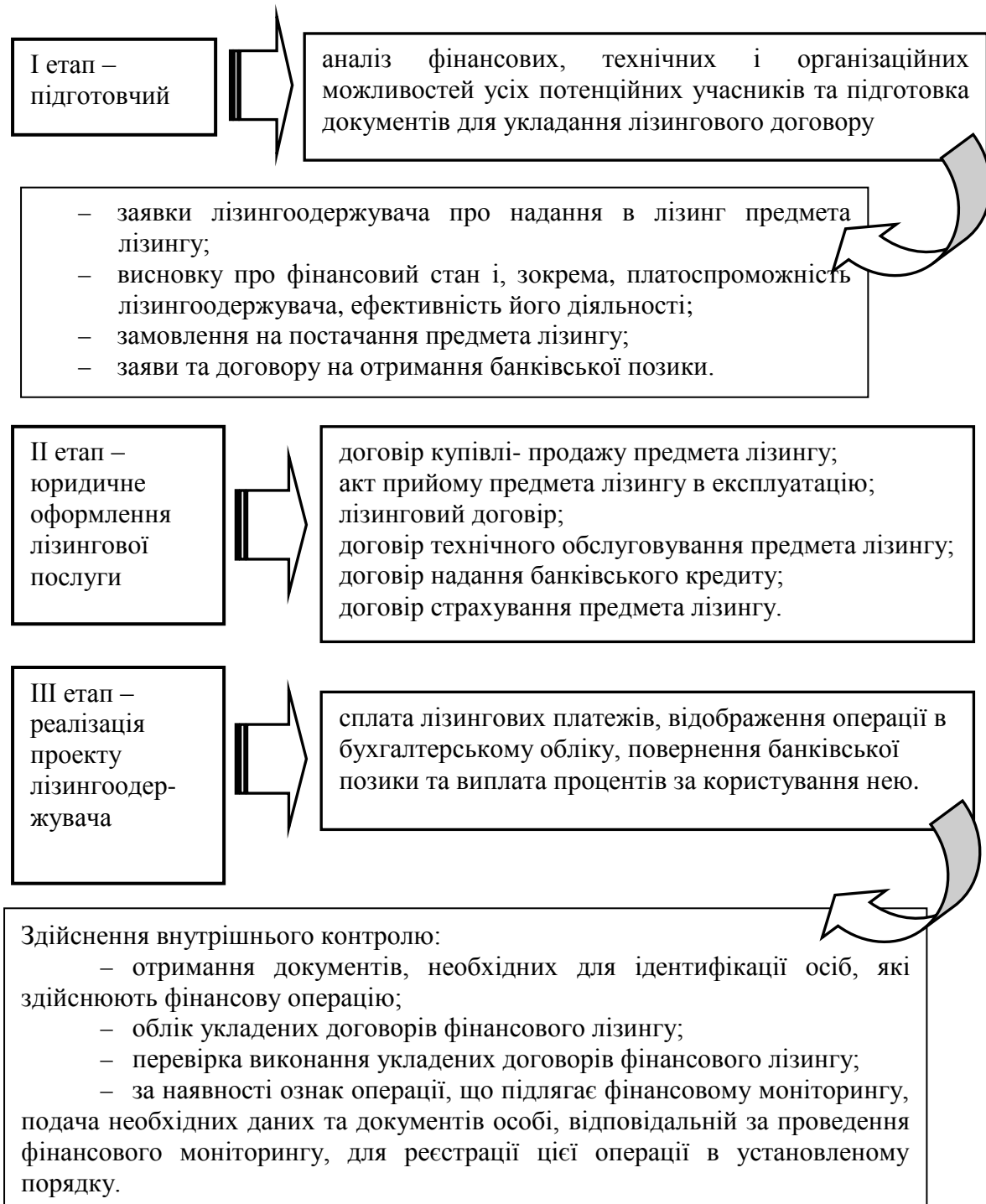
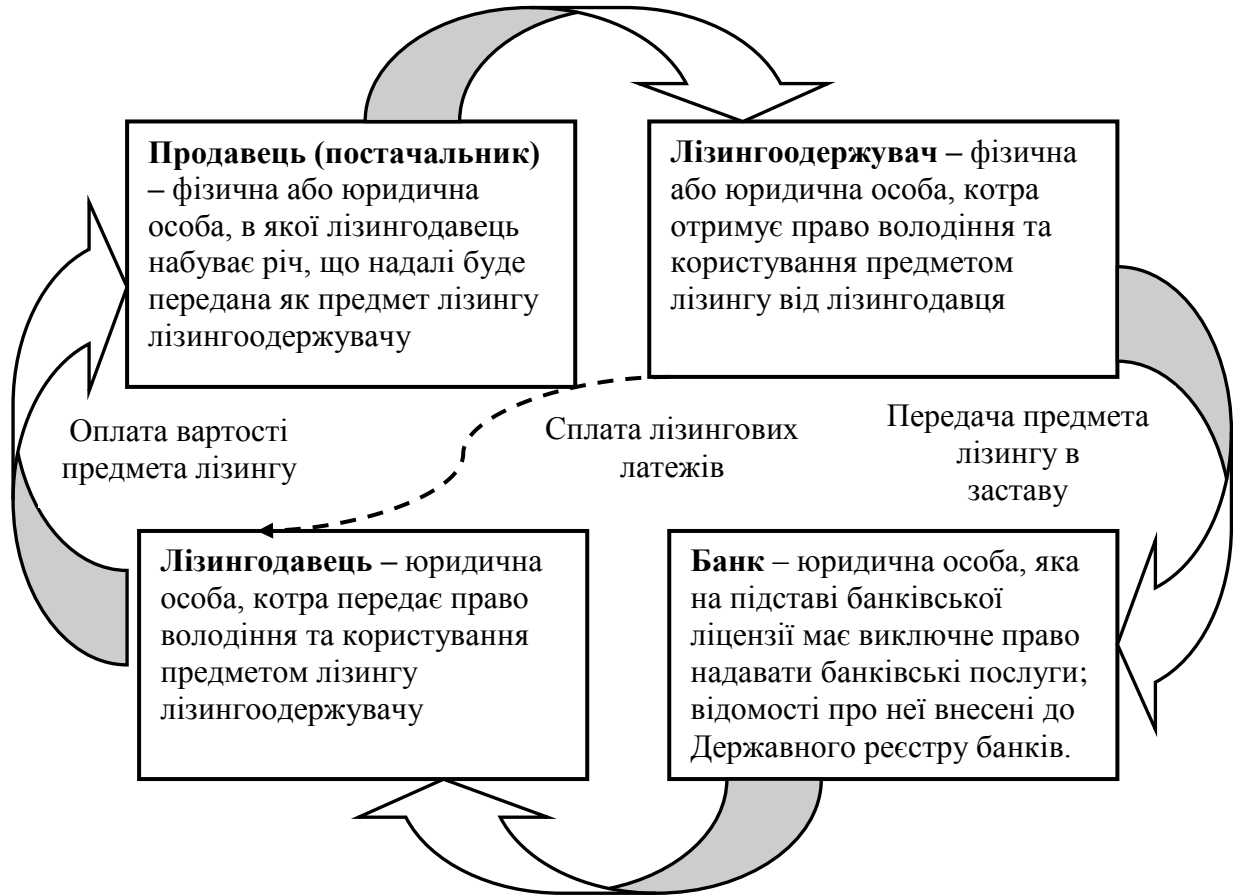

Рис. 8.3. Механізм надання послуги з фінансового лізингу

Ринок фінансових послуг з лізингу

Суб'єктами лізингу можуть бути лізингові компанії, банки, суб'єкти господарської діяльності.

Передача предмета лізингу в користування

Надає послуги на купівлю предмета лізингу

Рис. 8.4. Взаємодія основних учасників фінансового лізингу

Положенням про надання послуг з фінансового лізингу юридичними особами – суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, встановлено можливості надання послуг з фінансового лізингу та порядок, котрого необхідно дотримуватися при наданні цієї послуги юридичними особами – суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але мають визначене законами та нормативно-правовими актами Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, право надавати послугу з фінансового лізингу. Юридичні особи зобов'язані затвердити внутрішні правила надання послуг з фінансового лізингу.

Внутрішні правила надання послуг з фінансового лізингу мають обов'язково містити:

- порядок, особливості надання послуг з фінансового лізингу юридичною особою;
- порядок здійснення внутрішнього контролю за наданням послуг з фінансового лізингу клієнтам;
- порядок обліку укладених і виконаних договорів фінансового лізингу та подання звітності до Нацкомфінпослуг.

Внутрішні правила надання послуг з фінансового лізингу мають обов'язково визначати відповідальність посадових осіб і працівників, до службових (посадових) обов'язків яких належать безпосередня робота з клієнтами, укладання та виконання договорів.

Облік договорів фінансового лізингу здійснюється шляхом ведення юридичною особою журналу обліку укладених та виконаних договорів.

Журнал обліку укладених і виконаних договорів ведеться в хронологічному порядку й має містити таку інформацію:

- номер запису за порядком;
- дату і номер укладеного договору;
- повне найменування юридичної особи лізингоодержувача;
- код за ЄДРПОУ лізингоодержувача;
- розмір фінансового активу у грошовому виразі (тис. грн);
- дату закінчення дії договору.

У разі необхідності юридична особа може доповнити журнал обліку укладених та виконаних договорів додатковою інформацією. Журнал обліку укладених і виконаних договорів ведеться юридичною особою в електронній формі із забезпеченням можливості розкриття інформації відповідно до законодавства України. Юридична особа зобов'язана забезпечити зберігання електронної форми журналу укладених та виконаних договорів таким чином, щоб гарантувати можливість відновлення втраченої інформації у разі виникнення будь-яких обставин непереборної сили.

Договори фінансового лізингу зберігаються протягом п'яти років після припинення зобов'язань за договором. Додатки до договорів зберігаються разом з відповідними договорами.

8.3. ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ДОГОВОРУ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ

Послуги фінансового лізингу надаються лізингоотримувачу на підставі договорів, згідно з якими лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк, не менше одного року, за встановлену плату (лізингові платежі). Таким чином, за договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності й було набуто ним без попередньої домовленості з лізингоодержувачем (прямий лізинг), чи майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі).

До договору лізингу застосовуються загальні положення про найм (оренду) з урахуванням особливостей, установлених Цивільним кодексом України. До відносин, пов'язаних з лізингом, застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір поставки, якщо інше не встановлено законом.

Предметом договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками, віднесена згідно із законодавством до основних фондів.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про основні засоби, інші необоротні матеріальні активи та незавершені капітальні інвестиції в необоротні матеріальні активи, а також розкриття інформації про них у фінансовій звітності визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби». Відповідно до ПСБО 7 основні засоби – матеріальні активи, які підприємство/установа утримує з метою використання їх у процесі виробництва/діяльності або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам чи для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Не можуть бути предметом договору лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, а також інші речі, встановлені законом.

Предметом договору є зобов'язання лізингодавця надати лізингоодержувачу за плату в тимчасове володіння та використання майно, придбане ним за договором купівлі-продажу у власність у продавця (постачальника) з метою одержання прибутку, доходу чи досягнення іншого корисного ефекту. Відносини між учасниками лізингових послуг оформляються договором, який має відмінності від договору оренди, зокрема: якщо при укладанні договору фінансового лізингу лізингодавець не є власником майна, що підлягає передачі за договором лізингу, на нього покладається обов'язок придбати його у власність. У зв'язку з цим відносини фінансового лізингу згідно з ч. 1 ст. 806 Цивільного кодексу відповідають визначенню непрямого лізингу.

Прямий лізинг, що передбачає передачу лізингоодержувачу в користування майна, що належить лізингодавцю на правах власності й було набуто ним без попередньої домовленості з лізингоодержувачем, не регулюється нормами Закону «Про фінансовий лізинг», а регулюється гл. 58 Цивільного кодексу, положеннями ст. 292 Господарського кодексу України. Крім того, потрібно враховувати, що до відносин, пов'язаних із лізингом, застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та договір поставки. Предмет лізингу передають завжди на конкретний строк (Закон України «Про фінансовий лізинг» встановлено нижню межу – не менше одного року, ст. 1, п. 2).

Лізинговий платіж, на відміну від орендного, має особливу структуру. Класичний договір фінансового лізингу пов'язує трьох осіб: продавця або виробника майна, його набувача та лізингодавця.

Учасники фінансового лізингу пов'язані між собою не одним, а найчастіше двома договорами.

Лізингодавець укладає з продавцем обраного лізингоодержувачем майна договір купівлі-продажу; з лізингоодержувачем – договір фінансового лізингу.

Договір лізингу має бути укладений у письмовій формі, істотними умовами якого є:

- предмет лізингу;
- строк, на який лізингоодержувачу надається право користування предметом лізингу (строк лізингу);
- розмір лізингових платежів;
- інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Ринок фінансових послуг з лізингу

Строк лізингу визначається сторонами договору лізингу відповідно до вимог Закону № 723/97-ВР.

Лізингоодержувач має право відмовитися від договору лізингу в односторонньому порядку, письмово повідомивши про це лізингодавця, у разі, якщо прострочення передачі предмета лізингу становить більше 30 днів, за умови, що договором лізингу не передбачено іншого строку. *Лізингоодержувач* має право вимагати відшкодування збитків, у тому числі повернення платежів, що були сплачені лізингодавцю до такої відмови.

Лізингодавець має право відмовитися від договору лізингу й вимагати повернення предмета лізингу від лізингоодержувача у безспірному порядку на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо лізингоодержувач не сплатив лізинговий платіж частково або у повному обсязі та прострочення сплати становить більше 30 днів.

Стягнення за виконавчим написом нотаріуса провадиться в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження» (606-14). Відмова від договору лізингу є вчиненою з моменту, коли інша сторона довідалася або могла довідатися про таку відмову.

Права й обов'язки суб'єктів лізингових послуг визначені Законом України «Про фінансовий лізинг» (табл. 8.2).

Таблиця 8.2

Права й обов'язки лізингодавця та лізингоотримувача

Права та обов'язки лізингодавця	Права	<ol style="list-style-type: none"> 1) інвестувати на придбання предмета лізингу як власні, так і залучені та позичкові кошти; 2) здійснювати перевірки дотримання лізингоодержувачем умов користування предметом лізингу та його утримання; 3) відмовитися від договору лізингу у випадках, передбачених договором лізингу або законом; 4) вимагати розірвання договору та повернення предмета лізингу в передбачених законом і договором випадках; 5) стягувати з лізингоодержувача прострочену заборгованість у безспірному порядку на підставі виконавчого напису нотаріуса; 6) вимагати від лізингоодержувача відшкодування збитків відповідно до закону та договору; 7) вимагати повернення предмета лізингу й виконання грошових зобов'язань за договором сублізингу безпосередньо йому в разі невиконання чи прострочення виконання грошових зобов'язань лізингоодержувачем за договором лізингу.
--	--------------	---

Ринок фінансових послуг

Продовження таблиці 8.2

	Обов'язки	<p>1) у передбачені договором строки надати лізингодержувачу предмет лізингу в стані, що відповідає його призначенню та умовам договору;</p> <p>2) попередити лізингодержувача про відомі йому особливі властивості й недоліки предмета лізингу, що можуть становити небезпеку для життя, здоров'я, майна лізингодержувача чи інших осіб або призводити до пошкодження самого предмета лізингу під час користування ним;</p> <p>3) відповідно до умов договору своєчасно та у повному обсязі виконувати зобов'язання щодо утримання предмета лізингу;</p> <p>4) відшкодувати лізингодержувачу витрати на поліпшення предмета лізингу, на його утримання чи усунення недоліків у порядку й випадках, передбачених законом та/або договором;</p> <p>5) прийняти предмет лізингу в разі дострокового розірвання договору лізингу чи в разі закінчення строку користування предметом лізингу.</p>
Права та обов'язки лізингодержувача	Права	<p>1) обирати предмет лізингу та продавця або встановити специфікацію предмета лізингу і доручити вибір лізингодавцю;</p> <p>2) відмовитися від прийняття предмета лізингу, який не відповідає його призначенню та/або умовам договору, специфікаціям;</p> <p>3) вимагати розірвання договору лізингу чи відмовитися від нього у передбачених законом та договором лізингу випадках;</p> <p>4) вимагати від лізингодавця відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням умов договору лізингу.</p>
	Обов'язки	<p>1) прийняти предмет лізингу та користуватися ним відповідно до його призначення й умов договору;</p> <p>2) відповідно до умов договору своєчасно та у повному обсязі виконувати зобов'язання щодо утримання предмета лізингу, підтримувати його у справному стані;</p> <p>3) своєчасно сплачувати лізингові платежі;</p> <p>4) надавати лізингодавцеві доступ до предмета лізингу і забезпечувати можливість здійснення перевірки умов його використання та утримання;</p> <p>5) письмово повідомляти лізингодавця, а в гарантійний строк і продавця предмета, про всі випадки виявлення несправностей предмета лізингу, його поломки чи збоїв у роботі;</p> <p>6) письмово повідомляти про порушення строків проведення або не проведення поточного чи сезонного технічного обслуговування та про будь-які інші обставини, що можуть негативно позначитися на стані предмета лізингу, – негайно, але у будь-якому разі не пізніше другого робочого дня після дня настання вищезазначених подій або фактів, якщо інше не встановлено договором;</p> <p>7) у разі закінчення строку лізингу, а також у разі дострокового розірвання договору лізингу та в інших випадках дострокового повернення предмета лізингу повернути предмет лізингу в стані, в якому його було прийнято у володіння, з урахуванням нормального зносу, чи у стані, обумовленому договором.</p>

Лізингодавець може мати інші права й обов'язки відповідно до умов договору лізингу та інших нормативно-правових актів.

З моменту передачі предмета лізингу у володіння лізингоодержувачу ризик випадкового знищення чи випадкового пошкодження предмета лізингу переходить до лізингоодержувача, якщо інше не встановлено договором. Предмет лізингу та/або пов'язані з виконанням лізингових договорів ризики підлягають страхуванню, якщо їх обов'язковість установлена законом чи договором. Витрати на страхування за договором лізингу несе лізингоодержувач, якщо інше не встановлено договором.

8.4. РОЗРАХУНОК ЛІЗИНГОВИХ ПЛАТЕЖІВ

Лізингоодержувач протягом усього часу перебування предмета лізингу в його користуванні повинен підтримувати його у справному стані. Лізингоодержувач протягом строку лізингу несе витрати на утримання предмета лізингу, пов'язані з його експлуатацією, технічним обслуговуванням, ремонтом, якщо інше не встановлено договором або законом. Сплата лізингових платежів здійснюється в порядку, встановленому договором. Лізингові платежі можуть включати:

- суму, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу;
- платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно;
- компенсацію відсотків за кредитом;
- інші витрати лізингодавця, що безпосередньо пов'язані з виконанням договору лізингу.

Винагорода лізингодавця за одержане у лізинг майно (лізингова маржа) може встановлюватися за домовленістю сторін лізингового договору у відсотках від балансової вартості об'єкта лізингу або від середньорічної залишкової вартості.

На розмір ставки лізингової маржі впливають такі чинники:

- строк дії договору лізингу;
- форма й умови платежу;
- величина банківського процента за кредит;
- тип і стан об'єкта лізингу;
- система оподаткування;
- амортизаційна політика;
- платоспроможність лізингоотримувача;
- стан кон'юнктури й тенденцій ринку лізингу.

Загальну суму лізингових платежів указують у договорі лізингу та використовують під час економічного обґрунтування й оцінювання доцільності лізингової операції.

Сплата лізингових платежів здійснюється в порядку, встановленому лізинговим договором. Розміри, форма, строки внесення лізингових платежів та умови їх перегляду визначаються у договорі лізингу за домовленістю сторін. Сума лізингових платежів, які лізингоодержувач виплачує лізингодавцю, залежить від вибору методу розрахунку лізингових платежів. Обраний метод має задовольняти лізингоодержувача й лізингодавця. Розмір лізингових платежів повинен забезпечити лізинговій компанії покриття всіх витрат, пов'язаних із виконанням та обслуговуванням лізингового договору, й отримання прибутку, не нижчого за середню норму прибутку на вкладений капітал. Для лізингоотримувача вартість лізингу не повинна бути більшою за вартість залучення інших фінансових ресурсів для придбання майна.

Методи розрахунку лізингових платежів ґрунтуються на теорії зміни вартості грошей у часі, тому що лізингова компанія має враховувати розрив у часі між сплатою грошових коштів постачальнику та отриманням грошей від лізингоодержувача. У методі розрахунку лізингових платежів потрібно враховувати особливості залучення компанією ресурсів для фінансування лізингових договорів. Основною вимогою є рівність сукупної теперішньої вартості платежів і вартості майна, яке пропонується у лізинг.

Залежно від стратегії розвитку підприємства застосовуються наступні методи розрахунку лізингових платежів: постійні лізингові платежі; платежі зі змінним відшкодуванням вартості предмета лізингу; платежі з відшкодуванням вартості предмета лізингу рівними частинами; нерегулярні платежі (табл. 8.3).

Ануїтетний метод обчислення лізингових платежів частіше застосовується під час лізингу основних засобів загальногосподарського призначення й обладнання, віддача від якого практично не залежить від строку використання та пов'язаного з ним фізичного зношування.

Вибір методу використання лізингових платежів зі змінним відшкодуванням вартості предмета лізингу передбачає можливість зміни (збільшення чи зменшення) лізингових платежів з постійним темпом

Ринок фінансових послуг з лізингу

приросту (зменшення) в кожному періоді, завдяки чому реалізується схема прискороного (зменшеного) відшкодування вартості предмета лізингу.

Платежі з постійним додатним темпом приросту в абсолютному значенні є найпривабливішими для лізингової компанії і відповідно більш витратними для лізингоотримувача.

На практиці лізингові компанії найчастіше використовують ануїтет та платежі з рівномірним погашенням вартості предмета лізингу.

Таблиця 8.3

Методи розрахунку періодичних лізингових платежів

Вид розрахунку	Механізм припливу (відпливу) грошей	Методика розрахунку
Постійні лізингові платежі (ануїтет)	передбачають виплату однакової суми лізингового платежу через рівні проміжки часу	<p>1. Рівність сукупної теперішньої вартості платежів та вартості майна, яке пропонується у лізинг,</p> $P - S \frac{1}{(1+i)^n} = L \cdot \left(\frac{1 - (1+i)^{-n}}{i} \right),$ <p>де P – первісна вартість предмета лізингу; n – кількість періодів; i – процентна ставка для вказаного періоду; S – залишкова (викупна) вартість предмета лізингу; L – лізинговий платіж.</p> <p>2. Розмір лізингового платежу</p> $L = \left(P - S \frac{1}{(1+i)^n} \right) \cdot \left(\frac{i}{1 - (1+i)^{-n}} \right)$ <p>3. Сума, що спрямовується на відшкодування вартості предмета лізингу,</p> $d_t = L - D_{t-1} \cdot i$ <p>де d_t – сума, спрямована на відшкодування вартості майна в періоді $t = 1, \dots, n$; D_{t-1} – залишок заборгованості за предмет лізингу на кінець періоду $t-1$.</p>

Ринок фінансових послуг

Лізингові платежі зі змінним відшкодуванням вартості предмета лізингу	можливість зміни (збільшення чи зменшення) лізингових платежів з постійним темпом приросту (зменшення) в кожному періоді	<p>1. <i>Розміри лізингових платежів</i></p> $L_t = L_1 \cdot (1+k)^{t-1},$ <p>де L_t – лізинговий платіж у періоді t; L_1 – розмір першого лізингового платежу; t – період лізингу = 1, n; k – темп приросту.</p> <p>Якщо $k > 0$ – відбувається прискорена амортизація боргу, якщо $k < 0$ – навпаки, уповільнюються темпи відшкодування вартості предмета лізингу.</p> <p>2. <i>Розмір першого лізингового платежу визначається за такою формулою:</i></p> $L_1 = \left(P - S \frac{1}{(1+i)^n} \right) \cdot \left(\frac{i-k}{1 - \left(\frac{1+k}{1+i} \right)^n} \right).$ <p>Розподіл лізингового платежу на амортизацію боргу та проценти проводиться як при розрахунку постійних лізингових платежів.</p>
---	--	--

Ринок фінансових послуг з лізингу

Продовження таблиці 8.3

Вид розрахунку	Механізм припливу (відпливу) грошей	Методика розрахунку
Лізингові платежі з відшкодуванням вартості предмета лізингу рівними частинами	відшкодування вартості предмета лізингу відбувається рівними частинами	<p>1. <i>Періодичне відшкодування вартості предмета лізингу</i></p> $d = \frac{P - S}{n} = const,$ <p>де d – сума періодичного відшкодування вартості предмета лізингу.</p> <p>2. <i>Розмір лізингового платежу</i></p> $L_t = Dt_{-1} \cdot i + d.$ <p>Залишок заборгованості за предмет лізингу (Dt) на початок кожного наступного періоду визначається як різниця залишку заборгованості на початок попереднього періоду ($Dt-1$) та розміру періодичного відшкодування вартості предмета лізингу (d).</p>
Нерегулярні лізингові платежі	здійснюються в різних сумах за різні проміжки часу	<p>1. <i>Здійснюємо розподіл платежу на відшкодування вартості предмета лізингу та проценти.</i></p> <p>2. <i>Дисконтуємо потік лізингових платежів за винятком останнього платежу, оскільки його розмір потребує уточнення. Розраховуємо суму дисконтованих лізингових платежів</i></p> $L = \sum_{t=1}^{n-1} L_t \cdot \frac{1}{(1+i)^t}$ <p>3. <i>Обчислюємо теперішню вартість останнього лізингового платежу</i></p> $L_n = \left(P - S \frac{1}{(1+i)^n} - \sum_{t=1}^{n-1} L_t \cdot \frac{1}{(1+i)^t} \right).$ <p>4. <i>Визначаємо майбутню вартість останнього лізингового платежу</i></p> $L_n = \left(P - S \frac{1}{(1+i)^n} - \sum_{t=1}^{n-1} L_t \cdot \frac{1}{(1+i)^t} \right) \cdot (1+i)^n$

Отже, вибір того чи іншого методу розрахунків лізингових платежів дозволяє лізингодержувачу та лізингодавцю маневрувати коштами, забезпечити своєчасність і в повному розмірі погашення зобов'язань основними учасниками лізингової угоди.

8.5. ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ

Відносини лізингу на законодавчому рівні регулюються трьома документами: Цивільним кодексом України (далі – ЦК) (§ 6 гл. 58) Господарським кодексом України (далі – ГК) (ст. 292), Законом України «Про фінансовий лізинг» у редакції від 11.12.2003 № 1381-IV (далі – Закон «Про фінансовий лізинг»). Предметом лізингу є неспоживча річ, яка характеризується індивідуальними ознаками і віднесена згідно з законодавством до основних фондів.

Відповідно до ст.14.1.138 Податкового кодексу основні засоби – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 6000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 6000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (чи операційний цикл, якщо він довший за рік).

До основних засобів **не належать**: вартість землі, незавершені капітальні інвестиції, автомобільні дороги загального користування, бібліотечні та архівні фонди, матеріальні активи, вартість яких не перевищує 2500 гривень, невиробничі основні засоби, нематеріальні активи.

Податковим кодексом операції фінансового лізингу регулюються загальними нормами ст.134.1 Податкового кодексу з можливим коригуванням згідно зі ст.140.1 Податкового кодексу та відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (далі – Н(С)БО).

Об'єктом оподаткування згідно зі ст. 134.1.1 Податкового кодексу є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку чи збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають згідно з положеннями Кодексу.

Ринок фінансових послуг з лізингу

Незважаючи на те, що Законом «Про фінансовий лізинг» не передбачений перехід права власності на предмет фінансового лізингу в момент передачі предмета від лізингодавця до лізингоодержувача, для цілей оподаткування податком на прибуток у сторони, яка передає, така передача прирівнюється до операції продажу предмета фінансового лізингу в момент такої передачі. При цьому лізингоодержувач (орендар) включає вартість предмета лізингу (без урахування процентів, нарахованих чи таких, що будуть нараховані відповідно до договору) до складу основних засобів з метою амортизації за наслідками податкового періоду, в якому відбувається така передача.

Лізинговий платіж за договором фінансового лізингу складається з двох частин: частина, яка відшкодовує вартість предмета лізингу; винагорода лізингодавця. Згідно з нормами ст.138.1 Податкового кодексу, Н(С)БО 14 «Оренда» та Н(С)БО 16 «Витрати» податкові витрати у лізингоодержувача збільшуються не на всю суму лізингового платежу, а лише на його частину – винагороду лізингодавця.

Так, нормами ст.138.1 Податкового кодексу визначено, що фінансовий результат до оподаткування збільшується:

- на суму нарахованої амортизації основних засобів або нематеріальних активів відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку чи міжнародних стандартів фінансової звітності;
- на суму уцінки та втрат від зменшення корисності основних засобів або нематеріальних активів, включених до витрат звітного періоду згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності;
- на суму залишкової вартості окремого об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, визначеної відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку чи міжнародних стандартів фінансової звітності, у разі ліквідації або продажу такого об'єкта;
- на суму залишкової вартості окремого об'єкта невиробничих основних засобів чи невиробничих нематеріальних активів, визначеної згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку чи міжнародними стандартами фінансової звітності, у разі ліквідації або продажу такого об'єкта;
- на суму витрат на ремонт, реконструкцію, модернізацію чи інші поліпшення невиробничих основних засобів або невиробничих нематеріальних активів, віднесених до витрат відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку чи міжнародних стандартів фінансової звітності.

Сума попередньої оплати (авансу) не включається до складу витрат.

Згідно з п.1 ст.18 Закону «Про фінансовий лізинг» амортизація на предмет лізингу нараховується відповідно до законодавства, тобто відповідно до норм ст.138.3 Податкового кодексу та Н(С)БО 14 «Оренда». Договором лізингу згідно із законодавством може передбачатися прискорена амортизація предмета лізингу.

Розрахунок амортизації основних засобів або нематеріальних активів здійснюється відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку чи міжнародних стандартів фінансової звітності з урахуванням обмежень, установлених підпунктом 14.1.138 пункту 14.1 статті 14 розділу I Податкового кодексу, підпунктами 138.3.2 – 138.3.4 пункту 138.3. При такому розрахунку застосовуються методи нарахування амортизації, передбачені національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, крім «виробничого» методу. Для розрахунку амортизації згідно з положеннями цього пункту визначається вартість основних засобів та нематеріальних активів без урахування їх переоцінки (уцінки, дооцінки), проведеної відповідно до положень бухгалтерського обліку.

Поточний і капітальний ремонт, реконструкція, модернізація, технічне переозброєння та інші види поліпшення основних фондів, отриманих у фінансовий лізинг, здійснюються у загальному порядку згідно з Н(С)БО 7 «Основні засоби» та ст. 138.3 Податкового кодексу. Відповідно до ст. 14.1.191 Податкового кодексу операції з передачі майна за договором фінансового лізингу прирівнюються до операцій з поставки товарів.

Статтею 185 ПК визначено об'єкт оподаткування податком на додану вартість. Згідно зі ст. 185.1, об'єктом оподаткування є операції платників податку з:

а) постачання товарів, місце постачання яких розташоване на митній території України, відповідно до статті 186 цього Кодексу, у тому числі операції з безоплатної передачі та з передачі права власності на об'єкти застави позичальнику (кредитору), на товари, що передаються на умовах товарного кредиту, а також з передачі об'єкта фінансового лізингу в користування лізингоотримувачу/орендарю;

б) постачання послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, відповідно до статті 186 цього Кодексу;

в) увезення товарів на митну територію України;

г) вивезення товарів за межі митної території України;

д) постачання послуг з міжнародних перевезень пасажирів і багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим та

авіаційним транспортом.

Датою виникнення податкових зобов'язань орендодавця (лізингодавця) для операцій фінансової оренди (лізингу) є дата фактичної передачі об'єкта фінансової оренди (лізингу) в користування орендарю (лізингоотримувачу). Дата виникнення податкового кредиту в лізингоодержувача встановлена ст.187.6 Податкового кодексу. Цією нормою встановлено, що у лізингоодержувача право на податковий кредит на предмет фінансового лізингу виникає в момент фактичного отримання такого предмета від лізингодавця, а не на дату сплати авансового платежу. Частина лізингового платежу, яка складається з процентів та комісій у межах договору фінансового лізингу згідно з абз. 3 ст.196.1.2, не є об'єктом оподаткування ПДВ. Операції з оплати вартості додаткових послуг, передбачених договорами фінансового лізингу, підлягають оподаткуванню ПДВ у загальному порядку згідно зі ст.198.2 Податкового кодексу. Частина лізингового платежу, що є компенсацією вартості предмета лізингу, обкладається ПДВ у період його передачі лізингоодержувачу. Тому податкове зобов'язання у період нарахування лізингового платежу в цій його частині, що компенсує вартість предмета лізингу, уже не виникатиме.

Сума транспортного податку не входить до складу лізингових платежів. У кінці кожного кварталу клієнт отримує рахунок на компенсацію $\frac{1}{4}$ суми податку, на який нараховується ПДВ.

Згідно з ч.1 ст.3 Закону України від 16.12.97 №723/97-ВР «Про фінансовий лізинг» (далі – Закон «Про фінансовий лізинг») предметом договору лізингу може бути неспоживча річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена згідно із законодавством до основних фондів. У бухгалтерському обліку термін «фінансовий лізинг» тотожний терміну «фінансова оренда». Відповідно до п. 4 П(С)БО 14 «Оренда», оренда – угода, за якою орендар набуває права користування необоротним активом за плату протягом погодженого з орендодавцем строку.

Фінансова оренда – оренда, що передбачає передачу орендарю всіх ризиків та вигод, пов'язаних із правом користування та володіння активом. Оренда вважається фінансовою за наявності хоча б однієї з наведених нижче ознак:

- 1) орендар набуває права власності на орендований актив після закінчення строку оренди;
- 2) орендар має можливість та намір придбати об'єкт оренди за ціною, нижчою за його справедливу вартість на дату придбання;
- 3) строк оренди становить більшу частину строку корисного використання (експлуатації) об'єкта оренди;

4) теперішня вартість мінімальних орендних платежів з початку строку оренди дорівнює або перевищує справедливу вартість об'єкта оренди;

5) орендований актив має особливий характер, що дає змогу лише орендареві використовувати його без витрат на його модернізацію, модифікацію, дообладнання;

6) орендар може подовжити оренду активу за плату, значно нижчу за ринкову орендну плату;

7) оренда може бути припинена орендарем, який відшкодовує орендодавцю його втрати від припинення оренди;

8) доходи чи втрати від змін справедливої вартості об'єкта оренди на кінець терміну оренди належать орендарю.

Орендар (лізингоодержувач) відображає в бухгалтерському обліку одержаний у фінансовий лізинг предмет одночасно як актив і як зобов'язання за найменшою на початок строку оренди оцінкою: справедливою вартістю активу; теперішньою вартістю суми мінімальних орендних платежів. При укладенні договорів фінансової оренди орендний платіж складається з двох частин: компенсації вартості обладнання; фінансових витрат орендаря. Оскільки за П(С)БО 14 «Оренда» вартість обладнання відображається орендарем у період отримання об'єкта, із загальної суми орендного платежу слід виділити ту частину, яка є фінансовими витратами орендаря і належить до звітного періоду витрат. Такі витрати відображаються на субрахунку 952 «Інші фінансові витрати».

Бухгалтерський облік ремонтів, котрі здійснює орендар, потрібно розділити на дві категорії. Ремонти, які здійснюються для підтримання об'єкта в робочому стані та ніяких додаткових економічних вигод підприємству не приносять (поточний ремонт й технічне обслуговування) п.15 П(С)БО 7 «Основні засоби» віднесено такі витрати до витрат звітного періоду з відображенням їх на відповідних рахунках 8-го чи 9-го класу. Ремонти, які принесуть надалі підприємству додаткові економічні вигоди (капітальний ремонт, модернізація, поліпшення об'єкта). Облік таких ремонтів за фінансовою орендою регламентує п.6 П(С)БО 14 «Оренда». Виходячи із цього пункту, витрати на ремонт спочатку слід капіталізувати на субрахунку 152 «Придбання (виготовлення) основних засобів». Надалі такі витрати збільшать балансову вартість об'єкта та будуть амортизовуватися у його складі (п. 6 П(С)БО 14 «Оренда».

Нарахування амортизації в бухгалтерському обліку призупиняється на період реконструкції, модернізації, дообладнання й консервації об'єкта згідно з п. 23 П(С)БО 7 «Основні засоби».

Ринок фінансових послуг з лізингу

Амортизація предмета лізингу нараховується лізингоодержувачем протягом періоду очікуваного використання активу від вартості, за якою предмет було поставлено на облік. Періодом очікуваного використання предмета фінансового лізингу є строк корисного використання (якщо договором передбачено перехід права власності на актив до орендаря) або короткий із двох періодів – строк оренди чи строк корисного використання предмета фінансового лізингу (якщо переходу права власності на актив після закінчення строку оренди не передбачено).

8.6. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Схарактеризуйте нормативно-правове регулювання лізингових відносин в Україні.
2. Назвіть основні функції лізингу.
3. Розкрийте особливості оподаткування лізингових операцій.
4. На які види класифікується лізинг залежно від особливостей здійснення?
5. Який лізинг називається фінансовим?
6. Хто може бути суб'єктами фінансового лізингу?
7. Визначте класифікаційні ознаки лізингу.
8. Схарактеризуйте права та обов'язки учасників лізингової послуги.
9. Визначте порядок оформлення договору фінансового лізингу.
10. Назвіть істотні умови договору лізингу.
11. Назвіть методи розрахунку лізингових платежів та схарактеризуйте особливості використання кожного з них.
12. Які витрати включають лізингові платежі?
13. Визначте чинники впливу на ставку лізингової маржі.
14. Схарактеризуйте можливість надання послуг фінансового лізингу банківськими установами та юридичними особами – суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами.
15. Визначте основи оподаткування операцій фінансового лізингу.

8.7. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Фінансовий лізинг є операцією, яка включає такі характерні риси:
 - а) лізингоодержувач визначає обладнання й вибирає постачальника, здебільшого не покладаючись на досвід і думку

Ринок фінансових послуг

лізингодавця;

б) обладнання придбане лізингодавцем у зв'язку з договором лізингу, який, наскільки відомо постачальнику, або укладений, або повинен бути укладений між лізингодавцем та лізингоодержувачем;

в) лізингові платежі, належні до сплати за договором лізингу, обчислюються таким чином, щоб урахувати, зокрема, амортизацію всієї чи значної частини вартості обладнання;

г) усі відповіді правильні.

2. Предметом лізингу можуть бути:

а) основні фонди;

б) земельні ділянки й основні фонди;

в) окреме обладнання та майнові комплекси;

г) цехи підприємств.

3. До основних функцій лізингу не належать:

а) соціальна: напями соціально-економічного розвитку підприємства;

б) виробнича: оперативне розв'язання проблем технічного переоснащення виробництва; забезпечення доступу підприємства до нової техніки й технологій;

в) фінансова: надання основних фондів у користування на умовах кредиту; використання податкових та амортизаційних пільг;

г) збутова: стимулювання просування продукції; освоєння нових сегментів ринку.

4. Лізинг вважається оперативним, якщо лізинговий договір містить одну з таких умов:

а) об'єкт лізингу передається на строк, протягом якого амортизується не менш як 75% його первісної вартості, а орендар зобов'язаний на підставі лізингового договору та протягом строку його дії придбати об'єкт лізингу з наступним переходом права власності від орендодавця до орендаря за ціною, визначеною у такому лізинговому договорі;

б) балансова вартість об'єкта лізингу на момент закінчення дії лізингового договору, передбаченого таким договором, становить не більш як 25% первісної вартості ціни такого об'єкта лізингу, що діє на початок строку дії лізингового договору;

в) сума лізингових платежів з початку строку оренди дорівнює первісній вартості об'єкта лізингу або перевищує її;

г) немає правильної відповіді.

5. За лізинговим об'єктом виокремлюють:

а) лізинг рухомого й нерухомого майна;

б) внутрішній і зовнішній (міжнародний) лізинг;

Ринок фінансових послуг з лізингу

- в) грошовий, компенсаційний та змішаний види лізингу;
 - г) індивідуальний і роздільний лізинг.
6. При фінансовому лізингу ризик випадкового знищення або пошкодження предмета фінансового лізингу приймає:
- а) лізингодавець;
 - б) постачальник;
 - в) консолідовано лізингодавець і лізингоодержувач;
 - г) лізингоодержувач.
7. Нормативно-правовою базою, що регулює питання оподаткування лізингових операцій, є:
- а) Цивільний кодекс України;
 - б) Господарський кодекс України;
 - в) закони України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про заставу»;
 - г) усі відповіді не повні.
8. Величина ставки лізингової маржі не залежить від таких чинників:
- а) строку дії договору лізингу;
 - б) форми й умов платежу;
 - в) величини банківського процента за кредит;
 - г) часу придбання предмета лізингу.
9. Методи розрахунку лізингових платежів ґрунтуються:
- а) на теорії зміни вартості грошей у часі;
 - б) на умовах залучення компанією ресурсів для фінансування лізингових договорів;
 - в) особливостях амортизаційної політики;
 - г) немає правильної відповіді.
10. Використання методу постійних лізингових платежів призводить:
- а) до зменшення протягом перших періодів лізингу балансу компанії-лізингоодержувача;
 - б) до збільшення фінансової стійкості компанії-лізингоодержувача;
 - в) до прискорення відшкодування вартості предмета лізингу протягом перших періодів;
 - г) немає правильної відповіді.

8.8. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
3. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
4. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр>.
5. Про віднесення операцій з фінансовими активами до фінансових послуг та внесення змін до розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: розпорядження Нацкомфінпослуг від 03 квітня 2009 року № 231 від 06.02.2014 р. № 352 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/sho>.
6. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: наказ Мінфіна України від 27.04.2000 № 92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/sho>.
7. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 14 «Оренда»: наказ Мінфіна України від 28.07.2000 р. № 181 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00>.
8. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: наказ Мінфіна України від 31.12.1999 р. № 318 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/sho>.
9. Науменкова С.В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.
10. Реформування ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору: монографія / наук. ред. канд. екон. наук Р. Пукала і докт. екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків : ТО «Ексклюзив», 2016. – 166 с.
11. Криховецька З. М. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / З. М. Криховецька. – Івано-Франківськ, ПП Бойчук, 2012. – 194 с.

ТЕМА 9. ЛОМБАРДНІ ПОСЛУГИ

- 9.1. Сутність ломбардної діяльності на ринку фінансових послуг.
- 9.2. Організаційні засади діяльності ломбардів.
- 9.3. Кредитні та супутні послуги ломбарду.
- 9.4. Вимоги до обліку та облікової реєструючої системи ломбарду.
- 9.5. Питання для самоконтролю.
- 9.6. Тестові завдання.
- 9.7. Використана література.

Ключові терміни та поняття: ринок фінансових послуг небанківських установ, ломбард, фінансові послуги ломбарду, супутні послуги ломбарду, відокремлені підрозділи ломбарду, облікова система ломбарду, реєструюча система ломбарду, журнал прийняття звітності, прийнята звітність.

9.1. СУТНІСТЬ ЛОМБАРДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Відповідно до Закону України № 2664-111 «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», фінансова установа – це юридична особа, яка згідно із законом надає одну чи декілька фінансових послуг та внесена до відповідного реєстру Національної комісії фінансових послуг України у порядку, встановленому законом. До фінансових установ належать і небанківські кредитні установи, зокрема й ломбарди.

Нормативно-правовою базою, що регулює створення та діяльність ломбардів, є: Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, закони України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про заставу» й ін. Контроль за діяльністю ломбардів щодо надання ломбардами фінансових послуг (кредитів, позик) здійснює Національна комісія, що реалізує державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). Діяльність, пов'язана з реалізацією, обігом предметів застави, належить до компетенції Міністерства фінансів України.

З метою представлення і захисту загальних професійних, соціально-економічних і правових інтересів ломбардів та інших учасників ринків фінансових послуг; координації діяльності ломбардів в організації ломбардного бізнесу без права втручання в їх виробничу й комерційну діяльність; розвитку ефективної діяльності ломбардів, ломбардної галузі в

Ломбардні послуги

цілому, а також інших ринків фінансових послуг в Україні створена Всеукраїнська асоціація ломбардів (ВАЛ), яка є неприбутковою організацією та діє на підставі Статуту.

Відповідно до Статуту Всеукраїнської асоціації ломбардів (далі – Асоціація) розроблено Положення про членство в Асоціації «Всеукраїнська асоціація ломбардів» (далі – Положення про членство в ВАЛ), яке визначає види членства в Асоціації, порядок приєднання до Асоціації, права та обов'язки учасників та кандидатів ВАЛ, порядок призупинення членства та порядок виключення з членів Асоціації.

Предметом діяльності ВАЛ є: розвиток ломбардної галузі в цілому; розвиток інших ринків фінансових послуг; представлення ломбардної галузі в позитивному світлі перед громадськістю, формування іміджу галузі; інформування громадськості про діяльність асоціації, її учасників, а також про ринок фінансових послуг у цілому; представництво та захист прав і професійних інтересів учасників асоціації; забезпечення можливості досягнення професійного успіху та високого професійного рівня діяльності своїх учасників; надання методичної допомоги в організації й розвитку діяльності ломбардів та інших ринків фінансових послуг; збір, узагальнення й аналітична обробка статистичної інформації про професійну діяльність на ринках фінансових послуг; забезпечення учасників асоціації ринковою інформацією, що стосується ринкових тенденцій; координація спільних досліджень і розробок; створення умов найбільш вільної конкуренції у галузі для забезпечення найбільш повної відповідності інтересам споживачів.

По відношенню до Асоціації професійні учасники ринку фінансових послуг можуть уважатися: кандидатами в члени ВАЛ, учасниками (членами) ВАЛ, асоційованими членами Асоціації, компаніями з призупиненим членством у Асоціації (рис. 9.1).

Діяльність ломбардів із надання фінансових кредитів є одним із найстаріших видів кредитування населення, яке пережило різні економічні устрої та політичні режими.

У разі виникнення у громадян термінових потреб у невеликих сумах грошей на короткі періоди така форма кредитування населення є однією з найпростіших і найзручніших, а тому виявилася стійкою в конкурентній боротьбі з банками та кредитними спілками.

За радянських часів діяльність ломбардів було відновлено вже у 1922 – 1923 рр. у вигляді створених у системі побутового обслуговування населення державних госпрозрахункових підприємств, підпорядкованих органам місцевих рад народних депутатів.

Ринок фінансових послуг

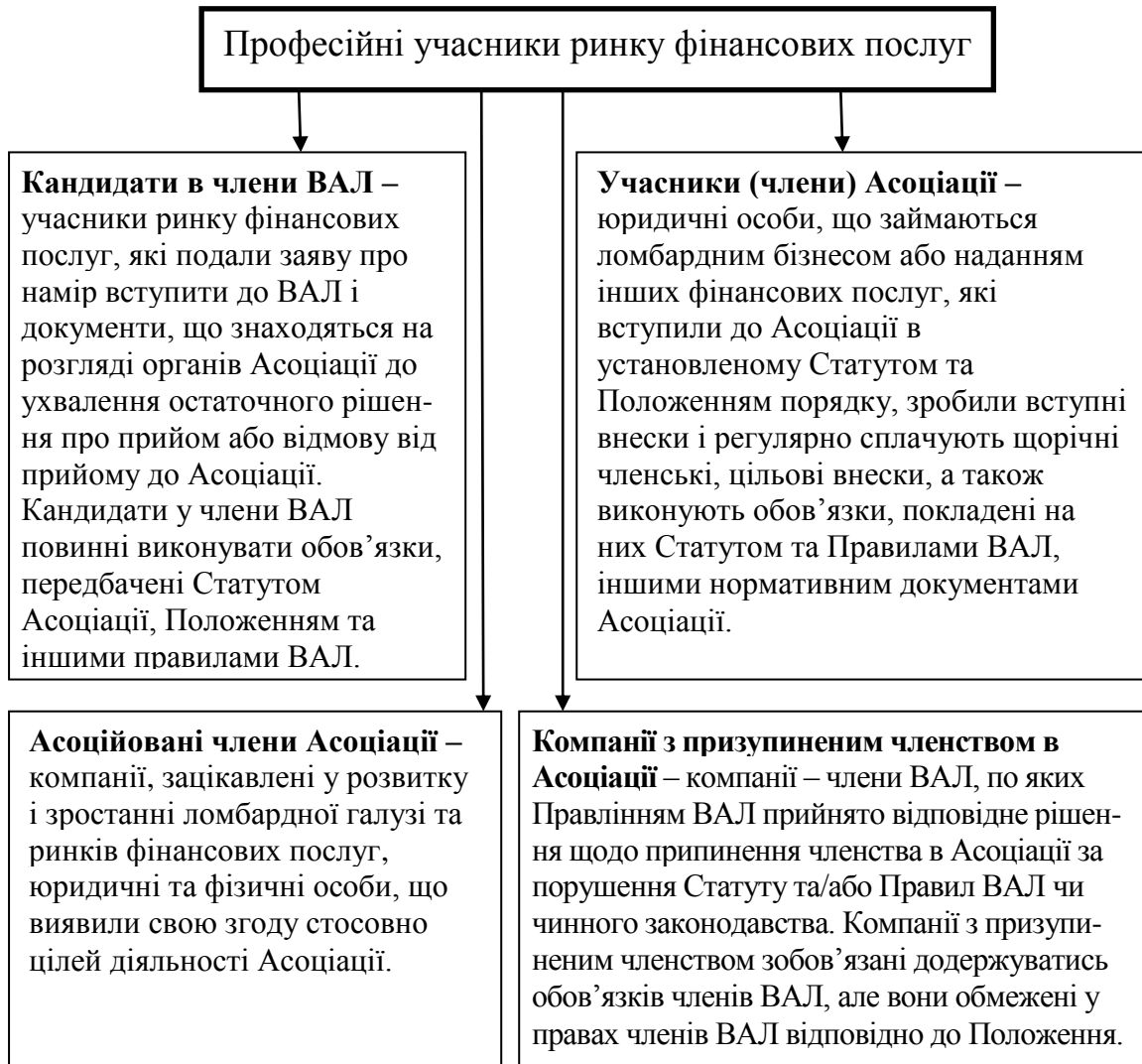

Рис. 9.1. Професійні учасники ринку фінансових послуг по відношенню до Асоціації ломбардів

На території України перший ломбард виник у 1800 р. в Одесі. Для завершення будівництва гавані місто одержало кредит у сумі 2500 рублів. У зв'язку з тим, що ці кошти витрачалися поступово в міру спорудження гавані, а відсотки за користування кредитом потрібно було сплачувати з усієї суми, влада міста з метою отримання додаткових доходів для покриття відсотків за наданим кредитом створила Комітет із провадження робіт у порту, який частину тимчасово вільних коштів видавав громадянам міста як позики під заставу цінних речей і товарів.

Основним видом діяльності ломбардів як учасників ринку фінансових послуг є надання миттєвих та короткострокових позик на власний ризик під заставу майна споживачів цих послуг. Ломбарди залишаються одним із найбільш консервативних і стабільних фінансових

інститутів для фізичних осіб, оскільки вони орієнтовані на видачу невеликих і короткострокових кредитів.

9.2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОМБАРДІВ

Для набуття статусу фінансової установи ломбард має бути створений у відповідній організаційно-правовій формі згідно з вимогами законодавства. Організаційно-правовою формою ломбарду може бути повне товариство або державне чи комунальне підприємство. Повне та скорочене найменування ломбарду повинне містити слово «ломбард», посилення на його організаційно-правову форму й інші відомості згідно з вимогами до найменування юридичних осіб, установленими законодавством. Регулювання діяльності ломбардів, нагляд і контроль за їх діяльністю здійснює Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України.

Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України вносить інформацію про ломбард до Реєстру та видає йому свідоцтво в разі дотримання ломбардом-заявником таких обов'язкових умов:

- наявності сформованого відповідно до вимог законодавства й установчих документів статутного капіталу;
- наявності власного капіталу в розмірі не менше ніж 200 тис. грн;
- відповідності керівника та головного бухгалтера ломбарду професійним вимогам до керівників і головних бухгалтерів фінансових установ, затвердженим розпорядженням Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 13 липня 2004 р. № 1590;
- наявності приміщення (на правах власності або користування) площею не менше ніж 5 квадратних метрів та спеціального місця зберігання;
- наявності правил чи положень, що регламентують діяльність ломбарду й відповідають вимогам законодавства;
- наявності облікової та реєструючої систем, що забезпечують належний облік фінансових послуг і пов'язаних з ними фінансово-господарських операцій.

Крім відомостей, передбачених законодавством, в установчих документах ломбарду повинні зазначатися порядок створення його відокремлених підрозділів та їх повноваження і порядок формування й використання резервного та інших фондів ломбарду. Перелік обов'язкових внутрішніх положень і правил, що регламентують ломбардну діяльність, та

Ринок фінансових послуг

вимоги до них установлюється Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України.

Для надання фінансових послуг ломбард повинен відповідати таким вимогам:

- діяльність ломбарду має відповідати вимогам законодавства про фінансові послуги;
- повинен бути внесений до Державного реєстру фінансових установ;
- у разі необхідності мати ліцензію на надання певних видів фінансових послуг;
- мати внутрішні правила або положення, що регламентують надання ломбардом фінансових та супутніх послуг, затверджених у встановленому порядку;
- установчі документи ломбарду повинні відповідати вимогам законодавства й містити вичерпний перелік видів фінансових послуг та супутніх послуг, які надає ломбард;
- у повному найменуванні ломбарду має міститися слово «ломбард»;
- не здійснювати будь-якої іншої підприємницької діяльності, крім тієї, що передбачена законодавством для ломбардів;
- мати власну облікову та реєструючу систему, що відповідає вимогам, установленим Положенням про порядок надання фінансових послуг ломбардами;
- у своїй діяльності дотримуватися вимог чинного законодавства, зокрема про захист прав споживачів;
- ломбард зобов'язаний формувати резервний фонд відповідно до статті 14 Закону України «Про господарські товариства» (1576-12) та страховий резерв відповідно до статті 12 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»;
- мати власний капітал у розмірі не менше 200 тисяч гривень.

Державне регулювання і нагляд за діяльністю ломбардів здійснює Уповноважений орган згідно із законодавством про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг, а також інші державні органи відповідно до їх повноважень.

Надання фінансових послуг може здійснюватися за місцезнаходженням ломбарду та/або його відокремлених підрозділів. Відокремлені підрозділи ломбарду для надання фінансових послуг повинні відповідати таким вимогам.

1. Інформація про відокремлені підрозділи ломбарду має бути внесена до Державного реєстру фінансових установ.

Ломбардні послуги

2. Наявність в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань запису про державну реєстрацію створення відокремленого підрозділу ломбарду.

3. Діяльність відокремлених підрозділів повинна відповідати вимогам законодавства про фінансові послуги.

4. Мати облікову та реєстраційну систему, що відповідає вимогам, установленим положенням.

5. Положення про відокремлені підрозділи повинні містити вичерпний перелік видів фінансових послуг та супутніх послуг, які можуть надавати ці підрозділи.

6. У своїй діяльності дотримуватися вимог законодавства, зокрема про захист прав споживачів.

Ломбард провадить діяльність згідно з правилами ломбардної діяльності, котрі повинні містити:

1) граничні суми та строки фінансових кредитів, що надаються ломбардом;

2) граничні розміри річних процентних ставок за фінансовими кредитами, які надаються ломбардом;

3) граничні розміри плати за зберігання ломбардом майна;

4) права, обов'язки й відповідальність ломбарду та його клієнтів;

5) порядок створення й використання резервного фонду та інших фондів ломбардів, зокрема розміри відрахувань до них.

Правила ломбардної діяльності можуть містити також інші умови й повинні бути доступні для ознайомлення клієнтів ломбарду і розміщуватися на видному місці у приміщеннях ломбарду та його відокремлених підрозділів.

9.3. КРЕДИТНІ ТА СУПУТНІ ПОСЛУГИ ЛОМБАРДУ

До фінансових послуг ломбарду належать:

- надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів;
- надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів.

До супутніх послуг ломбарду, якщо інше не встановлено законом, належать:

– оцінювання заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору;

– надання посередницьких послуг зі страхування предмета застави на підставі агентського договору зі страховою компанією;

Ринок фінансових послуг

– реалізація заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору.

Діяльність з надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів підлягає ліцензуванню згідно із законодавством.

Договір про надання фінансового кредиту ломбардом повинен відповідати вимогам, установленим законодавством, та відповідно до статті 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» має містити:

– найменування, місцезнаходження та реквізити – для ломбарду, прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, дані паспорта (номер, серія, дата видачі, назва органу, що видав) чи іншого документа, який посвідчує особу, та дані про місце проживання – для фізичних осіб;

- предмет договору;
- права та обов'язки сторін;
- суму фінансового кредиту;
- дату надання фінансового кредиту;
- строк користування фінансовим кредитом;
- дату повернення фінансового кредиту;
- відповідальність сторін;
- підстави для пролонгації, припинення дії та розірвання договору;

– підписи сторін.

Крім цього, у договорі повинно бути зазначено:

- процент за користування фінансовим кредитом;
- посилання на договір застави, що забезпечує зобов'язання за договором фінансового кредиту;
- посилання на договір страхування предмета застави в разі наявності;
- відмітка про ознайомлення позичальника з внутрішніми правилами чи положенням про надання фінансових послуг ломбардом.

Договори про надання фінансових кредитів ломбарду можуть містити й інші умови, за згодою сторін. Договір про надання фінансового кредиту та договір застави, що забезпечує зобов'язання за договором фінансового кредиту, можуть бути оформлені як один документ. За формою і змістом він повинен відповідати вимогам, установленим у цьому розділі.

Ломбард визначає процентні ставки за кредитами та плату за супутні послуги, що ним надаються. Особа, яка є членом органу управління або службовцем ломбарду, може укласти договори із цим ломбардом щодо

Ломбардні послуги

надання такій особі фінансового кредиту на умовах, що не відрізняються від звичайних. Позичальник має право достроково погасити суму наданого кредиту, при цьому проценти за користування фінансовим кредитом нараховуються відповідно до строку фактичного користування фінансовим кредитом. Страхування предмета застави здійснюється за взаємною згодою сторін. Відмова від страхування предмета застави позичальником не може бути підставою для відмови в наданні фінансового кредиту.

Супутня діяльність ломбарду – це діяльність, пов’язана з видачею ломбардом фінансових кредитів. Супутньою діяльністю є:

- агентська діяльність із страхування предмета застави, яким забезпечено зобов’язання за договором фінансового кредиту;
- продаж предмета застави, на котрий ломбардом звернено стягнення;
- передпродажна підготовка предмета закладу, на який ломбардом звернено стягнення шляхом набуття права власності.

До супутніх послуг ломбарду, якщо інше не встановлено законом, належать:

- оцінювання заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору;
- надання посередницьких послуг зі страхування предмета застави на підставі агентського договору зі страховою компанією;
- реалізація заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору.

9.4. ВИМОГИ ДО ОБЛІКУ Й ОБЛІКОВОЇ РЕЄСТРУЮЧОЇ СИСТЕМИ ЛОМБАРДУ

Облікова та реєструюча система ломбарду ведеться в електронному вигляді шляхом використання відповідного програмного забезпечення, що забезпечує облік споживачів послуг ломбарду та здійснює реєстрацію їх операцій.

Технічне забезпечення ломбарду повинно гарантувати функціонування облікової та реєструючої систем і створюватися на основі комп’ютерних систем, які можуть забезпечити виконання технологічних операцій з ведення обліку в цих системах. Склад та структура технічного забезпечення визначаються ломбардом самостійно, виходячи з його можливості постійно дотримуватися вимог до облікової й реєструючої систем, установлених Національною комісією, що здійснює державне

регулювання у сфері ринків фінансових послуг, захисту від несанкціонованого доступу.

Ломбард повинен забезпечити захист інформації в обліковій та реєструючій системах з метою унеможливлення будь-яких змін щодо даних, зафіксованих після здійснення операцій засобами програмного забезпечення. Щоденно має виконуватися процедура резервного копіювання бази даних. Резервні копії повинні зберігатися на окремому носії інформації або на окремому спеціалізованому сітьовому апаратному засобі. Доступ до програмного забезпечення даних облікової та реєструючої систем ломбарду повинен бути обмеженим і дозволятися призначеним для цього персоналом.

Для захисту від несанкціонованого доступу до баз даних облікової та реєструючої систем ломбард повинен розробити порядок встановлення відповідних паролів.

Дані облікової системи ломбарду мають містити таку інформацію про фізичну особу – споживача послуг:

- прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи;
- дані паспорта (номер, серія, дата видачі, назва органу, що видав) або іншого документа, який посвідчує особу;
- місце проживання фізичної особи.

Дані реєструючої системи ломбарду повинні містити інформацію про:

- дату та номер договору;
- строк дії договору;
- дату закінчення дії договору;
- короткий опис предмета застави;
- дату надання послуги;
- вид послуги;
- суму послуги;
- дату звернення стягнення на предмет застави;
- суму до повернення заставодавцю;
- заборгованість за договором.

Програмне забезпечення облікової й реєструючої систем ломбарду повинно здійснювати обробку даних та узагальнювати щоквартальну статистичну інформацію щодо:

- загальної суми наданих фінансових кредитів у розрізі предметів застави, що їх забезпечують (виробів з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, побутової техніки, іншого майна);
- загальної суми погашених фінансових кредитів у розрізі способів погашення (погашено грошовими коштами, за рахунок предмета застави);

Ломбардні послуги

- загальної суми отриманих процентів за користування фінансовим кредитом у розрізі способів погашення (погашено грошовими коштами, за рахунок предмета застави);
- загальної суми сплачених неустойок у розрізі способів погашення (погашено грошовими коштами, за рахунок предмета застави);
- доходу, отриманого за надання послуг зі зберігання майна;
- доходу, одержаного за надання послуг з оцінювання заставленого майна;
- доходу за агентськими договорами зі страховими компаніями;
- доходу з реалізації заставленого майна;
- загальної кількості наданих фінансових кредитів у розрізі предметів застави, що їх забезпечують (виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, побутової техніки, іншого майна).

Дані облікової та реєструючої систем надаються:

- 1) фізичній особі – споживачу послуг щодо послуг, які вона отримувала, на підставі письмового запиту або іншій особі за письмовим дозволом фізичної особи – споживача послуг;
- 2) за рішенням, ухвалою чи постановою суду;
- 3) органам державної влади й місцевого самоврядування відповідно до законодавства.

Інформація щодо діяльності ломбарду надається ломбардом згідно із законодавством. Програмне забезпечення облікової та реєструючої систем ломбарду повинно забезпечувати експорт інформації у форматі, визначеному Нацкомфінпослуг, при формуванні інформації, яка подається до Нацкомфінпослуг відповідно до законодавства.

Ломбарди складають та подають до Нацкомфінпослуг звітність за формами:

- Загальна інформація про ломбард;
- Звіт про склад активів та пасивів ломбарду;
- Звіт про діяльність ломбарду.

Звітним періодом для складання звітності, яка подається до Нацкомфінпослуг, є календарний рік. Проміжна звітність складається щокварталу наростаючим підсумком з початку звітного року. Ломбарди складають звітність за станом на кінець останнього дня кварталу (року).

Квартальну та річну звітність ломбарди подають у терміни, визначені пунктом 5 Порядку подання фінансової звітності (*не пізніше 25 числа місяця, що настає за звітним кварталом, а річна – не пізніше 28 лютого наступного за звітним року*), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 року № 419.

У разі, якщо остання дата подання звітності випадає на неробочий день, термін подання переноситься на перший після вихідного робочий день. Датою подання звітності вважається день фактичного її передання до Нацкомфінпослуг. При надходженні паперової форми звітності поштою дата подання визначається за поштовим штемпелем підприємства (відділення) зв'язку, що обслуговує відправника. Датою подання електронної форми звітності є дата її відправлення через веб-інтерфейс на веб-сайті Нацкомфінпослуг у мережі Інтернет. Факт відправлення електронної форми звітності підтверджується зміною статусу «Редагується» на статус «Відправлено», при цьому дата та час відправлення такої звітності фіксуються в автоматичному режимі програмно-технічними засобами веб-інтерфейсу на веб-сайті Нацкомфінпослуг у мережі Інтернет. У разі подання звітності з порушенням строків така звітність вважається поданою несвоєчасно.

9.5. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте сутність ломбардних послуг і їх історичний розвиток.
2. Схарактеризуйте нормативно-правову базу, що регулює створення та діяльність ломбардів.
3. Назвіть предмет і особливості діяльності Всеукраїнської асоціації ломбардів.
4. Визначте обов'язкові умови для внесення інформації про ломбард до Реєстру фінансових установ.
5. Які послуги належать до фінансових послуг ломбарду?
6. Які послуги належать до супутніх послуг ломбарду?
7. Яким вимогам повинен відповідати ломбард для надання фінансових послуг?
8. Назвіть вимоги, яких мають дотримуватися відокремлені підрозділи ломбарду для надання фінансових послуг.
9. Які положення повинні містити правила ломбардної діяльності?
10. Визначте особливості договору про надання фінансового кредиту ломбардом.
11. Які форми звітності складають та подають ломбарди до Нацкомфінпослуг?

9.6. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Нормативно-правовою базою, що регулює створення та діяльність ломбардів, є:

- а) Цивільний кодекс України;
- б) Господарський кодекс України;
- в) закони України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про заставу»;
- г) усі відповіді правильні.

2. Одним із найстаріших видів кредитування населення є:

- а) діяльність ломбардів із надання фінансових кредитів;
- б) діяльність кредитних спілок;
- в) діяльність лихварських компаній;
- г) немає правильної відповіді.

3. Для надання фінансових послуг ломбард може не відповідати таким вимогам:

а) повинен бути внесений до Державного реєстру фінансових установ;

б) мати власну облікову та реєструючу систему, що відповідає вимогам, установленим Положенням про порядок надання фінансових послуг ломбардами;

в) мати внутрішні правила або положення, які регламентують надання ломбардом фінансових та супутніх послуг, затверджених у встановленому порядку;

г) мати власний капітал у розмірі, не меншому ніж 500 тисяч гривень.

4. До фінансових послуг ломбарду не належать:

- а) надання фінансових кредитів фізичним особам;
- б) послуги з будівництва житла;
- в) довірче управління фінансовими активами юридичних осіб;
- г) іпотечне кредитування.

5. До супутніх послуг ломбарду не належать:

а) надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів;

б) оцінювання заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору;

в) надання посередницьких послуг зі страхування предмета застави на підставі агентського договору зі страховою компанією;

г) реалізація заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору.

Ринок фінансових послуг

6. Ломбард надає фінансові кредити за рахунок коштів:
- а) власних;
 - б) залучених від юридичних осіб;
 - в) залучених від юридичних та фізичних осіб;
 - г) власних і залучених від юридичних або фізичних осіб.
7. Звітним періодом для складання звітності, яка подається ломбардом до Нацкомфінпослуг, є:
- а) календарний рік;
 - б) місяць;
 - в) квартал;
 - г) півріччя.
8. Оцінка майна, наданого в заставу для одержання фінансового кредиту (крім виробів із дорогоцінних металів) здійснюється:
- а) за ринковими цінами;
 - б) за згодою сторін;
 - в) за цінами, затвердженими Нацкомфінпослуг;
 - г) за цінами, встановленими Міністерством фінансів України.

9.7. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Про віднесення операцій з фінансовими активами до фінансових послуг та внесення змін до розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг: розпорядження Нацкомфінпослуг України від 06.02.2014 р. № 352 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0342-14>.
2. Про затвердження Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами: розпорядження Держфінпослуг від 26.04.2005 р. № 3981 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05>.
3. Проект Закону про ломбарди та ломбардну діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53640.
4. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993 р. № 3125-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/sho>.
5. Про затвердження Порядку складання та подання звітності ломбардами до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: розпорядження Держфінпослуг

Ломбардні послуги

від 04.11.2004 р. № 2740 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1482-04>.

6. Положення «Про членство в Асоціації «Всеукраїнська асоціація ломбардів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lombard.org.ua/cgi-bin/myAccount/myAccount.cgi?action=dp&vs=2/scb>.

7. Постанова Кабінет Міністрів України «Про затвердження Порядку подання фінансової звітності» від 28.02.2000 р. № 419 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/419-2000-%D0%BF>.

8. Внукова Н. М. Фінансові аспекти ломбардної діяльності / Н. М. Внукова. – Харків, 2013.

9. Науменкова С. В. Розвиток фінансового сектора України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Ун-т банківської справи: Центр наук. досліджень НБУ, 2009. – 384 с.

10. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.

11. Реформування ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору: монографія / наук. ред. канд. екон. наук Р. Пукала і докт. екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків : ТО «Ексклюзив», 2016. – 166 с.

12. Авдєєва Ю. С. Оцінка відповідності рівня фінансових показників ломбарду динаміці змін на ринку / Ю. С. Авдєєва // Управління розвитком. № 11. – 2010 (87). – С. 139 – 141.

13. Zavora T.M. Lombards and problems of development in ukraine analysis of the lombard on the financial services market in ukraine / T.M. Zavora, O.V. Gulaj, V.A. Holovko // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 11 листопада 2015 р. – Полтава : ПолтНТУ, 2015. – С. 131 – 135.

ТЕМА 10. ФАКТОРИНГОВІ ПОСЛУГИ

- 10.1. Сутність та види факторингу.
- 10.2. Договір факторингу: предмет, суб'єкти, зміст.
- 10.3. Факторингове обслуговування.
- 10.4. Питання для самоконтролю.
- 10.5. Тестові завдання.
- 10.6. Використана література.

Ключові терміни та поняття: факторинг, факторингова послуга, факторингова компанія, суб'єкти факторингової операції, функції факторингу, договір факторингу, факторингове обслуговування.

10.1. СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ФАКТОРИНГУ

Усвідомлюючи факт, що міжнародний факторинг відіграє значну роль у розвитку міжнародної торгівлі, та визнаючи важливість прийняття єдиних правил для створення правової бази, яка сприятиме міжнародному факторингу, підтримуючи справедливу рівновагу інтересів між різними сторонами, які беруть участь у факторингових операціях, Україна 11.01.2006 приєдналася до Конвенції УНІДРУА «Про міжнародний факторинг». Ця Конвенція застосовується щоразу, коли грошові вимоги, відступлені згідно з договором факторингу, впливають з договору купівлі-продажу товарів між постачальником та боржником, котрі здійснюють господарську діяльність на території різних держав, і такі держави і держава, де фактор здійснює господарську діяльність, є договірними державами; або як договір купівлі-продажу товарів, так і договір факторингу регулюються законодавством договірної держави.

Активне використання факторингових операцій для обслуговування процесу реалізації товарів почалося, починаючи з 60-х років ХХ ст.

Відповідно до українського законодавства здійснення операції переуступки вимог і переведення боргу в Україні передбачено Цивільним кодексом України, законами України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про банки і банківську діяльність». Так, Законом України «Про банки і банківську діяльність» факторинг визначено як одну з банківських операцій, що передбачає придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги і прийняття на себе ризику виконання таких вимог та прийом платежів.

Факторингові послуги

На національному фінансовому ринку в окремі фінансово-кредитні інститути виділяються й **факторингові компанії**. Вони достроково сплачують дебіторську заборгованість своїх клієнтів, надаючи останнім можливість укласти вільні фінансові ресурси у прибуткові проекти.

Перевагами діяльності факторингових компаній на ринку фінансових послуг є надання можливості суб'єктами господарювання достроково отримати вільні фінансові ресурси, прискорити оборот грошових коштів та підвищити ефективність їх використання.

До фінансової послуги факторингу належить: сукупність таких операцій з фінансовими активами (крім цінних паперів та похідних цінних паперів):

- фінансування клієнтів – суб'єктів господарювання, котрі уклали договір, з якого випливає право грошової вимоги;
- набуття відступленого права грошової вимоги, у тому числі права вимоги, що виникне в майбутньому, до боржників за договором, на якому базується таке відступлення;
- отримання плати за користування грошовими коштами, наданими у розпорядження клієнта, у тому числі шляхом дисконтування суми боргу, розподілу відсотків, винагороди, якщо інший спосіб оплати не передбачено договором, на котрому базується відступлення.

Доцільність використання факторингу зумовлена потребою:

- зменшення дебіторської заборгованості;
- прискорення обігу коштів у розрахунках;
- зниження рівня неплатежів;
- фінансування розвитку виробництва.

Згідно зі ст. 1077 Цивільного кодексу України, **факторинг** – це фінансування під відступлення права грошової вимоги: одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає чи зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) (рис. 10.1).

Клієнт може відступити факторові свою грошову вимогу до боржника з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором. Зобов'язання фактора за договором факторингу може передбачати надання клієнтові послуг, пов'язаних із грошовою вимогою, право якої він відступає.

Ринок фінансових послуг

Рис. 10.1. Сутність факторингу

Класифікація факторингу може бути здійснена за такими ознаками:

- за місцем проведення (резидентністю);
 - за участю боржника в угоді;
 - за періодичністю обслуговування;
 - за способом розрахунків із постачальниками (залежно від зворотності вимоги);
 - за способом кредитування постачальника;
 - за способом обліку рахунків-фактур факторингових операцій;
 - за видом обслуговування операцій;
 - за ступенем фінансування;
 - за об'єктом вимоги;
 - залежно від вимог постачальника до факторингової компанії
- (рис. 10.2).

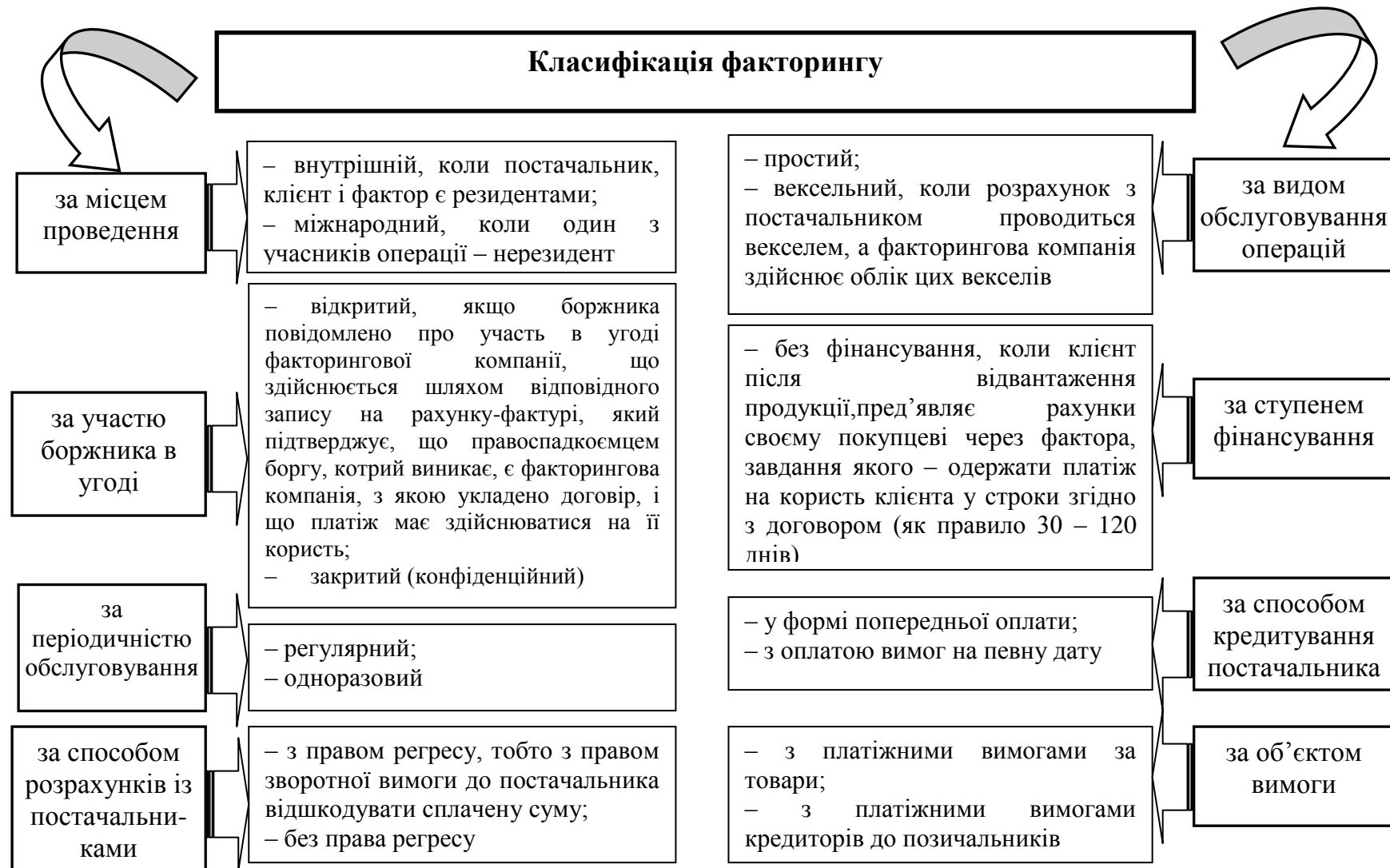

Рис. 10.2. Класифікація факторингу

10.2. ДОГОВІР ФАКТОРИНГУ: ПРЕДМЕТ, СУБ'ЄКТИ, ЗМІСТ

Поняття договору факторингу закріплене статтею 1077 Цивільного кодексу України. *Предметом договору факторингу* відповідно до статті 1078 ЦКУ може бути право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, що виникне в майбутньому (майбутня вимога). *Майбутня вимога* вважається переданою фактору з дня виникнення права вимоги до боржника. Якщо передання права грошової вимоги обумовлене певною подією, воно вважається переданим з моменту настання цієї події. У цих випадках додаткове оформлення відступлення права грошової вимоги не вимагається.

Договір про факторингове обслуговування укладається між постачальником і факторинговою фірмою на строк, не менший від одного року (рис. 10.3).

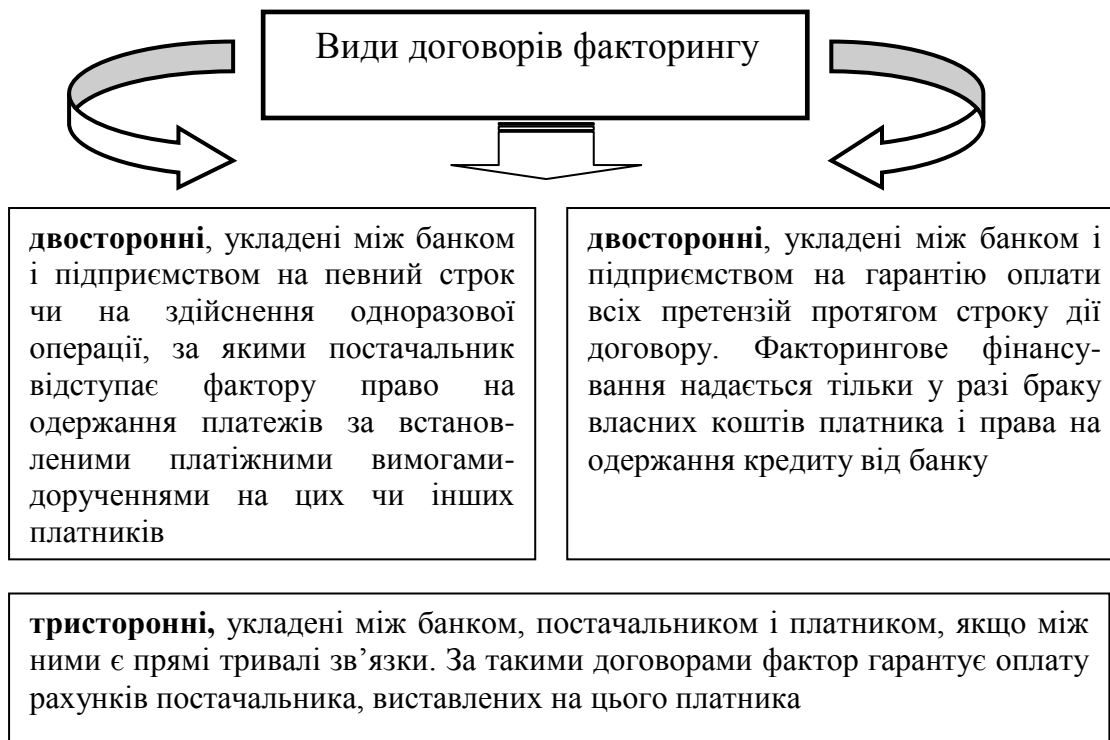

Рис. 10.3. Види договорів факторингу

Сторонами у договорі факторингу є фактор і клієнт.

Клієнтом у договорі факторингу може бути фізична або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності.

Фактором може бути банк чи інша фінансова установа, котра відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції.

Договір факторингу є дійсним незалежно від наявності домовленості між клієнтом та боржником про заборону відступлення права грошової вимоги або його обмеження.

Згідно з Цивільним кодексом України клієнт відповідає перед фактором за дійсність грошової вимоги, право якої відступається, якщо інше не встановлено договором факторингу. Грошова вимога, право котрої відступається, є дійсною, якщо клієнт має право відступити право грошової вимоги і в момент відступлення цієї вимоги йому не були відомі обставини, внаслідок яких боржник має право не виконувати вимогу. Клієнт не відповідає за невиконання чи неналежне виконання боржником грошової вимоги, право котрої відступається і яка пред'явлена до виконання фактором, якщо інше не встановлено договором факторингу.

Боржник зобов'язаний здійснити платіж факторові за умови, що він одержав від клієнта або фактора письмове повідомлення про відступлення права грошової вимоги факторові й у цьому повідомленні визначена грошова вимога, яка підлягає виконанню, а також названий фактор, котрому повинен бути здійснений платіж. Боржник має право вимагати від фактора надання йому в розумний строк доказів того, що відступлення права грошової вимоги факторові справді мало місце. Якщо фактор не виконає цього обов'язку, боржник має право здійснити платіж клієнтові на виконання свого обов'язку перед ним.

Наступне відступлення фактором права грошової вимоги третій особі не допускається, якщо інше не встановлено договором факторингу. Якщо договором факторингу допускається наступне відступлення права грошової вимоги, воно здійснюється відповідно до положень глави 73 Цивільного кодексу України.

Якщо відповідно до умов договору факторингу фінансування клієнта здійснюється шляхом купівлі у нього фактором права грошової вимоги, фактор набуває права на всі суми, які він одержить від боржника на виконання вимоги, а клієнт не відповідає перед фактором, якщо одержані ним суми є меншими від суми, сплаченої фактором клієнтові.

Якщо відступлення права грошової вимоги факторові здійснюється з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором, фактор зобов'язаний надати клієнтові звіт і передати суму, що перевищує суму боргу клієнта, котрий забезпечений відступленням права грошової вимоги, якщо інше не встановлено договором факторингу.

Якщо сума, одержана фактором від боржника, виявилася меншою від суми боргу клієнта перед фактором, який забезпечений відступленням права вимоги, клієнт зобов'язаний сплатити факторові залишок боргу.

Якщо фактор пред'явив боржникові вимогу здійснити платіж, боржник має право пред'явити до заліку свої грошові вимоги, що ґрунтуються на договорі боржника з клієнтом, які виникли у боржника до моменту, коли він одержав повідомлення про відступлення права грошової вимоги факторові.

Боржник не може пред'явити факторові вимоги до клієнта у зв'язку з порушенням ним умови про заборону або обмеження відступлення права грошової вимоги.

У разі порушення клієнтом своїх обов'язків за договором, укладеним з боржником, останній не має права вимагати від фактора повернення сум, уже сплачених йому за відступленою грошовою вимогою, якщо боржник має право одержати ці суми безпосередньо від клієнта.

Боржник, який має право одержати безпосередньо від клієнта суми, сплачені факторові за відступленою грошовою вимогою, може вимагати повернення цих сум фактором, якщо фактор не виконав свого зобов'язання передати клієнтові грошові кошти, пов'язані з відступленням права грошової вимоги, чи передав клієнтові грошові кошти, знаючи про порушення клієнтом зобов'язання перед боржником, пов'язаного з відступленням права грошової вимоги.

Таким чином, за своєю природою договір факторингу є своєрідним поєднанням кредитного договору і договору про надання послуг.

10.3. ФАКТОРИНГОВЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Оскільки різні види факторингу мають особливості технологічного циклу, то проведення факторингової операції має певні відмінності. В основному банк або факторингова компанія надають послуги факторингу, сплачуючи 80 – 90% вартості перевідступлених боргових вимог (рахунків-фактур), що виникають між контрагентами в процесі реалізації товарів і послуг на умовах комерційного кредиту, та одержують право на отримання платежу за ними. Залишок суми у розмірі 10 – 20% за мінусом плати за послугу й процентів за користування кредитними коштами виплачується постачальнику після стягнення заборгованості з покупця.

Відповідно до договору про факторинг боржник здійснює платіж факторові на підставі одержаного від клієнта або фактора письмового повідомлення про відступлення права грошової вимоги факторові, в якому зазначаються: сума грошової вимоги, що підлягає виконанню, та фактор, якому має бути здійснено платіж.

Факторингові послуги

При цьому виконання боржником грошової вимоги факторові звільняє його від зобов'язання перед клієнтом. Крім того, згідно із Цивільним кодексом України наступне відступлення (перепоступка) фактором права грошової вимоги третій особі не допускається (рис. 10.4).

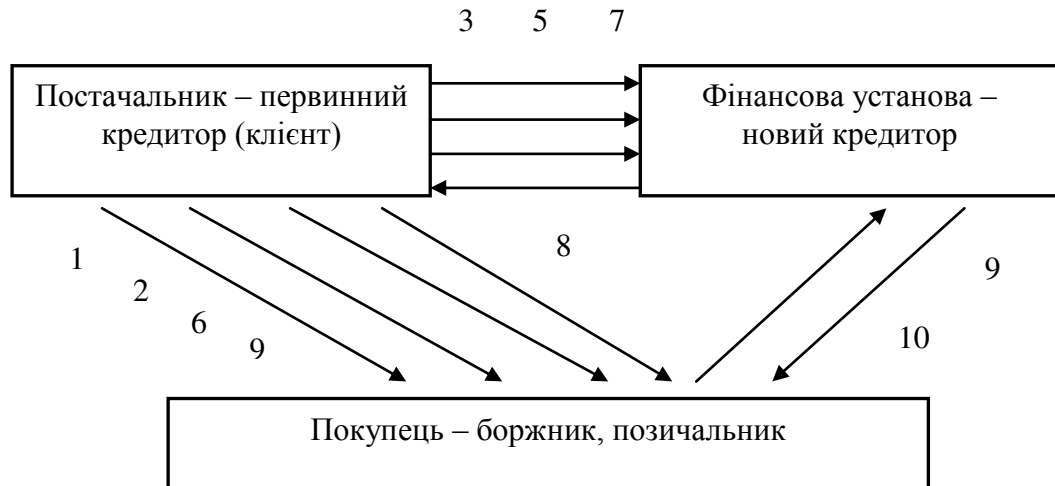

Рис. 10.4. Послідовність проведення факторингу

Послідовність проведення факторингу:

- 1) укладання товарної угоди між покупцем і продавцем;
- 2) відвантаження товарів, надання послуг відповідно до укладеної угоди;
- 3) звернення постачальника товарів (послуг) до фінансової установи із заявою-проханням про укладення договору факторингу;
- 4) аналіз економічного й фінансового стану юридичної особи – постачальника, перевірка платоспроможності покупця, зазначеного в заявці постачальника, та прийняття рішення про можливість укладання договору;
- 5) укладення факторингової угоди між постачальником і фінансовою установою про передачу першим свого права стягнення дебіторської заборгованості з покупця новому кредиторіві та визначення умов зазначеної юридичної дії;
- 6) втрата постачальником права вимоги на стягнення дебіторської заборгованості, тобто вибуття первинного кредитора із зобов'язання;
- 7) нотаріальне засвідчення постачальником копій документів (товарного договору, товаророзпорядчих документів, боргових розписок), що засвідчують право вимоги, та передача їх оригіналів новому кредиторіві;
- 8) сплата фінансовою установою поданих постачальником розрахункових документів в обсягах, визначених факторинговою угодою;

- 9) повідомлення боржника про поступку вимоги;
- 10) сплата боржником зобов'язань на користь нового кредитора.

Економічною перевагою застосування факторингу є швидке перетворення дебіторської заборгованості у грошові кошти та наявність фінансового, бухгалтерського, інформаційного, збутового, страхового, юридичного та іншого обслуговування постачальника фактором.

Повне обслуговування проводиться за умови, що постачальник перевідступає фактору борги всіх своїх клієнтів. У зв'язку із цим відповідно до угоди про повне обслуговування здійснюється захист від виникнення сумнівних боргів і забезпечення гарантованого надходження грошових коштів; управління кредитом; облік реалізації продукції; кредитування у формі попередньої оплати (за бажанням постачальника) чи оплата суми перепоступки боргових вимог (за мінусом витрат) на певну дату. Угоди про повне обслуговування з відкритим факторингом без права регресу використовують переважно за постійних і тривалих контактів між постачальником і банком. Угода про повне обслуговування з правом регресу відрізняється від попередньої тим, що факторингова компанія (банк) не страхує кредитний ризик, на який наражається клієнт, із чого випливає, що фактор має право повернути постачальникові боргові вимоги на будь-яку суму, не оплачені клієнтами протягом певного строку. Різновид факторингу з повним обслуговуванням практично можна розглядати як агентську угоду, перевагами якої є зниження витрат фактора на оцінювання кредитоспроможності клієнта, та стягнення плати за операцію з постачальника.

Фінансування постачань товарів при факторингу передбачає, що негайно після постачання продавцеві банк виплачує як фінансування значну частину суми постачання, розмір якої складає від 60 до 90% від суми постачання.

Так, для постачальника факторинг має переваги перед кредитом, оскільки відсутня потреба в забезпеченні та оформленні великої кількості документів. Потрібно лише повідомити реквізити покупцю для сплати рахунків за постачаннями. Використання кредиту передбачає чітко визначені терміни погашення та необхідність акумулювання значних фінансових ресурсів. Крім того, погашення кредиту не гарантує отримання нового, в той час як факторингове обслуговування носить безперервний характер. Супроводження факторингового фінансування передбачає управління дебіторською заборгованістю, що дозволяє скоротити витрати постачальника на роботу в напрямі контролю строків сплати постачань та аналізу звітності тощо.

Факторингові послуги

Одночасно постачальник має можливість відслідковувати стан платежів, простроченої заборгованості.

Плата за факторингове обслуговування складається з двох частин. Комісійна оплата, стягувана фактор-фірмою з постачальника, передбачає *плату за управління:* ведення обліку, юридичне та інформаційне обслуговування, тобто забезпечення інфраструктури факторингу, розмір якої розраховується як процент, котрий виступає одиницею виміру цього фактора. У більшості країн він становить у межах 0,5 – 3 %. Плата за облік (дисконтування) рахунків становить 0,1 – 1,0% річного обороту постачальника. *Плата за облікові операції* – це поточна банківська ставка, використовувана при короткостроковому кредитуванні клієнтів; на період факторингу збільшується на 2 – 4% для компенсації ризику. Вартість факторингового обслуговування досить висока, що і визначає високу прибутковість факторингових операцій для фактор-фірм. Факторингові послуги надаються частіше великим фірмам, які мають значний торговий оборот. Тому не кожне підприємство може скористатися послугами фактор-фірм.

Таким чином, факторингове обслуговування виступає комплексною послугою, що дозволяє постачальнику зосередити свою увагу на основній діяльності, не цікавлячись проблемами, котрі пов'язані з нестачею грошових коштів.

10.4. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Обґрунтуйте доцільність використання факторингу.
2. Які законодавчі документи регламентують надання факторингових послуг в Україні?
3. Розкрийте сутність поняття «факторинг».
4. Схарактеризуйте переваги застосування факторингу.
5. За якими ознаками може бути здійснена класифікація факторингу?
6. Схарактеризуйте суб'єктів факторингової операції.
7. Визначте послідовність проведення факторингу.
8. У чому полягають особливості факторингу як фінансової послуги?
9. З'ясуйте основні функції факторингу.
10. Визначте економічні переваги застосування факторингу перед банківським кредитуванням.
11. Які види факторингу надають банківські установи?
12. Розкрийте зміст договору факторингу.

13. За яких умов здійснюється повне обслуговування клієнтів факторингових компаній?

10.5. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Факторинг – це:

- а) кредитування постачальників продукції;
- б) процес перепоступки неоплачених боргових вимог;
- в) надання гарантій для здійснення розрахунків;
- г) немає правильної відповіді.

2. Факторинг характеризує фінансові відносини, що виникають між контрагентами в процесі:

- а) розрахунків;
- б) довірчого управління майном і продукцією;
- в) реалізації товарів і послуг на умовах комерційного кредиту;
- г) усі відповіді правильні.

3. Метою перепоступки клієнта факторові своєї вимоги до боржника є:

- а) забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором;
- б) страхування ризиків фактора;
- в) одержання факторинговою установою додаткового прибутку;
- г) усі відповіді правильні.

4. До фінансової послуги факторингу не відноситься:

- а) фінансування клієнтів;
- б) набуття відступленого права грошової вимоги, у тому числі права вимоги, яке виникне в майбутньому, до боржників за договором, на котрому базується таке відступлення;

в) отримання плати за користування грошовими коштами, наданими у розпорядження клієнта;

- г) немає правильної відповіді.

5. Суб'єктами факторингової операції є:

- а) фактор, клієнт, позичальник;
- б) факторингова фінансова установа або фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції;

в) фізична чи юридична особа;

г) підприємство, що купує товар чи послугу на умовах комерційного кредиту.

6. Предметом договору факторингу може бути:

- а) право грошової вимоги, строк платежу за якою настав;

Факторингові послуги

- б) право вимоги, що виникне в майбутньому (майбутня вимога);
- в) договірні відносини;
- г) заборгованість за платежами.

7. За участю боржника в угоді факторинг може бути:

- а) відкритий та закритий (конфіденційний);
- б) внутрішній і міжнародний;
- в) регулярний та одноразовий;
- г) простий і вексельний.

8. Комісійна оплата, стягувана фактор-фірмою з постачальника, складається з плати за:

- а) управління та облікові операції;
- б) ведення обліку;
- в) інформаційне обслуговування;
- г) юридичне обслуговування.

9. Доцільність використання факторингу зумовлена потребою:

- а) зменшення дебіторської заборгованості;
- б) прискорення обігу коштів у розрахунках;
- в) зниження рівня неплатежів;
- г) усі відповіді правильні.

10.6. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг (Оттава, 28 травня 1988 року) [...] від 28.05.1988 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_210.

2. Про віднесення операцій з фінансовими активами до фінансових послуг та внесення змін до розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 03 квітня 2009 року № 231 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0342-14>.

3. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

5. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.

ТЕМА 11. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

- 11.1. Основи функціонування фондового ринку.
- 11.2. Класифікаційні ознаки фондового ринку.
- 11.3. Професійна діяльність на фондовому ринку.
- 11.4. Фондова біржа як організаційно оформлений постійно діючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами.
- 11.5. Питання для самоконтролю.
- 11.6. Тестові завдання.
- 11.7. Використана література.

Ключові терміни та поняття: фінансова послуга на фондовому ринку, фондовий ринок, фондова біржа, торгівля цінними паперами, професійна діяльність на фондовому ринку, учасники фондового ринку, біржові посередники, брокери, дилери, агенти, біржові індекси.

11.1. ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ

Фондовий ринок є частиною важливої ланки фінансово-кредитної, господарської, виробничої та комерційної діяльності як окремих підприємств, так і країни в цілому. В умовах складної внутрішньоекономічної ситуації, а також поглиблення світової інтеграції та глобалізаційних процесів розвиток національного фондового ринку здатний забезпечити зростання економіки України.

Відносини, що виникають під час розміщення, обігу цінних паперів і провадження професійної діяльності на фондовому ринку, з метою забезпечення відкритості та ефективності функціонування фондового ринку регулюються ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок».

Згідно зі статтею 2 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок», фондовий ринок (ринок цінних паперів) – сукупність учасників фондового ринку й правовідносин між ними щодо розміщення, обігу й обліку цінних паперів і похідних (деривативів).

Основними функціями фондового ринку є:

- регулювання сфери грошового обігу та кредиту;
- забезпечення переливу капіталу між галузями й сферами економіки;
- розподіл і перерозподіл капіталу корпорацій, контроль за їхньою діяльністю;
- залучення капіталу та забезпечення його ефективного використання;
- забезпечення оперативної інформації про рух індивідуальних капіталів.

Фінансові послуги на фондовому ринку

Відповідно до мети Програми розвитку фондового ринку України на 2015 – 2017 роки «Європейський вибір – нові можливості для прогресу та зростання», на період до 2017 року основними завданнями розвитку фондового ринку є:

- розвиток корпоративної реформи, підвищення ефективності регулювання емітентів, розширення інструментарію на фондовому ринку;
- стимулювання інвестицій та розвитку інституційних інвесторів;
- забезпечення надійного й ефективного функціонування ринкової інфраструктури та фінансових посередників;
- забезпечення функціонування єдиної державної політики.

Учасники фондового ринку – емітенти або особи, що видали неемісійні цінні папери, інвестори в цінні папери, інституційні інвестори, професійні учасники фондового ринку, об'єднання професійних учасників фондового ринку, у тому числі саморегулювні організації професійних учасників фондового ринку.

Емітент – юридична особа, у тому числі Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Автономна Республіка Крим або міська рада, а також держава в особі уповноважених нею органів державної влади чи міжнародна фінансова організація, котрі від свого імені розміщують емісійні цінні папери та беруть на себе зобов'язання за ними перед їх власниками.

Особа, яка видала неемісійний цінний папір, – фізична або юридична особа, котра від свого імені видає (заповнює) сертифікат неемісійного цінного паперу й бере на себе зобов'язання за таким цінним папером перед його власником.

Інвестори в цінні папери – фізичні та юридичні особи, резиденти і нерезиденти, які набули права власності на цінні папери з метою отримання доходу від вкладених коштів та/або набуття відповідних прав, що надаються власнику цінних паперів відповідно до законодавства. Інституційними інвесторами є інститути спільного інвестування (пайові й корпоративні інвестиційні фонди), інвестиційні фонди, взаємні фонди інвестиційних компаній, недержавні пенсійні фонди, фонди банківського управління, страхові компанії, інші фінансові установи, які здійснюють операції з фінансовими активами в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, також за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Ринок фінансових послуг

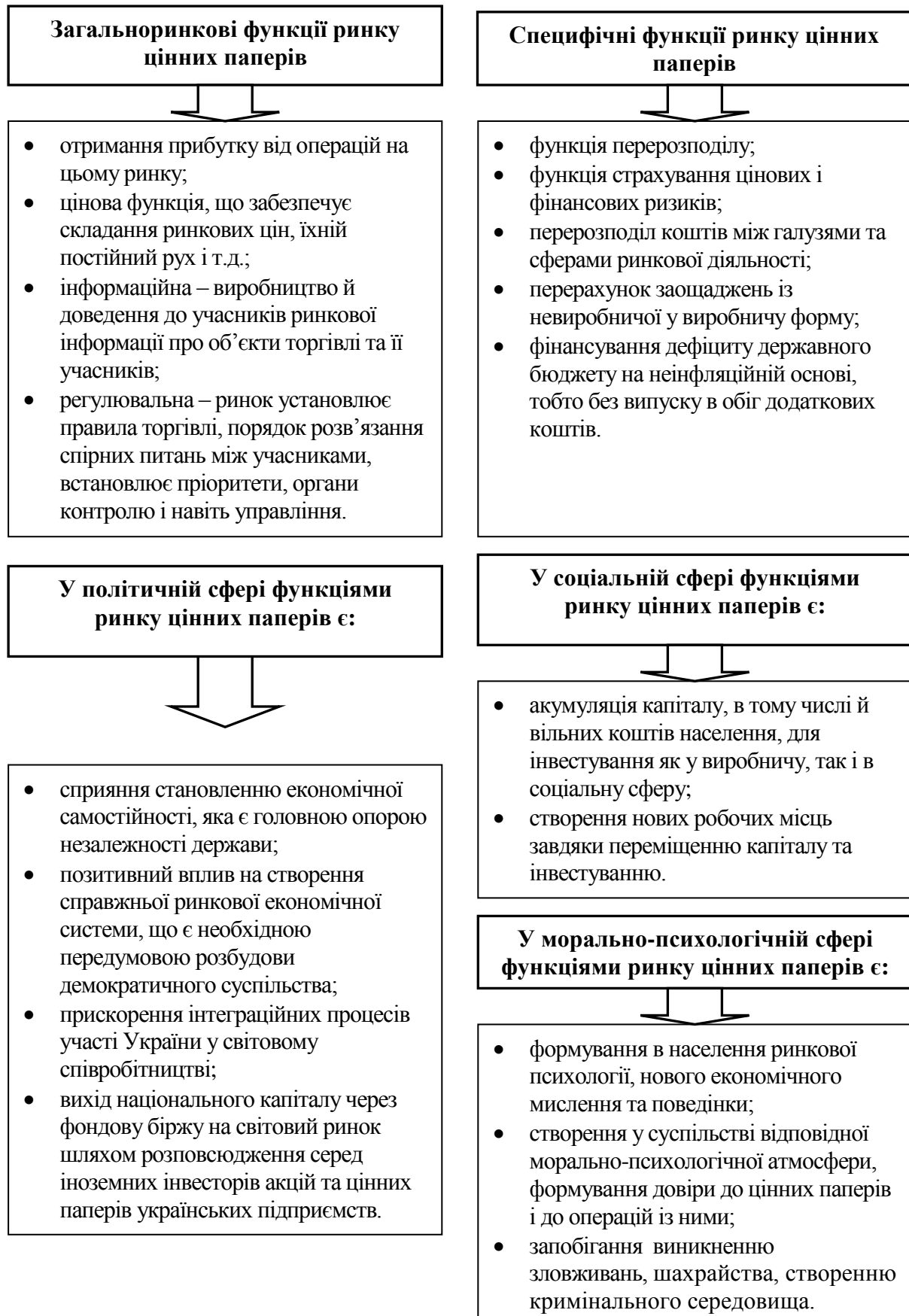

Рис. 11.1. Вплив функцій ринку цінних паперів на сфери життя країни

Фінансові послуги на фондовому ринку

Регулювання фондового ринку здійснює держава й саморегулівні організації, а державне регулювання ринку цінних паперів – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, а також інші державні органи у межах своїх повноважень, визначених законом.

Об'єднання професійних учасників фондового ринку – неприбуткове об'єднання, учасники якого провадять професійну діяльність на ринку цінних паперів, а саме: з торгівлі цінними паперами, депозитарної діяльності й управління активами інституційних інвесторів, паперів та фондового ринку.

Об'єднання професійних учасників фондового ринку може гуртувати учасників, які здійснюють різні види професійної діяльності на фондовому ринку, і має бути зареєстровано в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [1, ст. 48].

Умовою прийняття рішення про реєстрацію об'єднання професійних учасників фондового ринку є його відповідність таким вимогам:

- об'єднання повинно включати не менше 35 відсотків професійних учасників фондового ринку за кожним з видів професійної діяльності, визначених Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок»;
- наявність правил і стандартів професійної діяльності на фондовому ринку, що є обов'язковими для виконання всіма членами об'єднання;
- статус неприбуткової організації;
- наявність у власності для забезпечення статутної діяльності активів у розмірі не менше 600 тисяч гривень.

Об'єднання професійних учасників фондового ринку, включаючи об'єднання, що набуло статусу саморегулівної організації (СРО), має такі повноваження:

- упровадження норм професійної етики у практичній діяльності учасників об'єднання;
- розроблення і затвердження методичних рекомендацій щодо провадження відповідного виду професійної діяльності на фондовому ринку;
- упровадження ефективних механізмів розв'язання спорів, пов'язаних із професійною діяльністю учасників об'єднання;
- моніторинг дотримання Статуту та внутрішніх документів об'єднання його учасниками.

СРО, крім зазначених повноважень, додатково має такі:

- розроблення і затвердження обов'язкових для виконання членами СРО Правил (стандартів) провадження відповідного виду професійної діяльності на фондовому ринку, за винятком тих Правил (стандартів), які

прямо встановлені законом;

– розроблення заходів, спрямованих на запобігання порушенням членами СРО норм законодавства та внутрішніх документів СРО, у тому числі при припиненні ними своєї професійної діяльності;

– застосування заходів дисциплінарного впливу до членів СРО у разі виявлення порушень Статуту й внутрішніх документів СРО.

11.2. КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ ФОНДОВОГО РИНКУ

У ринковій економіці ринок цінних паперів є основним механізмом перерозподілу грошових накопичень. Останніми десятиліттями помітного поширення набули фінансові ринки, найдинамічнішим сегментом яких є ринок цінних паперів.

Проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу ринку цінних паперів потребує визначення його класифікаційних ознак.

За способом розміщення цінних паперів фондовий ринок поділяють на первинний і вторинний (табл.11.1).

Первинний ринок – це сукупність правовідносин, пов'язаних з розміщенням цінних паперів. Це ринок перших та повторних емісій, на якому здійснюється початкове розміщення цінних паперів серед інвесторів і початкове вкладення капіталу в різні галузі економіки. Емісія цінних паперів – це встановлена в законодавчому порядку послідовність дій емітента з випуску і розміщення цінних паперів. Цінні папери розміщуються шляхом продажу їх емітентом первинним власникам через посередництво укладення угоди.

Вторинний ринок цінних паперів – сукупність правовідносин, пов'язаних з обігом цінних паперів. Вторинний ринок забезпечує обіг цінних паперів. Його основними функціями є створення умов для широкої торгівлі цінними паперами, забезпечення їх ліквідності, визначення ринкової ціни цінних паперів.

За терміном обігу цінних паперів фондовий ринок поділяють на ринок грошових і капітальних цінних паперів. На ринку *грошових* цінних паперів перебувають в основному в обігу боргові зобов'язання. На ринку *капітальних* цінних паперів мають обіг переважно інструменти власності – акції, а також інші середньо- та довгострокові боргові зобов'язання.

Залежно від економічної природи цінних паперів фондовий ринок поділяється на ринки боргових, пайових, іпотечних, приватизаційних, товаророзпорядних цінних паперів і похідних.

Фінансові послуги на фондовому ринку

Залежно від суб'єктів випуску цінних паперів фондовий ринок поділяється на ринок державних та муніципальних позик і *ринок цінних паперів підприємств та організацій*. На ринку цінних паперів органів влади обертаються облігації державних (центральної влади) і муніципальних (місцевої влади) позик, на фондовому ринку підприємств – цінні папери приватного сектора.

Залежно від механізму виплати доходу фондовий ринок поділяють на ринок цінних паперів з *фіксованим доходом* і ринок цінних паперів зі *змінним доходом*.

Залежно від поведінки суб'єктів фондового ринку останній поділяють на «ведмежий ринок» і «бичачий ринок». На «ведмежому ринку» переважають учасники, що розраховують на зниження цін на цінні папери і продають їх з надією купити пізніше, коли ціни знизяться ще більше; на «бичачому ринку» переважають суб'єкти, що купують цінні папери з розрахунком на підвищення цін.

Крім наведеної класифікації, фондовий ринок можна диференціювати і за іншими ознаками (табл. 11.1).

Таблиця 11.1

Класифікація основних видів фондових ринків

Критерії класифікації	Види ринків
1. Спосіб розміщення цінних паперів	<ul style="list-style-type: none"> • первинний ринок; • вторинний ринок.
2. Вид розміщення цінних паперів	<ul style="list-style-type: none"> • ринок, на якому цінні папери розміщуються прямим зверненням емітента до покупця; • ринок, на котрому цінні папери розміщуються через інституційного інвестора.
3. Місце операції з цінними паперами	<ul style="list-style-type: none"> • повна фондова біржа; • позасписковий біржовий ринок; • торгівля з «прилавка»; • «третій ярус».
4. Економічна природа цінних паперів	<ul style="list-style-type: none"> • ринок боргових цінних паперів; • ринок пайових цінних паперів; • ринок іпотечних цінних паперів; • ринок приватизаційних цінних паперів; • ринок товаророзпорядних цінних паперів; • ринок похідних цінних паперів.
5. Суб'єкти випуску цінних паперів	<ul style="list-style-type: none"> • ринок державних позик; • ринок муніципальних позик; • ринок цінних паперів підприємств і організацій.

Продовження таблиці 11.1

6. Термін обігу цінних паперів	<ul style="list-style-type: none"> • ринок грошових цінних паперів; • ринок капітальних цінних паперів.
7. Механізм виплати доходу	<ul style="list-style-type: none"> • ринок цінних паперів із фіксованим доходом; • ринок цінних паперів зі змінним доходом.
8. Територія обігу цінних паперів	<ul style="list-style-type: none"> • місцевий ринок цінних паперів; • національний ринок цінних паперів; • міжнародний ринок цінних паперів.
9. Поведінка суб'єктів ринку	<ul style="list-style-type: none"> • «ведмежий ринок»; • «бичачий ринок».

Міжнародні ринки цінних паперів поділяють на три види:

- 1) розвинуті (ринки високорозвинутих країн Європейського Союзу, США, Канади, Японії, Австралії, Гонконгу, Сінгапуру, Кувейту та ін.);
- 2) конвертуючі (які досягли успішних ринкових результатів);
- 3) ринки, що формуються.

Особливість останніх пояснюється самою назвою. Вони перебувають на стадії становлення. До них належать ринки цінних паперів інших країн з трансформаційними економіками. Ураховуючи природу залучення фінансування, міжнародний ринок цінних паперів включає: ринок боргових цінних паперів, ринок прав власності, ринок фінансових деривативів, створений для зменшення фінансових ризиків при здійсненні інвестицій.

11.3. ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

Юридичні особи, утворені в організаційно-правовій формі акціонерних товариств або товариств з обмеженою відповідальністю, котрі на підставі ліцензії, виданої Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, провадять на фондовому ринку професійну діяльність, види якої визначені законами України, належать до професійних учасників фондового ринку.

На фондовому ринку здійснюються такі види професійної діяльності:

- діяльність з торгівлі цінними паперами;
- діяльність з управління активами інституційних інвесторів;
- депозитарна діяльність;
- діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку;
- клірингова діяльність (рис. 11.2).

Фінансові послуги на фондовому ринку

Рис. 11.2. Види професійної діяльності на фондовому ринку

Професійна діяльність на фондовому ринку – діяльність акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю з надання фінансових та інших послуг у сфері розміщення й обігу цінних паперів, обліку прав на цінні папери та прав за цінними паперами, управління активами

інституційних інвесторів, що відповідає вимогам, установленим до такої діяльності Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» і законодавством.

Поєднання професійної діяльності на фондовому ринку з іншими видами діяльності забороняється, крім:

- провадження банком діяльності з торгівлі цінними паперами, депозитарної діяльності зберігача цінних паперів та діяльності з ведення реєстру власників іменних цінних паперів;

- надання професійним учасником фондового ринку консультаційних послуг щодо емісії, обігу й обліку цінних паперів, щодо прав і обов'язків емітента, інвестора та/або особи, яка видала неемісійний цінний папір, щодо обігу й обліку інших фінансових інструментів, а також щодо здійснення фінансових інвестицій у зазначені цінні папери та інші фінансові інструменти;

- здійснення компанією з управління активами діяльності з адміністрування пенсійних фондів та/або діяльності з управління іпотечним покриттям.

Професійна діяльність на фондовому ринку здійснюється виключно на підставі ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (крім професійної діяльності Центрального депозитарію цінних паперів і депозитарної діяльності Національного банку України). Перелік документів, необхідних для отримання ліцензії, порядок її видачі й анулювання встановлюються Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку. Професійна діяльність Центрального депозитарію цінних паперів провадиться на підставі правил Центрального депозитарію цінних паперів, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в установленому законодавством порядку. Депозитарна діяльність Національного банку України провадиться з урахуванням особливостей депозитарної й клірингової діяльності з цінними паперами відповідно до компетенції, встановленої Законом України «Про депозитарну систему України». Професійна діяльність учасників фондового ринку, крім фондових бірж і депозитаріїв, здійснюється за умови членства щонайменше в одному об'єднанні професійних учасників ринку цінних паперів та/або саморегулювній організації, що об'єднує професійних учасників ринку цінних паперів за відповідним видом професійної діяльності.

Професійні учасники фондового ринку можуть утворювати відокремлені підрозділи за межами України за погодженням з Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку й у

встановленому нею порядку.

Професійні учасники фондового ринку та їх відокремлені підрозділи, у тому числі ті, що утворені й діють в іноземних державах, повинні дотримуватися вимог щодо організації фінансового моніторингу, встановлених законодавством України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

У разі, якщо вимоги щодо організації фінансового моніторингу суперечать законодавству іноземної держави, на території якої утворено відокремлений підрозділ, професійний учасник фондового ринку зобов'язаний повідомити спеціально уповноважений орган з питань фінансового моніторингу і Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку про неможливість дотримання його відокремленим підрозділом зазначених вимог.

Професійний учасник фондового ринку в установленому законодавством порядку вживає заходів щодо обмеження ділових відносин чи фінансових операцій з особами, що діють на території держав, які не виконують або неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванням тероризму.

Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами на фондовому ринку провадиться торговцями цінними паперами, які створюються у формі господарського товариства та для яких операції із цінними паперами та іншими фінансовими інструментами є виключним видом діяльності, крім випадків, передбачених Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок», а також банками.

Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами включає:

- брокерську діяльність;
- дилерську діяльність;
- андерайтинг;
- діяльність з управління цінними паперами.

Торговець цінними паперами може здійснювати дилерську діяльність, якщо має сплачений грошовими коштами статутний капітал у розмірі не менш як 500 тисяч гривень, брокерську діяльність – не менш як 1 мільйон гривень, андерайтинг або діяльність з управління цінними паперами – не менш як 7 мільйонів гривень.

У статутному капіталі торговця цінними паперами частка іншого торговця не може перевищувати 10 відсотків.

Ліцензія на провадження андерайтингу видається лише за умови наявності у торговця цінними паперами ліцензії на провадження дилерської діяльності.

Брокерська діяльність – укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема, на підставі договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи. Торговець цінними паперами може виступати поручителем чи гарантом виконання зобов'язань перед третіми особами за договорами, що укладаються від імені клієнта такого торговця, отримуючи за це винагороду, що визначається договором торговця цінними паперами з клієнтом.

Торговець цінними паперами, який провадить брокерську діяльність, може надавати своїм клієнтам консультації щодо купівлі-продажу цінних паперів та інших фінансових інструментів.

На грошові кошти та цінні папери клієнтів, що передаються торговцям цінними паперами чи знаходяться у них згідно з договорами на здійснення брокерської діяльності, не може бути звернено стягнення за зобов'язаннями торговця цінними паперами, не пов'язаними зі здійсненням ним функцій брокера.

Дилерська діяльність – укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені й за свій рахунок з метою перепродажу, крім випадків, передбачених законом.

Андерайтинг – укладення торговцем цінними паперами договорів щодо відчуження цінних паперів та/або здійснення дій чи надання послуг, пов'язаних з таким відчуженням, у процесі емісії цих цінних паперів за дорученням, від імені й за рахунок емітента на підставі відповідного договору з емітентом. Андерайтер може надавати консультації емітенту щодо розміщення цінних паперів цього емітента.

Андерайтер відповідно до договору з емітентом може здійснювати:

- купівлю цінних паперів у емітента з подальшим їх перепродажем інвесторам;
- гарантування повного або часткового продажу цінних паперів емітента інвесторам, повний чи частковий їх викуп за фіксованою ціною з подальшим перепродажем;
- продаж якомога більшої кількості цінних паперів, без зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані.

З метою організації публічного розміщення цінних паперів андерайтери можуть укласти між собою договір про спільну діяльність.

Діяльність з управління цінними паперами – діяльність, яка провадиться торговцем цінними паперами від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління переданими йому цінними паперами, іншими фінансовими інструментами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери й інші фінансові інструменти, а також отриманими у процесі управління цінними паперами, іншими фінансовими інструментами і грошовими коштами в інтересах установника управління або визначених ним третіх осіб.

Договір про управління цінними паперами, іншими фінансовими інструментами і грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери та інші фінансові інструменти, може передбачати виникнення у торговця цінними паперами права довірчої власності на передані йому в управління цінні папери, інші фінансові інструменти і грошові кошти, призначені для інвестування в цінні папери та інші фінансові інструменти, а також виникнення права довірчої власності на грошові кошти, цінні папери, інші фінансові інструменти, отримані торговцем цінними паперами від управління цінними паперами й іншими фінансовими інструментами.

Торговець цінними паперами, який провадить діяльність з управління цінними паперами, може надавати консультації, пов'язані з обслуговуванням установника управління.

Торговець цінними паперами має право укласти договори про управління цінними паперами з фізичними та юридичними особами.

Сума договору про управління цінними паперами з одним клієнтом – фізичною особою має становити не менше суми, еквівалентної 100 мінімальним заробітним платам.

Істотні умови договору про управління цінними паперами встановлюються законом та за домовленістю сторін.

Договір про управління цінними паперами не може укладатися торговцем цінними паперами з компанією з управління активами.

Торговець цінними паперами здійснює управління цінними паперами відповідно до вимог Цивільного кодексу України (435-15), Закону «Про цінні папери та фондовий ринок», інших законів, нормативно-правових актів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Договір доручення, договір комісії чи договір про управління

цінними паперами укладаються з торговцем цінними паперами в письмовій формі. Права й обов'язки торговця цінними паперами стосовно його клієнта, умови укладення договорів щодо цінних паперів, порядок звітності торговця перед його клієнтом, порядок і умови виплати торговцю винагороди визначаються у договорі, що укладається між ними.

Торговець цінними паперами зобов'язаний виконувати доручення клієнтів за договорами доручення, договорами комісії та договорами про управління цінними паперами на найвигідніших для клієнта умовах. Доручення клієнтів виконуються торговцем цінними паперами у порядку їх надходження, якщо інше не передбачено договором або дорученням клієнтів. У разі укладення торговцем цінними паперами договорів за власний рахунок разом з укладенням ним договорів за рахунок клієнта виконання договорів для клієнта є пріоритетним.

Торговець цінними паперами веде облік цінних паперів, грошових коштів окремо для кожного клієнта та окремо від цінних паперів, грошових коштів і майна, що перебувають у власності торговця цінними паперами, відповідно до вимог, установлених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з Міністерством фінансів України, а у випадках, установлених законодавством, – також з Національним банком України. На грошові кошти й цінні папери клієнтів, які передаються торговцям цінними паперами в управління, не може бути звернене стягнення за зобов'язаннями торговця цінними паперами, що не пов'язані зі здійсненням ним функцій управителя.

Для провадження діяльності з управління цінними паперами грошові кошти клієнта (клієнтів) у разі, якщо це передбачено договором управління, зараховуються на окремий поточний рахунок торговця цінними паперами в банку окремо від власних коштів торговця цінними паперами та відповідно до умов договору (договорів) про управління цінними паперами, іншими фінансовими інструментами і грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери та інші фінансові інструменти. Торговець цінними паперами звітує перед клієнтами про використання їхніх грошових коштів. Торговець цінними паперами має право використовувати грошові кошти клієнтів, якщо це передбачено договором про управління цінними паперами.

Договором про управління цінними паперами може бути передбачено розподіл між сторонами прибутку, отриманого торговцем цінними паперами від використання грошових коштів клієнта.

Торговець цінними паперами зобов'язаний подавати до загальнодоступної інформаційної бази даних Національної комісії з цінних

Фінансові послуги на фондовому ринку

паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів для подальшого розміщення такої інформації про всі вчинені поза фондовою біржою ним або за його участю правочини щодо емісійних цінних паперів:

- найменування емітента цінних паперів і його ідентифікаційний код згідно з ЄДРПОУ;
- вид, тип, клас, форма існування та форма випуску цінних паперів;
- міжнародний ідентифікаційний номер цінних паперів;
- кількість цінних паперів за кожним правочином;
- ціна цінних паперів;
- дата вчинення правочину;
- інші відомості, визначені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Діяльність з управління активами інституційних інвесторів – професійна діяльність учасника фондового ринку – компанії з управління активами, що провадиться нею за винагороду від свого імені або на підставі відповідного договору про управління активами інституційних інвесторів. Діяльність з управління активами інституційних інвесторів регулюється спеціальним законодавством.

Депозитарна діяльність провадиться учасниками фондового ринку відповідно до законодавства про депозитарну систему України.

Клірингова діяльність – діяльність з визначення зобов'язань, що підлягають виконанню за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів, підготовка документів (інформації) для проведення розрахунків, а також створення системи гарантій з виконання зобов'язань за правочинами щодо цінних паперів й інших фінансових інструментів.

Особами, які провадять клірингову діяльність, є клірингові установи та Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках. Центральний депозитарій цінних паперів і Національний банк України можуть провадити клірингову діяльність з урахуванням вимог, установлених законодавством.

Вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу особи, яка провадить клірингову діяльність, а також інші обмеження її діяльності визначаються Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку за погодженням з Національним банком України.

Клірингова установа утворюється та функціонує у формі акціонерного товариства. Особа набуває статусу клірингової установи з дня отримання ліцензії на провадження клірингової діяльності й ліцензії Національного банку України на здійснення окремих банківських операцій

у порядку, встановленому Національним банком України. *Статутний капітал клірингової установи повинен бути сплачений коштами.*

Клірингова установа для провадження клірингової діяльності повинна мати належне обладнання, зокрема комп'ютерну техніку з відповідним програмним забезпеченням, окремі канали зв'язку і приміщення, що відповідають вимогам, установленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку й Національним банком України.

Клірингова установа зобов'язана протягом трьох місяців із дня отримання ліцензії на провадження клірингової діяльності укласти:

– договір про проведення розрахунків у цінних паперах за результатами клірингу із Центральним депозитарієм цінних паперів або Національним банком України відповідно до компетенції, визначеної законом;

– договір про проведення грошових розрахунків за результатами клірингу з Розрахунковим центром з обслуговування договорів на фінансових ринках;

– договір про надання клірингових послуг із щонайменше однією фондовою біржею.

Центральний депозитарій цінних паперів, клірингова установа чи Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках провадять клірингову діяльність на підставі ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку, в установленому нею порядку та можуть здійснювати окремі види банківських послуг на підставі ліцензії Національного банку України.

Центральний депозитарій цінних паперів, клірингова установа або Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках до початку провадження клірингової діяльності *повинні* в установленому порядку зареєструвати в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку *Правила провадження клірингової діяльності*, які визначають загальний порядок здійснення клірингової діяльності.

Клірингову діяльність за договорами щодо цінних паперів, укладеними на певній фондовій біржі, може провадити лише одна особа, котра має ліцензію на провадження клірингової діяльності.

Клірингова діяльність є виключним видом професійної діяльності на ринку цінних паперів, крім її поєднання в установленому законом випадку за умови провадження таких видів діяльності окремими структурними підрозділами.

Для провадження клірингової діяльності клірингова установа,

Фінансові послуги на фондовому ринку

Центральний депозитарій цінних паперів чи Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках зобов'язані зареєструвати в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку в порядку й строки, встановлені нею, такі внутрішні документи:

- правила клірингу, погоджені Національним банком України;
- документ, що визначає порядок організації та здійснення внутрішнього аудиту (контролю);
- документ, який визначає систему управління ризиками й гарантій із зазначенням видів ризиків, методики їх розрахунку, заходи зниження ризиків, порядок та умови їх застосування.

Підставами для відмови в реєстрації внутрішніх документів особи, яка провадить клірингову діяльність, і змін до них є:

- невідповідність документів, поданих на реєстрацію, вимогам законодавства, у тому числі нормативно-правовим актам Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- подання документів не в повному обсязі, наявність у них неповної або недостовірної інформації;
- невідповідність розміру статутного капіталу вимогам закону.

Правила клірингу повинні містити:

- вимоги до учасників клірингу;
- порядок здійснення клірингу за участю та/або без участі центрального контрагента;
- порядок, умови допуску зобов'язань до клірингу і вимоги до таких зобов'язань;
- права й обов'язки особи, яка провадить клірингову діяльність, та учасників клірингу;
- порядок обліку прав і зобов'язань за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів та їх припинення;
- порядок подання особою, яка провадить клірингову діяльність, учасникам клірингу звітів за результатами клірингу й за результатами розрахунків;
- порядок подання особою, котра провадить клірингову діяльність, Центральному депозитарію цінних паперів і Національному банку України відповідно до встановленої Законом України «Про депозитарну систему України» компетенції інформації у розрізі клієнтів Центрального депозитарію цінних паперів та/або Національного банку України і їх депонентів щодо здійснення переказу цінних паперів за результатами клірингу зобов'язань за правочинами щодо цінних паперів, вчиненими на фондовій біржі за результатами кожної торговельної сесії біржі та поза

фондовою біржею, якщо виконуються розрахунки за принципом «поставка цінних паперів проти оплати» (крім випадку провадження клірингової діяльності Центральним депозитарієм цінних паперів чи Національним банком України);

– порядок подання особою, яка провадить клірингову діяльність Розрахунковому центру з обслуговування договорів на фінансових ринках інформації у розрізі клієнтів щодо здійснення переказу коштів за результатами клірингу зобов'язань за правочинами щодо цінних паперів, вчиненими на фондовій біржі за результатами кожної торговельної сесії біржі й поза фондовою біржею, якщо здійснюються розрахунки за принципом «поставка цінних паперів проти оплати»;

– опис заходів, спрямованих на зниження ризиків невиконання або неналежного виконання зобов'язань, що виникають за договорами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів, на основі одного з механізмів зниження ризиків;

– інші положення відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» й інших законів.

Механізмами зниження ризиків невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, що передбачені договорами, укладеними на фондовій біржі, є:

– обов'язкове стовідсоткове попереднє депонування та резервування коштів і цінних паперів або інших фінансових інструментів у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку за погодженням з Національним банком України;

– часткове (чи таке, що відсутнє) попереднє депонування та резервування коштів і цінних паперів або інших фінансових інструментів з обов'язковим створенням системи управління ризиками та гарантій, якою може бути передбачено організацію гарантійного фонду за рахунок внесків учасників клірингу й інших учасників депозитарної системи, в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з Національним банком України.

11.4. ФОНДОВА БІРЖА ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО ОФОРМЛЕНИЙ ПОСТІЙНО ДІЮЧИЙ РИНОК, НА ЯКОМУ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ТОРГІВЛЯ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Для забезпечення функціонування ринку цінних паперів утворюється фондова біржа. Діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку – діяльність фондової біржі зі створення організаційних, технологічних,

Фінансові послуги на фондовому ринку

інформаційних, правових та інших умов для збирання й поширення інформації стосовно пропозицій цінних паперів та інших фінансових інструментів і попиту на них, проведення регулярних біржових торгів цінними паперами й іншими фінансовими інструментами, централізованого укладання договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів згідно з правилами, встановленими такою фондовою біржею, зареєстрованими в установленому законом порядку. Діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку може включати здійснення клірингу та розрахунків за фінансовими інструментами, іншими, ніж цінні папери.

Розмір статутного капіталу фондової біржі має становити не менш як 15 мільйонів гривень. Розмір власного капіталу фондової біржі, що здійснює кліринг і розрахунки, ***повинен становити не менш як 25 мільйонів гривень.***

Фондова біржа утворюється та діє в організаційно-правовій формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю та провадить свою діяльність відповідно до Цивільного кодексу України (435-15), законів, що регулюють питання утворення, діяльності й припинення юридичних осіб, з особливостями, визначеними Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» (стаття 21).

Фондова біржа утворюється не менше ніж двадцятьма засновниками – торговцями цінними паперами, які мають ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку. *Частка одного торговця цінними паперами не може бути більшою ніж 5 відсотків статутного капіталу фондової біржі.*

Фондова біржа набуває статусу юридичної особи з моменту державної реєстрації. Державна реєстрація фондової біржі здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» (755-15).

Фондова біржа має право провадити діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку з моменту отримання ліцензії Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку.

Членами фондової біржі можуть бути виключно торговці цінними паперами, які мають ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку й узяли на себе зобов'язання виконувати всі правила, положення і стандарти фондової біржі.

Членство у фондовій біржі припиняється у разі анулювання ліцензії на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку, виданої торговцю цінними паперами.

Кожний член фондової біржі має рівні права щодо організації діяльності фондової біржі як професійного учасника фондового ринку.

Статут фондової біржі затверджується вищим органом фондової біржі. У статуті фондової біржі зазначаються найменування й місцезнаходження, порядок управління і формування її органів та їх компетенція, мета діяльності, підстави й порядок припинення діяльності фондової біржі, розподілу майна у разі її ліквідації.

Фондова біржа зобов'язана оприлюднювати та надавати Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку інформацію, передбачену законом та/або нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку, у тому числі про:

- перелік торговців цінними паперами, допущених до укладання договорів купівлі-продажу цінних паперів та інших фінансових інструментів на фондовій біржі;

- перелік цінних паперів, які пройшли процедуру лістингу/делістингу;

- обсяг торгівлі цінними паперами й іншими фінансовими інструментами (кількість цінних паперів та інших фінансових інструментів, їх загальна вартість згідно з укладеними договорами, біржовий курс цінних паперів щодо кожного цінного папера, що перебуває в обігу на фондовій біржі) за період, установлений Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Торгівля на фондовій біржі здійснюється за правилами фондової біржі, які затверджуються біржовою радою й реєструються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Правила фондової біржі складаються з порядку:

- організації та проведення біржових торгів;

- лістингу й делістингу цінних паперів;

- допуску членів фондової біржі та інших осіб, визначених законодавством, до біржових торгів;

- котирування цінних паперів й інших фінансових інструментів, оприлюднення їх біржового курсу;

- розкриття інформації про діяльність фондової біржі та її оприлюднення;

- розв'язання спорів між членами фондової біржі й іншими особами, які мають право брати участь у біржових торгах згідно із законодавством;

- здійснення контролю за дотриманням членами фондової біржі та іншими особами, котрі мають право брати участь у біржових торгах згідно із законодавством, правил фондової біржі;

Фінансові послуги на фондовому ринку

- накладення санкцій за порушення правил фондової біржі;
- взаємодії з особою, яка провадить клірингову діяльність, стосовно здійснення клірингу за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів;
- взаємодії із Центральним депозитарієм цінних паперів стосовно обміну інформацією про вчинені на фондовій біржі правочини щодо цінних паперів у визначених законом повноваженнях за результатами кожної торговельної сесії біржі;
- взаємодії з Національним банком України стосовно обміну інформацією про вчинені на фондовій біржі правочини щодо цінних паперів у визначених законом повноваженнях за результатами кожної торговельної сесії біржі.

Правила фондової біржі можуть також містити порядок:

- здійснення клірингу та розрахунків за укладеними на фондовій біржі договорами щодо фінансових інструментів (крім цінних паперів);
- взаємодії з депозитаріями цінних паперів із забезпечення централізованого виконання укладених на фондовій біржі договорів купівлі-продажу цінних паперів;
- здійснення заходів із зниження ризиків невиконання укладених на фондовій біржі договорів купівлі-продажу цінних паперів та інших фінансових інструментів.

Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку за її окремими видами, у тому числі вимоги до розміру статутного і власного капіталу, порядку його визначення, ліквідності, кваліфікаційні вимоги до фахівців професійного учасника фондового ринку, необхідні умови договорів, що укладаються під час провадження професійної діяльності на фондовому ринку, вимоги до приміщення, технічного та програмного забезпечення, вимоги щодо джерел походження коштів, за рахунок яких формується статутний капітал професійного учасника фондового ринку, інші вимоги й показники, що обмежують ризики професійної діяльності на фондовому ринку, встановлюються Законом «Про цінні папери та фондовий ринок», іншими законами України, які регулюють провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку, й нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Професійні учасники фондового ринку зобов'язані:

- дотримуватися пруденційних нормативів, перелік, розміри і методика розрахунку котрих встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Перелік пруденційних нормативів

установлюється щодо кожного виду професійної діяльності на фондовому ринку;

– подавати Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку розрахунок показників, що підтверджують виконання встановлених пруденційних нормативів щодо відповідного виду професійної діяльності в порядку й у строки, визначені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Кандидатури керівників фондових бірж і депозитаріїв погоджуються з Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею порядку (z0269-13). Кандидат на посаду керівника фондової біржі й депозитарію повинен відповідати вимогам (z0269-13), установленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, зокрема:

- мати стаж роботи на фондовому ринку не менш як три роки;
- не повинен бути керівником професійного учасника фондового ринку, ліквідованого за рішенням суду або до якого застосовувалася санкція у вигляді анулювання ліцензії на провадження певних видів професійної діяльності на фондовому ринку;
- за останні два роки провадження кандидатом діяльності на фондовому ринку відсутні факти анулювання сертифіката на право провадження такою особою професійної діяльності із цінними паперами.

11.5. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Визначте основи функціонування фондового ринку.
2. Назвіть основні завдання розвитку фондового ринку відповідно до Програми розвитку фондового ринку України на 2015 – 2017 роки «Європейський вибір – нові можливості для прогресу та зростання» на період до 2017 року.
3. Назвіть основні функції фондового ринку.
4. Розкрийте вплив функцій ринку цінних паперів на сфери життя країни.
5. Назвіть учасників фондового ринку та дайте їх коротку характеристику.
6. Схарактеризуйте види професійної діяльності з торгівлі цінними паперами.
7. Назвіть критерії класифікації основних видів фондових ринків.
8. У чому полягають основні функції біржових посередників?
9. Які існують види професійної діяльності на фондовому ринку?

Фінансові послуги на фондовому ринку

10. У чому полягають особливості здійснення професійної діяльності з торгівлі цінними паперами на фондовому ринку?

11. За яких умов торговець цінними паперами може провадити дилерську, брокерську діяльність та андерайтинг або діяльність з управління цінними паперами?

12. Розкрийте особливості діяльності з управління цінними паперами.

13. Назвіть основи клірингової діяльності.

14. Розкрийте механізми зниження ризиків невиконання або неналежного виконання зобов'язань, що передбачені договорами, укладеними на фондовій біржі.

15. Визначте організаційні засади фондової біржі.

16. Назвіть основні позиції правил фондової біржі.

11.6. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. До основних функцій фондового ринку не належать:

- а) регулювання сфери грошового обігу та кредиту;
- б) забезпечення оперативної інформації про рух індивідуальних капіталів;
- в) розподіл і перерозподіл капіталу корпорацій, контроль за їхньою діяльністю;
- г) немає правильної відповіді.

2. Відповідно до мети Програми розвитку фондового ринку України на 2015 – 2017 роки основними завданнями розвитку фондового ринку є:

- а) корпоративна реформа, підвищення ефективності регулювання емітентів, розширення інструментарію на фондовому ринку;
- б) стимулювання інвестицій та розвитку інституційних інвесторів;
- в) забезпечення надійного й ефективного функціонування ринкової інфраструктури та фінансових посередників;
- г) усі відповіді правильні.

3. До специфічних функцій ринку цінних паперів не належать:

- а) регулювальна;
- б) функція перерозподілу;
- в) функція страхування цінних і фінансових ризиків;
- г) усі відповіді правильні.

4. У морально-психологічній сфері функціями ринку цінних паперів є:

- а) перерозподіл коштів між галузями й сферами ринкової діяльності;

Ринок фінансових послуг

б) формування в населення ринкової психології, нового економічного мислення та поведінки;

в) акумуляція капіталу, в тому числі й вільних коштів населення, для інвестування як у виробничу, так і в соціальну сферу;

г) створення нових робочих місць завдяки переміщенню капіталу та інвестуванню.

5. Обов'язковою умовою прийняття рішення про реєстрацію об'єднання професійних учасників фондового ринку не є його відповідність таким вимогам:

а) об'єднання повинно включати не менше 50 відсотків професійних учасників фондового ринку за кожним з видів професійної діяльності;

б) наявність правил і стандартів професійної діяльності на фондовому ринку, що є обов'язковими для виконання всіма членами об'єднання;

в) статус неприбуткової організації;

г) наявність у власності для забезпечення статутної діяльності активів у розмірі не менше 600 тисяч гривень.

6. За видами розміщення цінних паперів фондовий ринок класифікується на:

а) ринок, на якому цінні папери розміщуються прямим зверненням емітента до покупця, та ринок, на котрому цінні папери розміщуються через інституційного інвестора;

б) первинний і вторинний;

в) ринок грошових та капітальних цінних паперів;

г) ринок цінних паперів з фіксованим доходом і ринок цінних паперів зі змінним доходом.

7. Забороняється поєднання професійної діяльності на фондовому ринку з іншими видами діяльності:

а) провадження банком діяльності з торгівлі цінними паперами, депозитарної діяльності зберігача цінних паперів та діяльності з ведення реєстру власників іменних цінних паперів;

б) надання професійним учасником фондового ринку консультаційних послуг щодо емісії, обігу й обліку цінних паперів, щодо прав і обов'язків емітента, інвестора та/або особи, яка видала неемісійний цінний папір, щодо обігу й обліку інших фінансових інструментів, а також щодо здійснення фінансових інвестицій у зазначені цінні папери та інші фінансові інструменти;

Фінансові послуги на фондовому ринку

в) здійснення компанією з управління активами діяльності з адміністрування пенсійних фондів та/або діяльності з управління іпотечним покриттям;

г) немає правильної відповіді.

8. Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами включає:

а) брокерську й дилерську діяльність;

б) андеррайтинг;

в) діяльність з управління цінними паперами;

г) усі відповіді правильні.

9. Брокерська діяльність – це:

а) укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені, за дорученням і за рахунок іншої особи;

б) укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу;

в) розміщення (підписка, продаж) цінних паперів торговцем цінними паперами за дорученням, від імені й за рахунок емітента;

г) немає правильної відповіді.

10. Підставами для відмови в реєстрації внутрішніх документів особи, яка провадить клірингову діяльність, і змін до них є:

а) невідповідність документів, поданих на реєстрацію, вимогам законодавства, у тому числі нормативно-правовим актам Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

б) подання документів не в повному обсязі, наявність у них неповної або недостовірної інформації;

в) невідповідність розміру статутного капіталу вимогам закону;

г) усі відповіді правильні.

11. Фондова біржа утворюється:

а) не менше ніж тридцятьма засновниками;

б) торговцями цінними паперами, котрі мають ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку;

в) не менше ніж двадцятьма засновниками, які мають ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку;

г) немає правильної відповіді.

12. Професійні учасники фондового ринку не зобов'язані:

а) дотримуватися пруденційних нормативів, перелік, розміри і методика розрахунку яких установлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

б) подавати Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку розрахунок показників, що підтверджують виконання встановлених пруденційних нормативів щодо відповідного виду професійної діяльності в порядку й у строки, визначені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

в) мати стаж роботи на фондовому ринку не менш як три роки;

г) немає правильної відповіді.

13. Засновниками біржі можуть бути:

а) банки і кредитні установи;

б) юридичні й фізичні особи;

в) страхові та інвестиційні фонди;

г) центральні й місцеві органи державної влади.

11.7. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [/http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15).

2. Закон України «Про депозитарну систему України» від 06.07.2012 № 5178-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>.

3. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.

4. Криховецька З. М. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / З. М. Криховецька. – Івано-Франківськ: ПП Бойчук, 2012. – 194 с.

5. Сич Є. М. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / Є. М. Сич. – К., 2012. – 428 с.

6. Завора Т. М. Фінансовий ринок: конспект лекцій / Т. М. Завора. – Полтава : ПолтНТУ, 2014. – 177 с.

7. Завора Т. М. Аналіз фінансових ринків: конспект лекцій / Т. М. Завора. – Полтава : ПолтНТУ, 2015. – 167 с.

ТЕМА 12. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ З НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

12.1. Сутність і принципи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

12.2. Види недержавних пенсійних фондів, їх учасники та засновники.

12.3. Діяльність недержавного пенсійного фонду на ринку фінансових послуг.

12.4. Особливості сплати пенсійних внесків і здійснення пенсійних виплат.

12.5. Порядок та терміни подання адміністратором звітності з недержавного пенсійного забезпечення.

12.6. Питання для самоконтролю.

12.7. Тестові завдання.

12.8. Використана література.

Ключові терміни та поняття: система пенсійного забезпечення, недержавне пенсійне забезпечення, учасники недержавного пенсійного фонду (НПФ), вкладники НПФ, статут пенсійного фонду, пенсійні активи, пенсійний контракт, пенсійна схема, пенсійні внески, пенсійні виплати, інвестиційна декларація, адміністратор НПФ, компанія з управління активами, пенсійні кошти, учасник системи недержавного пенсійного забезпечення, чиста вартість одиниці пенсійних активів.

12.1. СУТНІСТЬ І ПРИНЦИПИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів.

Перший рівень – солідарна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування (далі – солідарна система), що базується на засадах солідарності й субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених Законом «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування».

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування (далі – накопичувальна система пенсійного страхування), що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб’єктах другого рівня системи

Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення

пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах і в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий і третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення.

Суб'єктами солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні є: застраховані особи, а в окремих випадках, визначених Законом, – члени їхніх сімей та інші особи; страхувальники; Пенсійний фонд; уповноважений банк; підприємства, установи, організації, що здійснюють виплату і доставку пенсій (далі – організації).

Суб'єктами системи накопичувального пенсійного забезпечення є: особи, від імені та на користь яких здійснюється накопичення й інвестування коштів; підприємства, установи, організації та фізичні особи, що здійснюють перерахування внесків до системи накопичувального пенсійного забезпечення; Накопичувальний фонд; недержавні пенсійні фонди; юридичні особи, котрі здійснюють адміністративне управління Накопичувальним фондом і недержавними пенсійними фондами та управління їх пенсійними активами; зберігач; страхові організації.

Правові, економічні й організаційні засади недержавного пенсійного забезпечення в Україні, регулювання правовідносин, пов'язаних із цим видом діяльності, здійснюються відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Система недержавного пенсійного забезпечення – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення є:

- недержавні пенсійні фонди;
- страхові організації, які уклали договори страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;
- банківські установи, котрі уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків;
- вкладники та учасники пенсійних фондів, учасники накопичувальної системи пенсійного страхування;
- вкладники пенсійних депозитних рахунків;
- учасники недержавного пенсійного забезпечення;
- засновники пенсійних фондів;
- роботодавці – платники корпоративних пенсійних фондів;
- саморегульвні організації суб'єктів, які надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення;
- органи державного нагляду і контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення;
- адміністратори пенсійних фондів;
- компанії з управління активами;
- зберігачі;
- аудитори;
- особи, котрі надають консультаційні та агентські послуги відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється:

- *пенсійними фондами* шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів і вкладниками таких фондів відповідно до Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- *страховими організаціями* шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду відповідно до Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» та законодавства про страхування;
- *банківськими установами* відповідно до Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» й законодавства про банківську діяльність шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, що встановлюється згідно із законом (рис. 12.1).

Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення

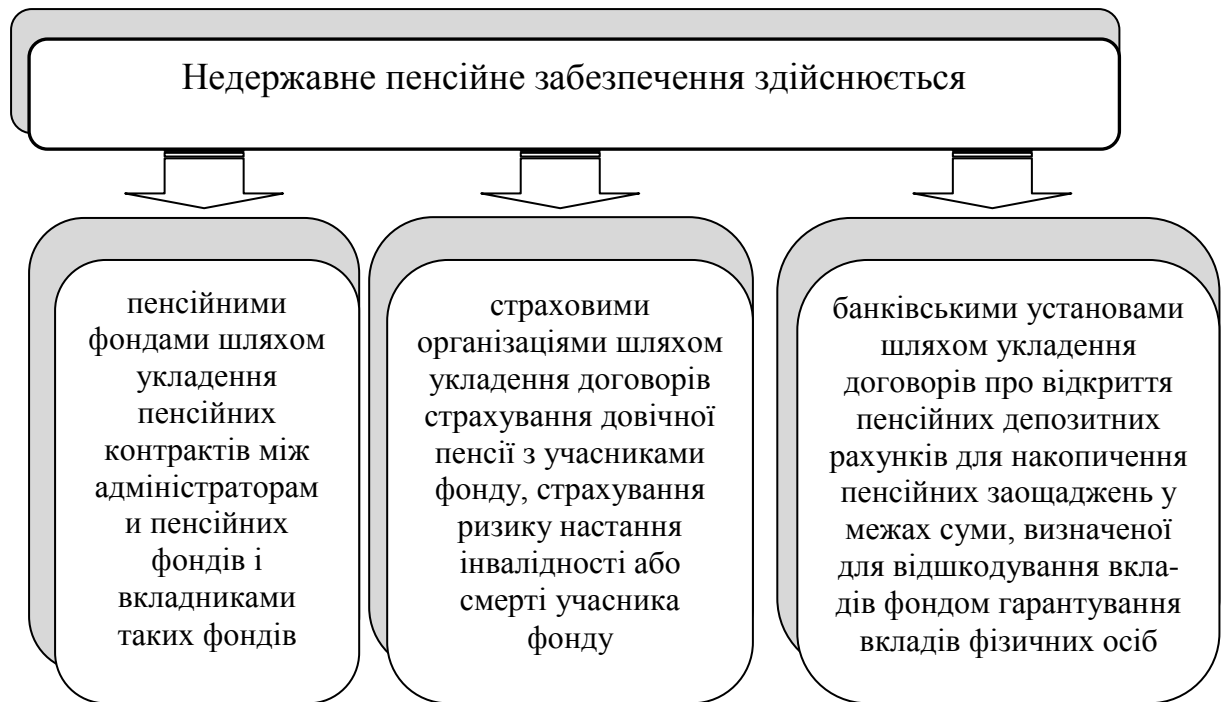

Рис. 12.1. Організаційна форма надання послуг з недержавного пенсійного забезпечення

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється на принципах:

- законодавчого визначення умов недержавного пенсійного забезпечення;
- зацікавленості фізичних осіб у недержавному пенсійному забезпеченні;
- добровільності створення пенсійних фондів юридичними й фізичними особами, об'єднаннями фізичних осіб та об'єднаннями юридичних осіб;
- добровільної участі фізичних осіб у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибору виду пенсійної виплати, крім випадків, передбачених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- добровільності прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення;
- економічної зацікавленості роботодавця у здійсненні пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення;
- неможливості необґрунтованої відмови роботодавця від здійснення пенсійних внесків до системи недержавного пенсійного забезпечення на користь своїх працівників, якщо він розпочав здійснення таких пенсійних внесків;

- рівноправності всіх учасників пенсійного фонду, які беруть участь в одній пенсійній схемі;
- розмежування й відокремлення активів пенсійного фонду від активів інших суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення та накопичувального пенсійного страхування з метою захисту майнових прав учасників пенсійного фонду й унеможливлення банкрутства пенсійного фонду;
- визначення розміру пенсійної виплати залежно від суми пенсійних коштів, облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду або застрахованої особи;
- гарантування фізичним особам реалізації прав, наданих їм Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- цільового й ефективного використання пенсійних коштів;
- державного регулювання розміру тарифів на послуги, що надаються у системі недержавного пенсійного забезпечення;
- відповідальності суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення за порушення норм, передбачених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та іншими нормативно-правовими актами;
- державного регулювання діяльності з недержавного пенсійного забезпечення й нагляду за його здійсненням.

12.2. ВИДИ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ, ЇХ УЧАСНИКИ ТА ЗАСНОВНИКИ

Недержавні пенсійні фонди створюються на підставі рішення засновника (зборів засновників), виключним видом діяльності яких є недержавне пенсійне забезпечення. Активи пенсійного фонду формуються за рахунок внесків до пенсійного фонду (пенсійних внесків) та інших надходжень до нього.

За видами пенсійні фонди можуть утворюватися як відкриті, корпоративні та професійні (рис. 12.2).

Пенсійним фондам забороняється змінювати їх вид і найменування, зазначені у їх статутах, після включення до Державного реєстру фінансових установ Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Дозволяється приєднання та злиття декількох пенсійних фондів одного виду. У разі злиття або приєднання декількох пенсійних фондів одного виду новоутворений пенсійний фонд (фонд, до якого здійснюється

Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення

приєднання) повинен бути того самого виду, що й фонди, котрі злилися чи приєдналися.

Забороняється передача майна, прав та обов'язків пенсійного фонду іншим, крім недержавних пенсійних фондів, юридичним особам – правонаступникам у зв'язку з припиненням пенсійного фонду шляхом злиття або приєднання.

Припинення пенсійного фонду шляхом поділу чи перетворення на пенсійний фонд іншого виду забороняється.

Рис. 12.2. Види недержавних пенсійних фондів

Особливості проведення приєднання та злиття пенсійних фондів установлюються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Пенсійний фонд має власне найменування, в якому повинні бути зазначені його вид, слова «недержавний пенсійний фонд» або «пенсійний

фонд» і яке відрізняється від найменувань будь-яких інших пенсійних фондів, створених на території України.

Слова «недержавний пенсійний фонд» та «пенсійний фонд» не можуть використовуватися у назвах юридичних осіб, що створюються не за Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення», за винятком використання слів «пенсійний фонд» Пенсійним фондом України та його органами, а також підприємствами, установами й організаціями, що перебувають в управлінні Пенсійного фонду України.

Органами управління пенсійного фонду є збори засновників і рада пенсійного фонду (рада фонду). Створення інших органів управління пенсійного фонду заборонено.

Пенсійний фонд для забезпечення своєї діяльності користується послугами осіб, визначених Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення», на підставі відповідних договорів, які укладаються із цими особами радою фонду. Він має користуватися послугами з адміністрування лише одного адміністратора.

Пенсійний фонд не може брати на себе зобов'язання, не пов'язані з діяльністю щодо недержавного пенсійного забезпечення. Він не несе відповідальності за зобов'язаннями третіх осіб і не має права передавати свої зобов'язання перед учасниками та вкладниками фонду третім особам, крім випадків, передбачених Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Пенсійний фонд не несе відповідальності за зобов'язаннями держави, а держава не несе відповідальності за зобов'язаннями пенсійного фонду, що зазначається у кожному пенсійному контракті.

Бюджетна установа має право бути засновником корпоративного пенсійного фонду чи здійснювати пенсійні внески до вже створених пенсійних фондів лише у разі, якщо створення таких фондів або здійснення пенсійних внесків передбачено законами України, рішеннями Кабінету Міністрів України чи рішеннями відповідних місцевих рад. Заснування такими бюджетними установами відкритих пенсійних фондів забороняється. Кошти, перераховані до будь-якого пенсійного фонду будь-яким вкладником, не є власністю держави або органів місцевого самоврядування.

Пенсійний фонд не може бути оголошений банкрутом і ліквідований за законодавством про банкрутство. Порядок створення, функціонування та ліквідації пенсійних фондів, а також особливості їх реєстрації як фінансової установи визначаються Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Учасниками фонду можуть бути громадяни України, іноземці й особи без громадянства. Участь фізичних осіб у будь-якому недержавному пенсійному фонді є добровільною, крім випадків, установлених законом. Фізична особа може бути учасником кількох пенсійних фондів за власним вибором відповідно до вимог Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення». Пенсійні виплати можуть здійснюватися учасникові фонду чи його спадкоємцю.

Вкладником фонду будь-якого виду на користь учасника фонду, якщо інше не передбачено Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення», може бути:

- роботодавець учасника фонду;
- професійна спілка, об'єднання професійних спілок щодо своїх членів;
- сам учасник фонду;
- подружжя, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід і баба учасника фонду, усиновлені діти подружжя учасника фонду, батьки подружжя учасника фонду.

У будь-якому пенсійному фонді його учасники можуть бути одночасно і вкладниками такого фонду.

Учасники відкритого та професійного пенсійного фонду мають право залишатися його учасниками у разі припинення здійснення пенсійних внесків на їх користь, припинення (розірвання) пенсійних контрактів, укладених на їх користь.

- Пенсійні кошти, що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду, є власністю такого учасника й використовуються на цілі, визначені Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Інформація про суму накопичених пенсійних коштів, належних кожному учаснику фонду, відображається на індивідуальному пенсійному рахунку учасникові фонду, який ведеться в системі персоніфікованого обліку. Умови та порядок недержавного пенсійного забезпечення учасників фонду встановлюються у вигляді пенсійних схем.

Засновником відкритого пенсійного фонду може бути будь-яка одна чи декілька юридичних осіб з урахуванням обмежень, установлених частиною одинадцятою статті 6 Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Засновником корпоративного пенсійного фонду може бути юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців, до яких можуть приєднуватися роботодавці-платники.

Засновниками професійного пенсійного фонду можуть бути об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб,

включаючи професійні спілки (об'єднання професійних спілок), чи фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять).

Роботодавець може стати платником уже створеного корпоративного пенсійного фонду на підставі договору про участь у корпоративному пенсійному фонді за умови визнання статуту такого фонду, внесення відповідних змін до колективного договору (за умови його наявності) та обов'язкового повідомлення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, про свою участь у пенсійному фонді. Повідомлення надсилається протягом двох тижнів з дати укладення роботодавцем – платником корпоративного пенсійного фонду договору про участь у корпоративному пенсійному фонді.

Роботодавець, який виявив бажання стати платником уже створеного корпоративного пенсійного фонду, укладає з радою цього пенсійного фонду договір про участь у корпоративному пенсійному фонді, істотними умовами якого є:

- повна назва та місцезнаходження (юридична адреса) органів управління договірних сторін;
- предмет договору;
- права й обов'язки сторін;
- підтвердження відповідності роботодавця вимогам, передбаченим Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» для засновників корпоративних пенсійних фондів;
- порядок зміни умов договору;
- умови дострокового розірвання договору.

Засновники відкритого пенсійного фонду не можуть бути зберігачами цього фонду та його аудиторами. Засновники корпоративного чи професійного фонду й роботодавці – платники корпоративного пенсійного фонду не можуть бути зберігачами, аудиторами і компанією з управління активами такого фонду, а також його адміністраторами, крім випадків, передбачених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

У разі створення свого корпоративного пенсійного фонду компанія з управління активами або банківська установа має право здійснювати управління активами такого фонду й адміністрування фондом за умови отримання відповідних ліцензій у порядку, встановленому законодавством.

Засновники будь-якого пенсійного фонду та роботодавці – платники корпоративного пенсійного фонду можуть бути засновниками компанії з управління активами й професійного адміністратора, з якими цей фонд уклав відповідні договори.

Юридична особа може бути одночасно засновником не більш як одного корпоративного чи одного професійного пенсійного фонду. Така юридична особа може бути засновником одного або більше відкритих пенсійних фондів. Зміна складу засновників пенсійного фонду здійснюється відповідно до законодавства з урахуванням особливостей, установлених цим Законом № 1057-IV та статутом.

12.3. ДІЯЛЬНІСТЬ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Пенсійні фонди створюються на підставі рішення й не мають на меті одержання прибутку на користь одноосібного засновника або для його подальшого розподілу між засновниками. Недержавне пенсійне забезпечення є для пенсійних фондів виключним видом діяльності. Активи пенсійного фонду формуються за рахунок внесків до пенсійного фонду (пенсійних внесків) та інших надходжень до нього.

Пенсійний фонд діє на підставі статуту, який має відповідати вимогам Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення». Статут пенсійного фонду, а також зміни до нього затверджуються засновником (зборами засновників) пенсійного фонду.

Статут пенсійного фонду повинен містити:

- повне і скорочене (за наявності) найменування, вид фонду (відкритий, корпоративний чи професійний), місцезнаходження ради фонду;
- відомості про засновників фонду із зазначенням їх місцезнаходження (юридичної адреси);
- порядок внесення змін до пенсійних схем та їх скасування;
- порядок затвердження і внесення змін до інвестиційної декларації фонду;
- порядок укладення пенсійних контрактів;
- права й обов'язки фонду, його засновника (засновників), роботодавців-платників, вкладників, учасників, а також порядок їх реалізації та виконання;
- у разі, якщо засновників декілька, порядок скликання, проведення зборів засновників (у тому числі шляхом опитування), формування порядку денного, прийняття ними рішень і їх компетенцію;
- повноваження ради пенсійного фонду, порядок її утворення та функціонування, скликання її засідань, кваліфікаційні вимоги до її членів;
- умови набуття статусу учасника фонду;

Ринок фінансових послуг

- умови сплати внесків до пенсійного фонду;
- порядок використання пенсійних активів фонду;
- види дозволених витрат, пов'язаних з діяльністю пенсійного фонду;
- порядок організації звітності, а також порядок отримання учасниками фонду виписок про стан їх індивідуальних пенсійних рахунків;
- порядок припинення пенсійного фонду;
- умови, за яких можуть бути проведені вибір і заміна адміністратора, компанії з управління активами, зберігача, та порядок такої заміни із зазначенням дій, спрямованих на захист прав учасників фонду;
- порядок оприлюднення інформації про діяльність пенсійного фонду;
- порядок внесення змін до статуту пенсійного фонду;
- порядок зміни складу засновників пенсійного фонду (у зв'язку зі вступом, виходом, вибуттям засновників);
- інші положення, що не суперечать законодавству.

Статут пенсійного фонду та зміни до нього реєструються відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» з урахуванням особливостей, установлених Законом № 1057-IV.

Зміни до статуту пенсійного фонду погоджуються з Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, до їх реєстрації відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Пенсійний фонд як юридична особа та фінансова установа реєструється у порядку визначеному законом № 1057-IV (рис. 12.3).

Пенсійний фонд набуває право на провадження діяльності з недержавного пенсійного забезпечення з моменту включення його до Державного реєстру фінансових установ.

Рішення про включення до Державного реєстру фінансових установ пенсійного фонду або про відмову у включенні до такого реєстру приймається протягом 30 календарних днів із дня подання документів, установлених Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

У разі прийняття рішення про включення до Державного реєстру фінансових установ пенсійного фонду Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, пенсійному фонду **видається свідоцтво**.

У разі відмови у включенні до Державного реєстру фінансових установ пенсійного фонду Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, зобов'язана письмово

Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення

повідомити про це заявника з обов'язковим обґрунтуванням причин відмови й повного переліку зауважень.

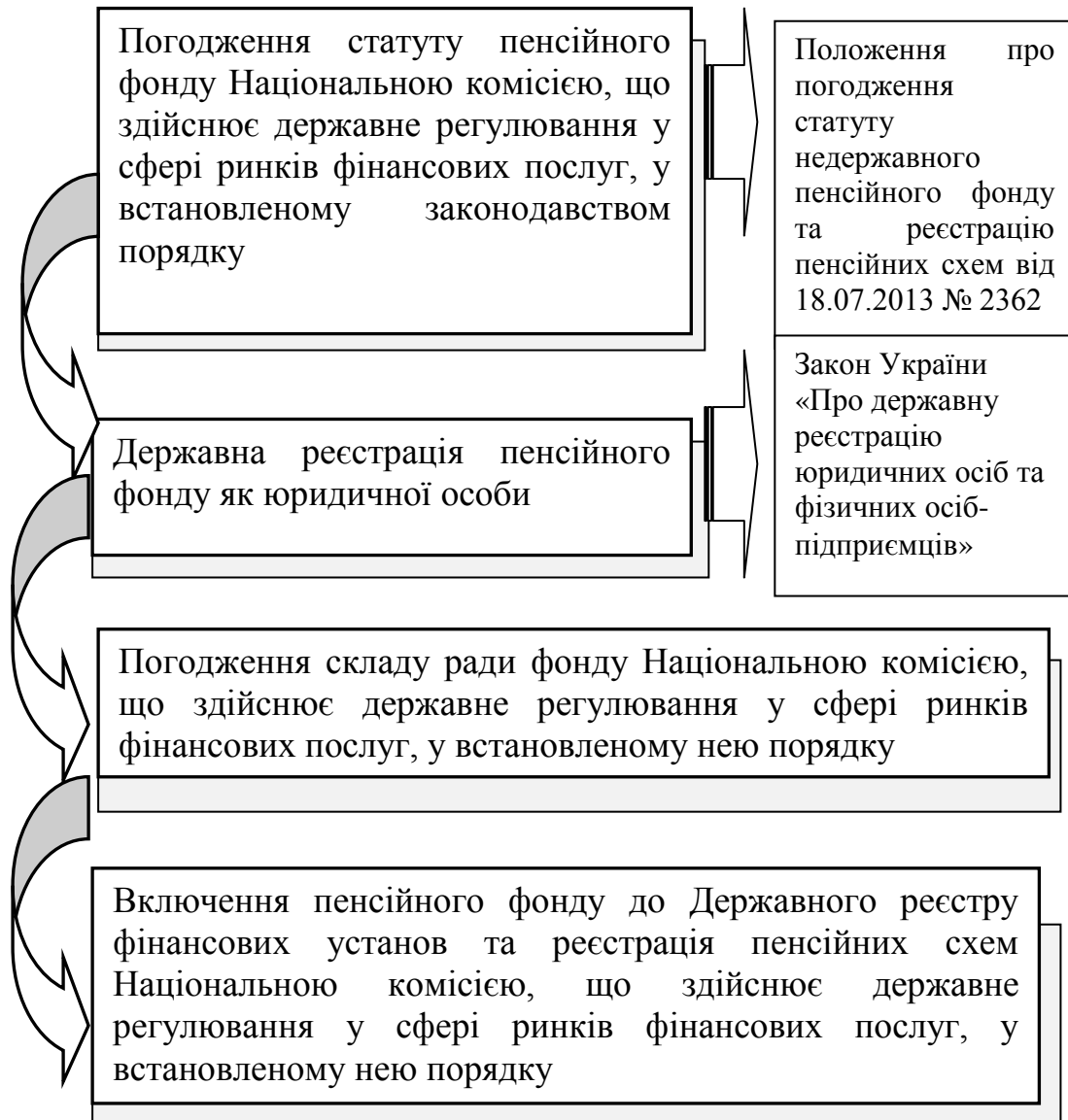

Рис. 12.3. Порядок реєстрації Пенсійного фонду

Для забезпечення управління та здійснення контролю за поточною діяльністю пенсійного фонду утворюється його рада. Її склад налічує не менше п'яти осіб. Із числа членів ради фонду обирають голову й секретаря ради фонду простою більшістю голосів. Члени ради будь-якого фонду обираються на три роки з правом переобрання на наступний строк із числа осіб, які: є дієздатними; відповідають кваліфікаційним вимогам, визначеним Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та статутом пенсійного фонду; не були

засуджені за умисні злочини; не були протягом останніх семи років керівниками юридичних осіб, визнаних банкрутами або підданих процедурі примусової ліквідації у період перебування цієї особи на керівній посаді; не є пов'язаними особами інших членів ради фонду.

Організація процесу функціонування НПФ потребує розроблення таких документів:

- статуту НПФ;
- пенсійних схем;
- інвестиційної декларації;
- типового пенсійного контракту;
- договору з адміністратором;
- договору з компанією з управління активами;
- договору зі зберігачем;
- договору з інвестиційним консультантом.

Інвестиційна декларація пенсійного фонду підлягає обов'язковій реєстрації в Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, протягом 60 календарних днів після формування ради фонду. Примірник зареєстрованої інвестиційної декларації обов'язково подається радою фонду Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку протягом п'яти робочих днів після її реєстрації.

Інвестиційна декларація визначає інвестиційну політику фонду. У ній відображаються основні напрями інвестування пенсійних активів і обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами, встановлені в межах загальних вимог та обмежень інвестиційної діяльності, визначених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Рада фонду після включення пенсійного фонду до Державного реєстру фінансових установ і реєстрації інвестиційної декларації повинна укласти договори:

- про адміністрування пенсійного фонду – з адміністратором, який має ліцензію на провадження діяльності з адміністрування пенсійних фондів;
- про управління активами пенсійного фонду – з компанією з управління активами або з іншою особою, котра отримала ліцензію на провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами);
- про обслуговування пенсійного фонду зберігачем – із зберігачем.

Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення

Адміністратором недержавного пенсійного фонду може бути:

- юридична особа, котра надає професійні послуги з адміністрування недержавних пенсійних фондів (професійний адміністратор);
- юридична особа – одноосібний засновник корпоративного пенсійного фонду, який прийняв рішення про самостійне здійснення адміністрування такого фонду;
- компанія з управління активами.

Юридична особа, яка має намір провадити діяльність з адміністрування пенсійних фондів, повинна отримати в національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, ліцензію на провадження діяльності з адміністрування пенсійних фондів. Адміністратор надає послуги пенсійному фонду на підставі договору про адміністрування пенсійного фонду, який укладається з радою пенсійного фонду в письмовій формі. Особа, котра виявила бажання здійснювати діяльність з адміністрування пенсійних фондів, зобов'язана отримати ліцензію на провадження такої діяльності в Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Управління активами недержавних пенсійних фондів може здійснюватися такими особами:

- компанією з управління активами;
- банком щодо активів створеного ним корпоративного пенсійного фонду в разі, якщо він не виконує функції зберігача цього фонду;
- Національним банком України щодо активів створеного ним корпоративного пенсійного фонду;
- професійним адміністратором, який отримав ліцензію на провадження діяльності з управління активами.

Управління активами пенсійного фонду здійснюється на підставі ліцензії на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів – діяльності з управління активами, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею порядку.

Схему взаємодії засновників та учасників недержавного пенсійного фонду, адміністратора, компанії з управління активами й зберігача наведено на рисунку 12.4.

Ринок фінансових послуг

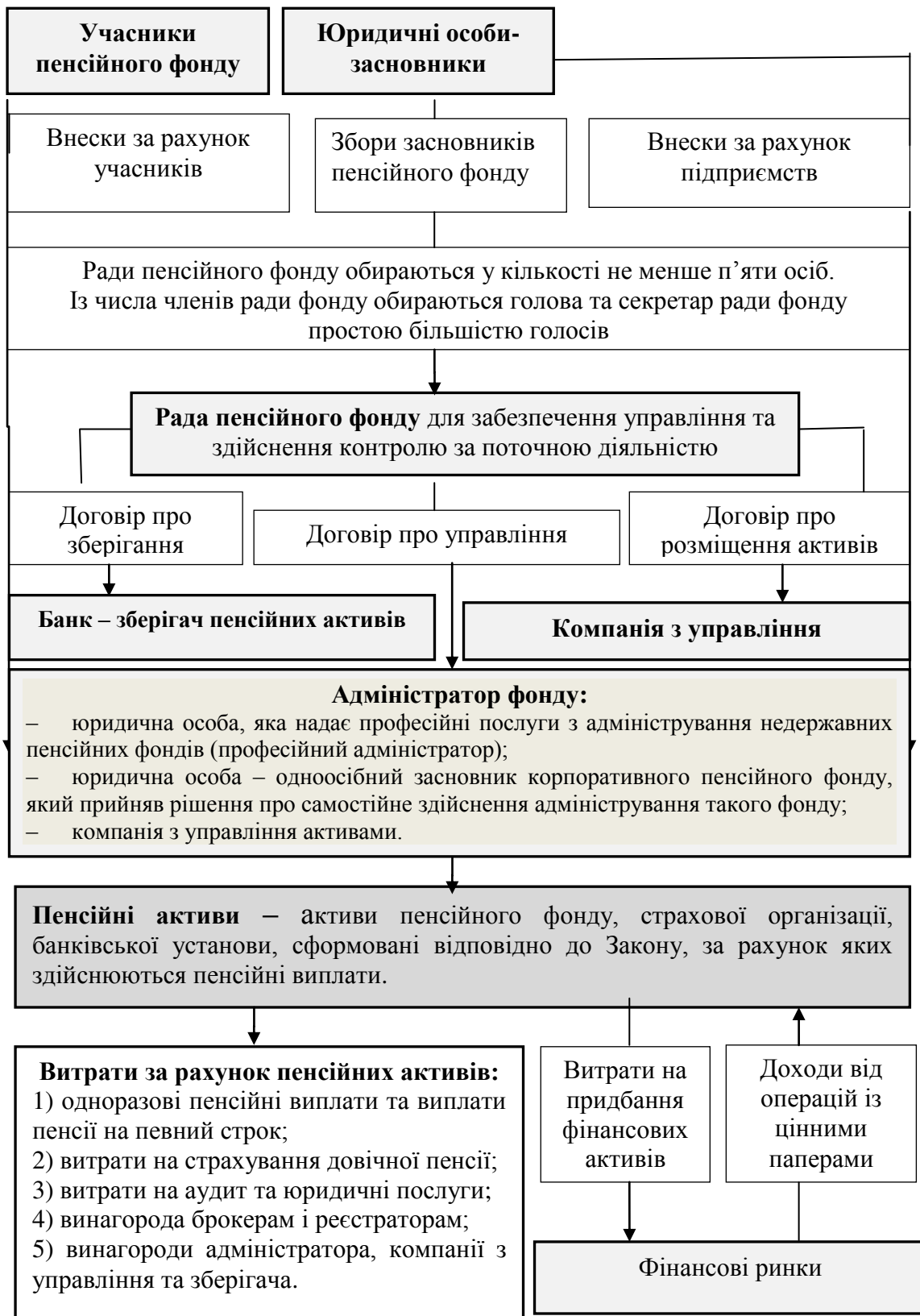

Рис. 12.4. Схема механізму функціонування недержавного пенсійного фонду

Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення

Особа, яка провадить діяльність з управління пенсійними активами, зобов'язана:

- здійснювати операції щодо управління активами відповідно до інвестиційної декларації пенсійного фонду й укладеного договору про управління активами;
- дотримуватися внутрішніх правил та процедур оцінювання й управління ризиками, пов'язаними з інвестуванням пенсійних активів, що відповідають вимогам, установленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;
- подавати щороку раді фонду пропозиції щодо внесення змін до інвестиційної декларації фонду;
- надавати звітність, передбачену Законом.

Сума винагороди за надання послуг з управління активами пенсійного фонду визначається як відсоток чистої вартості активів пенсійного фонду, що перебувають в управлінні цієї особи, і виплачується у грошовій формі.

Зберігачем пенсійного фонду може бути банк, який відповідає таким вимогам:

- має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження діяльності зі зберігання активів пенсійних фондів;
- не є пов'язаною особою пенсійного фонду, з радою якого укладено договір про обслуговування пенсійного фонду зберігачем, адміністратора, осіб, що здійснюють управління активами, засновників і аудитора такого фонду та їх пов'язаних осіб;
- не здійснює управління активами створеного ним корпоративного пенсійного фонду;
- не є кредитором адміністратора або осіб, що здійснюють управління активами пенсійного фонду, з яким зберігачем укладено договір про обслуговування пенсійного фонду.

Недержавний пенсійний фонд може обслуговуватися тільки одним зберігачем.

Обов'язками зберігача пенсійного фонду є:

- відкриття та ведення рахунків пенсійного фонду;
- приймання, передача (переведення), облік і забезпечення зберігання цінних паперів, а також документів, які підтверджують право власності на пенсійні активи в інших формах, документів, пов'язаних з формуванням та використанням пенсійних активів;

Ринок фінансових послуг

- перевірка підрахунку чистої вартості активів пенсійного фонду і чистої вартості одиниці пенсійних внесків, здійсненого адміністратором та особою (особами), що провадить (провадять) діяльність з управління активами пенсійного фонду;
- виконання відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» розпоряджень адміністратора щодо перерахування пенсійних коштів;
- виконання розпоряджень адміністратора щодо перерахування грошових коштів для оплати послуг адміністратора, зберігача, винагорода особі, що провадить діяльність з управління активами пенсійного фонду, аудитора (аудиторської фірми), оплати послуг осіб, які надають пенсійному фонду консультаційні та (або) агентські послуги, торговців цінними паперами й інших посередників, здійснення оплати витрат на перереєстрацію прав власності та оплати інших витрат, передбачених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- виконання розпоряджень особи, що здійснює управління активами пенсійного фонду, згідно з інвестиційною декларацією пенсійного фонду;
- зберігання копій розпоряджень щодо операцій з цінними паперами й іншими активами, наданих особами, які здійснюють управління активами пенсійного фонду, торговцям цінними паперами та іншим посередникам;
- подання звітності, передбаченої Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» і відповідними нормативно-правовими актами;
- виконання розпоряджень Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо припинення (блокування) виконання розпоряджень особи, що здійснює управління активами пенсійного фонду, на підставах, визначених законодавством;
- забезпечення в день надходження до банку зарахування на рахунок пенсійного фонду – суб'єкта другого рівня коштів учасників накопичувальної системи пенсійного страхування.

У разі зменшення протягом року чистої вартості одиниці пенсійних внесків пенсійного фонду більше ніж на 20 відсотків зберігач повинен повідомити про це раду пенсійного фонду, Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку й Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

12.4. ОСОБЛИВОСТІ СПЛАТИ ПЕНСІЙНИХ ВНЕСКІВ І ЗДІЙСНЕННЯ ПЕНСІЙНИХ ВИПЛАТ

До складу активів пенсійного фонду відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» належать:

- активи в грошових коштах;
- активи в цінних паперах;
- інші активи згідно із законодавством.

Пенсійні активи у цінних паперах складаються з:

- цінних паперів, погашення та отримання доходу за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими радами відповідно до законодавства;
- акцій українських емітентів, котрі відповідно до норм законодавства пройшли лістинг на фондовій біржі, що відповідає вимогам, установленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
- облігацій українських емітентів, кредитний рейтинг яких відповідає інвестиційному рівню за Національною рейтинговою шкалою, визначеною законодавством України, або які відповідно до норм законодавства пройшли лістинг на фондовій біржі, що відповідає вимогам, установленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
- цінних паперів, погашення й отримання доходу за котрими гарантовано урядами іноземних держав, при цьому встановлення вимог до рейтингу зовнішнього боргу і визначення рейтингових компаній здійснюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
- облігацій іноземних емітентів з інвестиційним рейтингом, визначеним відповідно до пункту 3 статті 47 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- акцій іноземних емітентів, що перебувають в обігу на організованих фондових ринках та пройшли лістинг на одній з таких фондових бірж, як Нью-Йоркська, Лондонська, Токійська, Франкфуртська, або у торговельно-інформаційній системі НАСДАК (NASDAQ). Емітент цих акцій повинен провадити свою діяльність не менше ніж протягом 10 років і бути резидентом країни, рейтинг зовнішнього боргу якої визначається відповідно до пункту 3 статті 47 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- іпотечних облігацій.

Пенсійні активи, що накопичуються у пенсійному фонді, можуть бути використані виключно для цілей інвестиційної діяльності фонду, виконання зобов'язань фонду перед його учасниками та оплати

витрат, пов'язаних із здійсненням недержавного пенсійного забезпечення, а саме:

- інвестування відповідно до вимог Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» з метою отримання доходу на користь учасників фонду;
- виконання договорів виплати пенсії на визначений строк, укладених з учасниками фонду, та для здійснення одноразових пенсійних виплат, передбачених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- оплати договорів страхування довічної пенсії й договорів страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду, укладених із страховою організацією;
- оплати послуг з адміністрування пенсійного фонду (крім випадків, коли адміністрування самостійно здійснює юридична особа – одноосібний засновник корпоративного пенсійного фонду), включаючи оплату рекламних і агентських послуг, пов'язаних з функціонуванням пенсійного фонду, витрат на оприлюднення інформації про його діяльність, передбаченої Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- виплати винагороди за надання послуг з управління активами пенсійного фонду;
- оплати послуг зберігача;
- оплати послуг із проведення планових аудиторських перевірок пенсійного фонду;
- оплати послуг третіх осіб, надання яких передбачено Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» або нормативно-правовими актами Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, включаючи оплату послуг торговців цінними паперами (посередників), витрат на ведення обліку та перереєстрацію прав власності на активи пенсійного фонду;
- оплати інших послуг, надання яких передбачено Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» і які визначені Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Використання пенсійних активів для інших цілей забороняється.

Особа, що здійснює управління активами пенсійного фонду, під час провадження нею такої діяльності не має права:

- 1) формувати пенсійні активи за рахунок позикових (кредитних) коштів;

Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення

2) надавати майнові гарантії, забезпечені пенсійними активами, або будь-які кредити (позики) за рахунок пенсійних активів;

3) укладати угоди купівлі-продажу чи міни пенсійних активів з обов'язковою умовою зворотного викупу;

4) розмішувати на банківських депозитних рахунках у грошових коштах та в ощадних сертифікатах банків більш як 50 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

5) придбавати або додатково інвестувати в цінні папери одного емітента більш як п'ять відсотків загальної вартості пенсійних активів (крім цінних паперів, погашення й отримання доходу за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, та у випадках, визначених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення»);

6) придбавати чи додатково інвестувати в цінні папери, доходи за котрими гарантовано Кабінетом Міністрів України, більш як 50 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

7) придбавати або додатково інвестувати в цінні папери, доходи за якими гарантовано Радою міністрів Автономної Республіки Крим, та облігації місцевих позик більш як 20 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

8) придбавати чи додатково інвестувати в облігації підприємств, емітентами котрих є резиденти України, більш як 40 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

9) придбавати або додатково інвестувати в акції українських емітентів більш як 40 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

10) придбавати чи додатково інвестувати в цінні папери іноземних емітентів більш як 20 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

11) придбавати або додатково інвестувати в іпотечні облігації більш як 40 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

12) придбавати чи додатково інвестувати в об'єкти нерухомості більш як 10 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

13) придбавати або додатково інвестувати в банківські метали, у тому числі шляхом відкриття поточних і депозитних рахунків в установах банків у банківських металах, більш як 10 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

14) придбавати чи додатково інвестувати в інші активи, що можуть бути оцінені за ринковою вартістю та не заборонені законодавством України, але не зазначені у 49 статті Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», включаючи акції, набуті внаслідок перетворення юридичної особи, корпоративні права якої перебували в активах

пенсійного фонду, в акціонерне товариство більш як 5 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

15) емітувати будь-які боргові цінні папери та похідні цінні папери;

16) придбавати цінні папери, емітентами котрих є особи, визначені в пункті 1 частини третьої статті 47 Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення»;

17) розміщувати у зобов'язаннях однієї юридичної особи більш як 10 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

18) тримати більш як 10 відсотків цінних паперів (корпоративних прас) одного емітента.

Розміщення пенсійних активів накопичувальної системи пенсійного страхування здійснюється відповідно до нормативів, передбачених статтею 88 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Пенсійний контракт є договором між пенсійним фондом та його вкладником, який укладається від імені пенсійного фонду його адміністратором та згідно з яким здійснюється недержавне пенсійне забезпечення учасника чи декількох учасників фонду за рахунок пенсійних внесків такого вкладника.

Кожний вкладник фонду може укласти один або кілька пенсійних контрактів з адміністратором (адміністраторами) одного чи кількох пенсійних фондів на користь осіб, визначених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Вкладник фонду, який є учасником фонду, має право в односторонньому порядку розірвати пенсійний контракт, котрий укладено з ним особисто, або вимагати зміни його умов.

Адміністратор зобов'язаний надати можливість вкладникові та учасникові фонду до укладення пенсійного контракту ознайомитися зі статутом пенсійного фонду, пенсійними схемами, які використовує пенсійний фонд, і проектом пенсійного контракту. Останній укладається у *письмовій формі щонайменше у двох примірниках*.

Учаснику, котрий не є вкладником, адміністратор повинен надати примірник пенсійного контракту чи його копію, завірену підписом та печаткою уповноваженої особи адміністратора. Разом з примірником (копією) пенсійного контракту адміністратор має надати вкладникові та учасникові фонду:

– пам'ятку з роз'ясненнями основних положень пенсійного контракту;

– копію зазначеної в пенсійному контракті пенсійної схеми;

Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення

– на вимогу вкладника або учасника – витяг з основних положень статуту чи копію статуту пенсійного фонду.

Адміністратор повинен забезпечити надання примірників (копій) пенсійного контракту учасникові фонду не пізніше 30 календарних днів із дня його укладення.

Вимоги до пам'ятки з роз'ясненням основних положень пенсійного контракту, а також до витягу з основних положень статуту пенсійного фонду встановлюються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Истотними умовами пенсійного контракту є:

– дані паспорта громадянина України або паспортних документів іноземця – вкладника фонду й реєстраційний номер його облікової картки платника податків (ідентифікаційний номер Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів), а у разі відсутності останнього – серія і номер паспорта вкладника чи іншого документа, визначеного Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (якщо вкладником є фізична особа), або повне найменування, місцезнаходження постійно діючого органу управління, реєстраційні та банківські реквізити вкладника фонду (якщо вкладником є юридична особа);

– дані паспорта громадянина України чи паспортних документів іноземця – учасника фонду (для особи віком до 16 років – дані свідоцтва про народження) й реєстраційний номер його облікової картки платника податків (ідентифікаційний номер Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів), а у разі відсутності останнього – серія і номер паспорта учасника фонду або іншого документа, визначеного Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

– посилання на обрану вкладником фонду пенсійну схему;

– строк дії пенсійного контракту, умови його зміни й розірвання;

– порядок розрахунків між пенсійним фондом та учасником фонду в разі дострокового розірвання пенсійного контракту чи ліквідації пенсійного фонду;

– права, обов'язки, відповідальність сторін і порядок розв'язання спорів;

– розмір пенсійних внесків та умови його зміни.

У пенсійному контракті також можуть бути зазначені інші умови за згодою сторін. Пенсійні внески до пенсійного фонду сплачуються у розмірах та у порядку, встановлених пенсійним контрактом відповідно до

умов обраних пенсійних схем. Зазначені в пенсійному контракті розміри сплачуваних до пенсійного фонду пенсійних внесків можуть змінюватися відповідно до умов обраних пенсійних схем. Внески за страхуванням ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду сплачуються у порядку, визначеному пенсійним контрактом. Рада пенсійного фонду має право встановити мінімальний розмір пенсійних внесків – 10 відсотків мінімальної заробітної плати у розрахунку на один місяць. Розмір пенсійних внесків до корпоративного або професійного пенсійного фонду, що сплачуються за кошти засновників цих фондів і роботодавців-платників, може визначатися у колективному договорі з урахуванням вимог Закону № 1057-IV. Засновники корпоративних та професійних пенсійних фондів і роботодавці-платники можуть пропонувати учасникам фондів укладення договору страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду, обов'язкового для всіх учасників фонду, відповідно до визначеного порядку укладання такого договору та розміру внесків на такий вид страхування. Загальний розмір страхових внесків, які сплачуються за таким видом страхування, не може перевищувати 1 відсотка розміру пенсійного внеску, сплачуваного засновником або роботодавцем-платником за кожного учасника фонду. Внески за цим видом страхування сплачуються у порядку, визначеному пенсійним контрактом. Роботодавець, який здійснює перерахування внесків до відкритого пенсійного фонду від імені своїх працівників – учасників цього пенсійного фонду, може здійснювати внески по добровільному страхуванню ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду. Розмір таких внесків не може перевищувати 1 відсотка внесків, сплачуваних відкритому пенсійному фонду за кожного учасника фонду, за умови, що пенсійний фонд надає можливість придбати цей вид страхування як складову частину пенсійного контракту. У разі прийняття фізичною особою рішення щодо накопичення страхових внесків у пенсійному фонді на умовах, визначених законодавством, розмір таких пенсійних внесків устанавлюється згідно із законодавством про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. *Максимальний розмір пенсійних внесків* за пенсійними схемами недержавного пенсійного забезпечення не обмежується. Пенсійні внески сплачуються лише у національній валюті України, а у випадках, передбачених законодавством України, в іноземній валюті за офіційним обмінним курсом Національного банку України, що діяв на момент сплати, шляхом готівкових та (або) безготівкових розрахунків. Юридичні особи сплачують пенсійні внески лише у безготівковій формі. Пенсійні внески сплачуються шляхом

Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення

зарахування відповідних грошових сум на поточні рахунки пенсійного фонду в зберігача.

Разом із примірником (копією) пенсійного контракту вкладникові (учасникові) фонду надається інформація про адміністратора, осіб, які здійснюють управління активами, та зберігача пенсійного фонду, котра включає їх реєстраційні, банківські реквізити й реквізити відповідних ліцензій.

Пенсійний контракт повинен відповідати положенням статуту пенсійного фонду та обов'язково містити застереження про те, що держава не несе відповідальності за зобов'язаннями пенсійного фонду.

Пенсійний контракт набирає чинності з моменту його підписання вкладником фонду й адміністратором.

Дія пенсійного контракту вважається закінченою:

- після повного виконання вкладником фонду своїх зобов'язань за пенсійним контрактом та укладення учасником (учасниками) фонду договору про виплату пенсії на визначений строк з пенсійним фондом;
- після передачі пенсійних коштів учасника фонду страховій організації відповідно до укладеного учасником фонду договору страхування довічної пенсії;
- після передачі пенсійних коштів учасника фонду банківській установі відповідно до укладеного учасником фонду договору про відкриття пенсійного депозитного рахунку;
- у разі смерті учасника фонду та виконання передбачених у зв'язку із цим умов;
- у разі ліквідації пенсійного фонду в порядку, передбаченому Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- у разі заміни вкладником фонду пенсійного фонду на умовах і у порядку, передбачених Законом;
- у разі ліквідації вкладника фонду – юридичної особи, без визначення його правонаступника;
- у разі дострокового розірвання контракту в порядку, передбаченому Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- в інших випадках, передбачених пенсійним контрактом згідно із Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Умови та порядок недержавного пенсійного забезпечення, що здійснюється пенсійними фондами, визначаються *пенсійними схемами*, які розробляються з дотриманням вимог Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» й інших нормативно-правових актів з питань недержавного пенсійного забезпечення.

Пенсійні схеми та зміни до них розробляються й затверджуються

засновником (зборами засновників) пенсійного фонду. Пенсійні схеми корпоративного пенсійного фонду й зміни до них погоджуються з представниками трудових колективів відповідних юридичних осіб – роботодавців, які є засновниками такого фонду. Пенсійні схеми та зміни до них підлягають реєстрації в Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Пенсійний фонд може використовувати кілька пенсійних схем.

Пенсійна схема повинна відображати:

- опис усіх видів та умов здійснення пенсійних виплат;
- порядок визначення розміру пенсійних виплат;
- порядок і строки сплати пенсійних внесків, у тому числі можливість їх зміни за умовами пенсійного контракту;
- умови та порядок участі у пенсійній схемі;
- права й обов'язки вкладника, учасника фонду за певною пенсійною схемою;
- інші умови, що не суперечать законодавству.

Вкладники фонду мають право вільного вибору пенсійної схеми, якщо інше не передбачено законодавством, а також мають право на зміну пенсійної схеми, але не частіше одного разу на шість місяців.

Пенсійні фонди відповідно до Закону можуть здійснювати такі види пенсійних виплат:

- пенсія на визначений строк;
- одноразова пенсійна виплата.

Розміри пенсійних виплат визначаються, виходячи із сум пенсійних коштів, що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду, тривалості виплати та формули розрахунку величини пенсії на визначений строк згідно з методикою, затвердженою Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Пенсійні виплати здійснюються у грошовій формі в національній валюті України.

Адміністратор планує обсяг грошових коштів, необхідних для здійснення пенсійних виплат учасникам фонду відповідно до укладених пенсійних контрактів, та надає відповідну інформацію особам, що здійснюють управління пенсійними активами цього фонду в порядку, визначеному договором про управління активами.

Підставами для здійснення пенсійних виплат пенсійними фондами є:

- 1) досягнення учасником фонду пенсійного віку, визначеного відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- 2) визнання учасника фонду інвалідом;

- 3) медично підтверджений критичний стан здоров'я (онкозахворювання, інсульт тощо) учасника фонду;
- 4) виїзд учасника фонду на постійне проживання за межі України;
- 5) смерть учасника фонду.

12.5. ПОРЯДОК ТА ТЕРМІНИ ПОДАННЯ АДМІНІСТРАТОРОМ ЗВІТНОСТІ З НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Адміністратором недержавного пенсійного фонду (далі – Адміністратор) складається й подається така звітність з недержавного пенсійного забезпечення:

- звітність про діяльність недержавного пенсійного фонду (окремо по кожному недержавному пенсійному фонду, з радою якого Адміністратором укладено договір про адміністрування недержавного пенсійного фонду);
- звітність про здійснення діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів.

Статутом недержавного пенсійного фонду та умовами договору про адміністрування недержавного пенсійного фонду, укладеного радою пенсійного фонду з Адміністратором, може бути встановлено подання раді такого фонду додаткової звітності, не передбаченої Положенням про порядок складання, формування та подання адміністратором недержавного пенсійного фонду звітності з недержавного пенсійного забезпечення від 27.10.2011 № 674. Форми звітності, заповнюються Адміністратором на підставі даних бухгалтерського обліку, даних системи персоніфікованого обліку та інформації, отриманої від осіб, що здійснюють управління активами.

Державний контроль за дотриманням Адміністратором вимог щодо порядку складання, формування та подання звітності з недержавного пенсійного забезпечення здійснюється Нацкомфінпослуг.

Звітним періодом для складання річної звітності з недержавного пенсійного забезпечення, яка подається до Нацкомфінпослуг, є календарний рік. Проміжна звітність складається щокварталу за I квартал, I півріччя та 9 місяців наростаючим підсумком з початку звітного періоду станом на кінець останнього дня кварталу.

Адміністратор подає звітність з недержавного пенсійного забезпечення до Нацкомфінпослуг у такі строки:

- проміжну – не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним кварталом;

– річну – до 28 лютого року, наступного за звітним.

Адміністратор подає звітність про діяльність недержавного пенсійного фонду, починаючи з наступного кварталу, що настає за кварталом, у якому було укладено договори про адміністрування недержавного пенсійного фонду, про управління активами недержавного пенсійного фонду та про обслуговування недержавного пенсійного фонду зберігачем.

У випадку виключення недержавного пенсійного фонду з Державного реєстру фінансових установ Адміністратор подає звітність про діяльність недержавного пенсійного фонду за останній звітний період, який закінчується днем його виключення з Державного реєстру фінансових установ, до дати такого виключення.

Звітність про здійснення діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів подається Адміністратором, починаючи з наступного кварталу, що настає за кварталом, у якому було вперше прийнято рішення Нацкомфінпослуг про видачу такому Адміністратору ліцензії на провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів.

Звітність з недержавного пенсійного забезпечення Адміністратор складає та подає до Нацкомфінпослуг в електронній та паперовій формах, які заповнюються державною мовою.

У разі подання звітності у вигляді електронних документів з дотриманням вимог Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»:

– звітність у паперовій формі до Нацкомфінпослуг не подається, за винятком довідки про чисту вартість активів ПФ, складеної згідно з додатком до Положення про порядок визначення чистої вартості активів пенсійного фонду, приміток до річної фінансової звітності, складених відповідно до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності;

– не застосовуються вимоги, передбачені пунктами 2.8 та 2.9 II розділу Положення про порядок складання, формування та подання адміністратором недержавного пенсійного фонду звітності з недержавного пенсійного забезпечення (у частині відповідності інформації паперової форми звітності електронній формі);

– обов'язковим реквізитом такої звітності є електронний цифровий підпис відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис».

Усі документи, що подаються Адміністратором у паперовій формі додатково до поданої звітності в електронній формі з використанням електронного цифрового підпису, супроводжуються листом

Адміністратора, сторінки нумеруються, підтверджуються підписом керівника та бухгалтера Адміністратора, засвідчуються його печаткою.

Достовірність даних звітності з недержавного пенсійного забезпечення та відповідність їх інформації паперової форми звітності електронній формі підтверджуються підписом керівника Адміністратора, засвідчуються його печаткою на титульному аркуші звіту із зазначенням кількості аркушів паперової форми звітності, а також у належних полях кожної форми звітності відповідно до Положення.

Паперова форма звітності з недержавного пенсійного забезпечення направляється поштою з повідомленням про вручення або подається представником Адміністратора, який має відповідні повноваження.

Датою подання паперової форми звітності вважається дата її реєстрації структурним підрозділом Нацкомфінпослуг, на який покладено обов'язок здійснювати реєстрацію вхідної кореспонденції, а в разі надходження звітності поштою – дата подання визначається за поштовим штемпелем підприємства (відділення) зв'язку, що обслуговує відправника.

Датою подання електронної форми звітності вважається дата відправлення пакета звітності через веб-сторінку Державного реєстру фінансових установ, яка розміщена на офіційному сайті Нацкомфінпослуг. При невиконанні умов цього пункту та пункту 2.2 розділу звітність вважається поданою несвоєчасно.

До складу звітності про діяльність недержавного пенсійного фонду входять:

а) фінансова звітність, визначена Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», складена за міжнародними стандартами фінансової звітності;

б) звітні дані згідно з формами:

– НПФ-1 «Загальні відомості про недержавний пенсійний фонд» (додаток 2);

– НПФ-2 «Звіт про склад, структуру та чисту вартість активів недержавного пенсійного фонду» (додаток 3);

– НПФ-3 «Звіт про зміну чистої вартості пенсійних активів недержавного пенсійного фонду» (додаток 4);

– НПФ-4 «Звітні дані персоніфікованого обліку учасників недержавного пенсійного фонду» (додаток 5);

– НПФ-5 «Звітні дані про результати діяльності корпоративних і професійних недержавних пенсійних фондів» (додаток 6) (складається тільки тими Адміністраторами, які здійснюють обслуговування корпоративного або професійного недержавного пенсійного фонду на

підставі договору про адміністрування пенсійного фонду, укладеного з радою такого фонду. Кожний рядок звітних даних включає дані з розбивкою за всіма засновниками та роботодавцями-платниками);

– НПФ-6 «Звітні дані про учасників недержавного пенсійного фонду за віковою категорією» (додаток 7);

– НПФ-7 «Звіт про склад та структуру активів недержавного пенсійного фонду» (додаток 8);

– НПФ-8 «Звіт про договори, що були укладені за цінними паперами українських емітентів, які входять (входили) до складу активів недержавного пенсійного фонду» (додаток 9);

– НПФ-9 «Інформація щодо зміни чистої вартості одиниці пенсійних активів» (додаток 10) Положення про порядок складання, формування та подання адміністратором недержавного пенсійного фонду звітності з недержавного пенсійного забезпечення;

– пояснювальна записка (довільна форма) у разі необхідності, що подається у паперовій формі [6].

Звітність з недержавного пенсійного забезпечення подається до Нацкомфінпослуг разом із титульним аркушем звітності про здійснення діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів (додаток 11) відповідно до Положення про порядок складання, формування та подання адміністратором недержавного пенсійного фонду звітності з недержавного пенсійного забезпечення.

До складу звітності про здійснення діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів входять:

а) фінансова звітність, визначена Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», складена за міжнародними стандартами фінансової звітності;

б) звітні дані згідно з формою АПФ-1 «Загальні відомості про адміністратора недержавного пенсійного фонду» (додаток 12 до Положення про порядок складання, формування та подання адміністратором недержавного пенсійного фонду звітності з недержавного пенсійного забезпечення);

в) звіт про корпоративне управління (у паперовій формі) у складі річної звітності (для Адміністраторів у формі акціонерних товариств).

Достовірність і повнота річної фінансової звітності та річних фінансових звітних даних підтверджуються аудиторською фірмою або аудитором, що включені до реєстру аудиторських фірм та аудиторів, які можуть проводити аудиторські перевірки фінансових установ, що ведуться Нацкомфінпослуг.

12.6. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Визначте роль пенсійного страхування в системі соціального захисту населення.
2. Схарактеризуйте рівні пенсійного забезпечення в Україні.
3. Обґрунтуйте необхідність подальшого реформування пенсійної системи в Україні.
4. Визначте напрями реформування пенсійної системи в Україні.
5. З'ясуйте передумови створення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.
6. Назвіть організації, що можуть здійснювати недержавне пенсійне забезпечення.
7. Назвіть суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.
8. Схарактеризуйте процес недержавного пенсійного забезпечення.
9. Назвіть принципи недержавного пенсійного забезпечення.
10. Схарактеризуйте види недержавних пенсійних фондів.
11. Назвіть напрями діяльності Національної асоціації недержавних пенсійних фондів та адміністраторів недержавних пенсійних фондів.
12. Розкрийте сутність пенсійного контракту.
13. У чому полягають умови здійснення та види пенсійних виплат?
14. Назвіть істотні умови пенсійного контракту.
15. Схарактеризуйте зобов'язання сторін за пенсійним контрактом.
16. Визначте порядок подання адміністратором звітності з недержавного пенсійного забезпечення до Нацкомфінпослуг.

12.7. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Недержавне пенсійне забезпечення не може здійснюватися:
 - а) пенсійними фондами;
 - б) страховими компаніями;
 - в) підприємствами;
 - г) банківськими установами.
2. Відкритий недержавний пенсійний фонд – це:
 - а) недержавний пенсійний фонд, учасниками котрого можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи;
 - б) недержавний пенсійний фонд, засновником якого є юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців і до якого можуть приєднуватися роботодавці-платники;

Ринок фінансових послуг

в) юридична особа, котра має статус неприбуткової організації, функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду;

г) пенсійний фонд, засновником (засновниками) якого можуть бути організації роботодавців, їх об'єднання, об'єднання громадян, професійні спілки, їх об'єднання чи фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять), визначеної у статуті фонду.

3. Учасник недержавного пенсійного забезпечення – фізична особа:

а) на користь якої сплачуються (сплачувалися) пенсійні внески до пенсійного фонду або на пенсійний депозитний рахунок у банку та яка має право на недержавне пенсійне забезпечення в порядку і на умовах, визначених пенсійним контрактом, договором про відкриття пенсійного депозитного рахунка чи договором страхування довічної пенсії, або яка отримує пенсійні виплати з пенсійного фонду;

б) на користь котрої сплачуються (сплачувалися) пенсійні внески до пенсійного фонду та котра має право на отримання пенсійних виплат чи отримує такі виплати з пенсійного фонду;

в) яка сплачує страхові внески до накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та прийняла рішення про спрямування цих внесків до пенсійного фонду;

г) немає правильної відповіді.

4. До суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення не належать:

а) банківські установи, які уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків;

б) вкладники та учасники пенсійних фондів, учасники накопичувальної системи пенсійного страхування;

в) адміністратори пенсійних фондів;

г) немає правильної відповіді.

5. До принципів недержавного пенсійного забезпечення не належать такі:

а) добровільності прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення;

б) рівноправності всіх учасників пенсійного фонду, які беруть участь в одній пенсійній схемі;

в) цільового та ефективного використання пенсійних коштів;

г) фінансування видатків на виплату пенсій, надання соціальних послуг за рахунок страхових внесків, бюджетних коштів і коштів цільових фондів.

6. За видами пенсійні фонди можуть утворюватися як:

Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення

а) відкриті пенсійні фонди, корпоративні пенсійні фонди та професійні пенсійні фонди;

б) корпоративні пенсійні фонди; закриті й професійні пенсійні фонди;

в) корпоративні пенсійні фонди та професійні пенсійні фонди;

г) немає правильної відповіді.

7. Чи мають право учасники відкритого й професійного пенсійного фонду залишатися його учасниками у разі припинення здійснення пенсійних внесків на їх користь, припинення (розірвання) пенсійних контрактів, укладених на їх користь?

а) так, мають;

б) ні;

в) за умови продовження пенсійних контрактів;

г) у разі розірвання контракту – ні.

8. Зміни до статуту пенсійного фонду погоджуються:

а) залежно від виду фонду – відкритий, корпоративний чи професійний – з його засновниками;

б) Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

в) не потребують погодження;

г) радою фонду.

9. Пенсійні активи, які накопичуються у пенсійному фонді, не можуть бути використані для:

а) інвестування з метою отримання доходу на користь учасників фонду;

б) виконання договорів виплати пенсії на визначений строк, укладених з учасниками фонду, та для здійснення одноразових пенсійних виплат;

в) оплати договорів страхування довічної пенсії й договорів страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду, укладених із страховою організацією;

г) оплати послуг з адміністрування пенсійного фонду у випадках, коли адміністрування самостійно здійснює юридична особа – одноосібний засновник корпоративного пенсійного фонду.

10. Особа, що здійснює управління активами пенсійного фонду, під час провадження нею такої діяльності має право:

а) формувати пенсійні активи за рахунок позикових (кредитних) коштів;

б) надавати майнові гарантії, забезпечені пенсійними активами, чи будь-які кредити (позики) за рахунок пенсійних активів;

Ринок фінансових послуг

в) укладати угоди купівлі-продажу пенсійних активів з обов'язковою умовою зворотного викупу;

г) розміщувати на банківських депозитних рахунках у грошових коштах та в ощадних сертифікатах банків менше як 50 відсотків загальної вартості пенсійних активів.

11. Сума пенсійних коштів, що належить кожному учасникові фонду, визначається шляхом:

а) множення кількості одиниць пенсійних активів фонду, облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду, на чисту вартість одиниці пенсійних активів фонду;

б) відношення суми пенсійних коштів усіх учасників пенсійного фонду до кількості таких;

в) відношення чистої вартості активів пенсійного фонду до кількості його учасників;

г) немає правильної відповіді.

12. Рішення про включення до Державного реєстру фінансових установ пенсійного фонду або про відмову у включенні до такого реєстру приймається:

а) протягом 30 календарних днів із дня подання документів, установлених НКРРФП;

б) протягом 10 календарних днів із дня подання документів, установлених НКРРФП;

в) протягом двох тижнів із дня подання документів, установлених НКРРФП;

г) немає правильної відповіді.

13. Адміністратор щоквартально не подає звітність з недержавного пенсійного забезпечення:

а) Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

б) радам пенсійних фондів, з якими він уклав договори про адміністрування пенсійних фондів;

в) немає правильної відповіді;

г) Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку.

14. Страхові організації, що надають послуги з недержавного пенсійного забезпечення, подають звітність з недержавного пенсійного забезпечення:

а) Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

б) фізичним особам, з якими укладено відповідні договори;

- в) юридичним особам, з котрими укладено відповідні договори;
- г) усі відповіді правильні.

15. Адміністратором недержавного пенсійного фонду може бути:

а) юридична особа, яка надає професійні послуги з адміністрування недержавних пенсійних фондів (професійний адміністратор);

б) юридична особа – одноосібний засновник корпоративного пенсійного фонду, який прийняв рішення про самостійне здійснення адміністрування такого фонду;

в) компанія з управління активами;

г) усі перелічені вище.

16. Адміністратор недержавних пенсійних фондів не зобов'язаний:

а) вести персоніфікований облік учасників пенсійного фонду;

б) укладати пенсійні контракти від імені пенсійного фонду;

в) забезпечувати здійснення пенсійних виплат учасникам фонду;

г) надавати інформацію.

12.8. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.

2. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/>.

3. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.

4. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: затверджене наказом Міністерства фінансів України № 559 від 30 листопада 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.Neibu.factor.ua/ukr/iNfo/iNstrbuh/psbu13/>.

6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затверджене наказом Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/paran17#n17>.

7. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 2 – 3. – Ст.11.

8. Положення про погодження статуту недержавного пенсійного фонду та реєстрацію пенсійних схем: розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг 18.07.2013 № 2362 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1665-13/para16#n16>.

9. Положення про порядок складання, формування та подання адміністратором недержавного пенсійного фонду звітності з недержавного пенсійного забезпечення: розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України 27.10.2011 № 674 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0041-12/page>.

10. Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: колективна монографія / за ред. д.е.н., проф. В.О. Онищенко. – Полтава : ПолтНТУ, 2013. – 366 с.

11. Завора Т. М. Соціальне страхування: навчальний посібник / Т. М. Завора. – Полтава : ПолтНТУ, 2013. – 272 с.

12. Завора Т. М. Оцінювання ефективності системи пенсійного забезпечення України / Т. М. Завора // Економіка і регіон: наук. вісн. – Полтава : ПолтНТУ, 2015. – № 2. – С. 88 – 95.

13. Завора Т. М. Пенсійна система: стан та перспективи розвитку в Україні / Т. М. Завора, Н. П. Христенко // Матеріали 63-ї науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів, викладачів та студентів Полтавського національного технічного університету. – Полтава : ПолтНТУ, 2011. – С. 239 – 242.

14. Завора Т. М. Загрози національній безпеці в соціальній сфері / Т. М. Завора, О. В. Чепурний // Проблеми й перспективи розвитку академічної та університетської науки: збірник наукових праць за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, 8 – 9 грудня 2011 року. – Полтава : ПолтНТУ, 2011. – С. 98 – 99.

15. Завора Т. М. Сучасні реалії реформування пенсійної системи України / Т. М. Завора // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: колективна монографія / за ред. д.е.н., проф. В. О. Онищенко. – Полтава : ПолтНТУ, 2013. – С. 62 – 75.

16. Завора Т. М. Підвищення рівня фінансової грамотності у контексті забезпечення економічної безпеки в соціальній сфері / Т. М. Завора // Фінансово-економічна безпека: держава, регіон, підприємство: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-

конференції, 15 листопада – 15 грудня 2014 р. – Полтава : ПолтНТУ, 2014. – С. 190 – 193.

17. Завора Т. М. Соціальна відповідальність держави і бізнесу щодо формування системи недержавного пенсійного забезпечення / Т. М. Завора, О. М. Бондаревська // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Структурні трансформації національних економік в умовах глобалізації». – Миколаїв, 2014. – С. 298 – 301.

18. Завора Т. М. Аналіз недержавного пенсійного страхування в контексті забезпечення фінансової безпеки держави / Т. М. Завора, О. В. Горбань, В. О. Головка // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми модернізації економіки та фінансової системи України», Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2014. – С. 316 – 319.

ТЕМА 13. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ З УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ ПРИ ФІНАНСУВАННІ БУДІВНИЦТВА ЖИТЛА

13.1. Сутність фінансових послуг з управління майном та фінансування будівництва житла.

13.2. Фінансування будівництва житла через фонди фінансування будівництва (ФФБ).

13.3. Фонди операцій з нерухомістю (ФОН) на ринку фінансових послуг.

13.4. Питання для самоконтролю.

13.5. Тестові завдання.

13.6. Використана література.

Ключові терміни та поняття: система фінансово-кредитних механізмів, довірителі, управителі, забудовники, страхові компанії, емітенти сертифікатів ФОН, власники сертифікатів ФОН фінансування будівництва житла, ФФБ, ФОН, договір управління майном, банк, предмет іпотеки, іпотечний договір, підрядники, субпідрядники, об'єкти управління майном, сертифікат фондів операцій з нерухомістю (ФОН).

13.1. СУТНІСТЬ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ З УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ ТА ФІНАНСУВАННЯ БУДІВНИЦТВА ЖИТЛА

Недосконалість фінансово-кредитної системи, реконструкції та утримання житлового фонду, централізація будівництва, обмеження у виділенні земельних ділянок і спорудженні індивідуального житла значно загострили житлову проблему в Україні.

Будівництво житла регулюється Концепцією державної житлової політики, в якій визначено перехід від державного забезпечення житлом громадян до створення умов, завдяки яким кожний громадянин матиме можливість за власними потребами збудувати, придбати у власність, отримати житло у найм або в оренду. Концепцією державної житлової політики визначені фактори, що зумовлюють реформування державної житлової політики, а також основні напрями та шляхи її реалізації.

Україна, поступово втрачаючи пріоритетну в минулому роль держави в наданні житла населенню, упроваджує нові моделі фінансування житлового будівництва, зокрема, використовуючи такі схеми фінансування та забезпечення житлом населення: дотаційні, корпоративні, банківські.

Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла

Дотаційна схема фінансування полягає у спрямуванні коштів на будівництво житла й пільгове кредитування за рахунок державного та місцевих бюджетів із метою реалізації державних програм, а саме: молодіжного житлового будівництва, забезпечення житлом військовослужбовців, «Будинок на селі», забезпечення житлом постраждалих від аварії на Чорнобильській АЕС, забезпечення житлом державних службовців.

Корпоративна схема фінансування використовує залучення коштів фізичних осіб і банків з метою здійснення будівництва житла в межах будівельно-фінансових холдингів.

Банківська схема забезпечує фінансування житлового будівництва за рахунок житлових іпотечних кредитів.

Загальні принципи, правові та організаційні засади залучення коштів фізичних і юридичних осіб в управління з метою фінансування будівництва житла та особливості управління цими коштами, а також правові засади й особливості випуску, розміщення та обліку сертифікатів фондів операцій з нерухомістю встановлює Закон України «*Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю*» від 19.06.2003 № 978-IV.

Системою фінансово-кредитних механізмів при будівництві житла та операціях з нерухомістю (далі – система фінансово-кредитних механізмів) є врегульовані Законом № 978-IV та договорами дії суб'єктів системи при організації будівництва житла, фінансуванні цього будівництва й здійсненні операцій з нерухомістю.

Суб'єктами такої системи є довірители, управителі, забудовники, страхові компанії, емітенти сертифікатів ФОН та власники сертифікатів ФОН.

Відповідно до Закону № 978-IV управителем може бути банк або інша фінансова установа, забудовником – особа, яка в установленому законодавством порядку отримала право на використання земельної ділянки для спорудження об'єктів будівництва та уклала угоду з управителем.

Фінансові установи створюють фонди з власної ініціативи в порядку, визначеному Законом № 978-IV. ***Залежно від мети створення фонд може бути:***

- фондом фінансування будівництва (ФФБ);
- фондом операцій з нерухомістю (ФОН).

Ринок фінансових послуг

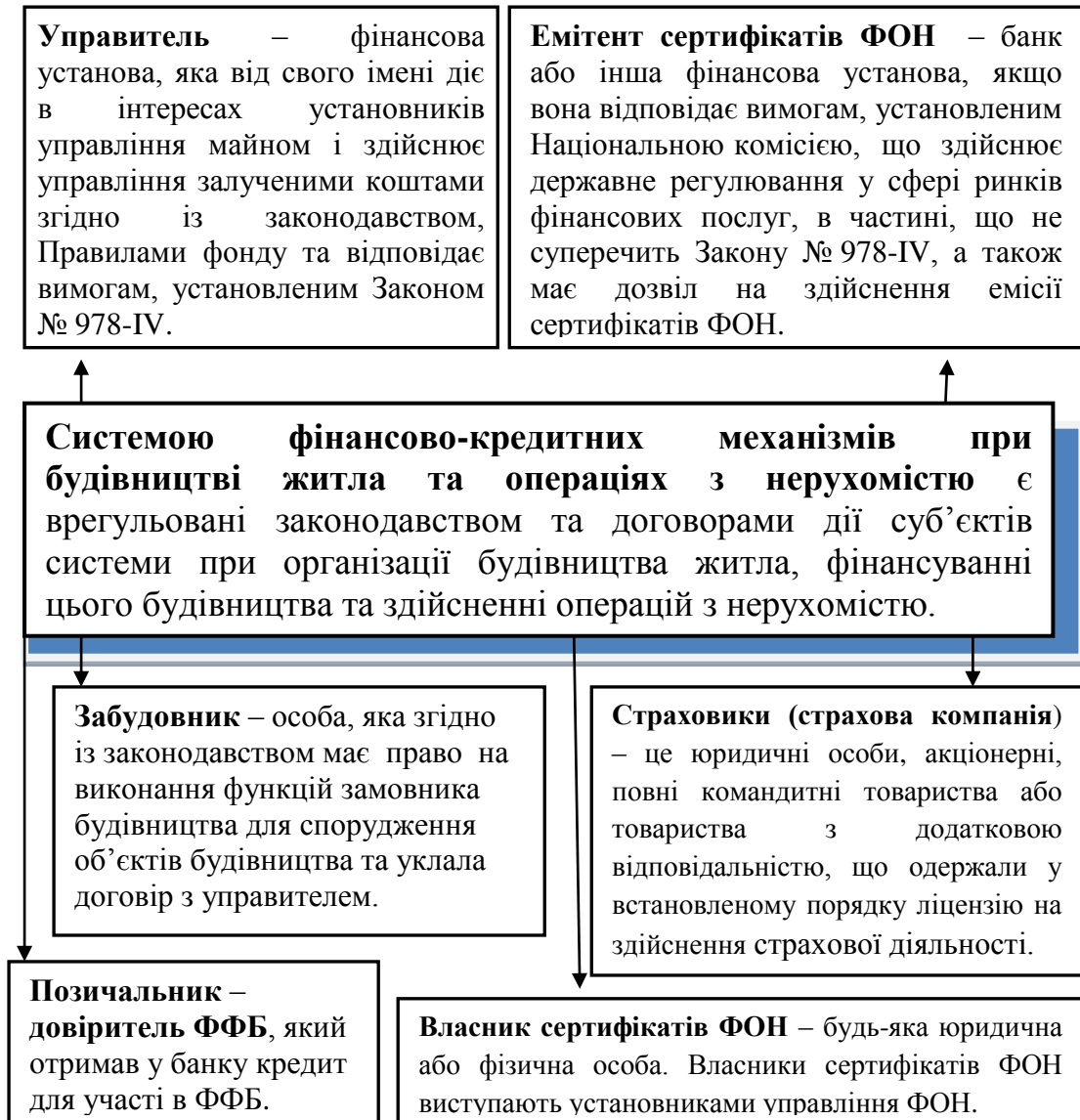

Рис. 13.1. Система фінансово-кредитних механізмів при будівництві житла та операціях з нерухомістю

Метою створення ФФБ є отримання довірцями ФФБ у власність житла, **метою створення ФОН** – отримання доходу власниками сертифікатів цього ФОН.

Об'єктами управління майном у системі фінансово-кредитних механізмів є ФФБ і ФОН. Об'єкт управління майном знаходиться в довірчій власності управителя. **Управитель** є довірчим власником отриманого ним в управління майна. Він здійснює управління майном відповідно до Правил фонду та договору управління майном.

Управитель фонду на праві довірчої власності здійснює управління фондом і для досягнення мети управління майном, визначеної

Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла

установниками цього фонду, перераховує частину отриманих коштів на фінансування будівництва. Решта коштів залишається в управлінні управителя відповідно до Правил фонду. Вільні кошти на поточних рахунках фонду, котрі тимчасово не передані на фінансування будівництва, банк-управитель має право використовувати при здійсненні банківських операцій.

Управитель укладає із забудовником угоду, за якою замовляє забудовнику спорудити об'єкт будівництва, ввести його в експлуатацію та передати об'єкти інвестування установникам цього фонду в установлені в угоді строки та на умовах, визначених Законом № 978-IV і Правилами фонду.

Обов'язковою умовою укладення угоди між управителем фонду та забудовником має бути забезпечення виконання зобов'язань забудовника встановленням іпотеки. Предметом іпотеки за іпотечним договором є майнові права на нерухомість, котра є об'єктом будівництва. *Іпотечний договір має бути укладений у письмовій формі й нотаріально засвідчений.*

Фінансова установа, яка відповідає вимогам Закону № 978-IV, може з власної ініціативи створити ФФБ. ФФБ не є юридичною особою. **ФФБ може бути двох видів** – ФФБ виду А та ФФБ виду Б.

Для ФФБ виду А поточну ціну вимірної одиниці об'єкта будівництва, споживчі властивості об'єктів інвестування, коефіцієнти поверху та комфортності *визначає забудовник, при цьому він приймає на себе ризик щодо недостатності залучених коштів на спорудження об'єкта будівництва.*

Для ФФБ виду Б забудовник бере на себе зобов'язання *дотримуватися рекомендацій управителя щодо споживчих властивостей об'єктів інвестування, здійснювати спорудження об'єктів будівництва без порушення графіків будівництва та відповідно до проектної документації й кошторису на будівництво, погодженого з управителем, а управитель визначає поточну ціну вимірної одиниці об'єкта будівництва, коефіцієнти поверху і комфортності та приймає на себе ризик щодо недостатності залучених коштів на спорудження об'єкта будівництва. Управитель може створити ФФБ виду Б лише за наявності відповідного дозволу на прийняття управителем на себе комерційних ризиків.*

Фінансова установа, яка відповідає вимогам Закону № 978-IV, може з власної ініціативи створювати ФОН. ФОН не є юридичною особою. *Для створення ФОН ця фінансова установа має розробити й затвердити*

Правила ФОН, інвестиційну декларацію та проспект емісії сертифікатів ФОН, організувати розміщення сертифікатів ФОН шляхом відкритого продажу або безпосередньої їх пропозиції заздалегідь визначеному колу осіб.

Сертифікат ФОН засвідчує право його власника на отримання частки чистих активів ФОН у грошовій формі після закінчення строку, на який був створений відповідний ФОН, та право вимагати дотримання обмежень прав довірчої власності управителем.

Первинний продаж сертифікатів ФОН емітент може здійснювати самостійно шляхом проведення відкритої підписки на сертифікати ФОН або через торговців цінними паперами, з котрими емітент уклав договори. *Сертифікати ФОН підлягають вільному обігу.*

Сертифікати ФОН можуть бути випущені в одній з таких форм:

- іменні сертифікати ФОН документарної форми випуску (іменні документарні сертифікати ФОН);
- іменні сертифікати ФОН бездокументарної форми випуску (іменні бездокументарні сертифікати ФОН);
- сертифікати ФОН на пред'явника документарної форми випуску (документарні сертифікати ФОН на пред'явника).

Банк надає кредит довірителью ФФБ на умовах, визначених цим банком в угоді про іпотечний кредит. Предметом іпотеки за іпотечним договором є об'єкт інвестування, який стане власністю позичальника в майбутньому, та/або майнові права на нього.

Після закінчення будівництва об'єкт інвестування продовжує бути предметом іпотеки відповідно до умов іпотечного договору, при цьому іпотечний договір є чинним і не потребує внесення змін та доповнень до нього.

Інфляційним застереженням є обумовлений сторонами угоди про іпотечний кредит спосіб збереження реальної вартості грошових вимог і доходів банку. Таке застереження має забезпечувати індексацію платежів позичальника при сплаті ним зобов'язань за угодою про іпотечний кредит.

13.2. ФІНАНСУВАННЯ БУДІВНИЦТВА ЖИТЛА ЧЕРЕЗ ФОНДИ ФІНАНСУВАННЯ БУДІВНИЦТВА (ФФБ)

Типова схема фінансування будівництва житла через ФФБ включає чотири основних його учасники: управитель ФФБ, забудовник, інвестор,

Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла

страхова компанія (рис. 13.2). Управитель ФФБ утворює фонд і виконує функції фінансування житлового будівництва. Схема «Фонд фінансування будівництва» передбачає обов'язковість ліцензованого посередника (банк чи фінансова установа), який керує роботою схеми, що практично унеможливує зловживання і нецільове використання коштів інвесторів, зводить до мінімуму ризики житлового ринку.

1. Управитель (фінансова компанія або банк) утворює Фонд фінансування будівництва.

2. Управитель ФФБ та забудовник укладають Генеральну угоду, в якій обумовлюють ключові умови фінансування будівництва житла.

3. Забудовник (підрядники, субпідрядники забудовника) відкриває розрахунковий рахунок у банку, котрий визначає управитель ФФБ і страхує будівельні ризики в страховій компанії.

4. Покупці квартир укладають договір з управителем ФФБ, перераховують кошти і стають довірцями ФФБ.

5. Управитель відповідно до графіка, визначеного в Генеральній угоді, перераховує кошти забудовнику.

6. Забудовник за кошти, одержані від управителя, будує житло.

7. Збудоване житло передається довірцям.

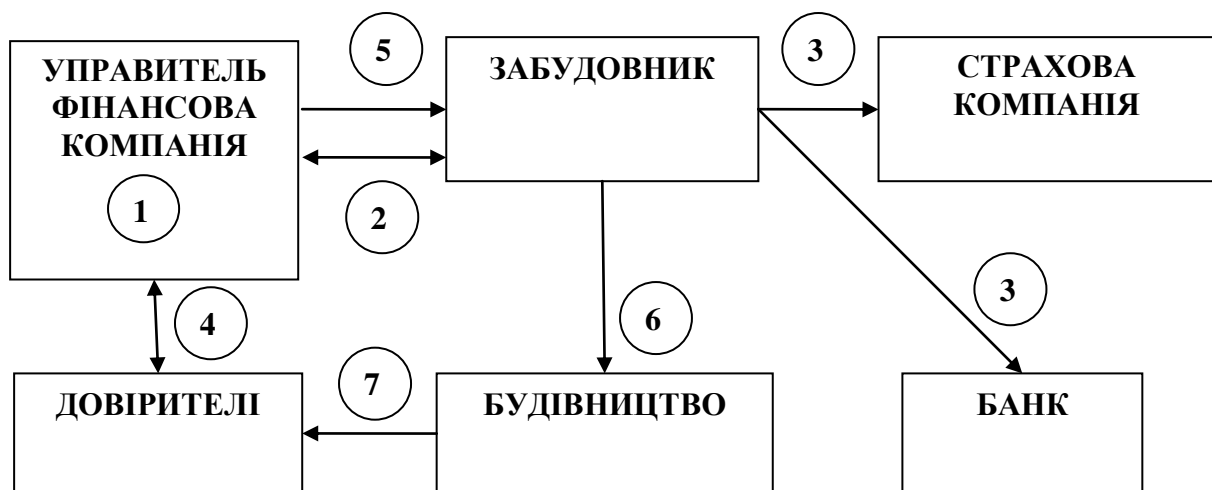

Рис. 13.2. Учасники фінансування будівництва житла через ФФБ

Система функціонування ФФБ передбачає:

– укладання договору між забудовником та управителем ФФБ, визначення характеристик об'єктів будівництва й об'єктів інвестування, передачу забудовником управителю ФФБ переліку об'єктів інвестування в об'єктах будівництва;

Ринок фінансових послуг

- затвердження Правил ФФБ;
- відкриття управителем ФФБ фінансування об'єктів будівництва;
- надання управителем довірителю інформації про умови участі у ФФБ для прийняття довірителем рішення про участь у ФФБ;
- укладання управителем ФФБ договору з довірителем про участь у ФФБ;
- внесення довірителем коштів до ФФБ та передачу їх управителю ФФБ в управління за договором про участь у ФФБ;
- закріплення управителем за довірителем обраного ним об'єкта інвестування, що є підтвердженням замовлення на спорудження цього об'єкта інвестування як складової частини об'єкта будівництва;
- відкриття управителем рахунку на ім'я довірителя у системі обліку прав вимоги довірителів ФФБ;
- можливість дострокового припинення управління майном з ініціативи довірителя, відкріплення від нього об'єкта інвестування, повернення довірителю коштів у розмірі та у порядку, визначених Правилами ФФБ, унаслідок зменшення обсягу підтвердженого замовлення на будівництво;
- можливість здійснення довірителем на умовах Правил ФФБ зміни об'єкта інвестування, поступки правом вимог за договором про участь у ФФБ третім особам, часткового отримання коштів з ФФБ;
- можливість внесення управителем змін до системи обліку прав вимоги довірителів ФФБ;
- передачу управителем довірителям, які повністю проінвестували закріплені за ними об'єкти інвестування, майнових прав на ці об'єкти інвестування за договором про поступки майнових прав;
- фінансування управителем ФФБ спорудження об'єктів будівництва;
- формування управителем ФФБ оперативного резерву за рахунок отриманих в управління коштів;
- здійснення управителем ФФБ контролю за цільовим використанням забудовником спрямованих на будівництво коштів, дотриманням строків виконання робіт на об'єкті будівництва, дотриманням технічних характеристик об'єкта будівництва та об'єктів інвестування, вжиття заходів для усунення виявлених недоліків;
- повернення забудовником коштів до ФФБ на вимогу управителя ФФБ виду А у випадках зменшення обсягу підтвердженого замовлення внаслідок відмови довірителя від участі у ФФБ виду А, а також

Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла

в інших випадках, визначених договором;

- здійснення управителем ФФБ контролю за виконанням забудовником своїх зобов'язань за договором;

- уведення забудовником об'єкта будівництва в експлуатацію, письмове повідомлення про це управителя, замовлення технічної документації на об'єкт будівництва та на кожний об'єкт інвестування, передачу управителю ФФБ даних щодо фактичної площі об'єктів інвестування;

- повідомлення управителем ФФБ кожного довірителя про введення об'єкта будівництва в експлуатацію з наданням на письмову вимогу довірителя копії відповідного акта;

- здійснення довірителем остаточних розрахунків з управителем за даними щодо фактичної площі об'єктів інвестування;

- отримання довірителем сум страхового відшкодування у порядку і випадках, передбачених Законом України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» та Правилами ФФБ;

- передачу управителем ФФБ забудовникові переліку довірителів, які мають право отримати у власність закріплені за ними об'єкти інвестування, відповідно до отриманих довірителями від управителя майнових прав на ці об'єкти інвестування;

- набуття довірителями у власність закріплених за ними об'єктів інвестування, припинення дій за договором про участь у ФФБ;

- перерахування управителем забудовнику на умовах договору коштів оперативного резерву, сформованого за введеним в експлуатацію об'єктом будівництва, закриття фінансування об'єкта будівництва;

- припинення дій за договором, укладеним між управителем ФФБ та забудовником (стаття 13).

Управителем може бути фінансова установа, що отримала в установленому законодавством порядку дозвіл/ліцензію на здійснення визначеної Законом діяльності. Управителем може бути фінансова установа, статутний капітал якої становить не менше одного мільйона євро, котрий повинен бути повністю сплачений виключно грошовими коштами до початку залучення коштів від установників управління майном.

Управитель ФФБ при здійсненні управління ФФБ: несе відповідальність за дотримання обмежень довірчої власності управителя, визначених Правилами ФФБ та визнаних довірителями ФФБ; має

Ринок фінансових послуг

зобов'язання перед довірцями ФФБ у межах договору про участь у ФФБ; за письмовою заявою довірителя виступає в інтересах довірцелів позивачем у разі невиконання забудовником своїх зобов'язань щодо строків спорудження і якості об'єктів будівництва та передачі довірцелам у власність об'єктів інвестування. Функціонування ФФБ з управителем фонду – фінансовою компанією та банком характеризується певними розбіжностями (рис. 13.3, 13.4).

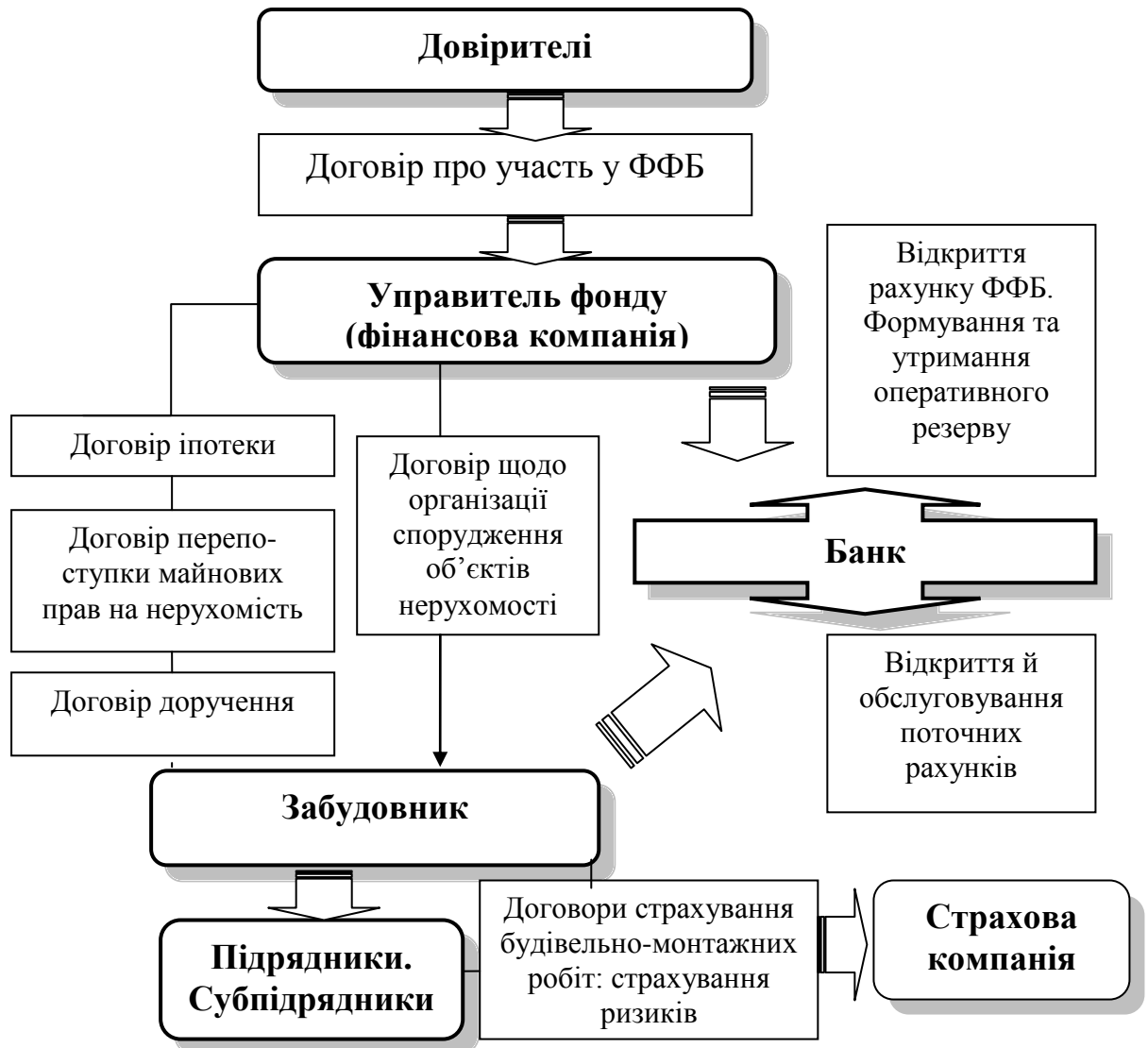

Рис. 13.3. Функціонування ФФБ з управителем фонду – фінансовою компанією

Управитель фонду на праві довірчої власності здійснює управління фондом та для досягнення мети управління майном, визначеної установниками цього фонду, перераховує частину отриманих коштів у напрямках, зазначених у Правилах. Для ФФБ – це фінансування будівництва, для ФОН – це здійснення операцій з нерухомістю. Решта

Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла

коштів залишається в управлінні управителя відповідно до Правил фонду. Вільні кошти на поточних рахунках фонду, які тимчасово не передані на фінансування будівництва, банк-управитель має право використовувати при здійсненні банківських операцій. При цьому банк-управитель несе відповідальність за їх збереження власними коштами.

ФФБ вважається створеним після затвердження управителем Правил ФФБ, укладання договору із забудовником та відкриття рахунків ФФБ.

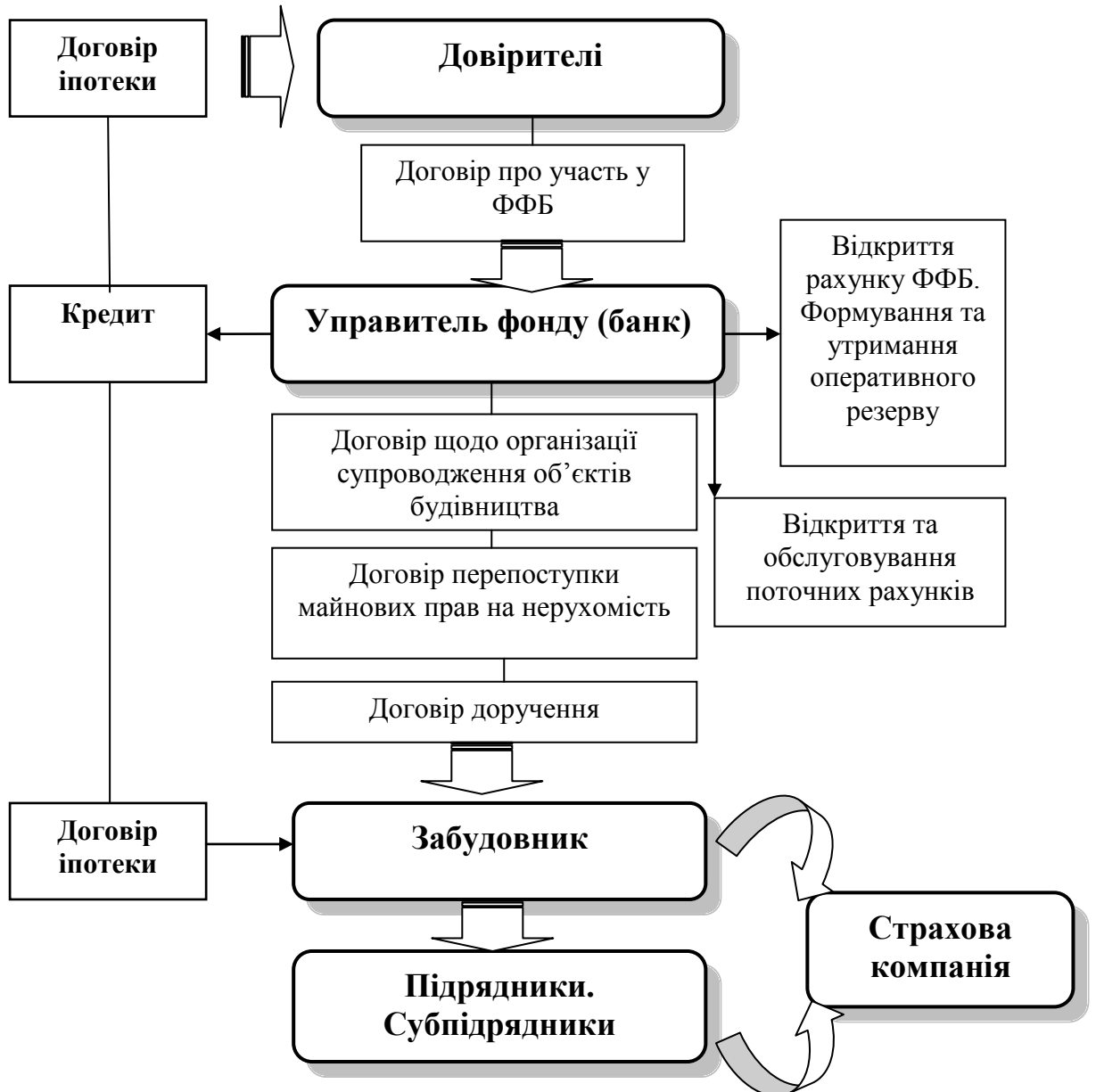

Рис. 13.4. Функціонування ФФБ з управителем фонду – банком

Банк-управитель відкриває рахунки ФФБ у своєму балансі.

Управитель, який не є банківською установою, відкриває в обраному ним банку на своє ім'я окремий поточний рахунок, котрий є рахунком фонду.

Фізична або юридична особа, або спільний інвестор ФОН стає довірителем ФФБ за умови передачі коштів в управління управителю ФФБ та укладання з ним договору про участь у ФФБ на основі типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Управитель для кожного ФФБ розробляє й затверджує Правила ФФБ та інші необхідні внутрішні документи, що регламентують функціонування цього ФФБ. Правила ФФБ є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами цієї системи фінансування будівництва житла.

Правила ФФБ визначають його вид, процедуру створення, порядок організації взаємовідносин забудовника, управителя та довірителів, порядок установавання управління майном, умови, особливості й обмеження здійснення управління майном, напрями та порядок використання залучених коштів, порядок участі у фонді й відмови від участі в ньому, типи вимірних одиниць об'єктів інвестування, порядок та умови закріплення об'єкта інвестування за довірителем, розмір винагороди управителя, відповідальність управителя і забудовника за невиконання прийнятих на себе зобов'язань, порядок отримання довірителем страхового відшкодування у разі несвоєчасного введення об'єкта будівництва в експлуатацію, невиконання робіт, передбачених договором між управителем і забудовником та договором між управителем і установником фонду, або неналежного виконання таких робіт та інші умови функціонування ФФБ.

Правила ФФБ є публічною пропозицією для вступу до фонду особи, яка бажає стати довірителем цього фонду, на підставі визнання цих Правил.

Взаємовідносини між управителем і забудовником ґрунтуються на укладанні договору, відповідно до котрого управитель замовляє забудовнику збудувати певні об'єкти будівництва, ввести їх в експлуатацію та передати об'єкти інвестування установникам цього фонду на умовах, визначених законодавством і Правилами фонду.

Договір про участь у ФФБ обов'язково має містити:

- предмет договору;
- найменування особи довірителя;
- найменування особи управителя ФФБ;
- вид ФФБ;
- порядок передачі довірителем коштів в управління управителю ФФБ;
- обмеження щодо окремих дій управителя з управління майном;

Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла

- права й обов'язки управителя ФФБ та довірителя;
- відомості про об'єкт будівництва із зазначенням його місця розташування та технічних характеристик;
- запланована дата (місяць і рік) введення об'єкта будівництва в експлуатацію;
- відомості про закріплений за довірителем об'єкт інвестування із зазначенням його технічних характеристик;
- строки та механізм повернення довірителю коштів на його вимогу, розмір платежів, які повинен сплатити при цьому довіритель;
- строк дії договору;
- відповідальність сторін за невиконання умов договору;
- порядок надання інформації довірителю про хід виконання умов договору, перелік інформації, яка надається довірителю у письмовій формі;
- порядок взаємодії довірителя та управителя ФФБ у випадку дострокового введення об'єкта будівництва в експлуатацію;
- порядок внесення змін до договору про участь у ФФБ;
- розмір та форму винагороди управителя ФФБ.

До договору про участь у ФФБ додаються: правила ФФБ; графічне зображення схеми будівельного плану об'єкта інвестування з назвами та площами всіх його приміщень і зазначенням розміщення об'єкта інвестування на поверсі; стислий перелік будівельних робіт, які забудовник зобов'язується провести на об'єкті інвестування; перелік обладнання, котре буде встановлене на об'єкті інвестування з наступною його передачею довірителеві; стислий перелік робіт, які забудовник зобов'язується здійснити на об'єкті будівництва та прибудинковій території; перелік обладнання, яке буде встановлене на об'єкті будівництва з наступною його передачею експлуатуючим організаціям чи об'єднанню співвласників будинку.

При укладенні договору про участь у ФФБ довіритель обирає конкретний об'єкт інвестування і закріплює його за довірителем на умовах Правил ФФБ.

При внесенні коштів довірителем до ФФБ управитель зобов'язаний закріпити за довірителем відповідну кількість вимірних одиниць об'єкта інвестування за поточною ціною вимірної одиниці цього об'єкта інвестування та одночасно внести відповідну інформацію до системи обліку прав вимоги довірителів ФФБ. Право вимоги на відповідну кількість вимірних одиниць об'єкта інвестування виникає у довірителя з

моменту передачі коштів в управління управителю ФФБ.

Облік довірителів та належних їм прав вимоги управитель веде у системі обліку прав вимоги довірителів відповідного ФФБ.

Після внесення довірителем коштів до ФФБ управитель видає довірителю свідоцтво про участь у ФФБ – документ, що підтверджує участь довірителя у ФФБ.

Фінансування будівництва за рахунок коштів ФФБ виду А управитель здійснює за рахунок отриманих в управління коштів, за винятком оперативного резерву, в порядку, визначеному договором, у межах вартості будівництва.

Фінансування будівництва за рахунок коштів ФФБ виду Б управитель здійснює за рахунок отриманих в управління коштів у порядку, визначеному договором, у межах вартості будівництва відповідно до графіків фінансування та будівництва, погоджених управителем і забудовником за кожним об'єктом будівництва, що є невід'ємною частиною договору. У разі, якщо обсяг фактично залучених від довірителів коштів менший обсягу, визначеного графіком фінансування, управитель здійснює фінансування будівництва за рахунок інших джерел.

Оперативний резерв, сформований управителем за конкретним об'єктом будівництва, на окремих рахунках ФФБ, є строковими коштами, які після введення цього об'єкта будівництва в експлуатацію управитель перераховує забудовнику в порядку, визначеному договором між управителем та забудовником. Для ФФБ виду А оперативний резерв перераховується забудовнику в повному обсязі.

Після введення об'єкта будівництва в експлуатацію забудовник письмово повідомляє про це управителя та надає дані щодо фактичної загальної площі об'єктів інвестування.

Управитель ФФБ надає забудовнику перелік довірителів, які мають право отримати у власність закріплені за ними об'єкти інвестування, відповідно до одержаних довірителями від управителя майнових прав на ці об'єкти інвестування, і повідомляє кожного довірителя про введення об'єкта будівництва в експлуатацію, а на письмову вимогу довірителя надає йому копію відповідного акта.

На підставі даних щодо фактичної загальної площі об'єктів інвестування довіритель за поточною ціною вимірної одиниці об'єкта інвестування здійснює остаточні розрахунки з управителем ФФБ та отримує в управителя ФФБ в обмін на свідоцтво про участь у ньому довідку за встановленою формою. Ця довідка є документом, що

Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла

підтверджує право довірителя на набуття у власність закріпленого за ним об'єкта інвестування.

Для проведення державної реєстрації права власності на закріплений за довірителем об'єкт інвестування забудовник та довіритель підписують складений забудовником акт прийняття-передачі об'єкта інвестування.

Забудовник зобов'язаний не пізніше ніж у стодвадцятиденний строк із дня введення об'єкта будівництва в експлуатацію передати цей об'єкт об'єднанню співвласників, або власнику, або експлуатуючій організації разом з необхідною технічною документацією.

За перерахування коштів на фінансування будівництва управитель отримує винагороду:

– для ФФБ виду А управителю таку винагороду сплачує забудовник у розмірі, строки та в порядку, погоджені із забудовником при укладанні договору. За погодженням управителя й забудовника при перерахуванні коштів на фінансування будівництва з фонду фінансування будівництва управитель може утримувати належну йому винагороду самостійно за рахунок коштів ФФБ;

– для ФФБ виду Б управитель при перерахуванні коштів на фінансування будівництва з фонду фінансування будівництва утримує належну йому винагороду самостійно за рахунок коштів ФФБ у розмірі, визначеному Правилами ФФБ.

13.3. ФОНДИ ОПЕРАЦІЙ З НЕРУХОМІСТЮ (ФОН) НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

ФОН створюється фінансовою установою, яка має сплачений статутний капітал у розмірі не менше одного мільйона євро, відповідає вимогам Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» та є емітентом сертифікатів ФОН.

Емітент сертифікатів ФОН виступає управителем ФОН. ФОН не є юридичною особою.

Залучені до ФОН кошти його управитель використовує в інтересах власників сертифікатів на умовах управління майном для здійснення операцій з нерухомістю в порядку, визначеному Правилами ФОН, з метою отримання прибутку.

Під операціями з нерухомістю розуміють дії управителя ФОН щодо використання майна фондом шляхом:

– фінансування будівництва на умовах договору із забудовником для подальшого набуття управителем ФОН на умовах Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» у власність споруджених об'єктів будівництва чи здійснення управителем ФОН операцій з набутими правами вимоги на профінансовані об'єкти будівництва, чи отримання коштів від забудовника у розмірі й у порядку, встановлених договором;

– участі у ФФБ для подальшого набуття управителем ФОН на умовах Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» у власність проінвестованих об'єктів інвестування або подальшого набуття прав вимоги на проінвестовані об'єкти інвестування та здійснення з ними операцій відповідно до Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю».

Для створення ФОН фінансова установа має розробити й затвердити Правила ФОН, інвестиційну декларацію та проспект емісії сертифікатів фонду; укласти договір із забудовником на умовах Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», а також здійснити емісію сертифікатів ФОН на суму, що не перевищує вартості об'єкта будівництва (у разі укладання договору із забудовником), та організувати розміщення сертифікатів фонду шляхом відкритого продажу або безпосередньої пропозиції сертифікатів ФОН заздалегідь визначеному колу осіб.

Обслуговування розміщення сертифікатів ФОН здійснює зберігач, обраний емітентом шляхом відкриття й ведення для власників сертифікатів ФОН рахунків у цінних паперах за бездокументарними цінними паперами під час розміщення.

Правила ФОН мають передбачати обмеження права довірчої власності його управителя. Такі обмеження визначені установником управління майном у договорі про придбання сертифікатів ФОН та обумовлюють зобов'язання управителя фонду забезпечити можливість отримання власниками сертифікатів ФОН доходу відповідно до умов проспекту емісії сертифікатів.

ФОН уважається створеним емітентом після затвердження Правил ФОН, інвестиційної декларації, проспекту емісії його сертифікатів, реєстрації випуску сертифікатів ФОН, відкриття рахунку фонду та укладення його управителем договору із забудовником у випадках, передбачених Законом та Правилами ФОН, оформлення забезпечення

Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла

виконання зобов'язань забудовника за договором відповідно до вимог статті 10 Закону № 978-IV.

Для кожного ФОН управитель відкриває окремий рахунок, який є рахунком фонду. Управитель ФОН, який не є банківською установою, відкриває рахунок ФОН на своє ім'я в обраному ним банку.

Банк-управитель відкриває рахунок ФОН у своєму балансі.

Управитель використовує рахунок фонду для обліку коштів, залучених до ФОН, та проведення розрахунків за операціями з його управління.

Облік прав власників сертифікатів ФОН, що передбачають отримання доходу від інвестування в операції з нерухомістю, організовує емітент. Власником сертифікатів ФОН може бути будь-яка юридична або фізична особа.

ФОН створюється на строк, установлений проспектом емісії. До закінчення строку обігу сертифікатів фонду емітент не бере на себе зобов'язань щодо викупу таких сертифікатів. Після закінчення строку, на який був створений ФОН, та виконання зобов'язань перед власниками сертифікатів фонду, він припиняє своє функціонування.

Правила ФОН визначають процедури створення ФОН, порядок організації взаємовідносин забудовника, управителя та власників сертифікатів фонду, порядок установлення управління майном і визначення обмеження, відомості про мету утворення ФОН, напрями використання залучених коштів, порядок визначення вартості чистих активів ФОН та ціни сертифікатів ФОН, порядок розподілу прибутку ФОН, порядок і строки викупу його сертифікатів управителем на вимогу власників сертифікатів ФОН, розмір винагороди управителя фонду за надання послуг з управління та інші умови функціонування ФОН.

Інвестиційна декларація визначає напрями й обмеження щодо інвестування коштів ФОН. Емітент розробляє та затверджує інвестиційну декларацію самостійно.

Система функціонування ФОН передбачає:

- укладення управителем фонду договору із забудовником на умовах Закону № 978-IV;
- залучення коштів шляхом випуску та розміщення сертифікатів ФОН;
- здійснення управителем фонду операцій з нерухомістю;
- здійснення управителем ФОН нагляду за ходом будівництва;
- забезпечення проведення реєстрації права власності на нерухомість, набуту від здійснення операцій з нерухомістю, на ім'я

управителя фонду або управителя системи ФОН – ФФБ, який діє як довірчий власник;

– здійснення управителем керівництва фондом та інших дій, передбачених Правилами ФОН, отримання доходу на умовах Правил ФОН;

– розподіл управителем доходу від управління фондом між власниками сертифікатів ФОН;

– викуп сертифікатів фонду у власників після закінчення строку обігу сертифікатів ФОН.

Перспективна емісія сертифікатів ФОН є публічною або приватною пропозицією (офертою) з умовами управління майном та визначеними обмеженнями права довірчої власності управителя.

Особа, яка визнала умови Правил ФОН і проспекту емісії його сертифікатів, стає власником таких сертифікатів після укладання договору про придбання сертифікатів фонду, сплати коштів за зазначені цінні папери та зарахування сертифікатів ФОН на рахунок цієї особи у цінних паперах, відкритий у зберігача. При розміщенні сертифікатів ФОН депозитарій після зарахування цінних паперів випуску на рахунок у цінних паперах емітента за розпорядженням емітента переказує протягом одного дня весь випуск сертифікатів ФОН на рахунок у цінних паперах обраного емітентом зберігача.

Власник сертифікатів ФОН доручає управителю здійснювати управління фондом на його розсуд в інтересах власників сертифікатів ФОН шляхом спрямування коштів на цілі, визначені в Правилах ФОН та інвестиційній декларації фонду. Власники сертифікатів ФОН виступають установниками управління фонду.

Управитель на свій розсуд в інтересах власників сертифікатів ФОН здійснює управління ним.

Управитель за рахунок власних коштів може здійснювати страхування своєї фінансової відповідальності за збитки, що можуть бути завдані власникам сертифікатів ФОН діями або бездіяльністю управителя та забудовника.

Нерухомість, набута від здійснення управління фондом, повинна бути застрахована за рахунок ФОН від ризиків знищення чи пошкодження на повну вартість на користь управителя як довірчого власника.

ФОН припиняє функціонування після закінчення строку, на який він був створений, та після виконання своїх зобов'язань перед власниками сертифікатів відповідно до Правил ФОН.

За здійснення управління фондом *управитель отримує винагороду*.

Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла

Винагорода управителя встановлюється у співвідношенні до вартості чистих активів ФОН.

Вартість чистих активів ФОН визначається на кінець робочого дня, що передує дню прийому заявок на розміщення та викуп сертифікатів фонду, але не рідше ніж раз на квартал. Винагорода управителя нараховується щоквартально в розмірі 1/4 визначеного в Правилах ФОН розміру ставки щорічної винагороди.

Визначення вартості чистих активів для розрахунку винагороди управителю здійснюється на підставі даних середньоквартальних розрахунків вартості чистих активів ФОН станом на кінець останнього робочого дня звітного кварталу.

Винагорода управителю фонду не сплачується у разі, якщо протягом строку дії ФОН відбулося зниження вартості чистих активів фонду в розрахунку на один сертифікат ФОН порівняно із ціною первинного розміщення цих сертифікатів на величину понад п'ять відсотків за методикою розрахунку вартості чистих активів ФОН (893-2009-п), установленною Кабінетом Міністрів України.

Власник сертифікату ФОН може отримувати дохід від управління фонду управителем на умовах Правил ФОН та проспекту емісії сертифікатів ФОН. Власник сертифікатів ФОН має право вимагати від управителя дотримання обмежень прав довірчої власності від здійснення управління фондом. Після закінчення строку, на який був створений відповідний ФОН, власник сертифікатів при їх викупі емітентом має право на дохід у грошовій формі у сумі, що відповідає вартості частки чистих активів фонду і яка припадає на належну йому кількість сертифікатів фонду.

Чисті активи ФОН – кошти, розмір котрих дорівнює різниці між вартістю майна фонду та вартістю зобов'язань, що виникли внаслідок управління його. Вартість чистих активів ФОН визначається на кінець робочого дня, що передує дню, коли буде проводитися розміщення або викуп його сертифікатів, але не рідше ніж раз на квартал. Вартість чистих активів фонду визначається управителем відповідно до Правил ФОН.

Процедура емісії сертифікатів ФОН включає такі етапи:

- одержання дозволу на право здійснення емісії сертифікатів фонду;
- прийняття емітентом рішення про випуск сертифікатів ФОН;
- підготовка проспекту емісії сертифікатів фонду;
- державна реєстрація проспекту емісії сертифікатів ФОН та випуску сертифікатів фонду;

Ринок фінансових послуг

- оформлення глобального сертифіката, який повинен відповідати загальному обсягу випуску, і передача його на зберігання до обраного емітентом депозитарію (для бездокументарної форми випуску);
- оприлюднення проспекту емісії сертифікатів ФОН;
- замовлення для виготовлення бланків сертифікатів (для документарної форми випуску);
- розміщення сертифікатів фонду;
- реєстрація звіту про підсумки випуску сертифікатів ФОН;
- оприлюднення звіту про підсумки випуску сертифікатів фонду.

Рішення про випуск сертифікатів ФОН приймає виконавчий орган емітента та оформлює це рішення протоколом.

Проспект емісії сертифікатів фонду підлягає реєстрації у Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Випуск сертифікатів ФОН може бути здійснений при виконанні таких вимог:

- загальна номінальна вартість сертифікатів ФОН, випущених емітентом, не може перевищувати десятикратного розміру власного капіталу емітента;
- обсяг здійснюваного в рамках емісії випуску сертифікатів ФОН повинен бути в сумі, еквівалентній не менше ніж 100 тисячам євро за курсом Національного банку України на день прийняття рішення про емісію сертифікатів фонду.

Розміщення сертифікатів здійснюється шляхом відкритого або закритого продажу. Оплата сертифікатів ФОН при їх розміщенні здійснюється тільки грошовими коштами. Розміщення його сертифікатів здійснюються за цінами, встановленими на певну дату, виходячи з Правил ФОН.

Сертифікати фонду можуть бути випущені в одній з таких форм:

- іменні сертифікати ФОН документарної форми випуску (іменні документарні сертифікати фонду);
- іменні сертифікати ФОН бездокументарної форми випуску (іменні бездокументарні сертифікати фонду);
- сертифікати ФОН на пред'явника документарної форми випуску (документарні сертифікати фонду на пред'явника).

Випуск сертифікатів ФОН у документарній формі здійснюється емітентом шляхом виготовлення бланків сертифікатів спеціального зразка.

У разі емісії сертифікатів ФОН у бездокументарній формі на кожний випуск сертифікатів емітент оформлює глобальний сертифікат.

Обслуговування обігу сертифікатів фонду, у тому числі депозитарну діяльність щодо цих цінних паперів, здійснює обраний емітентом зберігач

Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла

відповідно до законодавства України.

Дозвіл на право здійснення емісії сертифікатів ФОН (z1084-04) емітентам надається відповідним уповноваженим органом, до компетенції якого належать нагляд та регулювання діяльності емітента у визначеному ним порядку.

Для отримання дозволу на здійснення емісії сертифікатів ФОН емітент надає такі документи:

- заяву для одержання дозволу на здійснення емісії сертифікатів фонду (z1084-04);
- установчі документи з усіма доповненнями й змінами до них;
- фінансову звітність за останній повний звітний рік, підтверджену аудитором;
- фінансову звітність на останню звітну дату перед подачею заяви на одержання дозволу на здійснення емісії сертифікатів ФОН;
- інші документи, встановлені законодавством.

Державна реєстрація випусків сертифікатів ФОН здійснюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Проспект емісії сертифікатів фонду має містити такі відомості:

- кількість сертифікатів ФОН, що пропонується для розміщення;
- форму випуску;
- строк розміщення;
- ціну розміщення;
- напрями інвестицій;
- порядок сплати доходу;
- порядок викупу сертифікатів ФОН;
- інші відомості.

Проспект емісії сертифікатів ФОН підписується керівником та головним бухгалтером емітента. Особи, які підписали проспект емісії сертифікатів ФОН, несуть відповідальність за достовірність інформації, що міститься у ньому. Проспект емісії сертифікатів ФОН є підставою для обслуговування цих цінних паперів Національною депозитарною системою.

Проспект емісії сертифікатів ФОН підлягає обов'язковому оприлюдненню в разі, якщо сертифікати фонду розміщуються шляхом відкритого продажу. У разі, якщо сертифікати ФОН пропонуються до розміщення серед заздалегідь визначеного кола осіб, проспект емісії сертифікатів фонду доводиться безпосередньо управителем до відома цих осіб.

Емітент не пізніше 30 днів після завершення розміщення сертифікатів ФОН зобов'язаний надати в реєструючий орган звіт про підсумки випуску цього випуску сертифікатів.

Ведення реєстру власників іменних сертифікатів ФОН незалежно від кількості власників таких сертифікатів без отримання ліцензії Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку здійснює банк, обраний емітентом. Такий банк повинен мати ліцензію цієї комісії на здійснення діяльності зберігача.

Емітентом сертифікатів ФОН може бути банк або інша фінансова установа, якщо вона відповідає вимогам, установленим національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, в частині, котра не суперечить Закону № 978-IV, а також має дозвіл на здійснення емісії сертифікатів ФОН.

Для подальшого розвитку іпотечного ринку слід зробити певні кроки, які мають бути спрямовані на гарантування і забезпечення надійності й ефективності роботи фінансово-кредитної системи, розвиток фондового ринку та ринку нерухомості, встановлення стабільності загального економічного стану держави. Особливо слід приділити увагу захисту інтересів позичальників, який сьогодні абсолютно відсутній.

13.4. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте особливості системи фінансово-кредитних механізмів при будівництві житла та операціях з нерухомістю.
2. Визначте суб'єктів системи фінансово-кредитних механізмів при будівництві житла.
3. У чому полягає мета залучення коштів населення для будівництва житла?
4. Дайте характеристику установників управління майном при створенні ФФБ і ФОН.
5. Розкрийте особливості створення ФФБ.
6. У чому полягають відмінності установ, що можуть бути управителями ФФБ?
7. Схарактеризуйте взаємодію суб'єктів фінансування будівництва житла в процесі функціонування ФФБ.
8. За яких умов ФФБ вважається створеним?
9. Розкрийте положення Правил фонду фінансування будівництва.
10. У чому сутність об'єкта будівництва та об'єкта інвестування?
11. Назвіть положення договору про участь у ФФБ.
12. З'ясуйте сутність вимірної одиниці об'єкта інвестування.
13. Назвіть відмінності фондів фінансування будівництва.

Фінансові послуги з управління майном
при фінансуванні будівництва житла

14. Назвіть основні види винагороди управителю ФФБ. Як визначається її розмір?
15. Розкрийте умови створення ФОН.
16. У чому полягають Правила фонду операцій з нерухомістю?
17. Розкрийте особливості емісії сертифікатів ФОН.
18. Назвіть форми випуску сертифікатів ФОН.
19. Визначте етапи процедури емісії сертифікатів ФОН.
20. Розкрийте особливості отримання винагороди управителем ФОН.

13.5. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Система фінансово-кредитних механізмів при будівництві житла та операціях з нерухомістю – це:
 - а) законодавчо врегульовані дії економічних суб'єктів під час організації та фінансування будівництва житла;
 - б) організація фінансування будівництва й система податкових пільг управителю і довірителю;
 - в) механізм державного контролю за фінансуванням будівництва та діяльністю управителя і будівельних організацій;
 - г) механізми взаємодії управителів та довірителів.
2. Метою діяльності ФФБ є:
 - а) отримання власниками сертифікатів доходу;
 - б) отримання довірителем житла;
 - в) урегулювання ринку нерухомості;
 - г) одержання прибутку управителем.
3. Управитель ФФБ на праві довірчої власності для досягнення мети управління майном, визначеної установниками фонду:
 - а) перераховує частину отриманих коштів на фінансування будівництва;
 - б) здійснює операції з нерухомістю;
 - в) використовує фінансові ресурси при здійсненні фінансових операцій;
 - г) немає правильної відповіді.
4. Предметом іпотеки за іпотечним договором можуть бути:
 - а) майнові права на нерухомість, яка є об'єктом будівництва;
 - б) об'єкт незавершеного будівництва;
 - в) інше нерухоме майно, що належить забудовникові на праві власності;
 - г) усі відповіді правильні.
5. Для ФФБ виду Б забудовник:

Ринок фінансових послуг

а) визначає поточну ціну вимірної одиниці об'єкта будівництва та споживчі властивості об'єктів інвестування й об'єкта будівництва;

б) визначає коефіцієнти поверху та комфортності;

в) бере на себе зобов'язання дотримуватися вимог управителя щодо споживчих властивостей об'єктів інвестування й об'єкта будівництва;

г) немає правильної відповіді.

6. Сертифікати ФОН не можуть бути випущені в одній з таких форм:

а) іменні сертифікати ФОН документарної форми випуску (іменні документарні сертифікати фонду);

б) іменні сертифікати ФОН бездокументарної форми випуску (іменні бездокументарні сертифікати фонду);

в) сертифікати ФОН на пред'явника документарної форми випуску (документарні сертифікати фонду на пред'явника);

г) сертифікати ФОН бездокументарної форми випуску.

7. Вид ФФБ, процедуру його створення, порядок організації взаємовідносин забудовника, управителя та довіритель, порядок встановлення управління майном визначено у:

а) Правилах ФФБ;

б) договорі між забудовником та управителем ФФБ;

в) інвестиційній декларації;

г) немає правильної відповіді.

8. Управитель ФФБ одержує майно:

а) у власність;

б) в управління;

в) у довірчу власність;

г) у спадок.

9. Серед обов'язкових документів, які забудовник зобов'язаний надати управителю ФФБ для відкриття фінансування об'єкта будівництва, може не бути копій таких документів:

а) документи, що дають змогу провести ідентифікацію особи забудовника згідно з вимогами законодавства;

б) документи, котрі підтверджують право користування земельною ділянкою, на якій має бути споруджений об'єкт будівництва;

в) позитивний висновок комплексної державної експертизи проектної документації;

г) немає правильної відповіді.

10. Розробляє та затверджує інвестиційну декларацію:

а) самостійно емітент;

б) управитель на свій розсуд;

Фінансові послуги з управління майном
при фінансуванні будівництва житла

- в) представник НКРРФП;
- г) немає правильної відповіді.

11. Будівля, споруда або комплекс споруд, будівництво яких організовує забудовник та фінансування будівництва яких здійснює управитель, – це:

- а) об'єкт інвестування;
- б) об'єкт будівництва;
- в) цілісний майновий комплекс;
- г) об'єкт договору поступки майнових прав на нерухомість.

12. Для ФФБ виду А поточну ціну вимірної одиниці об'єкта будівництва визначає:

- а) управитель;
- б) забудовник;
- в) довіритель;
- г) будівельна організація.

13. Для ФФБ виду Б поточну ціну вимірної одиниці об'єкта будівництва визначає:

- а) управитель;
- б) забудовник;
- в) довіритель;
- г) будівельна організація.

14. Для ФФБ виду А винагороду управителю сплачує:

- а) довіритель;
- б) установник;
- в) забудовник;
- г) управитель утримує необхідну суму самостійно за рахунок коштів ФФБ.

15. Для ФФБ виду Б винагороду управителю сплачує:

- а) довіритель;
- б) установник;
- в) забудовник;
- г) управитель утримує необхідну суму самостійно за рахунок коштів ФФБ.

16. Фінансування будівництва за рахунок коштів ФФБ виду А здійснюється у межах:

- а) загальної вартості будівництва;
- б) отриманих в управління коштів;
- в) одержаних в управління коштів, за винятком оперативного резерву;
- г) загальної вартості будівництва та сформованого резервного фонду.

17. Оперативний резерв, сформований за конкретним об'єктом будівництва, після введення його в експлуатацію управитель перераховує:
- а) на рахунки довіритель;
 - б) забудовнику;
 - в) залишає як винагороду;
 - г) об'єднанню співвласників будинку.
18. Метою діяльності ФОН є:
- а) отримання власниками сертифікатів доходу;
 - б) отримання довіритель житла;
 - в) врегулювання ринку нерухомості;
 - г) одержання прибутку управитель.
19. Довіритель, беручи участь у ФОН, отримують:
- а) акції;
 - б) облигації;
 - в) сертифікати;
 - г) свідоцтво про участь у фонді.
20. Напрями та обмеження щодо інвестування коштів ФОН визначає:
- а) проспект емісії сертифікатів ФОН;
 - б) інвестиційна декларація;
 - в) Правила ФОН;
 - г) договір із забудовником.

13.6. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю від 19.06.2003 № 978-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/978-15>.
2. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2003 № 898-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/898-15>.
3. Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» від 19.06.2003 № 979-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/979-15>.
4. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.

Фінансові послуги з управління майном
при фінансуванні будівництва житла

5. Онищенко В. О. Організаційно-економічні засади сучасної житлової політики: регіональний вимір: монографія / В. О. Онищенко, Т. М. Завора. – Полтава : ПолтНТУ, 2012. – 248 с.

ТЕМА 14. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ З УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ

- 14.1. Загальні положення здійснення страхування в Україні.
- 14.2. Фінансові послуги, що надаються у сфері страхування.
- 14.3. Питання для самоконтролю.
- 14.4. Тестові завдання.
- 14.5. Використана література.

Ключові терміни та поняття: страхування, страховик, добровільне страхування, обов'язкове страхування фінансових послуг з перейняття ризику, хеджування, об'єкт хеджування, інструмент хеджування, перестраховування, гарантія, порука, аваль, страхові компанії.

14.1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Відносини у сфері страхування в Україні регулює Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР.

Згідно із Законом, **страхування** – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) і доходів від розміщення коштів цих фондів.

Страховиками, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України, є:

- фінансові установи, створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств чи товариств з додатковою відповідальністю, згідно із Законом України «Про господарські товариства» (1576-12), з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ повинно бути не менше трьох, та інших особливостей, передбачених цим Законом, а також одержали в установленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (далі – страховики-резиденти);
- зареєстровані Уповноваженим органом відповідно до цього Закону та законодавства України постійні представництва у формі філій іноземних страхових компаній, які також одержали в установленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (далі – філії страховиків-нерезидентів).

Страховиками-нерезидентами вважаються фінансові установи, що створені та мають ліцензію на провадження страхової діяльності відповідно до законодавства тих іноземних держав, у яких вони зареєстровані.

Забороняється здійснювати страхову діяльність на території України страховиками-нерезидентами, крім таких видів страхової діяльності:

- виключно із страхування ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, що транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів;
- перестраховання;
- страхове посередництво, таке як брокерські й агентські операції стосовно: перестраховання, виключно із страхуванням ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів;
- допоміжні послуги зі страхування, такі як консультаційні послуги, оцінювання актуарного ризику та задоволення претензій.

Загальний розмір внесків страховика до статутних капіталів інших страховиків України не може перевищувати 30 відсотків його власного статутного капіталу, в тому числі розмір внеску до статутного капіталу окремого страховика не може перевищувати 10 відсотків. Ці вимоги не поширюються на страховика, який здійснює види страхування, інші, ніж страхування життя, у разі здійснення ним внесків до статутного капіталу страховика, котрий здійснює страхування життя.

Страховик-нерезидент має право на відкриття філії в Україні за таких умов:

1) держава, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, не належить до держав, котрі не беруть участі в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, а також співпрацює із Групою з розроблення фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF);

2) між Уповноваженим органом із здійснення нагляду за страховими

компаніями країни, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, та Уповноваженим органом підписано меморандум (укладено угоду) про обмін інформацією;

3) за страховою діяльністю відповідно до законодавства країни реєстрації страховика-нерезидента здійснюється державний нагляд;

4) між Україною й країною, в котрій зареєстрований страховик-нерезидент, укладено міжнародний договір про запобігання податковим ухиленням та уникнення подвійного оподаткування;

5) страховик-нерезидент розташований на території країн чи окремих територій, які згідно з рішенням Організації економічного співробітництва та розвитку ООН не мають офшорного статусу, або на території інших країн, якщо неофшорний статус такого страховика підтверджений висновком відповідної торгово-економічної місії;

6) рейтинг фінансової надійності (стійкості) страховика-нерезидента відповідає вимогам, установленим Уповноваженим органом;

7) мінімальний розмір гарантійного депозиту на рахунках уповноважених банків-резидентів, котрі мають ліцензію на здійснення операцій на всій території України та не перебувають на момент розміщення такого депозиту в процедурі санації, фінансового оздоровлення чи банкрутства, на момент реєстрації філії є не меншим за мінімальний розмір статутного фонду страховика-резидента, встановлений у статті 30 Закону України «Про страхування» № 85/96-ВР.

Страхувальниками визнаються юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали зі страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України.

Страхувальники можуть укладати із страховиками договори про страхування третіх осіб (застрахованих осіб) лише за їх згодою, крім випадків, передбачених чинним законодавством. Застраховані особи можуть набувати прав і обов'язків страхувальника згідно з договором страхування.

Страхувальники мають право при укладанні договорів особистого страхування призначати за згодою застрахованої особи фізичних чи юридичних осіб (вигодонабувачів) для отримання страхових виплат, а також замінювати їх до настання страхового випадку, якщо інше не передбачено договором страхування.

Страхувальники мають право при укладанні договорів страхування, інших, ніж договори особистого страхування, призначати фізичних або юридичних осіб (вигодонабувачів), які можуть зазнати збитків у результаті настання страхового випадку, для отримання страхового відшкодування, а

також замінювати їх до настання страхового випадку, якщо інше не передбачено договором страхування.

Предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать закону і пов'язані:

- з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування);
- з володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування);
- з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності).

Страхування може бути добровільним або обов'язковим. *Добровільне страхування* здійснюється на підставі договору між страхувальником і страховиком. *Обов'язкове страхування* запроваджується законами України. Перелік видів обов'язкового страхування визначено в ст. 7 Закону України «Про страхування» № 85/96-ВР.

Добровільне страхування – це страхування, яке здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком. Загальні умови й порядок здійснення добровільного страхування визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно відповідно до вимог Закону. Конкретні умови страхування визначаються при укладенні договору страхування відповідно до законодавства.

Видами добровільного страхування можуть бути:

- страхування життя;
- страхування від нещасних випадків;
- медичне страхування (безперервне страхування здоров'я);
- страхування здоров'я на випадок хвороби;
- страхування залізничного транспорту;
- страхування наземного транспорту (крім залізничного);
- страхування повітряного транспорту;
- страхування водного транспорту (морського внутрішнього та інших видів водного транспорту);
- страхування вантажів та багажу (вантажобагажу);
- страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ;
- страхування майна (іншого, ніж передбачено пунктами 5 – 9 статті 6 Закону України «Про страхування»);
- страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
- страхування відповідальності власників повітряного

Фінансові послуги з управління ризиком

транспорту (включаючи відповідальність перевізника);

- страхування відповідальності власників водного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
- страхування відповідальності перед третіми особами;
- страхування кредитів (у тому числі відповідальності позичальника за непогашення кредиту);
- страхування інвестицій;
- страхування фінансових ризиків;
- страхування судових витрат;
- страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій;
- страхування медичних витрат: страхування цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) за шкоду, яку може бути завдано у зв'язку з виконанням його обов'язків; страхування життя і здоров'я волонтерів на період надання ними волонтерської допомоги;
- страхування сільськогосподарської продукції;
- інші види добровільного страхування.

В Україні здійснюються такі види обов'язкового страхування:

- 1) медичне страхування;
- 2) особисте страхування медичних та фармацевтичних працівників (крім тих, котрі працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків;
- 3) особисте страхування працівників відомчої (крім тих, які працюють в установах та організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) й сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд);
- 4) страхування спортсменів вищих категорій;
- 5) страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини;
- 6) особисте страхування від нещасних випадків на транспорті;
- 7) авіаційне страхування цивільної авіації;
- 8) страхування відповідальності морського перевізника й виконавця робіт, пов'язаних з обслуговуванням морського транспорту, щодо відшкодування збитків, завданих пасажиром, багажу, пошти, вантажу, іншим користувачам морського транспорту та третім особам;
- 9) страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;
- 10) страхування засобів водного транспорту;
- 12) страхування цивільної відповідальності оператора ядерної

установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту;

13) страхування працівників (крім тих, котрі працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України), які беруть участь у наданні психіатричної допомоги, в тому числі здійснюють догляд за особами, котрі страждають на психічні розлади;

14) страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти й об'єкти, господарська діяльність на котрих може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру;

15) страхування цивільної відповідальності інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою;

16) страхування майнових ризиків за угодою про розподіл продукції у випадках, передбачених Законом України «Про угоди про розподіл продукції» (039-14);

17) страхування фінансової відповідальності, життя і здоров'я тимчасового адміністратора, ліквідатора фінансової установи та працівників центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику, які визначені ним для вирішення питань щодо участі держави у капіталізації банку;

18) страхування майнових ризиків при промисловій розробці родовищ нафти і газу у випадках, передбачених Законом України «Про нафту і газ» (2665-14);

19) страхування медичних та інших працівників державних і комунальних закладів охорони здоров'я та державних наукових установ (крім тих, котрі працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок захворювання на інфекційні хвороби, пов'язаного з виконанням ними професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження збудниками інфекційних хвороб;

20) страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, котру може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів;

21) страхування об'єктів космічної діяльності (наземна інфраструктура), перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що

забезпечує формування державної політики у сфері космічної діяльності;

22) страхування цивільної відповідальності суб'єктів космічної діяльності;

23) страхування об'єктів космічної діяльності (космічна інфраструктура), які є власністю України, щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою до запуску космічної техніки на космодромі, запуском та експлуатацією її у космічному просторі;

24) страхування відповідальності щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою до запуску космічної техніки на космодромі, запуском та експлуатацією її у космічному просторі;

25) страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів;

26) страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, за переліком, установленим Кабінетом Міністрів України;

27) страхування відповідальності власників собак (за переліком порід, визначених Кабінетом Міністрів України) щодо шкоди, котра може бути заподіяна третім особам;

28) страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяна третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї;

29) страхування тварин (крім тих, що використовуються у цілях сільськогосподарського виробництва) на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків у випадках та згідно з переліком тварин, установленим Кабінетом Міністрів України;

30) страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну;

31) страхування відповідальності морського судновласника;

32) страхування ліній електропередач та перетворюючого обладнання передавачів електроенергії від пошкодження внаслідок впливу стихійних лих чи техногенних катастроф і від протиправних дій третіх осіб;

33) страхування відповідальності виробників (постачальників) продукції тваринного походження, ветеринарних препаратів, субстанцій за шкоду, заподіяну третім особам;

34) страхування предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування;

35) страхування майна, переданого у концесію;

36) страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю чи здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів;

37) страхування цивільної відповідальності суб'єкта господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно третім особам унаслідок проведення вибухових робіт;

38) страхування майнових ризиків користувача надр під час дослідно-промислового і промислового видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ;

39) страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса;

40) страхування ризику невиплати гравцям призів у разі неплатоспроможності та/або банкрутства оператора державних лотерей.

Для здійснення обов'язкового страхування Кабінет Міністрів України, якщо інше не визначено законом, устанавлює порядок і правила (412-2013-п, 979-2013-п, 980-2013-п, 981-2013-п) його здійснення, форми типового договору, особливі умови ліцензування обов'язкового страхування, розміри страхових сум та максимальні розміри страхових тарифів чи методика актуарних розрахунків.

14.2. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ, ЩО НАДАЮТЬСЯ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

Страхові послуги є фінансовими операціями страховиків, які здійснюються для забезпечення страхового захисту страхувальників або застрахованих осіб.

Потреба в переданні ризиків виникає за наявності:

- можливих збитків, пов'язаних з великим ризиком;
- можливих катастрофічних випадків, тобто кумуляції збитків у результаті однієї події;
- перевищення кількості збитків над середньою їх частотою.

До фінансових послуг з перейняття ризику належать:

- хеджування;
- страхові послуги;
- надання поруки та гарантій.

Учасниками визначеного сегмента ринку фінансових послуг виступають великі фінансові інституції, страхові компанії, банківські установи.

14.2.1. СУТЬ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ХЕДЖУВАННЯ

Одним із засобів мінімізації фінансових ризиків є хеджування.

Хеджування – застосування одного чи декількох інструментів хеджування з метою повної або часткової компенсації змін вартості об'єкта хеджування чи зв'язаного з ним грошового потоку.

Об'єкт хеджування – це активи, зобов'язання або майбутня операція, що створюють для підприємства ризику зміни вартості цих активів чи зобов'язань, або зміна грошових потоків, пов'язаних з майбутньою операцією.

Інструменти хеджування – це фінансові угоди, механізм дії яких сприяє мінімізації ризику зміни ціни базового інструмента в майбутньому.

За характером операцій хеджування поділяється на такі групи:

- хеджування продажем, або коротке;
- хеджування купівлею, або довге.

Хеджування продажем – це використання короткої позиції на ринку термінових угод учасником, який має довгу позицію на наявному ринку. Короткий хедж відбувається, коли фірма, що володіє наявним активом або планує купити чи зробити його, складає дериватив на продаж для хеджування свого активу. Цей вид хеджування використовується для захисту вартості активів проти падіння наявних цін. Його застосовують продавці для страхування від падіння цін. Цей метод може використовуватися також для захисту запасів товарів або фінансових інструментів, не покритих форвардними угодами. Нарешті, короткий хедж використовується для захисту цін майбутніх активів.

Короткий хедж починається продажем термінового контракту і завершується його покупкою. Як тільки коротка позиція відкрита, очікується, що падіння (зростання) вартості наявної позиції буде цілком або частково компенсовано прибутком (збитком) по короткій позиції за деривативом.

Хеджування покупкою являє собою покупку термінового контракту учасником, що має коротку позицію на наявному ринку. Результатом довгого хеджу є фіксація ціни закупівлі активів. Довгий хедж застосовується також для захисту від ризиків, що виникають при форвардних продажах за фіксованими цінами. Він може також використовуватися для захисту від зростання цін на сировину, що використовується у виробництві продукту зі стабільною ціною.

Цей вид хеджування часто використовують посередницькі фірми, які мають замовлення на закупівлю товару в майбутньому, а також компанії-переробники.

14.2.2. СТРАХОВІ ПОСЛУГИ

У сучасних умовах розвитку ринку фінансових послуг України найбільш поширеними послугами з перейняття ризику, що надаються страховими компаніями, є страхування кредитних ризиків, яке базується на визнанні ризику неплатежу чи неплатоспроможності позичальників, котрий формується у процесі кредитування.

Страхові послуги є фінансовими операціями страховиків, що здійснюються для забезпечення страхового захисту страхувальників або застрахованих осіб. **Страховання** являє собою вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування чи чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, які формуються за рахунок сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій). Надання страхових послуг має на меті забезпечення страхового захисту споживачів таких послуг та перерозподіл ризиків серед учасників страхування: страхувальників і страхових організацій. **Страховик** – це юридична особа будь-якої визначеної законодавством організаційно-правової форми, що має державний дозвіл (ліцензію) на проведення операцій страхування та створює і використовує засоби страхового фонду для захисту інтересів страхувальників. **Страховальник** – це юридична або фізична особа, що володіє повною дієздатністю, яка страхує свій власний інтерес чи інтерес третьої сторони; сплачує для цього страхові платежі (премії, внески) і має право за законом або договором страхування одержати страхове відшкодування при настанні страхової події (випадку). Страхові організації як учасники ринку фінансових послуг забезпечують нагромадження страхових внесків, формування страхових резервів та проведення страхових виплат при настанні страхових випадків. Відповідно до форм страхування страхові послуги можуть надаватися на обов'язковій або добровільній основі. Умови надання страхових послуг при добровільному страхуванні регламентуються страховим договором, при обов'язковому – законодавством. Відповідальністю страхових компаній зі страхування фінансових ризиків є відшкодування страхувальникові втрат, що виникли внаслідок зміни кон'юнктури ринку та погіршення інших умов для здійснення фінансової діяльності. Страхування фінансових ризиків допомагає узгодженості фінансових та юридичних взаємин між різними учасниками ринкових відносин.

Об'єктом страхування є комерційна діяльність, що передбачає інвестування грошових та інших ресурсів у будь-який вид виробництва,

робіт, послуг або активи з метою одержання економічних вигід. Це один із складних видів страхування як на стадії укладання договору, так і протягом усього періоду його дії. Страхове відшкодування визначається як різниця між страховою сумою і фактичними фінансовими результатами від господарської діяльності.

Термін дії договорів визначається індивідуально. Особливістю страхування фінансових ризиків є те, що виплата відшкодування відбувається після закінчення терміну страхування, коли визначаються результати застрахованих операцій. Тарифи страхування фінансових ризиків залежать від: виду діяльності; терміну страхування; стабільності ринкових відносин; системи оподаткування та ін. Послуги з перейняття ризику надаються страховими компаніями – страхування кредитних ризиків, котре базується на визнанні ризику неплатежу чи неплатоспроможності позичальників, який формується у процесі кредитування.

У відносинах між кредитором і боржником завжди існує ризик неповернення кредиту та несплати процентів за ним. Невиконання з різних причин зобов'язань боржника загрожує кредиторіві фінансовими збитками.

Існують такі форми страхування кредитних ризиків:

- делькредерне страхування;
- страхування відповідальності позичальника.

При страхуванні у формі делькредерного страхування кредитів у ролі страхувальника виступає кредитор (банки, інвестори та ін.). При цьому страхувальник може застрахувати всю свою заборгованість загалом до повернення її всіма боржниками або застрахувати заборгованість кожного позичальника зокрема.

При страхуванні відповідальності позичальника страхувальником є позичальник. Предметом страхування при цьому виступає його платоспроможність. Страхуючи свою платоспроможність, позичальник захищає також і інтереси свого кредитора. Таким чином, ця страхова операція є гарантією сплати кредиторі боргу за наданим страхувальнику кредитом.

Однією з поширених операцій з перейняття ризику є перестраховання. *Перестраховання* – це система економічних відносин, відповідно до якої страховик частину відповідальності по прийнятих на страхування ризиків передає на узгоджених умовах іншим страховикам з метою забезпечення власної фінансової стійкості. Перестрахованням досягається не тільки захист страхового портфеля страховика, але й

зменшення сум страхового відшкодування по серії значних страхових випадків або одного катастрофічного випадку. Учасниками перестрашування є *цедент (перестраховальник)* та *перестраховик*.

Цедент (перестраховальник) – страхова компанія, яка, приймаючи на страхування ризику, частину відповідальності за ними передає на узгоджених умовах перестраховикові.

Перестраховик – це страхова компанія, яка приймає в перестрашування частину ризиків від *цедента* на узгоджених умовах і зобов'язується компенсувати цедентові відповідну суму страхового відшкодування. В основі перестрашування лежить договір, що укладається між відповідними учасниками.

14.2.3. ГАРАНТІЙНІ ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ

В умовах складності здійснення оцінювання суб'єктами господарських відносин платоспроможності своїх контрагентів або їх можливості виконання прийнятих зобов'язання за угодами виникає необхідність надання гарантійних послуг. Фінансові установи можуть здійснювати переймання ризиків суб'єктів господарювання шляхом надання гарантійних послуг.

Під терміном «гарантія» розуміють тільки самостійне, незалежне від правових відносин між боржником і кредитором гарантійне зобов'язання. Разом з цим під гарантією будь-якого роду розуміють гарантійні операції: патронат, поруку чи обіцянку платежу. Таким чином, спільними для всіх таких операцій є обіцянки гаранта ручатися за виплату боргу або виконання послуги, якщо той, хто зобов'язався це зробити, не в змозі виконати обіцянку.

Гарантія являє собою письмове одностороннє зобов'язання (поруку) банку-гаранта, прийняте стосовно якої-небудь особи (бенефіціара) за дорученням іншої особи (принципала) як забезпечення виконання останнім своїх зобов'язань перед *бенефіціаром*. Змістом зобов'язання по гарантії завжди є виконання іншого договору-контракту, до якого відсилає гарантія. Реалізація гарантії відбувається в той момент, коли банк-гарант виконує свої зобов'язання перед *бенефіціаром* (за допомогою виплати йому визначеної суми).

Крім гарантій, що надаються банками, застосовуються також *фірмові, особисті та урядові гарантії*. Фірмова гарантія може слугувати достатньо надійним методом забезпечення платежів, якщо мова йде про солідні фірми зі значним капіталом, які мають гарну фінансову репутацію, що підтверджується банками. У цих випадках можна використовувати,

наприклад, гарантії холдингових компаній стосовно виконання платіжних зобов'язань їхніми філіями.

Особиста гарантія може бути оформлена як порука особи, котра має солідне майно або рахунок у банках і добре відома в ділових колах. У ряду гарантій особливе місце займають такі, що видаються державними органами. *Урядова гарантія* надається з забезпечення погашення кредиту, наданого державі й державним банкам на основі міжурядових кредитних угод. *Банківська гарантія* може виставлятися бенефіціарові напряду, без авізування через банк бенефіціара. У цьому випадку в гарантійній операції беруть участь мінімум три сторони: *принципал, гарант, бенефіціар*.

Принципал – наказодавець за гарантією, що уповноважує свій банк виставити гарантію, він же інструктує свій банк стосовно того, яку гарантію варто надати.

Гарант, або банк-гарант, – банк, котрий виставляє гарантію (банк принципала).

Бенефіціар – особа, на чию користь виставлена гарантія.

Банк-гарант надає гарантію на користь бенефіціара напряду, без допомоги посередника. Ці гарантії називаються прямими гарантіями.

Пряма банківська гарантія – гарантія, за якою банк-гарант бере на себе зобов'язання безпосередньо перед бенефіціаром.

Такий спосіб отримання гарантії менше вигідний бенефіціарові з точки зору перевірки вірогідності гарантії й оперативного зв'язку з банком-гарантом.

У міжнародній торгівлі найбільше поширення одержав спосіб, при якому гарантія авізується через банк бенефіціара. До того ж користування послугами місцевого банку для бенефіціара часто необхідне через національні юридичні і митні формальності, які діють у країні. У цьому випадку до операції підключається четвертий учасник і гарантія дається бенефіціарові місцевим банком на запит банку експортера, що діє як контргаранта. Учасниками угоди є: принципал; банк-гарант; авізуючий банк – банк, що робить авізування бенефіціарові отриманої від банка-гаранта гарантії; бенефіціар.

Якщо банк-гарант і банк, що авізує, не є кореспондентами, то у виконанні операції можуть брати участь ще банк-посередник (загальний кореспондент) або декілька банків-посередників. Такі гарантії називаються непрямыми.

Непряма (контргарантія, опосередкована) банківська гарантія – гарантія, яку надає банк принципала (банк-поручитель), доручаючи своєму банку-кореспонденту виставити пряму гарантію на користь бенефіціара під

повну відповідальність поручителя.

У банківській практиці вирізняють *відзивні й безвідзивні типи гарантій*.

Відзивна банківська гарантія означає, що вона може бути відізнана або її умови можуть бути змінені банком-гарантом без попереднього повідомлення бенефіціара. Така гарантія не містить твердого зобов'язання банку перед бенефіціаром і, отже, не є достатнім забезпеченням для бенефіціара.

Більш доцільне застосування безвідзивної банківської гарантії. *Безвідзивна гарантія* означає, що вона не може бути відізнана, а її умови не можуть бути змінені без згоди бенефіціара.

З погляду підстави для реалізації гарантії поділяються на безумовні й умовні. Виставлення *безумовної гарантії* свідчить про те, що банк-гарант виконує свої зобов'язання перед бенефіціаром (здійснює йому платіж) проти його простої першої вимоги, навіть якщо вона нічим не обумовлена і не підтверджена наданням будь-яких додаткових документів. Такий тип гарантії найвигідніший бенефіціарові, оскільки максимально захищає його інтереси, і не вигідний принципалу. Реалізація безумовної гарантії відбувається в результаті одностороннього ухвалення рішення бенефіціаром, тобто виключається можливість виникнення будь-яких суперечок. Вимога бенефіціара повинна бути тільки заявлена в межах суми і терміну гарантії. При виставленні безумовних гарантій банк-гарант використовує формулювання: «Безумовно гарантуємо», «Гарантуємо безумовний платіж на першу вимогу бенефіціара», «Гарантуємо безумовний платіж за першою простою вимогою бенефіціара незалежно від можливих заперечень з боку принципала» тощо.

Умовна гарантія менш вигідна бенефіціарові, оскільки її реалізація залежить від виконання певних умов, як наприклад:

– бенефіціар повинен зазначити причину заяви своєї вимоги по гарантії, наприклад, приклавши сертифікат про те, що він виконав свої зобов'язання за контрактом, а його контрагент не здійснив платіж у встановлені терміни;

– до вимоги бенефіціара на платіж у рахунок гарантії повинні бути прикладені документи, що підтверджують виконання ним своїх зобов'язань за контрактом (комерційні або інші документи); такі гарантії, які передбачають надання комплекту вантажних документів, називаються *документарними*;

– вимога бенефіціара повинна бути підтверджена спеціальним документом – свідченням повноважної третьої особи (наприклад, торгової

або торгово-промислової палати, органами сертифікації товару, арбітражем) про те, що контрагент (принципал) не виконав своїх зобов'язань;

– згода принципала на здійснення платежу в рахунок гарантії – така умовна гарантія найменш вигідна для бенефіціара.

Поряд з банківськими гарантіями перейняття ризиків суб'єктів економічних відносин може забезпечуватися за рахунок надання порук.

За загальним правом іноземних держав *порука* являє собою договір, відповідно до якого одна особа (поручитель) приймає на себе перед кредитором відповідальність за виконання боржником зобов'язання в повному обсязі або частково. Порука носить акцесорний характер і має силу тільки в тому випадку, коли головне зобов'язання є чинним. Акцесорний характер поруки полягає в тому, що: зобов'язання поручителя не може бути великим за обсягом чи більш обтяжним, ніж зобов'язання головного боржника; за певних умов поручитель може використовувати право головного боржника на залік його вимоги; поручителю належить право на всі заперечення проти вимог кредитора, що випливають із самого зобов'язання головного боржника.

Порука забезпечує не тільки основне зобов'язання головного боржника, але й додаткові зобов'язання, наприклад сплату відсотків за прострочення платежу, відшкодування збитків, заподіяних невиконанням зобов'язання, сплату договірної неустойки.

Вимога до поручителя може бути пред'явлена кредитором не раніше того терміну, коли головний боржник повинен був виконати своє зобов'язання. Поручитель, котрий сплатив борг за головного боржника, стає стосовно нього в те положення, у якому знаходився кредитор. До поручителя переходять усі права стосовно боржника, що належали кредитору, включаючи забезпечення (заставу, іпотеку та ін.).

За поруками фінансова установа приймає на себе відповідальність за виконання боржником зобов'язання перед кредитором у повному обсязі або частково.

За формою порука може бути простою чи солідарною.

Проста порука передбачає субсидіарну відповідальність поручителя, зокрема він має право вимагати у випадку пред'явлення до нього вимоги кредитором першочергового його звернення до головного боржника і вжиття заходів до стягнення боргу з майна головного боржника. У разі неможливості стягнення заборгованості з головного боржника кредитор може пред'явити вимогу до поручителя.

За *солідарної поруки* при невиконанні зобов'язання головним

боржником кредитор може пред'явити вимогу про оплату боргу відразу поручителю або до них обох. Солідарна порука – найреальніша гарантія забезпечення сплати боргу.

Критерієм розмежування між порукою і гарантією є акцесорність. Якщо акцесорність дана, то є порука, якщо її немає, то узгоджена гарантія.

На відміну від банківської гарантії, зобов'язання за якою є самостійним і не залежить від договірних стосунків між принципалом і бенефіціантом, зобов'язання фінансової установи за порукою поширюється тільки на зобов'язання основного боржника. Порука реалізується лише у випадку, коли доведено, що основний боржник не виконав договір із кредитором.

Однією з гарантійних послуг у сфері вексельного обігу є аваль – це порука по векселю, що здійснюється третьою особою й означає прийняття відповідальності перед власником векселя за виконання обов'язків будь-якою особою, яка має зобов'язання по векселю. Вексель, за котрим надана послуга з авалю, має назву *авальований*. Аваль підвищує надійність векселя й тим самим сприяє поширенню вексельного обігу. Особа, що надає послугу з авалю векселя, має назву «аваліст». Він звільняється від відповідальності, коли перестає нести відповідальність по векселю його основний боржник. Послуги з авалю векселя можуть надавати як банки, так й інші фінансові установи.

14.3. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Схарактеризуйте загальні положення здійснення страхування в Україні.
2. Назвіть види добровільного страхування.
3. Які види обов'язкового страхування здійснюються в Україні?
4. За яких обставин виникає потреба в переданні ризиків?
5. Визначте фінансові послуги з перейняття ризику.
6. Як розрізняють види хеджування за технікою здійснення операцій?
7. Розкрийте сутність хеджування як засобу мінімізації фінансових ризиків.
8. Дайте характеристику страхових послуг.
9. Розкрийте особливості надання гарантійних фінансових послуг.
10. Навіть класифікаційні ознаки гарантійних фінансових послуг.

14.4. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Згідно із Законом України «Про страхування» страхування – це:

а) вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання певних подій, визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів і доходів від розміщення коштів цих фондів;

б) частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист;

в) сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється процес їх купівлі-продажу;

г) немає правильної відповіді.

2. Забороняється здійснювати страхову діяльність на території України страховиками-нерезидентами:

а) виключно із страхування ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, котрим вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів;

б) яка включає перестраховання;

в) що включає страхове посередництво, таке як брокерські та агентські операції стосовно: перестраховання, виключно із страхуванням ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів;

г) немає правильної відповіді.

3. До обов'язкових видів страхування в Україні не належать:

а) страхування життя;

б) медичне страхування;

в) особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників (крім тих, які працюють в установах та організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок інфікування вірусом імунодефіциту при виконанні ними службових обов'язків;

Ринок фінансових послуг

- г) особисте страхування від нещасних випадків на транспорті.
4. Потреба в переданні ризиків виникає за умов:
- а) можливих збитків, пов'язаних з великим ризиком;
 - б) можливих катастрофічних випадків, тобто кумуляції збитків у результаті однієї події;
 - в) перевищення кількості збитків над середньою їх частотою;
 - г) усі відповіді правильні.
5. Активи, зобов'язання або майбутня операція, що створюють для підприємства ризику зміни вартості цих активів або зобов'язань, або зміна грошових потоків, пов'язаних з майбутньою операцією, – це:
- а) інструмент хеджування;
 - б) об'єкт хеджування;
 - в) операція хеджування;
 - г) ефективність хеджування.
6. Фінансові угоди, механізм дії яких сприяє мінімізації ризику зміни ціни базового інструмента в майбутньому, – це:
- а) інструмент хеджування;
 - б) об'єкт хеджування;
 - в) операція хеджування;
 - г) ефективність хеджування.
7. Як інструмент хеджування може використовуватися:
- а) коносамент;
 - б) форвардний контракт;
 - в) чек;
 - г) вексель.
8. Операція хеджування вважається ефективною, якщо фактичне значення коефіцієнта ефективності хеджування знаходиться в межах:
- а) 0,8...1,25;
 - б) 0,3...1,5;
 - в) 0,5...2,15;
 - г) 0,8...1,5.
9. Сторона, котра передає цілком або частково страховий ризик перестраховальнику, – це:
- а) цедент;
 - б) перестраховик;
 - в) ретроцедент;
 - г) немає правильної відповіді.
10. Гарантія, за якою банк-гарант бере на себе зобов'язання безпосередньо перед бенефіціаром, – це:

Фінансові послуги з управління ризиком

- а) пряма банківська гарантія;
- б) непряма (контргарантія, опосередкована) банківська гарантія;
- в) фірмова гарантія;
- г) немає правильної відповіді.

11. Договір, відповідно до якого одна особа (поручитель) приймає на себе перед кредитором відповідальність за виконання боржником зобов'язання в повному обсязі або частково, – це:

- а) порука;
- б) тратта;
- в) кліринг;
- г) депозит.

12. Акцесорний характер поруки полягає в тому, що:

- а) зобов'язання поручителя не може бути великим за обсягом або більш обтяжливим, ніж зобов'язання головного боржника. Проте воно може бути меншим і менш обтяжливим, може стосуватися частини боргу;
- б) за певних умов поручитель може використовувати право головного боржника на залік його вимоги;
- в) поручителю належить право на всі заперечення проти вимог кредитора, що випливають із самого зобов'язання головного боржника;
- г) усі відповіді правильні.

13. Гарантія, за якою банк-гарант бере на себе зобов'язання безпосередньо перед бенефіціаром, має назву:

- а) непряма гарантія;
- б) пряма гарантія;
- в) проста порука;
- г) солідарна порука.

14.5. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.

2. Цивільний кодекс України [зі змінами та доповненнями, станом на 05.04.2015 р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

3. Господарський кодекс України [зі змінами та доповненнями, станом на 26.04.2015 р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

4. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

5. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

6. Про внесення змін до розпорядження Держфінпослуг від 17 листопада 2011 року № 698 «Про затвердження максимальних розмірів страхової виплати за шкоду, заподіяну майну потерпілих, у разі оформлення документів про дорожньо-транспортну пригоду без участі уповноважених на те працівників Державтоінспекції МВС України»: розпорядження № 3471 від 29.12.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/docs/?d=2>.

7. «Щодо запровадження Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя». Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1458/>.

8. Ластовенко О. В. Ринок фінансових послуг: конспект лекцій / О. В. Ластовенко. – Донецьк: Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2010. – 211 с.

9. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.

Додатки

ДОДАТКИ

Ринок фінансових послуг

ДОДАТОК А

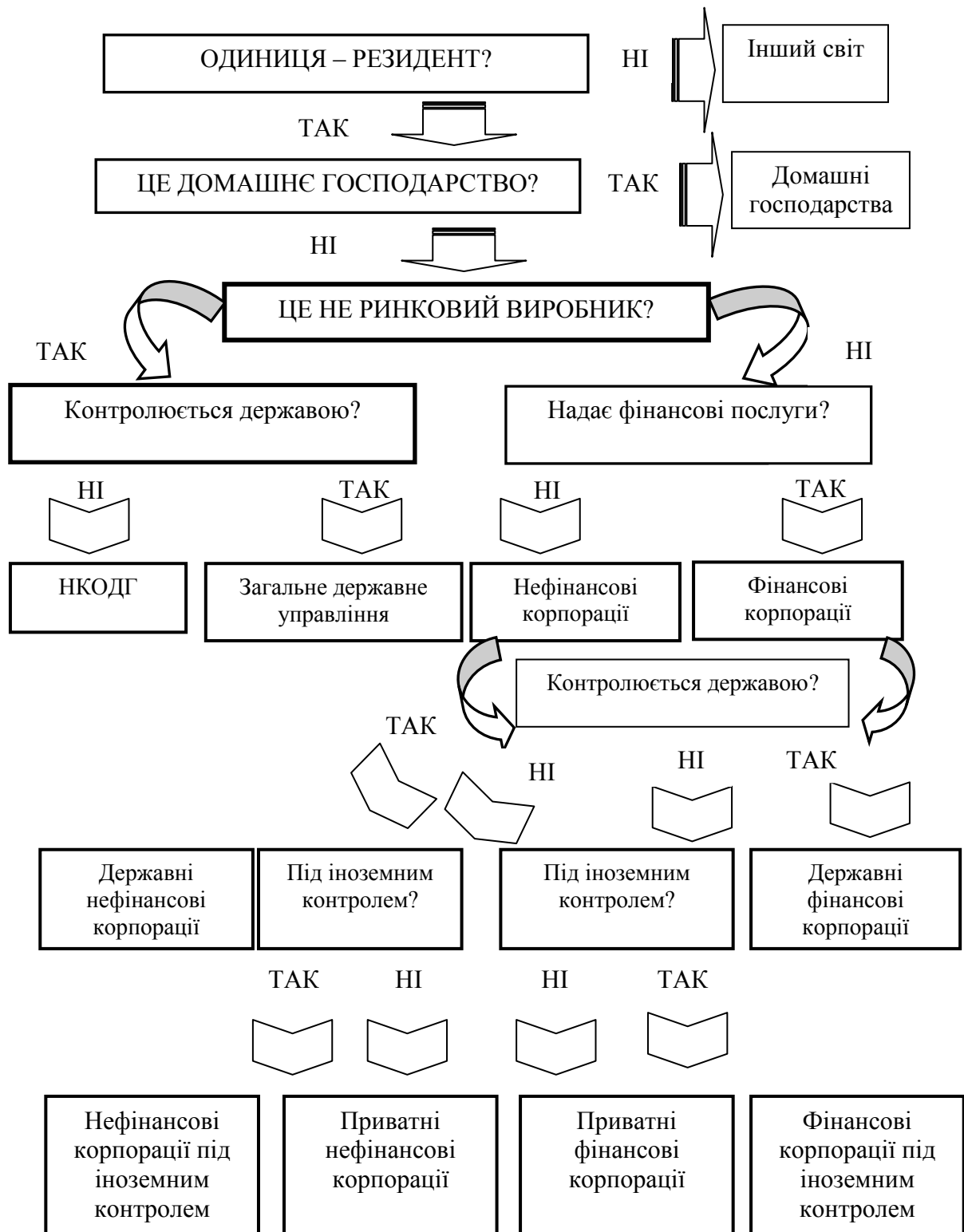

Рис. А.1. Характеристика інституційних секторів економіки України

[Джерело]: Наказ Державної служби статистики України від 03.12.2014 № 378 «Класифікація інституційних секторів економіки України».

Додатки

ДОДАТОК Б

ЗАЯВА ПРО ПРИЙМАННЯ (ВИДАЧУ) БАНКІВСЬКИХ МЕТАЛІВ

Додаток 1
до Положення про здійснення
операцій з банківськими металами

ЗАЯВА про приймання (видачу) банківських металів

№ _____

_____ (дата)

Клієнт _____

Банк _____

(найменування банку)

Вид банківського металу		№ рахунку	Маса	Вартість у гривнях (облікова)
	Дебет			
	Кредит			

Маса _____ (словами)

Вартість у гривнях _____ (словами)

Зміст операції _____

Пред'явлений документ серії _____ № _____, виданий _____

Підпис клієнта _____ Підписи банку _____

Квитанція № _____ (дата)

Клієнт _____

Банк _____

Вид банківського металу		№ рахунку	Маса	Вартість у гривнях (облікова)
	Дебет			
	Кредит			

Маса _____ (словами)

Вартість у гривнях _____ (словами)

Зміст операції _____

Пред'явлений документ серії _____ № _____, виданий _____

Підпис клієнта _____ Підписи банку _____

[Джерело]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0749-03>

Ринок фінансових послуг

ДОДАТОК В

ПОЯСНЕННЯ ЩОДО ЗАПОВНЕННЯ РЕКВІЗИТІВ ЗАЯВ ПРО ПРИЙМАННЯ (ВИДАЧУ) БАНКІВСЬКИХ МЕТАЛІВ

Додаток 2
до Положення про здійснення
операцій з банківськими металами

ПОЯСНЕННЯ

щодо заповнення реквізитів заяв про приймання (видачу) банківських металів

Назва обов'язкового реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
Номер і дата здійснення операції	Зазначаються порядковий номер реєстрації первинного документа, який проставляє банк, що здійснює операцію, дата фактичного пред'явлення в банк заяви про приймання (видачу) банківських металів. Дата здійснення операції зазначається так: число цифрами «ДД», місяць словом, рік цифрами «РРРР»
Клієнт	Зазначаються найменування юридичної особи та прізвище, ім'я, по батькові особи, яка уповноважена діяти від імені юридичної особи. У разі здійснення операції фізичною особою зазначаються її прізвище, ім'я та по батькові (за наявності)
Банк	Зазначаються найменування та місцезнаходження банку
Вид банківського металу	Зазначаються літерний і цифровий коди банківського металу згідно з Класифікатором
Дебет/кредит	Зазначаються відповідні рахунки за операціями
Маса	Маса банківського металу зазначається одночасно цифрами в трійських унціях із заокругленням з точністю до третьої цифри після коми включно, а також у грамах
Маса (словами)	Зазначається маса банківського металу в грамах словами, вид банківського металу повністю (наприклад, золото)
Вартість у гривнях (облікова)	Зазначається цифрами вартість банківського металу за офіційним (обліковим) курсом гривні до банківського металу, установленим Національним банком України на день проведення операції, гривні відокремлюються від копійок комою, копійки позначаються двома цифрами
Вартість у гривнях (словами)	Зазначаються словами вартість банківського металу за офіційним (обліковим) курсом гривні до банківського металу, установленим Національним банком України на день проведення операції, назва грошової одиниці повністю – «гривень» або скорочено – «грн». Якщо сума виражена в цілих гривнях, то зазначається «00 коп.».
Зміст операції	Зазначається словами зміст операції, за якою приймається або видається банківський метал
Ідентифікаційні дані про фізичну особу	Під час проведення фізичною особою операцій за власним рахунком незалежно від суми зазначаються назва пред'явленого документа (паспорт або інший документ, який посвідчує особу), його серія та номер, дата видачі та орган, що його видав. Якщо сума операції дорівнює або перевищує 150 000 гривень, то додатково зазначаються дата народження, місце проживання або місцеперебування (для нерезидентів – місце проживання або місце тимчасового перебування в Україні), реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта, у якому проставлено відмітку органів державної податкової служби України про відмову від одержання реєстраційного номера облікової картки платника податків (для резидентів), відомості про громадянство (для нерезидентів)

Додатки

ДОДАТОК Г

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КРЕДИТНУ УСТАНОВУ

Додаток 1
до Порядку складання
та подання звітності кредитними
установами до Національної комісії,
що здійснює державне регулювання
у сфері ринків фінансових послуг

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КРЕДИТНУ УСТАНОВУ

за _____ 20__ року

(I квартал, I півріччя, 9 місяців, рік)

(повне найменування кредитної установи)

Місцезнаходження та поштовий індекс
Телефон, факс, e-mail
Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ
Види економічної діяльності за КВЕД
Реєстраційний номер у Державному реєстрі фінансових установ
Інформація про отримані ліцензії
Кількість філій та представництв
Платіжна система, членом якої є кредитна установа
ПІБ керівника кредитної установи
ПІБ головного бухгалтера кредитної установи

Перелік документів паперової форми та файлів електронної форми, що додаються:

1. Звітні дані про фінансову діяльність кредитної установи.
 2. Звітні дані про склад активів та пасивів кредитної установи.
 3. Звітні дані про доходи та витрати кредитної установи.
 4. Звітні дані про кредитну діяльність кредитної установи.
 5. Звітні дані про поділені за ступенем ризику активи кредитної установи.
- Ідентичність даних у паперовій та електронній формах підтверджую.

Керівник кредитної установи

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Головний бухгалтер кредитної
установи

(підпис)
М.П.

(прізвище, ініціали)

Ринок фінансових послуг

ДОДАТОК Д ЗВІТНІ ДАНІ ПРО ФІНАНСОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ КРЕДИТНОЇ УСТАНОВИ

Додаток 2
до Порядку складання
та подання звітності кредитними
установами до Національної комісії,
що здійснює державне регулювання
у сфері ринків фінансових послуг

ЗВІТНІ ДАНІ про фінансову діяльність кредитної установи

за _____ 20 ____ року

(I квартал, I півріччя, 9 місяців, рік)

_____ (найменування кредитної установи)

(грн)

1. Кредитна діяльність	Код рядка	Залишок на початок звітного періоду	Видано за звітний період, нараховано, %	Сплачено за звітний період, погашено, %	Залишок на кінець звітного періоду
1	2	3	4	5	6
1.1. Сума кредитів, позичальниками яких є фізичні особи (р. 011 + р. 012), у тому числі:	010				
зі строком погашення до 12 місяців включно, у тому числі:	011				
отримані шляхом відступлення права вимоги боргу	0111				
зі строком погашення понад 12 місяців, у тому числі:	012				
отримані шляхом відступлення права вимоги боргу	0121				
Розрахунки за нарахованими процентами	020				
1.2. Сума кредитів, позичальниками яких є юридичні особи (р. 031 + р. 032), у тому числі:	030				
зі строком погашення до 12 місяців включно, у тому числі:	031				
отримані шляхом відступлення права вимоги боргу	0311				
зі строком погашення понад 12 місяців, у тому числі:	032				
отримані шляхом відступлення права вимоги боргу	0321				
Розрахунки за нарахованими процентами	040				
1.3. Нестандартна заборгованість за кредитами	050				
1.4. Безнадійна заборгованість за кредитами	060				
2. Фінансові інвестиції					
2.1. Загальна сума фінансових інвестицій (р. 071 + р. 072 + р. 073 + р. 074 + р. 075), у тому числі:	070				
грошові кошти на вкладних (депозитних) рахунках у банках, у тому числі:	071				
короткострокові	0711				
у капітал юридичних осіб	072				
державні цінні папери	073				
цінні папери, емітовані Державною іпотечною установою	074				
інші	075				
2.2. Розрахунки за нарахованим доходом від здійснення фінансових інвестицій	080				

Додатки

1	2	3	4	5	6
3. Рух капіталу кредитної установи					
3.1. Основний капітал (р. 091 + р. 092 + р. 093 + р. 094 + р. 095), у тому числі:	090				
статутний капітал	091				
резервний капітал	092				
резерв забезпечення виплат за іпотечними цінними паперами	093				
інші резерви	094				
нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	095				
3.2. Додатковий капітал, у тому числі:	100				
дооцінка необоротних активів	101				
3.3. Субординований капітал, у тому числі:	110				
субординований борг зі строком погашення до одного року	111				
4. Розрахунки за зобов'язаннями кредитної установи					
4.1. Розрахунки за довгостроковими зобов'язаннями	120				
4.2. Розрахунки за короткостроковими зобов'язаннями, у тому числі:	130				
короткострокові кредити від інших фінансових установ	131				
короткострокові боргові цінні папери	132				
5. Стан позабалансових рахунків кредитної установи					
5.1. Контрактні зобов'язання отримані (зобов'язання, що виникають унаслідок активних операцій)	140				
5.2. Списані активи	150				
5.3. Непередбачені активи	160				
5.4. Гарантії отримані, у тому числі:	170				
гарантії, які надаються державою	171				
гарантії, які надаються місцевими органами виконавчої влади	172				
Забезпечення отримані, у тому числі:	180				
забезпечення, надане третіми особами з метою забезпечення погашення облігацій, випущених кредитною установою	181				
5.5. Активи на відповідальному зберіганні	190				
5.6. Контрактні зобов'язання надані (зобов'язання, що виникають унаслідок пасивних операцій)	200				
5.7. Гарантії та забезпечення надані	210				
5.8. Непередбачені зобов'язання	220				
5.9. Інші зобов'язання	230				
1. Звітні дані щодо осіб, до яких висуває вимоги кредитна установа, у тому числі:	10	Кількість осіб	Сума	Сума великих ризиків	
за позиками, у тому числі:	11				
забезпеченими пулом іпотек, консолідованим іпотечним боргом або іпотечним покриттям	111				
за кредитами, у тому числі:	12				
забезпеченими пулом іпотек, консолідованим іпотечним боргом або іпотечним покриттям	121				
за гарантіями	13				
за поруками	14				
за облігаціями	15				
за вексями	16				
за похідними цінними паперами	17				
інші	18				

Ринок фінансових послуг

2. Сукупність вимог з великими ризиками	20	X	X	
3. Номінальна вартість випущених іпотечних цінних паперів	30	X		X
1	2	3	4	5
4. Отримані страхові відшкодування за договорами страхування	40	X		X
5. Максимальний ризик стосовно однієї особи або групи пов'язаних осіб	50	X		X

Керівник кредитної
установи

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Головний бухгалтер
кредитної установи

(підпис)

(прізвище, ініціали)

М.П.

[Джерело]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0234-07/page3>

Додатки

ДОДАТОК Е

ЗВІТНІ ДАНІ ПРО СКЛАД АКТИВІВ ТА ПАСИВІВ КРЕДИТНОЇ УСТАНОВИ

Додаток 3
до Порядку складання
та подання звітності кредитними
установами до Національної комісії,
що здійснює державне регулювання
у сфері ринків фінансових послуг

ЗВІТНІ ДАНІ про склад активів та пасивів кредитної установи

на _____ 20____ року
(І квартал, І півріччя, 9 місяців, рік)

(найменування кредитної установи)

(грн)

АКТИВ	Код рядка	Залишок на початок звітного періоду	Залишок на кінець звітного періоду
1	2	3	4
Кредити надані, у тому числі:	010		
забезпечені гарантіями фінансових установ	011		
Нарахований, але не отриманий дохід	020		
Фінансові інвестиції, у тому числі:	030		
цінні папери, забезпечені державними гарантіями	031		
цінні папери українських емітентів, що не пройшли лістинг на фондовій біржі	032		
цінні папери іноземних емітентів, які не мають інвестиційного рейтингу або не пройшли лістинг на фондовій біржі чи в торговельно-інформаційній системі	033		
Грошові кошти та грошові документи, у тому числі:	040		
грошові документи	041		
Основні засоби, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи (залишкова вартість)	050		
Капітальні інвестиції	060		
Безнадійна та нестандартна заборгованість за основною сумою зобов'язань	070		
Безнадійна заборгованість за основною сумою зобов'язань	071		
Страховий резерв для відшкодування можливих втрат за основним боргом	080		
Зобов'язання за розрахунками за наданими поруками та гарантіями	090		
Інші активи	100		
Витрати майбутніх періодів	110		
Усього активів (р. 010 + р. 020 + р. 030 + р. 040 + р. 050 + р. 060 - р. 071 - р. 080 + р. 090 + р. 100 + р. 110)	120		

Ринок фінансових послуг

ПАСИВ	Код рядка	Залишок на початок звітної періоду	Залишок на кінець звітної періоду
1	2	3	4
Зобов'язання			
Зобов'язання перед юридичними та фізичними особами за залученими коштами (р. 210 + р. 220 + р. 230 + р. 240), у тому числі:	200		
отриманими позиками, кредитами (р. 211 + р. 212), у тому числі:	210		
від фізичних осіб	211		
від юридичних осіб	212		
шляхом розміщення іпотечних цінних паперів (р. 221 + р. 222), у тому числі:	220		
власниками яких є фізичні особи	221		
власниками яких є юридичні особи, у тому числі:	222		
страховики	2221		
недержавні пенсійні фонди	2222		
шляхом розміщення інших цінних паперів (р. 231 + р. 232), у тому числі:	230		
власниками яких є фізичні особи	231		
власниками яких є юридичні особи	232		
цільове фінансування з державного та місцевих бюджетів	240		
Розрахунки за зобов'язаннями перед юридичними та фізичними особами (р. 251 + р. 252 + р. 253 + р. 254), у тому числі:	250		
за позиками, кредитами	251		
за розміщеними іпотечними цінними паперами	252		
за розміщеними іншими цінними паперами	253		
за іншими	254		
З оплати праці та сплати внесків до позабюджетних фондів	260		
Розрахунки за наданими поруками, гарантіями	270		
Зобов'язання перед Державним бюджетом України	280		
Зобов'язання за векселями	290		
Інші зобов'язання	300		
Доходи майбутніх періодів	310		
Усього за зобов'язаннями (р. 200 + р. 250 + р. 260 + р. 270 + р. 280 + р. 290 + р. 300 + р. 310)	320		
Капітал			
Основний капітал	330		
Субординований капітал	340		
Додатковий капітал	350		
Неоплачений капітал	360		
Вилучений капітал	370		
Усього капіталу (р. 330 + р. 340 + р. 350 - р. 360 - р. 370)	380		
Усього цільового фінансування	390		
Усього пасивів (р. 320 + р. 380 + р. 390)	400		

Керівник кредитної
установи

_____ (підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

Головний бухгалтер
кредитної установи

_____ (підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

Додатки

ДОДАТОК Ж

ЗВІТНІ ДАНІ ПРО ДОХОДИ ТА ВИТРАТИ КРЕДИТНОЇ УСТАНОВИ

Додаток 4
до Порядку складання
та подання звітності кредитними
установами до Національної комісії,
що здійснює державне регулювання
у сфері ринків фінансових послуг

ЗВІТНІ ДАНІ
про доходи та витрати кредитної установи
за _____ 20__ року
(I квартал, I півріччя, 9 місяців, рік)

(найменування кредитної установи)

(грн)

ПОКАЗНИКИ	Код рядка	За звітний період
1. Визначення доходу	2	3
Нараховані проценти за наданими кредитами, у тому числі:	010	
за якими сформовано іпотечне покриття	011	
Доходи від розміщення коштів на вкладних (депозитних) рахунках у банках	020	
Доходи від інших фінансових інвестицій	030	
Нараховані комісійні	040	
Нарахована неустойка (штраф, пеня)	050	
Інші доходи	060	
УСЬОГО ДОХОДІВ (р. 010 + р. 020 + р. 030 + р. 040 + р. 050 + р. 060)	070	
2. Визначення витрат		
Нараховані проценти за зобов'язаннями перед юридичними особами за використання залучених коштів	080	
Нараховані проценти за зобов'язаннями перед фізичними особами за використання залучених коштів	090	
Нараховані проценти за випущеними цінними паперами, у тому числі:	100	
за розміщеними іпотечними облігаціями	101	
Нараховані проценти за іншими зобов'язаннями	110	
Витрати, пов'язані із залученням коштів (р. 080 + р. 090 + р. 100 + р. 110)	120	
Витрати на страхування кредитних та інших ризиків	130	
Витрати на оплату праці та сплату внесків до позабюджетних фондів	140	
Податок на прибуток нарахований	150	
Інші витрати	160	
Загальна сума інших витрат (р. 130 + р. 140 + р. 150 + р. 160)	170	
Витрати на формування страхового резерву для відшкодування можливих витрат за основним боргом	180	
Усього витрат (р. 120 + р. 170 + р. 180)	190	
3. Визначення результату		
Прибуток (збиток)	200	
Формування резерву забезпечення виплат за іпотечними цінними паперами	210	
Формування інших резервів за рахунок прибутку	220	
Прибуток (збиток) після формування резервів (р. 200 - р. 210 - р. 220)	230	

Керівник кредитної
установи

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Головний бухгалтер
кредитної установи

(підпис)

(прізвище, ініціали)

ДОДАТОК И ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НЕДЕРЖАВНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД

Додаток 2
до Положення про порядок складання,
формування та подання адміністратором
недержавного пенсійного фонду звітності
з недержавного пенсійного забезпечення
(пункт 3.1)

Форма НПФ-1

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ про недержавний пенсійний фонд

1. Повне найменування											
2. Код за ЄДРПОУ											
3. Місцезнаходження											
4. Міжміський телефонний код				Телефон				Факс			
5. Електронна пошта (за наявності)				Веб-сторінка							
6. Дата та номер рішення про реєстрацію фінансової установи											
7. Реєстраційний номер у Державному реєстрі фінансових установ											
8. Вид діяльності за КВЕД											
9. Інформація про державну реєстрацію недержавного пенсійного фонду											
Дата державної реєстрації			Дата запису про внесення змін до державної реєстрації юридичної особи			Номер запису про внесення змін до державної реєстрації юридичної особи					
10. Інформація про пов'язаних осіб недержавного пенсійного фонду: Інформація про пов'язаних осіб недержавного пенсійного фонду – засновників недержавного пенсійного фонду											
№ з/п	Повне найменування юридичної особи чи прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи – засновника недержавного пенсійного фонду			Код за ЄДРПОУ (ідентифікаційний код (номер) нерезидента в країні резиденції) або реєстраційний номер*				Місцезнаходження юридичної особи чи місце проживання фізичної особи, щодо якої подається інформація			

* Реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний орган державної податкової служби і мають відмітку у паспорті).

Інформація про юридичних осіб, у яких пов'язані особи недержавного пенсійного фонду беруть участь

Додатки

№ з/п	Код за ЄДРПОУ або реєстраційний номер* пов'язаної особи	Повне наймен. юридич. особи чи прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи – пов'язаної особи	Символ юридичної особи, щодо якої існує пов'язаність**	Код за ЄДРПОУ юридичної особи, щодо якої існує пов'язаність	Повне найменування юридичної особи, щодо якої існує пов'язаність	Місцезнаходження юридичної особи, щодо якої існує пов'язаність	Частка у статутному (складеному) капіталі, %
-------	---	--	--	---	--	--	--

* Реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний орган державної податкової служби і мають відмітку у паспорті).

** П – інший недержавний пенсійний фонд; т – торговець цінними паперами; з – зберігач; к – особа, яка здійснює управління активами; а – аудиторська фірма або аудитор; адм – адміністратор; і – інше господарське товариство.

Інформація про пов'язаних осіб, які здійснюють контроль за пов'язаними особами (юридичними особами) недержавного пенсійного фонду

№ з/п	Код за ЄДРПОУ юридичної особи, щодо якої існує пов'язаність	Найменування юридичної особи, щодо якої існує пов'язаність	Код за ЄДРПОУ або реєстраційний номер* пов'язаної особи	Повне найменування юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи – пов'язаної особи	Місцезнаходження юридичної особи або місце проживання фізичної особи – пов'язаної особи	Частка у статутному капіталі особи, щодо якої існує пов'язаність, %
-------	---	--	---	--	---	---

* Реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний орган державної податкової служби і мають відмітку у паспорті).

11. Інформація про юридичних осіб, з якими рада недержавного пенсійного фонду уклала договори

Символ надавача послуг*	Код за ЄДРПОУ	Повне найменування юридичної особи	Дата та номер ліцензії на провадження відповідного виду діяльності	Дата укладання та номер договору з радою недержавного пенсійного фонду	Місцезнаходження, телефон	Прізвище, ім'я, по батькові керівника
-------------------------	---------------	------------------------------------	--	--	---------------------------	---------------------------------------

* Адм – адміністратор; з – зберігач; к – особа, яка здійснює управління активами; а – аудиторська фірма або аудитор.

12. Інформація про склад ради недержавного пенсійного фонду

Посада	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата набуття повноважень	Кваліфікаційне свідоцтво (ким видано, номер, дата видачі, термін дії)
(прізвище, ініціали керівника Адміністратора)		(підпис) М.П.	

У формі НПФ-1 зазначаються загальні відомості про недержавний пенсійний фонд станом на останній день звітного періоду.

[Джерело]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0041-12#№14>

Ринок фінансових послуг

ДОДАТОК К

ЗВІТ ПРО СКЛАД, СТРУКТУРУ ТА ЧИСТУ ВАРТІСТЬ АКТИВІВ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ

Додаток 3
до Положення про порядок складання,
формування та подання адміністратором
недержавного пенсійного фонду звітності
з недержавного пенсійного забезпечення
(пункт 3.1)

Форма НПФ-2

ЗВІТ

**про склад, структуру та чисту вартість активів недержавного
пенсійного фонду**
станом на _____ 20__ року

(повне найменування недержавного пенсійного фонду, код за ЄДРПОУ)

(грн)

Показники	Код рядка	Дані на початок звітної періоду	Наростаючим підсумком на кінець звітної періоду
1	2	3	4
Частина перша			
Грошові кошти, розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках	010		
у тому числі ощадні (депозитні) сертифікати банків	011		
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими радами відповідно до законодавства	020		
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України	030		
Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України	040		
Акції українських емітентів	050		
Цінні папери, дохід за якими гарантовано урядами іноземних держав	060		
Цінні папери іноземних емітентів (р. 071+р. 072), з них:	070		
акції іноземних емітентів, визначених відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення»	071		
облігації іноземних емітентів з інвестиційним рейтингом, визначеним відповідно до законодавства	072		
Іпотечні цінні папери	080		
Об'єкти нерухомості	090		
Банківські метали	100		
у тому числі депозитні рахунки в банківських металах	101		
Дебіторська заборгованість (р. 111+р. 112+р. 113+р. 114), з них:	110		
заборгованість, пов'язана з придбанням (продажем) активів	111		
заборгованість з нарахованих дивідендів, відсотків за депозитами та купонів за облігаціями	112		
заборгованість, пов'язана з оплатою послуг, наданих фонду	113		

Додатки

1	2	3	4
інша дебіторська заборгованість	114		
Активи, не заборонені законодавством України (з розбивкою за видами активів)	120		
Загальна сума інвестицій фонду (р. 010+р. 020+р. 030+р. 040+р. 050+р. 060+р. 070+р. 080+ р. 090+ р. 100+р. 110+р. 120)	130		
Кошти на поточному рахунку	140		
у тому числі кошти, що знаходяться на кліринговому рахунку	141		
Загальна вартість активів фонду (р. 130+р. 140)	150		
Частина друга			
Кредиторська заборгованість (р. 161+р. 162+р. 163)	160		
неперсоніфіковані внески	161		
заборгованість з перерахування помилково сплачених коштів	162		
інше	163		
Заборгованість фонду по виконанню зобов'язань перед учасниками та перерахуванню коштів (р. 171+р. 172), у тому числі:	170		
заборгованість по перерахуванню пенсійних коштів до іншої установи (іншого пенсійного фонду, страховика, банку)	171		
заборгованість за нарахованими, але не здійсненими пенсійними виплатами (за договорами виплати пенсії на визначений строк або нарахованими одноразовими пенсійними виплатами учасникам (спадкоємцям учасників))	172		
Заборгованість з відшкодування нарахованих, але не здійснених оплат недержавного пенсійного фонду (р. 1810+р. 1811+р. 1812+р. 1813+р. 1814+р. 1815+р. 1816), у тому числі:	180		
заборгованість з витрат на оплату послуг з адміністрування недержавного пенсійного фонду	1810		
заборгованість з винагороди за надання послуг з управління активами недержавного пенсійного фонду	1811		
заборгованість з оплати послуг зберігача	1812		
заборгованість з оплати послуг з проведення планових аудиторських перевірок недержавного пенсійного фонду	1813		
заборгованість з оплати послуг, пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третіми особами	1814		
заборгованість з витрат на ведення обліку та перереєстрацію прав власності на нерухомість	1815		
заборгованість з оплати інших послуг, надання яких передбачено чинним законодавством з недержавного пенсійного забезпечення (з розбивкою за видами)	1816		
Заборгованість щодо придбання (продажу) активів та розрахунків з продавцями за отримані, але не сплачені недержавним пенсійним фондом активи (з розбивкою за джерелами формування)	190		
Загальна сума зобов'язань фонду	200		
Чиста вартість активів фонду (р. 150-р. 200)	210		
_____	_____		
(прізвище, ініціали керівника – адміністратора)	(підпис)		
_____	_____		
(прізвище, ініціали бухгалтера – адміністратора)	(підпис)		
			М.П.

Пояснення до частини першої

Активи, інвестовані в цінні папери, відображаються за ринковою вартістю на останній день звітного періоду з урахуванням вимог, викладених у Положенні про порядок визначення чистої вартості активів пенсійного фонду, затвердженому рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 11 серпня 2004 року № 339, зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 25 січня 2005 року за № 96/10376 (у редакції рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 28 лютого 2012 року № 333) (із змінами).

У рядку 010 наводяться дані про суму коштів, розміщених на вкладних (депозитних) банківських рахунках, без урахування відсотків, нарахованих, але не сплачених, які відображаються у рядку 110 «Дебіторська заборгованість».

У рядку 090 об'єкти нерухомості оцінюються відповідно до Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 року № 1440, та Національного стандарту № 2 «Оцінка нерухомого майна», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2004 року № 1442 (із змінами). При цьому протягом звітного фінансового року забороняється змінювати метод оцінювання, який уже був використаний для оцінювання того самого об'єкта.

У рядку 100 банківські метали оцінюються відповідно до Положення про здійснення операцій з банківськими металами, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 06 серпня 2003 року № 325, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 29 серпня 2003 року за № 749/8070 (у редакції постанови Правління Національного банку України від 30 грудня 2011 року № 497) (із змінами), за офіційним (обліковим) курсом гривні, установленим Національним банком України до цього металу на день здійснення операції.

У рядку 140 зазначаються дані про залишки коштів на поточному рахунку недержавного пенсійного фонду, не включаючи відсотки, які підлягають нарахуванню за звітний період, у тому числі кошти, що знаходяться на кліринговому рахунку, при цьому в окремому пояснювальному листі, який подається разом із звітністю про діяльність недержавного пенсійного фонду, вказуються дата передачі таких коштів та дата закінчення кінцевого терміну, протягом котрого ці кошти мають бути інвестовані.

У випадку, коли пенсійні внески, що надійшли на рахунок фонду, не були інвестовані протягом звітного періоду, в окремому пояснювальному листі, який подається разом із звітністю про діяльність недержавного пенсійного фонду,

вказуються дата надходження таких коштів та дата закінчення кінцевого терміну, протягом якого ці кошти повинні бути інвестовані.

Пояснення до частини другої

У рядку 161 вказується сума внесків, сплачених до недержавного пенсійного фонду, що надійшла на поточний рахунок фонду, але не була розподілена за індивідуальними пенсійними рахунками учасників фонду.

У рядку 162 вказується сума коштів, які надійшли на поточний рахунок недержавного пенсійного фонду помилково та підлягають поверненню.

У рядку 171 вказуються суми простроченої та поточної заборгованості адміністратора з перерахування пенсійних коштів до іншої фінансової установи.

У рядку 172 вказуються суми простроченої та поточної заборгованості адміністратора за нарахованими, але не здійсненими пенсійними виплатами (за договорами виплати пенсії на визначений строк або нарахованими одноразовими пенсійними виплатами учасникам (спадкоємцям учасників)).

У рядках 1810 – 1816 вказуються суми простроченої та поточної заборгованості з витрат недержавного пенсійного фонду, пов'язаних із здійсненням недержавного пенсійного забезпечення, оплата яких здійснюється за рахунок пенсійних активів. При цьому в рядку 1816 зазначається заборгованість з оплати інших послуг, котрі не заборонені законодавством з питань недержавного пенсійного забезпечення, яка не ввійшла до рядків 1810 – 1815.

У рядку 190 наводяться дані про заборгованість щодо придбання (продажу) активів та розрахунків з продавцями за отримані, але не сплачені недержавним пенсійним фондом активи, при цьому у вписуваному рядку вказується актив, за яким була сформована заборгованість.

Ринок фінансових послуг

ДОДАТОК Л

ЗВІТ ПРО ЗМІНУ ЧИСТОЇ ВАРТОСТІ ПЕНСІЙНИХ АКТИВІВ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ

Додаток 4
до Положення про порядок складання,
формування та подання адміністратором
недержавного пенсійного фонду звітності
з недержавного пенсійного забезпечення
(пункт 3.1)

Форма НПФ-3

ЗВІТ

про зміну чистої вартості пенсійних активів недержавного пенсійного фонду
станом на _____ 20__ року

(повне найменування недержавного пенсійного фонду, код за ЄДРПОУ)
(грн)

Показники	Код рядка	Дані на початок звітного періоду	Усього за останній квартал звітного періоду	Наростаючим підсумком на кінець звітного періоду
1	2	3	4	5
Чиста вартість пенсійних активів на початок звітного періоду	1	X	X	
Частина перша				
1. Надходження пенсійних внесків				
Пенсійні внески від фізичних осіб (р. 011+р. 012), з них:	010			
від учасників, які є вкладниками	011			
від третіх осіб (подружжя, діти, батьки)	012			
Пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців	020			
Пенсійні внески від юридичних осіб (р. 031+р. 032+р. 033), з них:	030			
від засновника недержавного пенсійного фонду	031			
від роботодавця-платника, що не є засновником	032			
від професійного об'єднання	033			
Переведено кошти фізичної особи до недержавного пенсійного фонду (р. 041+р. 042), з них:	040			
від банку	041			
від іншого недержавного пенсійного фонду	042			
Усього (р. 010+р. 020+р. 030+р. 040)	050			
2. Виконання зобов'язань перед учасниками недержавного пенсійного фонду				
Здійснено пенсійних виплат (р. 061+р. 062):	060			
пенсійні виплати на визначений строк (р. 0611+р. 0612+р. 0613), з них:	061			
строком виплат від 10 до 15 років	0611			
строком виплат від 15 до 20 років	0612			
строком виплат понад 20 років	0613			
одноразові пенсійні виплати (р. 0621+р. 0622+р. 0623+р. 0624), з них:	062			
у разі медично підтвердженого критичного стану здоров'я, настання інвалідності	0621			
у зв'язку з недосягненням мінімального розміру накопичень	0622			

Додатки

1	2	3	4	5
у зв'язку з виїздом на постійне проживання за межі України	0623			
у разі смерті учасника – його спадкоємцям	0624			
Перераховано пенсійних коштів до іншого недержавного пенсійного фонду (р. 071+р. 072), з них:	070			
на підставі укладеного пенсійного контракту	071			
на підставі укладеного договору про виплату пенсії на визначений строк	072			
Перераховано пенсійних коштів до страховика для оплати договорів страхування довічної пенсії	080			
Перераховано пенсійних коштів до страховика для оплати договорів страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника	090			
Перераховано пенсійних коштів до банку на підставі відкритого депозитного пенсійного рахунку	100			
Заборгованість недержавного пенсійного фонду з виконання зобов'язань перед учасниками та перерахування коштів (р. 111+р. 112), у тому числі:	110		X	
заборгованість з перерахування пенсійних коштів до іншої установи (іншого пенсійного фонду, страховика, банку)	111		X	
заборгованість за нарахованими, але не здійсненими поточними пенс. виплатами (за договорами виплати пенсії на визначений строк або нарахованими однораз. пенс. виплатами учасникам (спадкоємцям учасників))	112		X	
Загальний обсяг виконаних та нарахованих зобов'язань перед учасниками (р. 060 + р. 070 + р. 080 + р. 090 + р. 100)	120			
Витрати на оплату послуг адміністратору, наданих учаснику за рахунок пенсійних коштів та не пов'язаних із здійсненням пенсійних виплат та переведенням пенсійних коштів	130			
Частина друга				
Дохід (втрати) від управління активами недержавного пенсійного фонду:				
1. Прибуток (збиток) від здійснення операцій з активами недержавного пенсійного фонду				
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (р. 141+р. 142):	140			
дохід від продажу	141			
переоцінка	142			
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими радами відповідно до законодавства (р. 151+р. 152):	150			
дохід від продажу	151			
переоцінка	152			
Облігації місцевих позик (р. 161+р. 162):	160			
дохід від продажу	161			
переоцінка	162			
Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (р. 171+р. 172):	170			
дохід від продажу	171			
переоцінка	172			
Акції українських емітентів (р. 181+р. 182):	180			
дохід від продажу	181			
переоцінка	182			

Ринок фінансових послуг

1	2	3	4	5
Цінні папери, дохід за якими гарантовано урядами іноземних держав (р. 191+р. 192):	190			
дохід від продажу	191			
переоцінка	192			
Акції іноземних емітентів (р. 201+р. 202):	200			
дохід від продажу	201			
переоцінка	202			
Облігації іноземних емітентів (р. 211+р. 212):	210			
дохід від продажу	211			
переоцінка	212			
Іпотечні цінні папери (р. 221+р. 222):	220			
дохід від продажу	221			
переоцінка	222			
Об'єкти нерухомості (р. 231+р. 232):	230			
дохід від продажу	231			
переоцінка	232			
Банківські метали (р. 241+р. 242):	240			
дохід від продажу	241			
курсова різниця	242			
Списання кредиторської заборгованості	250			
Вибуття активів, які перестають відповідати такому стану, за якого вони визнаються активами (із зазначенням активу)	260			
іншими активами, не забороненими законодавством України (з розбивкою за видами активів)	270			
Усього (р. 140+р. 150+р. 160+р. 170+р. 180+р. 190+ р. 200+р. 210+р. 220+р. 230+р. 240+р. 250+ р. 260+р. 270)	280			
2. Пасивний дохід, отриманий на активи недержавного пенсійного фонду:				
дохід (втрати) від коштів, розміщених на вкладних (депозитних) банківських рахунках, з них:	290			
дохід від коштів, розміщених в ощадних (депозитних) сертифікатах банків	291			
дохід від боргових цінних паперів (р. 301+р. 302+р. 303+р. 304+р. 305+р. 306+р. 307):	300			
цінних паперів, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України	301			
цінних паперів, дохід за якими гарантовано Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими радами відповідно до законодавства	302			
облігацій місцевих позик	303			
облігацій підприємств, емітентами яких є резиденти України	304			
цінних паперів, дохід за якими гарантовано урядами іноземних держав	305			
облігацій іноземних емітентів	306			
іпотечних цінних паперів	307			
Дивіденди від (р. 311+р. 312):	310			
акцій українських емітентів	311			

Додатки

1	2	3	4	5
акцій іноземних емітентів	312			
Плата за користування об'єктами нерухомості	320			
Відсотки, нараховані на кошти, розміщені у банківських металах	330			
Відсотки, нараховані на кошти, що знаходяться на поточному рахунку	340			
Дохід від користування іншими активами, не забороненими законодавством України (з розбивкою за видами активів)	350			
Усього (р. 290+р. 300+р. 310+р. 320+р. 330+р. 340+р. 350)	360			
3. Інші доходи (втрати) недержавного пенсійного фонду	370			
4. Витрати, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів				
Витрати на оплату послуг з адміністрування недержавного пенсійного фонду (р. 381+р. 382+р. 383), з них:	380			
послуги з адміністрування недержавного пенсійного фонду	381			
рекламні послуги	382			
витрати на оприлюднення інформації про діяльність недержавного пенсійного фонду	383			
Винагорода за надання послуг з управління активами недержавного пенсійного фонду	390			
Оплата послуг зберігача	400			
Оплата послуг з проведення аудиторських перевірок недержавного пенсійного фонду	410			
Оплата послуг, пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третіми особами (р. 421+р. 422+р. 423), з них:	420			
послуг торговців цінними паперами (посередника)	421			
витрат на ведення обліку та перереєстрацію прав власності на цінні папери	422			
Витрати на ведення обліку та перереєстрацію прав власності на нерухомість	423			
Оплата інших послуг, надання яких передбачено чинним законодавством з недержавного пенсійного забезпечення (з розбивкою за видами)	430			
Загальна сума витрат, що відшкодовані за рахунок пенсійних активів (р. 380+р. 390+р. 400+р. 410+р. 420+р. 430)	440			
Прибуток (збиток) від інвестування активів недержавного пенсійного фонду (р. 280+р. 360+р. 370)-р. 440	450			
Чиста вартість пенсійних активів на кінець звітного періоду (р. 050-р. 120-р. 130+р. 450)	2	X	X	
Зміна чистої вартості пенсійних активів (р. 2-р. 1)	3	X	X	

(прізвище, ініціали керівника адміністратора)

(підпис)

(прізвище, ініціали бухгалтера адміністратора)

(підпис)

М.П.

ДОДАТОК М
ЗРАЗОК ДОГОВОРА ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ

Договір фінансового лізингу

М. _____ «__» _____ 20__ р.

_____, яке в подальшому іменується
(повна назва підприємства)

«Лізингодавець», в особі _____,
(прізвище, ім'я та по батькові)

який діє на підставі Статуту, з однієї сторони, та _____,
(повна назва підприємства)

«Лізингоодержувач», в особі _____, який
(прізвище, ім'я та по батькові)

діє на підставі Статуту, з другої сторони, надалі – Сторони, керуючись чинним законодавством України, уклали цей договір (надалі – Договір) про таке:

1. Предмет договору

1.1. Лізингодавець передає Лізингоодержувачу, а Лізингоодержувач отримує від Лізингодавця в платне користування на умовах фінансового лізингу (далі – лізинг) майно _____ (надалі – обладнання).
(назва майна)

1.2. Обладнання, що передається в лізинг, придбано на підставі наданого Лізингоодержувачем «Замовлення на обладнання» та відповідно до Договору поставки обладнання № _____ від «__» _____ 20__ р., укладеним між Лізингодавцем, Лізингоодержувачем та _____.
(повна назва постачальника)

1.3. Вартість обладнання, що передається в лізинг, становить _____ гривень, без ПДВ.
(сума прописом)

2. Загальні положення

2.1. Обладнання передається Лізингоодержувачу в лізинг за цільовим призначенням, а саме – для реалізації інноваційного проекту «_____» за інноваційним договором № _____ від «__» _____ 20__ р., укладеним між _____
(повна назва)

Лізингодавцем та Лізингоодержувачем.

3. Строк лізингу

3.1. Строк лізингу – з моменту передачі обладнання в лізинг, яким є дата підписання Сторонами Акта приймання-передачі обладнання в лізинг до «__» _____ 20__ р.

4. Лізингова плата

4.1. Обладнання передається Лізингодавцем і приймається у лізинг Лізингоодержувачем на умовах сплати Лізингоодержувачем Лізингодавцю лізингової плати за користування обладнанням шляхом перерахування лізингових платежів Лізингодавцю.

Додатки

4.2. Розмір, строки та порядок сплати Лізингоодержувачем лізингових платежів Лізингодавцю встановлюються в «Розрахунку лізингової плати», який підписується сторонами одночасно з договором. Лізингові платежі сплачуються в безготівковій формі.

4.3. Перший лізинговий платіж вноситься через _____ місяці з моменту передачі обладнання в лізинг, обумовленого в п. 3.1 цього Договору, а наступні лізингові платежі вносяться послідовно з інтервалами в _____ місяці з дати, коли мав бути сплачений перший лізинговий платіж.

4.4. Лізингоодержувач зобов'язаний своєчасно сплачувати передбачені цим Договором лізингові платежі. У випадку прострочки Лізингоодержувачем сплати Лізингодавцю лізингових платежів Лізингоодержувач сплачує пеню в розмірі ____% від належної до сплати суми за кожен день прострочки. Сплата пені не звільняє Лізингоодержувача від проведення передбачених Договором розрахунків.

4.5. Лізингоодержувач не може вимагати від Лізингодавця ніякого відшкодування або зменшення суми лізингових платежів у випадку перерви в експлуатації обладнання, з якої б причини це не сталося, включаючи форс-мажорні обставини.

4.6. Лізингоодержувач не має права затримувати лізингові платежі, строк сплати яких настав, навіть з причин пошкодження обладнання чи внаслідок виникнення форс-мажорних обставин.

4.7. Відповідальність за ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження обладнання несе Лізингоодержувач. У випадку повного знищення обладнання сума наступних лізингових платежів, а також усі прострочені суми, які належать до сплати Лізингоодержувачем, повинні бути сплачені Лізингодавцю в строки та на умовах

_____.

(строки та умови сплати лізингових платежів)

5. Передача обладнання в лізинг

5.1. Передача Лізингодавцем та прийняття Лізингоодержувачем обладнання в лізинг засвідчується Актом приймання-передавання обладнання в лізинг.

5.2. На момент передачі обладнання в лізинг воно знаходиться _____.

(місцезнаходження обладнання)

6. Використання, технічне обслуговування та ремонт обладнання

6.1. Лізингоодержувач зобов'язується сумлінно дотримуватися під свою відповідальність норм та правил експлуатації, технічного обслуговування та ремонту обладнання, встановлених чинним законодавством та інструкціями виробника.

6.2. У випадку виходу обладнання з ладу Лізингоодержувач протягом п'яти днів зобов'язаний письмово повідомити про це Лізингодавця, якщо до цього часу несправності не будуть усунені.

6.3. Лізингоодержувач за свій рахунок, без подальшої компенсації Лізингодавцем та за погодженням з Лізингодавцем проводить технічне обслуговування й усі види ремонту, модернізації та реконструкції обладнання.

6.4. У випадку заміни в процесі експлуатації обладнання якихось деталей та вузлів, або їх удосконалення, вони стають невід'ємною частиною обладнання і переходять у власність Лізингодавця.

6.5. Лізингоодержувач несе відповідальність за відповідність рівня кваліфікації персоналу складності виконуваних робіт з експлуатації й обслуговування обладнання та зобов'язаний провести відповідне навчання працівників.

6.6. Одержання необхідних дозволів на експлуатацію обладнання покладається на Лізингоодержувача.

6.7. Лізингодавець звільняється відповідно до умов цього Договору від будь-яких обов'язків і відповідальності стосовно технічної гарантії на обладнання. Усі розрахунки

Ринок фінансових послуг

по видатках, позовах і компенсаціях, пов'язаних з вищезазначеною гарантією, провадяться безпосередньо між Лізингоодержувачем та постачальником.

7. Передача ризику. Страхування*

7.1. Лізингоодержувач власним коштом зобов'язаний застрахувати обладнання від передбачених Договором ризиків, про що Лізингоодержувач зобов'язується укласти зі страховою компанією Договір страхування, в якому передбачити відшкодування можливого завданого збитку у межах страхової суми на користь Лізингодавця. Дія страхового договору повинна охоплювати весь період дії даного Договору.

7.2. За договором страхування обладнання повинне бути застраховане від фізичного знищення або пошкодження, включаючи випадки пожежі, повені, фізичного пошкодження, зіткнення, вибуху, удару блискавки, пограбування, знищення, крадіжки та інших протиправних дій третіх осіб, _____.

(інші види страхових ризиків)

7.3. Обладнання повинно бути застраховане в місячний строк з моменту його передачі в лізинг, обумовленого в п. 3.1 цього Договору. До моменту страхування відповідальність щодо збитків, завданих у зв'язку з будь-яким пошкодженням або знищенням обладнання, покладається на Лізингоодержувача.

7.4. У разі настання страхового випадку Лізингоодержувач зобов'язаний у триденний строк з моменту настання страхового випадку надіслати Лізингодавцю телеграмою або факсом повідомлення про страховий випадок. У випадку відмови страхової компанії сплатити страхове відшкодування Лізингоодержувач зобов'язується вжити необхідних заходів щодо вирішення спору в претензійно-позовному порядку відповідно до законодавства України.

7.5. Лізингоодержувач зобов'язується нести матеріальну відповідальність за будь-які додаткові пошкодження цього обладнання, які виникнуть у результаті його використання до початку відшкодування збитків згідно з розпорядженням страхової компанії або рішенням суду.

* Договором лізингу може бути передбачено зобов'язання застрахувати обладнання Лізингодавцем.

8. Право власності на обладнання

8.1. Протягом усього строку дії цього договору обладнання є власністю Лізингодавця. Лізингоодержувач зобов'язується закріпити на видному місці і зберігати там упродовж всього терміну дії Договору об'яву: «Це обладнання є власністю _____».

(повна назва Лізингодавця)

У відповідних реєстраційних та бухгалтерських документах повинно бути застереження: «Власник – _____».

(повна назва Лізингодавця)

користувач – _____.

(повна назва Лізингоодержувача)

8.2. Протягом усього строку дії даного Договору Лізингоодержувачу забороняється без згоди Лізингодавця здавати обладнання в суборенду, позичати третій стороні, віддавати його в заставу або відчужувати будь-яким іншим способом, використовувати на інші, не передбачені інноваційним проектом, цілі.

8.3. Умови переходу права власності на обладнання: _____

8.4. У випадку переходу прав власності на обладнання до Лізингоодержувача оформляються всі необхідні, передбачені чинним законодавством, документи.

Додатки

9. Дострокове припинення дії Договору

9.1. Дія Договору може бути достроково припинена:

9.1.1. За взаємною згодою Сторін, про що укладається додаткова угода до цього Договору;

9.1.2. У передбачених чинним законодавством випадках;

9.1.3. З ініціативи Лізингодавця, якщо Лізингоодержувач не виконує будь-якого зі своїх зобов'язань за цим Договором. У такому випадку Лізингодавець виставляє претензію Лізингоодержувачу про припинення дії цього Договору відповідно до чинного законодавства.

9.2. У випадку дострокового припинення дії цього Договору відповідно до п. 9.1.3 Договору Лізингоодержувач зобов'язаний протягом ____ банківських днів з дати отримання претензії Лізингодавця перерахувати йому суму належних до сплати лізингових платежів та штрафних санкцій, передбачених цим Договором.

10. Інші умови

10.1. Якщо надалі будуть збільшені ставки діючих на момент укладення Договору податків, зборів та інших передбачених чинним законодавством платежів, які мають відношення до обладнання або до визначення розміру лізингової плати, чи будуть впроваджені нові їх види, то розмір лізингової плати підлягає перегляду, про що сторони укладають додаткову угоду до цього Договору.

10.2. Умови переоцінки обладнання: _____.

10.3. Лізингоодержувач має право промислового використання обладнання тільки за умови його страхування.

10.4. Лізингодавець має право: безперешкодного доступу до обладнання; здійснення перевірки умов його зберігання, обслуговування та експлуатації тощо.

10.5. Інші умови: _____.

11. Форс-мажор

11.1. До форс-мажорних обставин належать: обставини непереборної сили або події надзвичайного характеру, такі як війна, пожежа, повінь, землетрус; заборонні заходи вищих законодавчих та/або виконавчих органів державної влади, що виникли після укладання цього Договору, та які сторони не могли передбачити або запобігти їм прийнятними заходами, якщо ці обставини вплинули на виконання ними своїх зобов'язань за цим Договором.

У цьому випадку термін виконання зобов'язань за цим Договором змінюється за взаємною згодою, про що Сторони укладають додаткову угоду до цього Договору.

11.2. У разі виникнення зазначених у п. 11.1 Договору обставин сторони протягом п'яти календарних днів письмово сповіщають одна одну про наявність таких обставин, підтверджуючи це відповідними офіційними документами. Якщо Сторони без поважних причин не сповістили у зазначений строк про виникнення форс-мажорних обставин, то вони надалі не мають права вимагати зміни строків виконання умов цього Договору.

11.3. Якщо форс-мажорні обставини продовжуються понад ____ місяців, то Сторони можуть прийняти рішення про зміну строків виконання умов цього договору або про його припинення, про що укладається додаткова угода.

12. Вирішення спорів

12.1. Усі можливі спори та розбіжності, що виникли під час дії цього Договору або у зв'язку з ним, Сторони намагатимуться вирішувати за домовленістю, шляхом переговорів.

Ринок фінансових послуг

12.2. Якщо Сторони не зможуть досягти згоди за домовленістю, то для розгляду і вирішення спору зацікавлена Сторона звертається до арбітражного суду.

13. Заключні положення

13.1. Цей Договір вступає в дію з моменту підписання його уповноваженими представниками Сторін Договору.

13.2. Термін дії Договору зумовлений строком лізингу. Договір втрачає свою силу після виконання Сторонами своїх зобов'язань по ньому.

13.3. Зміни та доповнення до цього Договору можуть бути зроблені тільки у письмовій формі.

13.4. Сторони зобов'язані вчасно повідомляти одна одну про зміни юридичної адреси, місцезнаходження, банківських реквізитів, номерів телефонів, телефаксів та телексу, керівників підприємства, статутних документів, зміну форми власності та про всі інші зміни, які здатні вплинути на реалізацію Договору та виконання зобов'язань по ньому. Підписання цього Договору пов'язує обов'язками не тільки його Сторони, але й їхніх правонаступників.

13.5. Цей Договір складено в двох примірниках, які мають однакову юридичну силу, по одному для Лізингодавця та Лізингоодержувача.

13.6. Усі додатки та доповнення до цього Договору є його невід'ємною частиною.

Реквізити та підписи Сторін:

Лізингодавець:

Лізингоодержувач:

Додатки

ДОДАТОК Н ДОГОВІР ФАКТОРИНГУ

м. _____ «___» _____ 20__ р.

(вказати найменування сторони та необхідні відомості про неї)
(надалі іменується «Фактор») в особі _____,
(вказати посаду, прізвище, ім'я, по батькові)

що діє на підставі _____,
(вказати: статуту, довіреності, положення тощо)

з однієї сторони, та _____
(вказати найменування сторони)

(надалі іменується «Клієнт») в особі _____,
(вказати посаду, прізвище, ім'я, по батькові)

що діє на підставі _____,
(вказати: статуту, довіреності, положення тощо)

з іншої сторони (надалі разом іменуються «Сторони», а кожна окремо – «Сторона»), уклали цей договір факторингу (надалі іменується «Договір») про таке.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. За цим Договором Фактор зобов'язується передати грошові кошти в сумі _____ (надалі іменуються «кошти») в розпорядження Клієнта за плату, а Клієнт зобов'язується відступити Факторові своє право грошової вимоги за _____ до _____ (надалі іменується «Боржник») у розмірі _____ (надалі іменується «вимога»).

1.1.1 Фактор підтверджує наявність у нього права за чинним законодавством України укладати та виконувати цей Договір.

1.1.2. Клієнт відповідає перед Фактором за дійсність вимоги, але не відповідає за невиконання або неналежне виконання вимоги Боржником.

1.1.3. За цим Договором допускається наступне відступлення вимоги третій особі.

1.2. Детальна інформація про вимогу, строк та порядок відступлення вимоги Клієнтом Фактору визначені в додатку № ___ до цього Договору.

1.3. Фактор сплачує Клієнтові кошти в строк _____ шляхом _____.

2. ПРАВА СТОРІН

2.1. Фактор має право:

2.1.1. Вимагати від Клієнта відступлення йому вимоги в передбачені додатком № ___ до цього Договору порядку і строки шляхом _____.

Ринок фінансових послуг

2.1.2. Не перераховувати Клієнту кошти до виконання останнім обов'язку щодо відступлення Фактору вимоги.

2.1.3. Вимагати від Клієнта письмово повідомити Боржника про відступлення вимоги Фактору шляхом _____ у строк _____.

2.2. Клієнт має право:

2.2.1. Вимагати від Фактора перерахування коштів відповідно до цього Договору.

3. ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

3.1. Фактор зобов'язується:

3.1.1. Сплатити Клієнтові кошти в передбачений цим Договором строк.

3.2. Клієнт зобов'язується:

3.2.1. Належно виконати свої зобов'язання за цим Договором.

3.3. Надати Факторові наступну інформацію щодо Боржника: _____ шляхом _____ у строк _____.

4. ОСОБЛИВІ УМОВИ

4.1. _____.

5. ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

5.1. Усі спори, що виникають з цього Договору або пов'язані із ним, вирішуються шляхом переговорів між Сторонами.

5.2. Якщо відповідний спір неможливо вирішити шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору відповідно до чинного законодавства України.

6. ДІЯ ДОГОВОРУ

6.1. Цей Договір вважається укладеним і набирає чинності з моменту його підписання Сторонами та його скріплення печатками Сторін.

6.2. Строк цього Договору починає свій перебіг у момент, визначений у п. 6.1 цього Договору, та закінчується _____.

6.3. Закінчення строку цього Договору не звільняє Сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії цього Договору.

6.4. Якщо інше прямо не передбачено цим Договором або чинним законодавством України, зміни у цей Договір можуть бути внесені тільки за домовленістю Сторін, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору.

6.5. Зміни до цього Договору набирають чинності з моменту належного оформлення Сторонами відповідної додаткової угоди до цього Договору,

Додатки

якщо інше не встановлено у самій додатковій угоді, цьому Договорі чи у чинному законодавстві України.

6.6. Якщо інше прямо не передбачено цим Договором або чинним законодавством України, цей Договір може бути розірваний тільки за домовленістю Сторін, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору.

6.7. Цей Договір вважається розірваним з моменту належного оформлення Сторонами відповідної додаткової угоди до цього Договору, якщо інше не встановлено у самій додатковій угоді, цьому Договорі або у чинному законодавстві України.

7. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

7.1. Усі правовідносини, що виникають із цього Договору або пов'язані з ним, у тому числі пов'язані з дійсністю, укладенням, виконанням, зміною та припиненням цього Договору, тлумаченням його умов, визначенням наслідків недійсності або порушення Договору, регулюються цим Договором та відповідними нормами чинного законодавства України, а також звичаями ділового обороту, які застосовуються до таких правовідносин на підставі принципів добросовісності, розумності та справедливості.

7.2. Після підписання цього Договору всі попередні переговори за ним, листування, попередні договори, протоколи про наміри та будь-які інші усні або письмові домовленості Сторін з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу, але можуть братися до уваги при тлумаченні умов цього Договору.

7.3. Сторони несуть повну відповідальність за правильність вказаних ними у цьому Договорі реквізитів та зобов'язуються своєчасно у письмовій формі повідомляти іншу Сторону про їх зміну, а у разі неповідомлення несуть ризик настання пов'язаних із ним несприятливих наслідків.

7.4. Додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємними частинами і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі, підписані Сторонами та скріплені їх печатками.

7.5. Усі виправлення за текстом цього Договору мають силу та можуть братися до уваги виключно за умови, що вони у кожному окремому випадку датовані, засвідчені підписами Сторін та скріплені їх печатками.

7.6. Цей Договір складений при повному розумінні Сторонами його умов та термінології українською мовою у двох автентичних примірниках, які мають однакову юридичну силу, – по одному для кожної зі Сторін.

МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ І РЕКВІЗИТИ СТОРІН
ФАКТОР КЛІЄНТ

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
3. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
4. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 р. № 2908-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.
5. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр>.
6. Проект Закону про ломбарди та ломбардну діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53640.
7. Про затвердження Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами: розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26.04.2005 р. № 3981 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05>.
8. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. № 1160-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.
9. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
10. Закон України «Про депозитарну систему України» від 06.07.2012 р. № 5178-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>.
11. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2346-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

12. Про затвердження Положення про здійснення операцій з банківськими металами та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: постанова Правління Національного банку України від 06.08.2003 р. № 325 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0749-03>.

13. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: декрет Кабінету Міністрів України» від 19.02.1993 р. № 15-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-93>.

14. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: постанова Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.

15. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.

16. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. № 1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

17. Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 19.06.2003 р. № 978-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/978-15>.

18. Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» від 19.06.2003 р. № 979-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/979-15>.

19. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.

20. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993 р. № 3125-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/sho>.

21. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

22. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2003 № 898-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/898-15>.

Рекомендована література

23. Про віднесення операцій з фінансовими активами до фінансових послуг та внесення змін до розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: розпорядження Нацкомфінпослуг від 06.02.2014 р. № 352 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0342-14>.

24. Цивільний кодекс України [зі змінами та доповненнями, станом на 05.04.2015 р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

25. Господарський кодекс України [зі змінами та доповненнями, станом на 26.04.2015 р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

26. Про затвердження Порядку складання та подання звітності ломбардами до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: розпорядження Держфінпослуг від 04.11.2004 р. № 2740 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1482-04>.

27. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг (Оттава, 28 травня 1988 року) [...] від 28.05.1988 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_210.

28. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: затверджене наказом Міністерства фінансів України № 559 від 30 листопада 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbub.factor.ua/ukr/iNfo/iNstrbuh/psbu13/>.

29. Про затвердження Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами – суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами: розпорядження Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України» від 22.01.2004 р. № 21 [станом на 07.06.2013] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/sh04>.

30. Про віднесення операцій з фінансовими активами до фінансових послуг та внесення змін до розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 03 квітня 2009 року № 231 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0342-14>.

31. Правила (умови) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0052-07>.

32. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: наказ Мінфіну України від 27.04.2000 № 92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>.

33. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 14 «Оренда»: наказ Мінфіну України від 28.07.2000 р. № 181 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00>.

34. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: наказ Мінфіна України від 31.12.1999 р. № 318 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>.

35. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами: постанова правління Національного банку України від 03.12.2003 р. № 516 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03>.

36. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: постанова правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.

37. Концепція запровадження нагляду (оверсайта) за платіжними системами в Україні: постанова Національного банку від 15.09.2010 р. № 426 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0426500-10>.

38. Про затвердження Класифікатора іноземних валют: постанова Національного банку від 04.02.1998 р. № 34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0521500-98>.

39. Про затвердження Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок: розпорядження від 16.01.2004 р. № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0148-04>.

40. Божидарнік Н. В. Валютні операції: підручник / Н. В. Божидарнік. – К. : ЦУЛ, 2013. – 688 с.

41. Горбач Л. М. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / Л. М. Горбач, О. Б. Каун. – К. : Кондор, 2006. – 436 с.

42. Економічна енциклопедія : у 3-х т. / [редкол.: С. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К. : Академія, 2002. – Т. 3. – 510 с.

43. Еш С. М. Фінансовий ринок : навч. посіб. / С. М. Еш. – К. : ЦУЛ, 2009. – С. 23.

44. Еш С.М. Ринок фінансових послуг: підручник / С. М. Еш. – К. : ЦУЛ, 2015. – 420 с.
45. Завора Т. М. Аналіз недержавного пенсійного страхування в контексті забезпечення фінансової безпеки держави / Т. М. Завора, О. В. Горбань, В. О. Головка // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми модернізації економіки та фінансової системи України», Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2014. – С. 316 – 319.
46. Завора Т. М. Аналіз фінансових ринків: конспект лекцій / Т. М. Завора. – Полтава : ПолтНТУ, 2015. – 167 с.
47. Завора Т. М. Загрози національній безпеці в соціальній сфері / Т. М. Завора, О. В. Чепурний // Проблеми й перспективи розвитку академічної та університетської науки: збірник наукових праць за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, 8 – 9 грудня 2011 року. – Полтава : ПолтНТУ, 2011. – С. 98 – 99.
48. Завора Т. М. Оцінювання ефективності системи пенсійного забезпечення України / Т. М. Завора // Економіка і регіон: наук. вісн. – Полтава : ПолтНТУ, 2015. – № 2. – С. 88 – 95.
49. Завора Т. М. Пенсійна система: стан та перспективи розвитку в Україні / Т. М. Завора, Н. П. Христенко // Матеріали 63-ї науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів, викладачів та студентів Полтавського національного технічного університету. – Полтава : ПолтНТУ, 2011. – С. 239 – 242.
50. Завора Т. М. Підвищення рівня фінансової грамотності у контексті забезпечення економічної безпеки в соціальній сфері / Т. М. Завора // Фінансово-економічна безпека: держава, регіон, підприємство: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 15 листопада – 15 грудня 2014 р. – Полтава : ПолтНТУ, 2014. – С. 190 – 193.
51. Завора Т. М. Соціальна відповідальність держави і бізнесу щодо формування системи недержавного пенсійного забезпечення / Т. М. Завора, О. М. Бондаревська // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Структурні трансформації національних економік в умовах глобалізації». – Миколаїв, 2014. – С. 298 – 301.
52. Завора Т. М. Соціальне страхування: навчальний посібник / Т. М. Завора. – Полтава : ПолтНТУ, 2013. – 272 с.
53. Завора Т. М. Сучасні реалії реформування пенсійної системи України / Т. М. Завора // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми

та перспективи: колективна монографія / за ред. д.е.н., проф. В. О. Онищенко. – Полтава : ПолтНТУ, 2013 – С. 62 – 75.

54. Завора Т. М. Ринок фінансових послуг: конспект лекцій / Т. М. Завора. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 262 с.

55. Завора Т. М. Фінансовий ринок: конспект лекцій / Т. М. Завора. – Полтава : ПолтНТУ, 2014. – 177 с.

56. Завора Т. М. Проблеми та перспективи розвитку ринку лізингових послуг в Україні / Т. М. Завора // Економіка і регіон: наук. вісн. – Полтава : ПолтНТУ, 2015. – № 3 – С. 8 –14.

57. Завора Т. М. Ринок фінансових послуг: збірник тестових завдань / Т. М. Завора. – Полтава : ПолтНТУ, 2015. – 56 с.

58. Завора Т. М. Принципи валютного регулювання в Україні / Т. М. Завора, І. Г. Діхтяр, Ю. М. Чумак // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 11 листопада 2015 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – С. 35 – 38.

59. Завора Т.М. Недержавні пенсійні фонди як інституційний інвестор у реальний сектор економіки України / Т. М. Завора, С. С. Білько // Наука й економіка: науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – Вип. 3 (39), т.1. – Хмельницький, 2015. С. 14 – 22.

60. Історія економічних учень: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2004. – 1300 с.

61. Кириченко О. А. Ринок фінансових послуг: підручник. О. А. Кириченко, С. А. Єрохін. – К. : Національна академія управління, 2009. – 352 с.

62. Корнєєв В. В. Фінансові посередники як інститути розвитку / В. В. Корнєєв. – К. : Основа, 2007. – 192 с.

63. Криховецька З. М. Ринок фінансових послуг : навчальний посібник / З. М. Криховецька. – Івано-Франківськ: ПП Бойчук, 2012. – 194 с.

64. Ластовенко О. В. Ринок фінансових послуг: конспект лекцій / О. В. Ластовенко. – Донецьк: Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2010. – 211 с.

65. Макрорегулювання фінансового сектора [Електронний ресурс] : монографія / І. Й. Малий, Т. О. Корольок. – К. : КНЕУ, 2015. – 303 с.

66. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.

67. Науменкова С. В. Розвиток фінансового сектора України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : УБС, ЦНДНБУ, 2009. – 41 с.
68. Онищенко В. О. Організаційно-економічні засади сучасної житлової політики: регіональний вимір: монографія / В. О. Онищенко, Т. М. Завора. – Полтава : ПолтНТУ, 2012. – 248 с.
69. Петрашко Л. П. Валютні операції: навч. посіб. / Л. П. Петрашко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Знання, 2012. – 271 с.
70. Реформування ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору: монографія / наук. ред. канд. екон. наук Р. Пукала і докт. екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків : ТО «Ексклюзив», 2016. – 166 с.
71. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / М. А. Коваленко, Л. М. Радванська, Н. В. Лобанова, Г. М. Швороб. – Херсон: Олді-плюс, 2005. – 572 с.
72. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / Д. І. Дема, І. В. Абрамова, І. А. Шубенко, Л. В. Недільська, В. М. Трокоз. [2-ге вид., перероб. і допов.]. – К. : Алерта, 2013. – 376 с.
73. Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: колективна монографія / за ред. д.е.н., проф. В.О. Онищенка. – Полтава : ПолтНТУ, 2013. – 366 с.
74. Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 10 листопада 2016 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2016. – 357 с.
75. Свистун Л.А. Іпотечне кредитування в Україні: сучасні проблеми та фактори розаитку: [монографія] / Л.А. Свистун, Ю.С. Довгаль – Полтава: ПолтНТУ, 2014. – 162 с.
76. Сич Є. М. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / Є. М. Сич. – К., 2012. – 428 с.
77. Смолянська О. Ю. Фінансовий ринок: навч. посіб. / О. Ю. Смолянська. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 384 с.
78. Статистика фінансов : учебник / под ред. проф. В. Н. Салина. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 116 с.
79. Стратегія розвитку інвестиційного ринку: теоретичні засади та вітчизняні реалії: монографія / І. М. Кобушко. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 517 с.
80. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: навч. посіб. / В. М. Шелудько. – 3-тє вид., випр. і доп. – К. : Знання-Прес, 2008. – 535 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

(нормативні визначення)

Адміністратор недержавного пенсійного фонду – юридична особа, що здійснює адміністрування недержавних пенсійних фондів на умовах Закону [16].

Актuarні розрахунки – фінансовий аналіз коротко- і довгострокових наслідків функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що містить прогноз фінансових потоків, оцінку фінансових зобов'язань, довгостроковий прогноз стану та стабільності системи, докладний аналіз коротко- і довгострокових фінансових наслідків будь-яких змін у цій системі [15].

Акція – іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України (435-15) та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств [9].

Акція корпоративного інвестиційного фонду – цінний папір, емітентом якого є корпоративний інвестиційний фонд та який посвідчує майнові права його власника (учасника корпоративного інвестиційного фонду), включаючи право на отримання дивідендів (для закритого корпоративного інвестиційного фонду), частини майна корпоративного інвестиційного фонду у разі його ліквідації, право на управління корпоративним інвестиційним фондом, а також немайнові права, передбачені законодавством про інститути спільного інвестування [9].

Аналіз регуляторного впливу – документ, який містить обґрунтування необхідності державного регулювання шляхом прийняття регуляторного акта, аналіз впливу, який справлятиме регуляторний акт на ринкове середовище, забезпечення прав та інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави, а також обґрунтування відповідності проекту регуляторного акта принципам державної регуляторної політики [8].

Андеррайтинг – розміщення (підписка, продаж) цінних паперів торговцем цінними паперами за дорученням, від імені та за рахунок емітента [9].

Ануїтет – періодичні пенсійні виплати, які здійснюються з установленими інтервалами часу до того моменту, поки не настане певна подія, визначена у відповідному договорі [16].

Асоційована компанія – юридична особа, в якій інша юридична особа володіє прямо та/або опосередковано 20 або більше відсотками статутного капіталу та/або голосів [1].

Асоційована особа – чоловік або дружина, прямі родичі особи (батько, мати, діти, рідні брати та сестри, дід, баба, онуки), прямі родичі чоловіка чи дружини особи, чоловік або дружина прямого родича [2, 9].

Афілійована особа – юридична особа, в статутному (складеному) капіталі якої фінансова установа має істотну участь або яка має істотну участь у статутному (складеному) капіталі фінансової установи [1].

Афілійована особа банку – будь-яка юридична особа, в якій банк має істотну участь або яка має істотну участь у банку [2].

Банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків [2].

Банк з іноземним капіталом – банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвесторові, становить не менше 10 відсотків [2].

Банківська група – група юридичних осіб: які мають спільного контролера, що складається з материнського банку, його українських (української) та/або іноземних (іноземної) дочірніх (дочірньої) та/або асоційованих (асоційованої) компаній (компанії), які (яка) є фінансовими (фінансовою) установами (установою), або що складається з материнського банку, який є контролером, його українських (української) та/або іноземних (іноземної) дочірніх (дочірньої) та/або асоційованих (асоційованої) компаній (компанії), які (яка) є фінансовими (фінансовою) установами (установою), або які мають спільного контролера, що складається з двох або більше українських фінансових установ, їх українських та/або іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами, та в яких банківська діяльність є переважною, або що складається з небанківської фінансової установи, яка є контролером, її українських (української) та/або іноземних (іноземної) дочірніх (дочірньої) та/або асоційованих (асоційованої) компаній (компанії), які (яка) є фінансовими (фінансовою) установами (установою), та в яких банківська діяльність є переважною [2].

Банківська діяльність – залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого

імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [2].

Банківська ліцензія – документ, який видається Національним банком України в порядку і на умовах, визначених у Законі «Про банки і банківську діяльність», на підставі котрого банки та філії іноземних банків мають право здійснювати банківську діяльність [2].

Банківська холдингова компанія – фінансова холдингова компанія, в якій переважною діяльністю фінансових установ, що є її дочірніми та асоційованими компаніями, є банківська діяльність [2].

Банківська холдингова компанія та компанія з надання допоміжних послуг, яка має спільного контролера з учасниками банківської групи, входять до складу *банківської групи* [2].

Банківське регулювання – одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства [3].

Банківський автомат самообслуговування (банківський автомат) – програмно-технічний комплекс, що надає можливість держателю електронного платіжного засобу здійснити самообслуговування за операціями одержання коштів у готівковій формі, внесення їх для зарахування на відповідні рахунки, одержання інформації щодо стану рахунків, а також виконати інші операції згідно з функціональними можливостями цього комплексу [11].

Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми [2].

Банківський нагляд – система контролю і активних упорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку [3].

Банківський платіжний інструмент – засіб, що містить реквізити, які ідентифікують його емітента, платіжну систему, в якій він використовується, та, як правило, держателя цього банківського платіжного інструмента. За допомогою банківських платіжних

інструментів формуються відповідні документи за операціями, що здійснені з використанням банківських платіжних інструментів, на підставі яких проводиться переказ грошей або надаються інші послуги держателям банківських платіжних інструментів [2].

Банківські метали – золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів [3, 12, 13].

Банківські рахунки – рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів [2].

Банк-кореспондент – банк, що на підставі договору та в порядку, встановленому Національним банком України, відкриває в іншому банку кореспондентський рахунок [11].

Банк-оболонка – банк, інша фінансова установа – нерезидент, що не має постійного місцезнаходження та не провадить діяльність за місцем своєї реєстрації та/або не підлягає відповідному нагляду в державі (на території) за місцем свого розташування [2].

Бездокументарним цінним папером є обліковий запис на рахунок в цінних паперах у системі депозитарного обліку цінних паперів [9].

Боргові цінні папери – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання [9].

Брокерська діяльність – укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи [9].

Валюта України – грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках у банківських та інших фінансових установах на території України [13].

Валютна позиція – співвідношення вимог та зобов'язань банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі. При їх рівності позиція вважається закритою, при нерівності – відкритою. Відкрита позиція є короткою, якщо обсяг зобов'язань за іноземними

валютами та банківськими металами перевищує обсяг вимог, і довгою, якщо обсяг вимог за іноземними валютами та банківськими металами перевищує обсяг зобов'язань [3].

Валютні операції: операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України; операції, пов'язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності; операції, пов'язані з увезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей [13].

Валютні цінності – матеріальні об'єкти, визначені законодавством України про валютне регулювання як засоби валютно-фінансових відносин [3].

Вартість будівництва – погоджена управителем і забудовником у договорі вартість будівництва всіх об'єктів інвестування як складової частини об'єкта будівництва, фінансування якої здійснюватиметься за рахунок коштів ФФБ відповідно до графіка фінансування і розраховується, виходячи з поточної ціни вимірної одиниці об'єкта будівництва та кількості вимірних одиниць усіх об'єктів інвестування за попереднім обсягом замовлення на будівництво [17].

Вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власникові векселя (векселедержателю) [9].

Визнані виробники – це афінажні компанії – визнані постачальники на Лондонський ринок дорогоцінних металів, внесені до спеціального списку афінажних компаній, що зареєстровані Лондонською асоціацією ринку дорогоцінних металів (LBMA), чи до списку афінажних компаній, які є учасниками Лондонського ринку платини та паладію (LPPM) [12].

Викуп цінних паперів – придбання емітентом або особою, що видала цінний папір, розміщених ним чи виданих нею цінних паперів [9].

Вимірна одиниця об'єкта інвестування – встановлена правилами фонду фінансування будівництва одиниця виміру об'єкта інвестування, яка визначається в метричних одиницях або в частках (відсотках) цього об'єкта інвестування як єдиного цілого [17].

Винагорода управителя ФОН – грошові кошти, які відповідно до Закону управитель самостійно утримує за рахунок ФОН за здійснення управління фондом операцій з нерухомістю: проведення операцій з нерухомістю та здійснення інших дій з управління ФОН з метою

отримання доходу в інтересах власників сертифікатів ФОН та для забезпечення його діяльності з управління майном [17].

Винагорода управителя ФФБ – грошові кошти, які відповідно до Закону установники управління (довірителі ФФБ) сплачують управителю для відшкодування необхідних витрат, зроблених управителем у зв'язку з управлінням майном (коштами), переданим йому в управління за договорами про управління майном (договорами про участь у ФФБ), а також для забезпечення його діяльності з управління майном. Довірителі ФФБ сплачують управителю таку винагороду у строки, розмірі та в порядку, визначені договором про участь у ФФБ. Управитель може отримувати винагороду або утримувати її самостійно в інших випадках, передбачених Законом [17].

Випуск цінних паперів – сукупність певного виду емісійних цінних паперів одного емітента, однієї номінальної вартості, які мають однакову форму випуску і міжнародний ідентифікаційний номер, та забезпечують їх власникам однакові права незалежно від часу придбання і способу їх емісії [9].

Виробники – це афінажні підприємства України, котрі здійснюють афінаж дорогоцінних металів із виготовленням зливків банківських металів та не належать до визнаних виробників [12].

Відкритий пенсійний фонд – недержавний пенсійний фонд, учасниками якого можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи [16].

Відкритий ринок – ринок, на якому здійснюються операції з купівлі-продажу цінних паперів між особами, що не є первинними кредиторами та позичальниками, і коли кошти внаслідок продажу цінних паперів на такому ринку надходять на користь держателя цінних паперів, а не їх емітента. Використовується центральними банками для купівлі-продажу, як правило, короткострокових державних цінних паперів з метою регулювання грошової маси. Унаслідок купівлі збільшується вкладення коштів в економіку, внаслідок продажу – зменшується [3].

Відкріплення об'єкта інвестування від довірителя – припинення правовідносин, установлених між управителем ФФБ та довірителем стосовно закріпленого за довірителем об'єкта інвестування, в результаті чого довіритель втрачає право вимоги на цей об'єкт інвестування з поверненням йому внесених коштів у порядку, встановленому Законом № 978-IV [17].

Відокремлений підрозділ – філія, представництво, відділення або інший відокремлений підрозділ, що не має статусу юридичної особи і здійснює свою діяльність від імені юридичної особи-резидента [14].

Відокремлений підрозділ ломбарду – структурний підрозділ ломбарду, що створюється у формі філії ломбарду чи ломбардного відділення, не має статусу юридичної особи, розташовується поза місцезнаходженням ломбарду та здійснює визначені функції або частину функцій ломбарду [6].

Відокремлені підрозділи ломбарду – філії та відділення, що розташовані поза місцезнаходженням ломбарду та здійснюють усі або частину його функцій з надання фінансових та супутніх послуг ломбарду [7].

Відсоткові облигації – облигації, за якими передбачається виплата відсоткових доходів [9].

Відстеження результативності регуляторного акта – заходи, спрямовані на оцінювання стану впровадження регуляторного акта та досягнення цим актом цілей, задекларованих при його прийнятті [8].

Вклад (депозит) – це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України чи в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору [2].

Вкладник недержавного пенсійного фонду (далі – вкладник фонду) – особа, котра сплачує пенсійні внески на користь учасника шляхом перерахування грошових коштів до недержавного пенсійного фонду відповідно до умов пенсійного контракту та закону [16].

Власний капітал – різниця між сукупною вартістю активів юридичної особи та вартістю її зобов'язань перед третіми особами [16].

Власний капітал ломбарду – частина в активах ломбарду, що залишається після відрахування його зобов'язань [6].

Власник рахунка у цінних паперах – особа, якій професійним учасником депозитарної системи України та/або Національним банком України відкрито рахунок у цінних паперах [10].

Внутрішньодержавна платіжна система – платіжна система, в котрій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України [11].

Глобальний сертифікат – документ, що містить інформацію про випуск цінних паперів, оформляється емітентом після завершення емісії цінних паперів, зберігається Центральним депозитарієм цінних паперів, а у випадках, установлених Законом «Про депозитарну систему України», – Національним банком України, та є підставою для зберігання й обліку відповідних цінних паперів та обліку зобов'язань емітента за відповідним випуском цінних паперів [10].

Грошовий сурогат – будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не Національним банком України і виготовлені з метою здійснення платежів в господарському обороті, крім валютних цінностей [3].

Грошові розрахунки – переказ коштів, що здійснюється в порядку, встановленому законом [10].

Грошово-кредитна політика – комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання визначених Законом «Про Національний банк України» засобів та методів [3].

Грошово-кредитні зобов'язання – валюта в обігу, фінансові вимоги до Національного банку України, за винятком зобов'язань Національного банку України перед Кабінетом Міністрів України та міжнародними фінансовими організаціями [3].

Дата валютування – зазначена платником у розрахунковому документі або в документі на переказ готівки дата, починаючи з якої кошти, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача. До настання дати валютування сума переказу обліковується в обслуговуючих отримувача банку чи в установі – учасників платіжної системи [11].

Девізна валютна політика – політика регулювання валютного курсу шляхом купівлі і продажу іноземної валюти [3].

Делістинг – процедура виключення цінних паперів з реєстру фондової біржі, якщо вони не відповідають правилам фондової біржі, з подальшим припиненням їх обігу на фондовій біржі або переведенням у категорію цінних паперів, допущених до обігу без включення до реєстру фондової біржі [9].

Депозитарій-кореспондент – депозитарій іноземної держави або міжнародна депозитарно-клірингова установа, що є клієнтом Центрального депозитарію на підставі встановлених кореспондентських відносин щодо цінних паперів [10].

Депозитарна діяльність – діяльність професійних учасників депозитарної системи України й Національного банку України щодо надання послуг із зберігання та обліку цінних паперів, обліку й обслуговування набуття, припинення та переходу прав на цінні папери і прав за цінними паперами та обмежень прав на цінні папери на рахунках у цінних паперах депозитарних установ, емітентів, депозитаріїв-кореспондентів, осіб, які провадять клірингову діяльність, Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках (далі –

Розрахунковий центр), депонентів, а також надання інших послуг, які відповідно до цього Закону мають право надавати професійні учасники депозитарної системи України [10].

Депозитарна діяльність депозитарію цінних паперів – діяльність з надання послуг щодо зберігання цінних паперів, обслуговування правочинів щодо цінних паперів на рахунках зберігачів цінних паперів, а також операцій емітента щодо випущених ними цінних паперів [9].

Депозитарна діяльність зберігача цінних паперів – діяльність з надання послуг щодо зберігання цінних паперів, обслуговування правочинів щодо цінних паперів на рахунках власників цінних паперів [9].

Депозитарна система України – сукупність учасників депозитарної системи та правовідносин між ними щодо ведення обліку цінних паперів, прав на цінні папери і прав за цінними паперами та їх обмежень, що встановлюються в системі депозитарного обліку цінних паперів, у тому числі внаслідок проведення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів [10].

Депонент – власник цінних паперів, співвласники цінних паперів, нотаріус, на депозит якого внесено цінні папери, яким рахунок у цінних паперах відкривається депозитарною установою на підставі відповідного договору про обслуговування рахунка в цінних паперах, а також депозитарна установа, котра відкриває собі рахунок у цінних паперах на підставі наказу керівника цієї депозитарної установи. Національний банк України може бути депонентом у випадках, передбачених Законом [10].

Державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності (далі – державна регуляторна політика) – напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних і неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку й у спосіб, що встановлені Конституцією (254к/96-ВР) та законами України [8].

Державне регулювання ринків фінансових послуг – здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам [1].

Державний реєстр банків – реєстр, що ведеться Національним банком України і містить відомості про державну реєстрацію всіх банків.

Держатель електронного платіжного засобу – фізична особа, яка на законних підставах використовує електронний платіжний засіб для ініціювання переказу коштів з відповідного рахунку в банку чи здійснює інші операції із застосуванням зазначеного електронного платіжного засобу [11].

Дилерська діяльність – укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу, крім випадків, передбачених Законом [9].

Дисконтна валютна політика – зниження або підвищення Національним банком України процентних ставок за кредит з метою регулювання попиту і пропозиції на позичковий капітал [3].

Дисконтні облігації – облігації, що розміщуються за ціною, нижчою, ніж їх номінальна вартість. Різниця між ціною придбання та номінальною вартістю облігації, яка виплачується власнику облігації під час її погашення, становить дохід (дисконт) за облігацією [9].

Ділова репутація – відомості, зібрані Національним банком України, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, у тому числі керівників юридичної особи та власників істотної участі у такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні й управлінські здібності фізичної особи [2].

Ділова репутація – сукупність документально підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про відповідність її господарської та/або професійної діяльності вимогам законодавства, а для фізичної особи – також про належний рівень професійних здібностей та управлінського досвіду, а також відсутність в особи судимості за корисливі злочини і за злочини у сфері господарської діяльності, не знятої або не погашеної в установленому законом порядку [1].

Діяльність з недержавного пенсійного забезпечення – сукупність організаційних, юридичних та інших передбачених законодавством дій, спрямованих на здійснення недержавного пенсійного забезпечення фізичних осіб [16].

Діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку – діяльність професійного учасника фондового ринку (організатора торгівлі) із створення організаційних, технологічних, інформаційних, правових та інших умов для збирання та поширення інформації стосовно попиту і пропозицій, проведення регулярних торгів фінансовими інструментами за встановленими правилами, централізованого укладання і виконання договорів щодо фінансових інструментів, у тому числі здійснення клірингу та розрахунків за ними, та розв'язання спорів між членами організатора торгівлі [9].

Діяльність з управління активами – професійна діяльність з управління активами інституційних інвесторів, порядок провадження якої визначено законодавством про цінні папери та фондовий ринок [15].

Діяльність з управління активами – професійна діяльність учасника фондового ринку – компанії з управління активами, що провадиться нею за винагороду від власного імені або на підставі відповідного договору про управління активами, які належать інституційним інвесторам на праві власності [9].

Діяльність з управління активами – професійна діяльність, визначена законодавством про цінні папери та фондовий ринок [16].

Діяльність з управління іпотечним покриттям – діяльність, що здійснюється за винагороду банком чи іншою фінансовою установою згідно з відповідним договором про управління іпотечним покриттям [9].

Діяльність з управління цінними паперами – діяльність, яка провадиться торговцем цінними паперами від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління переданими йому цінними паперами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери, а також отриманими в процесі цього управління цінними паперами й грошовими коштами, які належать на праві власності установнику управління, в його інтересах або в інтересах визначених ним третіх осіб [9].

Діяльність із ведення реєстру власників іменних цінних паперів – збір, фіксація, обробка, зберігання та надання даних, які складають систему реєстру власників іменних цінних паперів, щодо іменних цінних паперів, їх емітентів і власників [9].

До регуляторних органів також належать територіальні органи центральних органів виконавчої влади, державні спеціалізовані установи та організації, некомерційні самоврядні організації, які здійснюють керівництво й управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, якщо ці органи, установи та організації відповідно до своїх повноважень приймають регуляторні акти [8].

Добровільне страхування – це страхування, котре здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком. Загальні умови й порядок здійснення добровільного страхування визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно відповідно до вимог Закону «Про страхування». Конкретні умови страхування визначаються при укладенні договору страхування відповідно до законодавства [19].

Довічна пенсія (ануїтет) – пенсійна виплата за рахунок коштів, що обліковуються на накопичувальному пенсійному рахунку застрахованої особи, а у випадках, передбачених законом, – на індивідуальному пенсійному рахунку учасника недержавного пенсійного фонду, сума та порядок виплати якої визначаються в договорі страхування довічної пенсії, укладеному із страховою організацією, що сплачується особі після досягнення нею пенсійного віку, або членам її сім'ї чи спадкоємцям у випадках, передбачених Законом [15].

Довічна пенсія (довічний ануїтет) – пенсійні виплати, які здійснюються страховою організацією на підставі договору страхування довічної пенсії протягом життя фізичної особи періодично після досягнення нею пенсійного віку відповідно до законодавства про страхування [16].

Договір про іпотечний борг – цивільно-правова угода, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, які виникають у кредитодавця та боржника з приводу іпотечного боргу [18].

Договір страхування – це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику чи іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору [19].

Договір управителя із забудовником – договір, який регулює взаємовідносини управителя із забудовником щодо організації спорудження об'єктів будівництва з використанням отриманих в управління управителем коштів та подальшої передачі забудовником об'єктів інвестування установникам управління майном та укладається у випадках, передбачених Законом № 978-IV [17].

Договір управління майном – договір, за яким установник управління передає управителю у довірчу власність майно з метою досягнення визначених ним цілей та встановлює обмеження щодо окремих дій управителя з управління цим майном [17].

Договором управління майном для фонду фінансування будівництва (далі – ФФБ) є договір про участь у ФФБ, а для фонду операцій з нерухомістю (далі – ФОН) та системи ФОН-ФФБ – договір про придбання сертифікатів ФОН; закріплення об'єкта інвестування за довірцем – установлення правовідносин між довірцем та

управителем на підставі договору про участь у ФФБ, за яких у довірителя виникає право вимоги на цей об'єкт інвестування в майбутньому [17].

Документ за операцією із застосуванням електронних платіжних засобів – документ, що підтверджує виконання операції із використанням електронного платіжного засобу, на підставі якого формуються відповідні документи на переказ чи зараховуються кошти на рахунки [11].

Документ на переказ – електронний або паперовий документ, що використовується суб'єктами переказу, їх клієнтами, кліринговими, еквайринговими установами або іншими установами – учасниками платіжної системи для передачі доручень на переказ коштів [11].

Документ на переказ готівки – документ на переказ, що використовується для ініціювання переказу коштів, поданих разом із цим документом у готівковій формі [11].

Документарним цінним папером є паперовий або електронний документ, оформлений у визначеній законодавством формі, що містить найменування виду цінного папера, а також визначені законодавством реквізити [9].

Дочірна компанія – юридична особа, котра контролюється іншою юридичною особою (материнською компанією) [2].

Еквайринг – послуга технологічного, інформаційного обслуговування розрахунків за операціями, що здійснюються з використанням електронних платіжних засобів у платіжній системі [11].

Еквайрингова установа (еквайр) – юридична особа, яка здійснює еквайринг [11].

Економічні нормативи – показники, що встановлюються Національним банком України і дотримання яких є обов'язковим для банків.

Електронний платіжний засіб – платіжний інструмент, котрий надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ [11].

Емісія – сукупність дій емітента, що провадяться в установленій законодавством послідовності та спрямовані на розміщення емісійних цінних паперів серед їх перших власників [9].

Емісія електронних платіжних засобів (далі – емісія) – проведення операцій з випуску електронних платіжних засобів певної платіжної системи [11].

Емітент – юридична особа, у тому числі Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Автономна Республіка Крим або міська рада, а також держава в особі уповноважених нею органів державної влади чи міжнародна фінансова

організація, які від свого імені розміщують емісійні цінні папери та беруть на себе зобов'язання за ними перед їх власниками [9].

Емітент електронних платіжних засобів (далі – емітент) – банк, що є учасником платіжної системи та здійснює емісію електронних платіжних засобів [11].

За договором фінансового лізингу (далі – договір лізингу) лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі) [5].

Залучені кошти ломбарду – кошти, отримані на зворотній основі від фізичних осіб та юридичних осіб – учасників ломбарду, інших юридичних осіб, кредитних установ за кредитними договорами й випуску емісійних цінних паперів [6].

Залучені кошти ломбарду – це кошти, отримані на зворотній основі від фізичних осіб – учасників ломбарду, юридичних осіб, та кошти, отримані від кредитних установ за кредитними договорами [7].

Зарахування цінних паперів – збільшення кількості цінних паперів певного випуску на рахунку в цінних паперах власника такого рахунку, що супроводжується введенням визначеної кількості депозитарних активів за цим випуском у професійного учасника депозитарної системи або Національного банку України [10].

Засновник (засновники) недержавного пенсійного фонду – юридична особа чи фізичні особи (для професійного пенсійного фонду), які створили пенсійний фонд чи приєдналися до нього після створення та набули прав і обов'язків, визначених Законом для засновників пенсійного фонду [16].

Застрахована особа – фізична особа, котра відповідно до Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню і сплачує (сплачувала) та/або за яку сплачуються чи сплачувалися у встановленому законом порядку страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та до накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [15].

Зберігач – банк, котрий здійснює свою діяльність відповідно до законодавства про банки і банківську діяльність та відповідає вимогам закону щодо зберігання й обслуговування коштів Накопичувального фонду.

Зберігач пенсійного фонду (далі – зберігач) – Національний банк України або банк, який на підставі відповідної ліцензії провадить діяльність із зберігання активів пенсійних фондів [16].

Звіт про відстеження результативності регуляторного акта – документ, який містить дані про результати відстеження результативності регуляторного акта та про методи, за допомогою яких було здійснено таке відстеження [8].

Здійснення контролю за юридичною особою – володіння безпосередньо або через пов'язаних осіб часткою (паєм, пакетом акцій), що становить не менш як 20 відсотків статутного капіталу юридичної особи, або управління найбільшою кількістю голосів в органі управління юридичної особи [17].

Зобов'язання емітента за цінними паперами власного випуску – обов'язок емітента здійснити певні дії на користь особи, що має права на цінні папери такого випуску, зміст та обсяг яких визначені чинним законодавством та/або рішенням емітента, чи утриматися від певних дій [10].

Золотовалютний резерв – резерви України, відображені у балансі Національного банку України, що включають у себе активи, визнані світовим співтовариством як міжнародні і призначені для міжнародних розрахунків [3].

Інвестиційна декларація – документ, який визначає інвестиційну політику недержавного пенсійного фонду, основні напрями та обмеження інвестування активів недержавних пенсійних фондів відповідно до Закону [16].

Інвестиційний дохід – сума приросту вартості пенсійних активів Накопичувального пенсійного фонду за визначений проміжок часу, отримана за рахунок зміни їх ринкової вартості, і прибутку (збитку) від здійснення операцій з активами та пасивних доходів, нарахованих за цими пенсійними активами [15].

Інвестиційний прибуток (збиток) – різниця між сумою інвестиційного доходу Накопичувального пенсійного фонду, отриманого за визначений проміжок часу, та сумою адміністративних видатків Накопичувального пенсійного фонду за цей період на оплату послуг, визначених відповідно до Закону [15].

Інвестиційний сертифікат – цінний папір, котрий розміщується інвестиційним фондом, інвестиційною компанією, компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду й посвідчує право власності інвестора на частку в інвестиційному фонді, взаємному фонді інвестиційної компанії та пайовому інвестиційному фонді [9].

Інвестиційний сертифікат – цінний папір, який розміщується інвестиційним фондом, інвестиційною компанією, компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та посвідчує право власності

інвестора на частку в інвестиційному фонді, взаємному фонді інвестиційної компанії та пайовому інвестиційному фонді [9].

Інвестиційні монети України – монети з пробами для золота – 999,9, для срібла – 999,9, для платини – 999,5, які призначені для інвестування й накопичення [12].

Інвестори в цінні папери – фізичні та юридичні особи, резиденти і нерезиденти, які набули права власності на цінні папери з метою отримання доходу від вкладених коштів та/або набуття відповідних прав, що надаються власнику цінних паперів відповідно до законодавства. Інституційними інвесторами є інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди), інвестиційні фонди, взаємні фонди інвестиційних компаній, недержавні пенсійні фонди, фонди банківського управління, страхові компанії, інші фінансові установи, які здійснюють операції з фінансовими активами в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – також за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [9].

Індивідуальний пенсійний рахунок – персоніфікований рахунок учасника пенсійного фонду, який ведеться в системі персоніфікованого обліку у визначеному Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення» порядку з метою обліку накопичених на користь учасника пенсійних коштів [16].

Індосамент – передавальний напис на ордерному цінному папері, що посвідчує перехід прав на цінний папір та прав за цінним папером до іншої особи в установленому законодавством порядку [9].

Індосант – власник ордерного цінного паперу (його уповноважена особа), який вчиняє індосамент. Індосамент може бути повним (іменним) – виписаним на ім'я (найменування) конкретної особи або бланковим (на пред'явника) – виписаним без зазначення імені (найменування) особи [9].

Ініціатор – особа, котра на законних підставах ініціює переказ коштів шляхом формування та/або подання відповідного документа на переказ або використання електронного платіжного засобу [11].

Іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях,

що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України [13].

Іноземний – пов'язаний з громадянином чи юридичною особою будь-якої країни, крім України [2].

Іноземні представництва – іноземні дипломатичні, консульські, торговельні, інші офіційні представництва та установи міжнародних організацій, що користуються імунітетом і дипломатичними привілеями, представництва іноземних банків, іноземних компаній, фірм, які представляють інтереси юридичних осіб-нерезидентів в Україні, а також військові частини Чорноморського флоту Російської Федерації, що дислокуються на території України [14].

Інсайдерська інформація – неоприлюднена інформація про емітента, його цінні папери та похідні (деривативи), що перебувають в обігу на фондовій біржі, або правочини щодо них, у разі, якщо оприлюднення такої інформації може істотно вплинути на вартість цінних паперів і похідних (деривативів), та яка підлягає оприлюдненню відповідно до вимог, установлених Законом [9].

Інспекційна перевірка банку – форма здійснення банківського нагляду уповноваженими Національним банком України особами безпосередньо у банку [2].

Іпотечне кредитування – правовідносини, що виникають з приводу набуття права вимоги іпотечного боргу за правочинами та іншими документами [18].

Іпотечний борг – основне зобов'язання за будь-яким правочином, виконання якого забезпечене іпотекою [18].

Іпотечний пул – об'єднання іпотек за іпотечними договорами, що забезпечує виконання основних зобов'язань, реформованих у консолідований іпотечний борг [18].

Іпотечний сертифікат (далі – сертифікат) – іпотечний цінний папір, забезпечений іпотечними активами або іпотеками [18].

Іпотечні активи – реформовані в консолідований іпотечний борг зобов'язання за договорами про іпотечний кредит здійснювати платежі в рахунок погашення основного зобов'язання протягом строку обігу сертифікатів. Іпотечні активи мають вартість, ціну придбання (ціну зобов'язання) та строк існування [18].

Іпотечні цінні папери – цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів [9].

Істотна участь – пряме та/або опосередковане володіння однією особою самотійно чи спільно з іншими особами 10 і більше відсотками статутного капіталу та/або права голосу акцій, паїв юридичної особи або незалежна від формального володіння можливість значного впливу на управління чи діяльність юридичної особи. Особа визнається власником опосередкованої істотної участі незалежно від того, чи здійснює така особа контроль прямого власника участі в юридичній особі або контроль будь-якої іншої особи в ланцюгу володіння корпоративними правами такої юридичної особи [2].

Істотна участь у Центральному депозитарії – пряме та/або опосередковане володіння однією особою (крім держави та Національного банку України) самотійно чи разом з пов'язаними особами 1 і більше відсотками статутного капіталу Центрального депозитарію [10].

Казначейське зобов'язання України – державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України [9].

Казначейські зобов'язання – боргові цінні папери, що емітуються державою в особі її уповноважених органів, розміщуються виключно на добровільних засадах серед фізичних та юридичних осіб і засвідчують внесення їх власниками грошових коштів до бюджету та дають право на отримання фінансового доходу або інші майнові права, відповідно до умов їх випуску [3].

Капітал банку – власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань [2].

Капітал приписний – сума грошових коштів у вільно конвертованій валюті, надана іноземним банком філії для її акредитації [2].

Капітал регулятивний – сукупність основного та додаткового капіталів, складові яких визначаються Законом та нормативно-правовими актами Національного банку України [2].

Капітал статутний – сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом [2].

Керівники юридичної особи (крім банку) – керівник підприємства, установи, члени виконавчого органу та ради (спостережної ради) юридичної особи [2].

Керуючий іпотекою – банк, який здійснює обслуговування іпотечних активів [18].

Клієнт банку – будь-яка фізична чи юридична особа, що користується послугами банку [2].

Клієнти ломбарду – фізичні особи – споживачі послуг, котрі надаються ломбардом, заставодавці, поклаждадавці. Клієнтом ломбарду може бути особа, яка досягла 18-річного віку [6].

Кліринг – механізм, що включає збирання, сортування, реконсиляцію та проведення взаємозаліку зустрічних вимог учасників платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та зобов'язань [11].

Клірингова вимога – документ на переказ, сформований кліринговою установою за результатами клірингу, на підставі якого, шляхом списання/зарахування коштів на рахунки учасників платіжної системи, відкритих у розрахунковому банку цієї платіжної системи, проводяться взаєморозрахунки між ними [11].

Клірингова установа – юридична особа, що за результатами проведеного нею клірингу формує клірингові вимоги та надає інформаційні послуги [11].

Ключовий учасник юридичної особи – будь-яка фізична особа, яка володіє корпоративними правами такої юридичної особи, юридична особа, котра володіє двома і більше відсотками корпоративних прав такої юридичної особи, і при цьому: якщо юридична особа має більше ніж 20 учасників – фізичних осіб, ключовими учасниками вважаються 20 учасників – фізичних осіб, частки яких є найбільшими; якщо однакові за розміром пакети корпоративних прав юридичної особи належать більше ніж 20 учасникам – фізичним особам, ключовими учасниками вважаються всі фізичні особи, котрі володіють двома і більше відсотками корпоративних прав такої юридичної особи; вважається, що публічна компанія не має ключових учасників [2].

Коефіцієнт страхового стажу – величина, що визначається відповідно до Закону для обрахування страхового стажу при обчисленні розміру пенсії у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [15].

Компанія з надання допоміжних послуг – юридична особа, яка не є фінансовою установою, діяльність котрої полягає в наданні послуг з інформаційних технологій, володіння або управління майном, з обробки даних чи будь-яких подібних послуг, які необхідні для здійснення фінансовою установою діяльності з надання фінансових послуг [1].

Компанія з управління активами – юридична особа, яка здійснює управління активами на підставі ліцензії на провадження професійної

діяльності на фондовому ринку (діяльності з управління активами інституційних інвесторів) та обирається за результатами конкурсу [15].

Компанія з управління активами – юридична особа, котра провадить професійну діяльність з управління активами на підставі відповідної ліцензії на провадження такої діяльності [16].

Конвертована валюта – іноземна валюта, що віднесена до цієї категорії Національним банком України [13].

Конкурс – процес визначення на конкурентних засадах юридичної особи (групи юридичних осіб), яка запропонувала кращі послуги (виконання робіт) у накопичувальній системі пенсійного страхування у визначеному Законом порядку [15].

Консолідований іпотечний борг – зобов'язання за договорами про іпотечний кредит, реформовані кредитором [18].

Контролер – фізична або юридична особа, щодо якої не існує контролерів – фізичних осіб та яка має можливість здійснювати вирішальний вплив на управління чи діяльність юридичної особи шляхом прямого та/або опосередкованого володіння самотійно або спільно з іншими особами часткою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 чи більше відсотків статутного капіталу та/або голосів юридичної особи, або незалежно від формального володіння здійснювати такий вплив на основі угоди чи будь-яким іншим чином [2].

Контроль – можливість здійснювати вирішальний вплив на управління та/або діяльність юридичної особи шляхом прямого та/або опосередкованого володіння однією особою самотійно або спільно з іншими особами часткою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 чи більше відсотків статутного капіталу та/або голосів юридичної особи, або незалежно від формального володіння можливість здійснювати такий вплив на основі угоди чи будь-яким іншим чином [2].

Контроль за юридичною особою – нагляд з можливістю вирішального впливу на управління або діяльність юридичної особи шляхом безпосереднього та/або опосередкованого (через пов'язаних фізичних чи юридичних осіб) володіння більшою часткою (паєм, пакетом акцій) статутного (складеного) капіталу, управління найбільшою кількістю голосів в органі управління юридичної особи, а також можливість здійснювати незалежно від формального володіння вирішальний вплив відповідно до договору. Для фізичної особи загальна частка статутного (складеного) капіталу юридичної особи (кількість голосів в органі управління, якою вона володіє) визначається як загальний обсяг корпоративних прав, що належать такий фізичній особі, членам її сім'ї та

юридичним особам, які контролюються фізичною особою або членами її сім'ї [15].

Конфлікт інтересів – наявні та потенційні суперечності між особистими інтересами і посадовими чи професійними обов'язками особи, що можуть вплинути на добросовісне виконання нею своїх повноважень, об'єктивність та неупередженість прийняття рішень [2].

Користувач платіжної системи (далі – користувач) – юридична або фізична особа, якій надається послуга платіжної системи щодо виконання переказу коштів учасником платіжної системи [11].

Корпоративне управління – система відносин, котра визначає правила й процедури прийняття рішень щодо діяльності господарського товариства та здійснення контролю, а також розподіл прав і обов'язків між органами товариства та його учасниками стосовно управління товариством [1].

Корпоративний пенсійний фонд – недержавний пенсійний фонд, засновником якого є юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців та до якого можуть приєднуватися роботодавці-платники [16].

Корпоративні операції емітента – операції емітента щодо емісії, викупу, дроблення, консолідації, конвертації, погашення, анулювання, виплати доходу за цінними паперами, а також пов'язані з припиненням емітента, зміною розміру статутного капіталу емітента й інші операції за переліком, визначеним Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [10].

Котирування – механізм визначення та/або фіксації на фондовій біржі ринкової ціни емісійного цінного паперу, що перебуває в обігу на такій біржі.

Кошти – гроші у національній або іноземній валюті чи їх еквівалент [2].

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [4].

Кредитна установа – фінансова установа, яка відповідно до закону має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик [1].

Кредитор банку – юридична або фізична особа, яка має документально підтвержені вимоги до боржника щодо його майнових зобов'язань [2].

Кредитор останньої інстанції – Національний банк України, до якого може звернутися банк для отримання рефінансування в разі вичерпання інших можливостей рефінансування [3].

Ланцюг володіння корпоративними правами юридичної особи – інформація про склад ключових учасників юридичної особи, котра включає інформацію про ключових учасників першого і кожного наступного рівня володіння корпоративними правами юридичної особи [2].

Ліквідація банку – процедура припинення функціонування банку як юридичної особи відповідно до положень Закону «Про банки і банківську діяльність» та Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [2].

Лістинг – сукупність процедур із включення цінних паперів до реєстру фондової біржі та здійснення контролю за відповідністю цінних паперів і емітента умовам та вимогам, установленим у правилах фондової біржі [9].

Ломбард – небанківська фінансова установа, виключними видами діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів за рахунок власних або залучених коштів під заставу рухомого майна на визначений строк і під проценти та інша діяльність, визначена Законом [6].

Ломбард – фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під процент та надання супутніх послуг ломбарду [7].

Ломбардна діяльність – надання ломбардами фінансових кредитів під заставу рухомого майна й інша діяльність, визначена Законом [6].

Маршрутизація – обмін даними при виконанні операцій, у тому числі щодо переказу коштів, між учасниками платіжної системи [11].

Маса металу в лігатурі (лігатурна маса) – це фактична загальна маса сплаву або порошку, яку містить дорогоцінний метал [12].

Маса металу в чистоті (хімічно чистого металу) – це фактичний уміст основного дорогоцінного металу в сплаві чи порошку [12].

Материнська компанія – юридична особа, котра контролює іншу юридичну особу (дочірню компанію) [1].

Материнський банк – український банк, серед дочірніх та/або асоційованих компаній якого є банк та/або інша фінансова установа й який не є дочірньою компанією іншого українського банку чи банківської холдингової компанії [2].

Меморіальний ордер – розрахунковий документ, який складається з ініціативи банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунка платника і внутрішньобанківських операцій відповідно до Закону

«Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та нормативно-правових актів Національного банку України [11].

Металеві рахунки – поточні, вкладні (депозитні), кореспондентські рахунки, які відкриваються уповноваженими банками України для обліку операцій, що здійснюються з банківськими металами [12].

Металеві рахунки – рахунки, які відкриваються уповноваженими банками України для обліку операцій, що здійснюються з банківськими металами [3].

Міжбанківський розрахунковий документ – документ на переказ, сформований банком на підставі розрахункових документів банку, клієнтів та документів на переказ готівки або виконавчого документа [11].

Міжнародна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу [11].

Міжнародний ідентифікаційний номер цінних паперів – номер (код), що дозволяє однозначно ідентифікувати цінні папери або інший фінансовий інструмент та присвоєння якого передбачено законами України [9].

Міжнародні стандарти аудиту – прийняті Міжнародною федерацією бухгалтерів документи, що визначають стандарти аудиту [3].

Міжнародні стандарти нагляду (оверсайту) платіжних систем – документи, прийняті Комітетом з платіжних і розрахункових систем Банку міжнародних розрахунків та Технічним комітетом Міжнародної організації комісій з цінних паперів, що визначають стандарти нагляду (оверсайту) платіжних систем і систем розрахунків [11].

Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту – прийняті Радою з Міжнародних стандартів внутрішнього аудиту, схвалених Наглядовою радою професійної практики [3].

Міжнародні стандарти фінансової звітності – прийняті Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, що визначають стандарти фінансової звітності та бухгалтерського обліку [3].

Мінімальна пенсія – державна соціальна гарантія, розмір якої визначається Законом [15].

Мінімальний страховий внесок – сума коштів, що визначається розрахунково як добуток розміру мінімальної заробітної плати і розміру єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, встановлених законом, на місяць, за який нараховується заробітна плата (дохід) [15].

Мірні зливки – це зливки банківських металів масою 1 кг і менше, проба яких становить не менше ніж: 999,9 – для золота, 999 – для срібла, 999,5 – для платини і паладію [12].

Мобільний платіжний інструмент – електронний платіжний засіб, реалізований в апаратно-програмному середовищі мобільного телефону або іншого бездротового пристрою користувача [11].

Монетний двір – юридична особа, яка здійснює виготовлення (карбування) монет із дорогоцінних металів [12].

Моніторинг – діяльність емітента/еквайра щодо контролю за операціями, які здійснюються із застосуванням електронних платіжних засобів, з метою виявлення та запобігання помилковим та неналежним переказам. За дорученням емітента/еквайра моніторинг за умови дотримання вимог щодо збереження конфіденційності інформації може проводити юридична особа, що надає емітенту/еквайру послуги з оброблення даних (послуги процесингу) [11].

Нагляд (оверсайт) платіжних систем – діяльність Національного банку України з метою забезпечення безперервного, надійного та ефективного функціонування платіжних систем [11].

Найвищі проби банківських металів у зливках і порошках – це проби не нижче ніж: для золота – 995, для срібла – 999, для платини і паладію – 999,5 [12].

Накопичувальний пенсійний рахунок – частина персональної облікової картки в системі персоніфікованого обліку, яка відображає стан пенсійних активів застрахованої особи в накопичувальній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [15].

Накопичувальний пенсійний фонд (далі – Накопичувальний фонд) – цільовий позабюджетний фонд, який створюється відповідно до Закону [15], акумулює страхові внески застрахованих осіб, що обліковуються на накопичувальних пенсійних рахунках та інвестуються з метою отримання інвестиційного доходу на користь застрахованих осіб, пенсійні активи якого використовуються для оплати договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат застрахованим особам, а у випадках, передбачених Законом [15], членам їхніх сімей чи спадкоємцям та на інші цілі, передбачені Законом [15].

Небанківська фінансова група – група юридичних осіб, які мають спільного контролера (крім банку), що складається з двох або більше фінансових установ, у якій небанківська фінансова установа (небанківські фінансові установи) здійснює переважну діяльність [1].

Небанківська фінансова холдингова компанія – фінансова холдингова компанія, переважною діяльністю фінансових установ, які є її дочірніми та асоційованими компаніями, є небанківська [1].

Небанківська фінансова холдингова компанія та компанія з надання допоміжних послуг, яка має спільного контролера з учасниками небанківської фінансової групи, **входять до складу небанківської фінансової групи** [1].

Недержавний пенсійний фонд – недержавний пенсійний фонд, який створений та діє відповідно до законодавства про недержавне пенсійне забезпечення [15].

Недержавний пенсійний фонд – суб'єкт другого рівня системи пенсійного забезпечення – недержавний пенсійний фонд, котрий створений та діє відповідно до законодавства про недержавне пенсійне забезпечення, відповідає вимогам Закону для отримання ліцензії на надання послуг у накопичувальній системі пенсійного страхування (далі – пенсійний фонд – суб'єкт другого рівня) [16].

Недержавний пенсійний фонд (далі – пенсійний фонд) – юридична особа, створена відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам указанного фонду у визначеному Законом порядку [16].

Неналежний переказ – рух певної суми коштів, внаслідок якого з вини ініціатора переказу, котрий не є платником, відбувається її списання з рахунка неналежного платника та/або зарахування на рахунок неналежного отримувача чи видача йому суми переказу в готівковій або майновій формі [11].

Неналежний платник – особа, з рахунку якої помилково чи неправомірно переказана сума коштів [11].

Неналежний стягувач – особа, що не має визначених Законом «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» підстав на ініціювання переказу коштів з рахунка платника [11].

Неплатоспроможність – нездатність учасника платіжної системи в строк, установлений договором або визначений законодавством України, в повному обсязі виконати свої зобов'язання щодо переказу коштів [11].

Непрацездатні громадяни – особи, які досягли встановленого законом пенсійного віку чи визнані інвалідами, у тому числі діти-інваліди,

а також особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника відповідно до Закону [15].

Нереалізовані доходи/витрати – доходи/витрати від переоцінки фінансових активів і зобов'язань, монетарного золота та банківських металів, а також доходи/витрати від купівлі іноземної валюти, монетарного золота й банківських металів, якщо такі операції здійснюються не за офіційним валютним курсом [3].

Нерезиденти – фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, в тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України; юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням за межами України, які створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі юридичні особи та інші суб'єкти підприємницької діяльності з участю юридичних осіб та інших суб'єктів підприємницької діяльності України; розташовані на території України іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, міжнародні організації та їх філії, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій і фірм, які не здійснюють підприємницької діяльності на підставі законів України [13].

Нерезиденти-інвестори – суб'єкти, які провадять інвестиційну діяльність на території України, а саме: юридичні особи, створені відповідно до законодавства інших країн; фізичні особи – іноземці, котрі не мають постійного місця проживання на території України і не обмежені в дієздатності; іноземні державні органи, міжнародні урядові та неурядові організації; інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, що визнаються такими відповідно до законодавства України [14].

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу банку – співвідношення між розміром регулятивного капіталу і сумою активів та позабалансових зобов'язань, зважених на відповідні коефіцієнти кредитного ризику, та сумою вимог для покриття інших ризиків банку [2].

Нормативно-правові акти Національного банку України – нормативно-правові акти, що видаються Національним банком України у межах його повноважень на виконання цього та інших законів України [2].

Об'єднання професійних учасників фондового ринку – неприбуткове об'єднання професійних учасників фондового ринку, які провадять професійну діяльність на ринку цінних паперів, а саме: з торгівлі цінними паперами, депозитарної діяльності та управління активами інституційних інвесторів [9].

Об'єкт будівництва – будівля, споруда або комплекс споруд, будівництво яких організує забудовник та фінансування будівництва яких здійснює управитель за рахунок отриманих в управління коштів [17].

Об'єкт інвестування – квартира чи приміщення соціально-побутового призначення (вбудовані в житлові будинки або окремо розташовані нежитлові приміщення, гаражний бокс, машиномісце тощо) в об'єкті будівництва, яке після завершення будівництва стає окремим майном [17].

Обіг цінних паперів – вчинення правочинів, пов'язаних з переходом прав на цінні папери і прав за цінними паперами, крім договорів, що укладаються у процесі емісії, при викупі цінних паперів їх емітентом та купівлі-продажу емітентом викуплених цінних паперів [9].

Облігації зовнішніх державних позик України – державні боргові цінні папери, що розміщуються на міжнародних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій їх номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій [9].

Облігація – цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом емісії (для державних облігацій України – умовами їх розміщення) строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом емісії (для державних облігацій України – умовами їх розміщення) [9].

Облік прав вимоги довіритель ФФБ – облік вимірних одиниць об'єктів інвестування, права вимоги на які (вимірні одиниці) належать довірительям [17].

Облікова система ломбарду – автоматизований реєстр даних про споживачів послуг ломбарду [7].

Облікова ставка Національного банку України – один із монетарних інструментів, за допомогою якого Національний банк України встановлює для банків та інших суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених і розміщених грошових коштів [3].

Облікові системи – сукупність відносин щодо формування, оброблення, зберігання та передавання інформації між державними органами, фінансовими установами, іншими юридичними особами під час реалізації державних проектів [3].

Одиниця пенсійних активів – показник системи персоніфікованого обліку, який застосовується для визначення суми пенсійних коштів, що

належать учаснику накопичувальної системи пенсійного страхування та обліковуються на його накопичувальному пенсійному рахунку в Накопичувальному фонді або в передбачених законом випадках – на індивідуальному пенсійному рахунку у відповідному недержавному пенсійному фонді – суб'єкті другого рівня системи пенсійного забезпечення [15].

Одиниця пенсійних активів – показник системи персоніфікованого обліку, який застосовується для визначення суми пенсійних коштів, що належать учасникові пенсійного фонду й обліковуються на його індивідуальному пенсійному рахунку в пенсійному фонді [16].

Одноразова виплата – пенсійна виплата, що здійснюється в разі досягнення застрахованою особою пенсійного віку та в інших випадках на умовах і в порядку, визначених Законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», за рахунок коштів Накопичувального фонду [15].

Одноразова пенсійна виплата – пенсійна виплата, що здійснюється одноразово у порядку та у випадках, визначених Законом [16].

Оператор послуг платіжної інфраструктури – клірингова установа, процесингова установа та інші особи, уповноважені надавати окремі види послуг у платіжній системі або здійснювати операційні, інформаційні та інші технологічні функції щодо переказу коштів [11].

Операційний день – частина робочого дня банку або іншої установи – учасника платіжної системи, протягом якої приймаються від клієнтів документи на переказ і документи на відкликання та можна, за наявності технічної можливості, здійснити їх обробку, передачу та виконання. Тривалість операційного дня встановлюється банком або іншою установою – учасником платіжної системи самостійно та закріплюється в їх внутрішніх нормативних актах [11].

Операційний час – частина операційного дня банку або іншої установи – учасника платіжної системи, протягом якої приймаються документи на переказ і документи на відкликання, що мають бути оброблені, передані та виконані цим банком протягом цього ж робочого дня. Тривалість операційного часу встановлюється банком або іншою установою – учасником платіжної системи самостійно та закріплюється в їх внутрішніх нормативних актах [11].

Основні напрями інвестиційної політики – документ, який відповідно до вимог Закону визначає напрями й обмеження інвестування коштів Накопичувального фонду, рівні інвестиційного доходу, суми коштів на адміністративні витрати, видатки на фінансування оплати

договорів страхування довічних пенсій та одноразових виплат у відповідному році [15].

Особа, яка видала неемісійний цінний папір, – фізична або юридична особа, котра від свого імені видає (заповнює) сертифікат неемісійного цінного паперу та бере на себе зобов'язання за таким цінним папером перед його власником [9].

Отримувач – особа, на рахунок якої зараховується сума переказу чи яка отримує суму переказу в готівковій формі [11].

Офіційне видання Національного банку України – друковане видання Національного банку, зареєстроване у встановленому порядку [3].

Офіційний валютний курс – курс валюти, офіційно встановлений Національним банком України як уповноваженим органом держави [3].

Офіційні представництва – іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, що користуються імунітетом і дипломатичними привілеями [14].

Охорона цінностей та об'єктів – організація та практичне здійснення Національним банком заходів охорони щодо визначених і належних йому будівель, споруд, територій, транспортних засобів, валютних цінностей, цінних паперів та іншого рухомого і нерухомого майна, спрямованих на недопущення чи припинення протиправних дій щодо них, забезпечення їх недоторканності та цілісності, припинення несанкціонованого доступу до них третіх осіб, а також на забезпечення особистої безпеки, життя та здоров'я працівників Національного банку [3].

Ощадний (депозитний) сертифікат – цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі спливом установленого строку суми вкладу та процентів, визначених сертифікатом, у банку, котрий його видав [9].

Пайові цінні папери – цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів та сертифікатів ФОН), надають власнику право на участь в управлінні емітентом (крім інвестиційних сертифікатів та сертифікатів ФОН) і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента (крім сертифікатів ФОН) [9].

Пенсійна виплата – грошова виплата учасникові недержавного пенсійного забезпечення або його спадкоємцям, що здійснюється за рахунок накопичених у недержавному пенсійному фонді та облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку грошових коштів у випадках, передбачених Законом [16].

Пенсійна схема – документ, який визначає умови та порядок недержавного пенсійного забезпечення учасників фонду [16].

Пенсійний контракт – договір між пенсійним фондом та його вкладником, згідно з яким здійснюється недержавне пенсійне забезпечення учасника (учасників) фонду за визначеною пенсійною схемою [16].

Пенсійні активи – активи пенсійного фонду, страхової організації, банківської установи, сформовані відповідно до Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення», за рахунок яких здійснюються пенсійні виплати [16].

Пенсійні активи накопичувальної системи пенсійного страхування – грошові кошти, цінні папери, майнові права та зобов'язання щодо них, які сформовані відповідно до Закону в Накопичувальному фонді або у передбачених законом випадках – у недержавних пенсійних фондах – суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення [15].

Пенсійні виплати – грошові виплати в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що здійснюються у вигляді пенсії, довічної пенсії чи одноразової виплати [15].

Пенсійні депозитні рахунки – вкладні (депозитні) рахунки фізичних осіб, що відкриваються банківськими установами з урахуванням умов, установлених законодавством, для накопичення заощаджень на виплату пенсії [16].

Пенсійні кошти – сума грошових зобов'язань пенсійного фонду перед його учасниками, страхової організації перед застрахованими особами згідно з договорами страхування довічної пенсії або банківської установи перед вкладниками, які відкрили пенсійні депозитні рахунки [16].

Пенсіонер – особа, котра відповідно до Закону отримує пенсію, довічну пенсію, або члени її сім'ї, які отримують пенсію в разі смерті цієї особи у випадках, передбачених Законом [15].

Пенсія – щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, котру отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого Законом пенсійного віку чи визнання її інвалідом, або отримують члени її сім'ї у випадках, визначених Законом [15].

Пенсія на визначений строк – пенсійні виплати, що здійснюються періодично протягом визначеного строку в порядку та у випадках, визначених Законом [16].

Переважаюча діяльність у групі є банківською, якщо сукупне середньоарифметичне значення активів банків (банку) – учасників

(учасника) банківської групи за останні чотири звітних квартали становить 50 і більше відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх фінансових установ, що входять до цієї групи, за цей період. Розрахунок переважної діяльності банківської групи здійснюється щороку станом на 1 січня [2].

Перегляд регуляторного акта – заходи, спрямовані на приведення регуляторним органом прийнятого ним регуляторного акта у відповідність з принципами державної регуляторної політики [8].

Переказ коштів – рух певної суми коштів з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому в готівковій формі [11].

Переказ цінних паперів (прав на цінні папери та/або прав за цінними паперами) – рух певної кількості цінних паперів (прав на цінні папери та/або прав за цінними паперами), що відображає у професійного учасника депозитарної системи чи Національного банку України переведення цінних паперів (прав на цінні папери та/або прав за цінними паперами) відповідного випуску з одного рахунку в цінних паперах на інший рахунок у цінних паперах, при якому обсяг депозитарного активу за цим випуском не змінюється, або проведення операцій, пов'язаних із встановленням і зняттям обмежень прав на цінні папери та/або прав за цінними паперами [10].

Перелік об'єктів інвестування – документ за конкретним об'єктом будівництва, підписаний забудовником та управителем ФФБ, що підтверджує право управителя на здійснення операцій з вимірними одиницями об'єктів інвестування, що містяться в цьому документі [17].

Перестрахові брокери – юридичні особи, які здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у перестрахованні від свого імені на підставі брокерської угоди із страховиком, котрий має потребу в перестрахованні як перестраховальник [19].

Перестраховання – страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика), резидента або нерезидента, який має статус страховика чи перестраховика, згідно із законодавством країни, в якій він зареєстрований [19].

Персоніфікований облік – збирання, оброблення, систематизація та зберігання передбаченої законодавством про пенсійне забезпечення і Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» інформації про учасників недержавного пенсійного забезпечення, відомостей про визначення їх прав на

пенсійні виплати за рахунок коштів, накопичених на їх користь, а також для обчислення розміру цих виплат [16].

Персоніфікований облік у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування (далі – персоніфікований облік) – організація та ведення обліку відомостей про застраховану особу, що здійснюється відповідно до законодавства і використовується в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування в установленому законодавством порядку [15].

Перший власник – особа, яка набула права власності на цінні папери безпосередньо від емітента або особи, котра видала неемісійний цінний папір, чи андерайтера [9].

Підприємці – суб'єкти господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність, та постійні представництва [14].

Платіжна вимога – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або при договірному списанні отримувача до обслуговуючого платника банку здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача [11].

Платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, який містить вимогу отримувача безпосередньо до платника сплатити суму коштів та доручення платника банку, що його обслуговує, здійснити переказ визначеної платником суми коштів зі свого рахунку на рахунок отримувача [11].

Платіжна картка – електронний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором [11].

Платіжна організація – юридична особа, що визначає правила роботи платіжної системи, а також виконує інші функції щодо забезпечення діяльності платіжної системи та несе відповідальність згідно із Законом і договором [11].

Платіжна система – платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів [11].

Платіжне доручення – розрахунковий документ, який містить доручення платника банку здійснити переказ визначеної в ньому суми коштів зі свого рахунку на рахунок отримувача [11].

Платіжний баланс – співвідношення між сумою грошових надходжень, отриманих країною з-за кордону, і сумою здійснених нею платежів за кордон протягом певного періоду. До платіжного балансу входять розрахунки за зовнішньою торгівлею, послугами, неторговими операціями, доходи від капіталовкладень за кордоном, торгівлі ліцензіями, від фрахтування та обслуговування кораблів, туризму, утримання дипломатичних і торгових представництв за кордоном, грошові перекази окремих осіб, виплати іншим країнам за позики тощо. Платіжний баланс включає рух капіталів: інвестиції та кредити [3].

Платіжний інструмент – засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому носії інформації, який використовується для ініціювання переказів. До платіжних інструментів належать документи на переказ та електронні платіжні засоби [11].

Платіжний пристрій – технічний пристрій (банківський автомат, платіжний термінал, програмно-технічний комплекс самообслуговування тощо), який дає змогу користувачеві здійснити операції з ініціювання переказу коштів, а також виконати інші операції згідно з функціональними можливостями цього пристрою [11].

Платіжний термінал – електронний пристрій, призначений для ініціювання переказу з рахунку, у тому числі видачі готівки, отримання довідкової інформації та друкування документа за операцією із застосуванням електронного платіжного засобу [11].

Платник – особа, з рахунку якої ініціюється переказ коштів або яка ініціює переказ шляхом подання/формування документа на переказ готівки разом із відповідною сумою коштів [11].

Пов'язана особа – керівник фінансової установи, член наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівник підрозділу внутрішнього аудиту; керівник юридичної особи, яка має істотну участь у фінансовій установі; споріднена особа фінансової установи; афілійована особа фінансової установи; керівник, контролер спорідненої особи фінансової установи; керівник, контролер афілійованої особи фінансової установи; члени сім'ї фізичної особи, яка є керівником фінансової установи, членом наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівником підрозділу внутрішнього аудиту, керівником, контролером спорідненої особи, керівником, контролером афілійованої особи (членами сім'ї фізичної особи вважаються її чоловік (дружина), діти

чи батьки як фізичної особи, так і її чоловіка (дружини), а також чоловік (дружина) будь-кого з дітей або батьків фізичної особи); юридична особа, в якій члени сім'ї фізичної особи, котра є керівником фінансової установи, членом наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівником підрозділу внутрішнього аудиту, керівником, контролером спорідненої особи, керівником, контролером афілійованої особи, є керівниками чи контролерами [1].

Пов'язана особа – юридична особа, яка здійснює контроль (зокрема спільний) за відповідною юридичною особою або контролюється нею чи перебуває з такою юридичною особою під спільним контролем; фізична особа або члени її сім'ї, які здійснюють контроль за відповідною юридичною особою; посадова особа відповідної юридичної особи, уповноважена виконувати від імені такої особи дії, спрямовані на встановлення, зміну чи припинення правових відносин, а також члени сім'ї посадової особи. При цьому членами сім'ї фізичної особи вважаються її чоловік (дружина), діти або батьки фізичної особи і її чоловіка (дружини), а також чоловік (дружина) будь-кого з дітей чи батьків фізичної особи [15].

Пов'язана особа юридичної особи – юридична особа, що здійснює контроль за відповідною юридичною особою, або контролюється відповідною юридичною особою, або перебуває під спільним контролем з такою юридичною особою [17].

Погашення емісійних цінних паперів – сукупність дій емітента та власників цінних паперів щодо припинення обігу боргових емісійних цінних паперів, виплати їх власникам номінальної вартості цінних паперів і доходу за такими цінними паперами (якщо це передбачено проспектом емісії цінних паперів) або постачання (надання) товарів (послуг) у строки, передбачені проспектом емісії цінних паперів, та анулювання цінних паперів [9].

Позичальник – довіритель ФФБ, який отримав у банку кредит для участі у ФФБ [17].

Показники результативності регуляторного акта – показники, на підставі яких при проведенні відстеження результативності регуляторного акта здійснюється оцінювання стану впровадження цього регуляторного акта та досягнення ним цілей, задекларованих при його прийнятті [8].

Помилковий переказ – рух певної суми коштів, внаслідок якого з вини банку чи іншого суб'єкта переказу відбувається її списання з рахунку неналежного платника та/або зарахування на рахунок неналежного отримувача чи видача йому цієї суми у готівковій формі [11].

Порошки банківських металів – це золото, срібло, платина і паладій у вигляді порошкоподібної субстанції (гранули, губка), що

упаковані в скляні ампули, пластмасові банки або мішки з маркуванням визнаного виробника [12].

Посадові особи професійного учасника фондового ринку – голова та члени наглядової ради, голова й члени колегіального виконавчого органу (голова одноосібного виконавчого органу і його заступники), голова та члени ревізійної комісії (ревізори), корпоративний секретар, головний бухгалтер, голова й члени інших органів професійного учасника фондового ринку, утворення яких передбачено його статутом [9].

Посередницькі послуги на ринках фінансових послуг – діяльність юридичних осіб чи фізичних осіб – підприємців, якщо інше не передбачено законом, що включає консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу з підготовки, укладення та виконання (супроводження) договорів про надання фінансових послуг, інші послуги, визначені законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг [1].

Постійні представництва – представництва юридичних осіб-нерезидентів (іноземних компаній, фірм, міжнародних організацій, що представляють інтереси юридичних осіб-нерезидентів в Україні), через які повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність нерезидента на території України [14].

Поточна ціна вимірної одиниці об'єкта інвестування – встановлена на момент розрахунків ціна права вимоги на одну вимірну одиницю цього об'єкта інвестування [17].

Похідні цінні папери – цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів [9].

Права за цінними паперами – права, що виникають із зобов'язання емітента за розміщеними ним цінними паперами (право на участь у загальних зборах акціонерів, право на отримання доходу, інші права, визначені законом та/або рішенням емітента) [10].

Права на цінні папери – речові права на цінні папери (право власності, інші визначені законом речові права) [10].

Правила фонду (Правила ФФБ, Правила ФОН) – система норм, затверджена та оприлюднена управителем цього фонду, якої мають дотримуватися всі суб'єкти системи фінансово-кредитних механізмів будівництва житла для досягнення мети управління майном, визначеної установником управління, що повинні відповідати вимогам Закону № 978-IV [17].

Представник визнаного виробника – фізична або юридична особа, котра має повноваження на реалізацію банківських металів визнаного виробника [12].

Представник монетного двору – фізична чи юридична особа, яка має повноваження на реалізацію монет монетного двору [12].

Представники застрахованих осіб – профспілки або їх об'єднання чи інші уповноважені найманими працівниками органи (представники) [15].

Представники роботодавців – організації роботодавців, їх об'єднання або інші уповноважені роботодавцями органи (представники) [15].

Приватизаційні цінні папери – цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду [9].

Програмно-технічний комплекс самообслуговування – пристрій, що дає змогу користувачеві здійснювати операції з ініціювання переказу коштів, а також виконувати інші операції відповідно до функціональних можливостей цього пристрою без безпосередньої участі оператора (касира).

Перспект емісії цінних паперів – документ, що містить інформацію про розміщення цінних паперів та інші відомості, передбачені цим та іншими законами, що визначають особливості розміщення певних видів цінних паперів [9].

Професійна діяльність з управління активами в частині пенсійних активів – професійна діяльність, яку розуміють у значенні, установленому Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», вона пов'язана з управлінням пенсійними активами Накопичувального фонду з метою збереження їх вартості та отримання інвестиційного доходу на користь застрахованих осіб [15].

Професійна діяльність на фондовому ринку – діяльність акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю з надання фінансових та інших послуг у сфері розміщення й обігу цінних паперів, обліку прав на цінні папери та прав за цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, що відповідає вимогам, установленим до такої діяльності Законом «Про цінні папери та фондовий ринок» і законодавством [9].

Професійний пенсійний фонд – пенсійний фонд, засновником (засновниками) якого можуть бути організації роботодавців, їх об'єднання, об'єднання громадян, професійні спілки, їх об'єднання або фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять), визначеної у статуті фонду. Учасниками такого фонду можуть бути виключно фізичні особи,

пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять), визначеної у статуті фонду, а також фізичні особи, котрі є працівниками організацій роботодавців, їх об'єднань, членами або працівниками професійних спілок, їх об'єднань, які створили такий фонд [16].

Професійні учасники депозитарної системи України – Центральний депозитарій, депозитарні установи [10].

Професійні учасники фондового ринку – юридичні особи, утворені в організаційно-правовій формі акціонерних товариств або товариств з обмеженою відповідальністю, котрі на підставі ліцензії, виданої Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, провадять на фондовому ринку професійну діяльність, види якої визначені законами України [9].

Процесинг – діяльність, що включає виконання за операціями з платіжними інструментами авторизації, моніторингу, збору, оброблення та зберігання інформації, а також надання обробленої інформації учасникам розрахунків і розрахунковому банку для проведення взаєморозрахунків у платіжній системі [11].

Процесингова установа – юридична особа, що здійснює процесинг [11].

Пруденційні нормативи – кількісні та якісні показники, встановлені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку з метою здійснення пруденційного нагляду, обов'язкові для дотримання професійними учасниками фондового ринку [9].

Публічна компанія – іноземна юридична особа, створена у формі публічного акціонерного товариства, акції якої включені до біржових списків (пройшли процедуру лістингу) фондових бірж, які відповідають критеріям, визначеним Національним банком України [2].

Рада Накопичувального фонду – вищий колегіальний орган управління накопичувальною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що створюється та діє в порядку, визначеному Законом [15].

Реалізовані доходи/витрати – доходи/витрати від переоцінки під час вибуття переоцінених фінансових активів і зобов'язань, монетарного золота та банківських металів [3].

Регуляторна діяльність – діяльність, спрямована на підготовку, прийняття, відстеження результативності та перегляд регуляторних актів, яка здійснюється регуляторними органами, фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, територіальними громадами в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією України (254к/96-ВР), Законом

«Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та іншими нормативно-правовими актами [8].

Регуляторний акт – це прийнятий уповноваженим регуляторним органом нормативно-правовий акт, який чи окремі положення якого спрямовані на правове регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання; прийнятий уповноваженим регуляторним органом інший офіційний письмовий документ, котрий установлює, змінює чи скасовує норми права, застосовується неодноразово та щодо невизначеного кола осіб і який або окремі положення якого спрямовані на правове регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, незалежно від того, чи вважається цей документ відповідно до закону, що регулює відносини у певній сфері, нормативно-правовим актом [8].

Регуляторний орган – Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, інший державний орган, центральний орган виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцевий орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, а також посадова особа будь-якого із зазначених органів, якщо відповідно до законодавства ця особа має повноваження одноособово приймати регуляторні акти [8].

Регульований (організаційно оформлений) фондовий ринок – фондова біржа, що функціонує постійно на підставі відповідної ліцензії, виданої Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею порядку, і забезпечує проведення регулярних торгів цінними паперами та іншими фінансовими інструментами за встановленими правилами, а також організовує централізоване укладання і виконання договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів [9].

Реєстр власників іменних цінних паперів – перелік власників іменних цінних паперів, складений відповідно до вимог законодавства Центральним депозитарієм або у випадках, установлених Законом «Про депозитарну систему України», – Національним банком України на певну дату із зазначенням кількості іменних цінних паперів, належних

зазначеним власникам на праві власності, номінальної вартості і виду таких цінних паперів та іншої інформації, визначеної Комісією [10].

Реєструюча система ломбарду – автоматизований реєстр даних про операції споживачів послуг ломбарду [7].

Резервна позиція в Міжнародному валютному фонді (далі – МВФ) – вимоги держави-члена до МВФ, що визначаються як різниця між квотою та авуарами МВФ в її (держави-члена) валюті за мінусом грошових авуарів МВФ, отриманих державою-членом у вигляді кредитів МВФ та залишків на рахунку МВФ № 2, що не перевищує однієї десятої процента від квоти держави-члена [3].

Резервний фонд – фонд, сформований відповідно до законодавчих актів України, які регулюють діяльність господарських товариств, з урахуванням вимог Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» адміністратором, компанією з управління активами з метою відшкодування збитків, що можуть бути завдані цими юридичними особами під час надання послуг пенсійному фонду внаслідок неналежного виконання зобов'язань перед пенсійним фондом та порушення ними законодавства [16].

Резиденти – фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за кордоном; юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, котрі не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України; дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філії та представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності [13].

Реконсиляція – процедура контролю, яка полягає в ідентифікації та перевірці виконання кожного переказу за допомогою щонайменше трьох показників, визначених платіжною системою [11].

Реорганізація банку – злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми, наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступникам [2].

Ринки фінансових послуг – сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на

ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій із цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів [1].

Рівень володіння корпоративними правами юридичної особи – відносини щодо володіння корпоративними правами юридичної особи між такою юридичною особою та її учасниками. Якщо всі учасники юридичної особи є фізичними особами, така юридична особа має лише один рівень володіння корпоративними правами [2].

Роботодавець – власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган незалежно від форм власності, виду діяльності та господарювання; фізична особа, яка використовує працю найманих працівників (у тому числі іноземців, які на законних підставах працюють за наймом в Україні); власник розташованого в Україні іноземного підприємства, установи, організації (у тому числі міжнародної), філії та представництва, який використовує працю найманих працівників, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [15].

Роботодавець – власник підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності або уповноважений ним орган чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю [16].

Роботодавець – платник корпоративного пенсійного фонду (далі – роботодавець-платник) – роботодавець, який визнає статут уже створеного корпоративного пенсійного фонду, виявив бажання перераховувати грошові кошти на користь своїх працівників до такого фонду на підставі договору, укладеного ним з радою цього пенсійного фонду [16].

Розкриті резерви – резерви і фонди, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку та оприлюднені у фінансовій звітності банку [2].

Розміщення цінних паперів – відчуження цінних паперів у визначений проспектом емісії цінних паперів спосіб [9].

Розрахунки за правочинами щодо цінних паперів – урегулювання взаємних зобов'язань за правочинами щодо цінних паперів шляхом переказу коштів та/або переказу цінних паперів та/або переказ/списання/зарахування прав на цінні папери й прав за цінними паперами та/або припинення зобов'язань за результатами нетінгу [10].

Розрахунки за принципом «поставка цінних паперів проти оплати» – механізм розрахунків за правочинами щодо цінних паперів, під час якого переказ цінних паперів та/або переказ прав на цінні папери та

прав за цінними паперами відбувається відразу після відповідного переказу коштів [10].

Розрахунки у цінних паперах – переказ цінних паперів та/або переказ/списання/зарахування прав на цінні папери та прав за цінними паперами, що здійснюється в порядку, встановленому законом [10].

Розрахунковий банк – уповноважений платіжною організацією відповідної платіжної системи банк, що відкриває рахунки учасникам платіжної системи та бере участь у проведенні взаєморозрахунків між ними [11].

Розрахунковий документ – документ на переказ коштів, що використовується для ініціювання переказу з рахунка платника на рахунок отримувача [11].

Розрахунковий чек – паперовий розрахунковий документ, який містить нічим не обумовлене розпорядження платника банку, що його обслуговує, здійснити переказ суми коштів на користь визначеного в ньому отримувача [11].

Розрахункові банківські операції – рух грошей на банківських рахунках, здійснюваний згідно з розпорядженнями клієнтів або в результаті дій, які в рамках закону призвели до зміни права власності на активи [2].

Розрахунково-касове обслуговування – послуги, що надаються банком клієнту на підставі відповідного договору, укладеного між ними, які пов'язані з переказом коштів з рахунка (на рахунок) цього клієнта, видачею йому коштів у готівковій формі, а також здійсненням інших операцій, передбачених договорами [11].

Розрахунково-клірингова діяльність – діяльність з визначення взаємних зобов'язань за договорами щодо цінних паперів і розрахунків за ними [9].

Розробник проекту регуляторного акта – регуляторний орган або інший орган, установа, організація, особа чи група осіб, уповноважені розроблювати або організовувати, спрямовувати та координувати діяльність з розроблення проекту регуляторного акта [8].

Саморегулівна організація – неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг, йому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг. Законами України з питань регулювання ринків фінансових послуг можуть бути передбачені додаткові повноваження, які можуть делегуватися саморегулівним організаціям [1].

Саморегульвна організація адміністраторів недержавних пенсійних фондів – неприбуткова організація (непідприємницьке товариство), що створюється з метою встановлення професійних стандартів діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів, захисту та представлення інтересів своїх членів, а також учасників недержавних пенсійних фондів [16].

Саморегульвна організація професійних учасників фондового ринку – неприбуткове об'єднання учасників фондового ринку, що провадять професійну діяльність на фондовому ринку з торгівлі цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарну діяльність, крім депозитаріїв, утворене відповідно до критеріїв та вимог, установлених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [9].

Сертифікат ФОН – цінний папір, що засвідчує право його власника на отримання доходу від інвестування в операції з нерухомістю [17].

Сертифікат якості банківських металів – офіційний штамп (клеймо, товарний знак) або письмовий документ визнаного виробника, виробника, що засвідчує пробу банківського металу та ідентифікує назву визнаного виробника чи виробника [12].

Система обліку прав вимоги довіртелів ФФБ – складений управителем на відповідну дату перелік довіртелів і належних їм прав вимоги на закріплені за ними вимірні одиниці об'єктів інвестування [17].

Система розрахунків – платіжна організація, учасники системи розрахунків та взаємовідносини, що виникають між ними щодо здійснення розрахунків за валютні цінності й фінансові інструменти [11].

Система ФОН – ФФБ – урегульовані Законом № 978-IV і договорами дії довіртелів та управителя системи ФОН – ФФБ при організації будівництва. Довірителями системи ФОН – ФФБ є власники сертифікатів ФОН (установники управління ФОН), від імені яких виступає управитель системи ФОН – ФФБ. Правовідносини ФОН – ФФБ виникають за умови, що ФОН та ФФБ мають одного управителя, і кошти ФОН мають спрямовуватися до ФФБ. На інших довіртелів ФФБ правовідносини системи ФОН – ФФБ не поширюються [17].

Системно важливий банк – банк, що відповідає критеріям, установленим Національним банком України, діяльність якого впливає на стабільність банківської системи [2].

Соціальні послуги – послуги, що надаються особам за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [15].

Спеціальні права запозичення (СПЗ) – міжнародний резервний актив, створений МВФ з метою доповнення існуючих міжнародних резервних активів, який являє собою «кошик» із п'яти валют, склад яких переглядається кожні п'ять років. Вартість спеціальних прав запозичення визначається щоденно [3].

Списання договірне – списання банком з рахунка клієнта коштів без подання клієнтом платіжного доручення, що здійснюється банком у порядку, передбаченому в договорі, укладеному між ним і клієнтом [11].

Списання примусове – списання коштів, що здійснюється стягувачем без згоди платника на підставі встановлених законом виконавчих документів у випадках, передбачених законом [11].

Списання цінних паперів (прав на цінні папери та/або прав за цінними паперами) – зменшення кількості цінних паперів (прав на цінні папери та/або прав за цінними паперами) певного випуску на рахунку в цінних паперах власника такого рахунка, що супроводжується виведенням (вилученням) визначеної кількості депозитарних активів за цим випуском у професійного учасника депозитарної системи або Національного банку України [10].

Спільний інвестор ФОН – цілісна спільність власників сертифікатів ФОН, від імені яких виступає управитель ФОН. Власники сертифікатів ФОН, котрі складають спільного інвестора ФОН, не мають права власності на наперед визначені частки активів ФОН і не можуть самостійно розпоряджатися цими активами [17].

Спільний контроль – розподіл контролю за господарською діяльністю відповідно до договору про спільну діяльність.

Споріднена особа – юридична особа, котра має спільних з банком власників істотної участі [2].

Споріднена особа – юридична особа, яка має спільних з фінансовою установою власників істотної участі [1].

Ставки рефінансування Національного банку України – виражена у відсотках плата за кредити, що надаються банкам, яка встановлюється Національним банком України з метою впливу на грошовий оборот та кредитування [3].

Стандартні зливки – це зливки банківських металів, котрі відповідають стандартам якості, прийнятим LBMA та LPPM, або технічним умовам (ГОСТ 28058-89, ГОСТ 28595-90, прийнятим Міждержавною радою зі стандартизації, метрології і сертифікації, та національним стандартам України ДСТУ ГОСТ 31290:2007, ДСТУ ГОСТ 31291:2007) [12].

Страхова виплата – грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку [19].

Страхова організація – страховик, який має ліцензію на здійснення страхування життя, а також ліцензію на здійснення страхування довічних пенсій та здійснює страхування і виплату довічних пенсій за рахунок коштів накопичувальної системи пенсійного страхування [15].

Страхова організація – страховик, який отримав ліцензію на страхування життя [16].

Страхова сума – грошова сума, в межах якої страховик відповідно до умов страхування зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку [19].

Страхове відшкодування – страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку [19].

Страховий випадок – подія, передбачена договором страхування або законодавством, котра відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі [19].

Страховий платіж (страховий внесок, страхова премія) – плата за страхування, котру страхувальник зобов'язаний внести страховику згідно з договором страхування [19].

Страховий ризик – певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання [19].

Страховий стаж – період (строк), протягом якого особа підлягала державному соціальному страхуванню, якою або за яку сплачувався збір на обов'язкове державне пенсійне страхування згідно із законодавством, що діяло раніше, та/або підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і за який сплачено страхові внески [15].

Страховий тариф – ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування [19].

Страхові агенти – фізичні особи або юридичні особи, котрі діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані із здійсненням страхових виплат та страхових відшкодувань. Страхові агенти є представниками страховика і

діють у його інтересах за винагороду на підставі договору доручення із страховиком [19].

Страхові брокери – юридичні або фізичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, котра має потребу у страхуванні як страхувальник [19].

Страхові внески – кошти відрахувань на соціальне страхування, збір на обов'язкове державне пенсійне страхування та страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, сплачені (які підлягають сплаті) згідно із законодавством, що діяло раніше; надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, котрі спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [15].

Страховальниками, Законом України «Про страхування» визнаються юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали із страховиками договори страхування або є страховальниками відповідно до законодавства України [19].

Страховальники – роботодавці й інші особи, котрі відповідно до закону сплачують єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та/або є платниками відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [15].

Страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) і доходів від розміщення коштів цих фондів [19].

Страхування життя – це вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку [19].

Страхування предмета застави – укладення договору між ломбардом та страховою компанією або між позичальником та страховою компанією про страхування предмета застави, наданого як забезпечення

фінансового кредиту ломбарду, за рахунок та в інтересах власника предмета застави на строк дії договору фінансового кредиту [7].

Строк обігу облігацій – строк, який починається з дня, що настає за днем реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати розміщення облігацій і видачі свідоцтва про реєстрацію випуску облігацій, та закінчується днем, що передує дню початку погашення таких облігацій відповідно до проспекту їх емісії [9].

Структура власності – система взаємовідносин юридичних і фізичних осіб, що дає змогу визначити всіх осіб, які мають істотну участь у юридичній особі, у тому числі відносини контролю між ними щодо такої юридичної особи [1].

Структура власності юридичної особи – система взаємовідносин юридичних та фізичних осіб, що дає змогу визначити: всіх ключових учасників (включаючи публічні компанії) і контролерів такої юридичної особи; всіх ключових учасників кожної юридичної особи, яка існує у ланцюгу володіння корпоративними правами такої юридичної особи; всіх осіб, котрі мають пряму та/або опосередковану істотну участь у такій юридичній особі; відносини контролю щодо цієї юридичної особи між усіма особами [2].

Стягувач – особа, яка може бути ініціатором переказу коштів з рахунку платника на підставі виконавчих документів, визначених Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [11].

Суб'єкти господарювання – юридичні особи-резиденти і фізичні особи-підприємці [14].

Сума переказу – кошти, відповідна сума котрих внаслідок переказу має бути зарахована на рахунок отримувача або видана йому в готівковій формі [11].

Супутні послуги ломбарду – послуги, які є передумовою надання фінансового кредиту або впливають з його надання [7].

Терміни «асоційована особа», «ділова репутація», «істотна участь» розуміють у значенні, установленому Законом України «Про банки і банківську діяльність» [3].

Тимчасовий глобальний сертифікат – документ, котрий містить інформацію про випуск цінних паперів, що пропонується до розміщення, оформляється емітентом на період емісії цінних паперів, зберігається Центральним депозитарієм, а у випадках, установлених законом, – Національним банком України, та є підставою для взяття на облік цінних паперів і обліку зобов'язань емітента за цінними паперами відповідного випуску [10].

Товаророзпорядчі цінні папери – цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, указаним у цих документах [9].

Торгівля банківськими металами – це купівля, продаж банківського металу, конвертація одного банківського металу в інший, здійснення операцій з деривативами, базовим активом котрих є банківські метали [12].

Торговець – суб'єкт підприємницької діяльності, який, відповідно до договору з еквайром або платіжною організацією, приймає до обслуговування платіжні інструменти з метою проведення оплати вартості товарів чи послуг (включаючи послуги з видачі коштів у готівковій формі) [11].

Уповноважена особа банку – особа, котра на підставі статуту або угоди має повноваження представляти банк та вчиняти від його імені певні дії, що мають юридичне значення [2].

Уповноважений банк – банк, котрий має генеральну ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій [14].

Уповноважений банк – банк, який здійснює свою діяльність відповідно до законодавства про банки і банківську діяльність та провадить розрахунково-касові операції з коштами Пенсійного фонду [15].

Уповноважений банк – будь-який комерційний банк, офіційно зареєстрований на території України, що має ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій, а також здійснює валютний контроль за операціями своїх клієнтів [13].

Уповноважений орган – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [6].

Уповноважений працівник банку – працівник банку, на якого відповідно до внутрішніх положень банку покладено обов'язок відкривати рахунки клієнтам [14].

Управитель – фінансова установа, котра від свого імені діє в інтересах установників управління майном і здійснює управління залученими коштами згідно із законодавством, Правилами фонду та відповідає вимогам, установленим Законом № 978-IV [17].

Управитель – фінансова установа, яка діє від свого імені, здійснюючи управління іпотечними активами в інтересах установника управління іпотечними активами, та має відповідний дозвіл/ліцензію [18].

Управління іпотечними активами (далі – управління активами) – цивільно-правові відносини при здійсненні юридичних і фактичних дій щодо розпорядження платежами за іпотечними активами від свого імені, за рахунок та в інтересах установників управління майном [18].

Установник – власник іпотечних активів, які він передає в управління управителю [18].

Установник управління майном – особа, котра передає майно управителю в довірчу власність на підставі договору управління майном. У Законі України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» для ФФБ – це довіритель, при емісії сертифікатів ФОН – це власник сертифікатів ФОН [17].

Учасник накопичувальної системи пенсійного страхування – фізична особа, яка сплачує страхові внески до накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та прийняла рішення про спрямування цих внесків до пенсійного фонду – суб'єкта другого рівня у порядку, встановленому Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [16].

Учасник недержавного пенсійного забезпечення – фізична особа, на користь якої сплачуються (сплачувалися) пенсійні внески до пенсійного фонду або на пенсійний депозитний рахунок у банку і яка має право на недержавне пенсійне забезпечення на умовах і в порядку, визначених пенсійним контрактом, договором про відкриття пенсійного депозитного рахунка чи договором страхування довічної пенсії та Законом, або яка отримує пенсійні виплати із пенсійного фонду [16].

Учасник пенсійного фонду (далі – учасник фонду) – фізична особа, на користь якої сплачуються (сплачувалися) пенсійні внески до пенсійного фонду та яка має право на отримання пенсійних виплат чи отримує такі виплати з пенсійного фонду згідно із Законом [16].

Учасник юридичної особи – особа, яка володіє корпоративними правами цієї юридичної особи [2].

Учасник/член платіжної системи (далі – учасник платіжної системи) – юридична особа, що на підставі договору з платіжною організацією платіжної системи надає послуги користувачам платіжної системи щодо здійснення переказу коштів за допомогою цієї системи та відповідно до законодавства України має право надавати такі послуги [11].

Учасники банківської групи – банки, інші фінансові установи, банківські холдингові компанії, компанії з надання допоміжних послуг, які мають спільного контролера [2].

Учасники банку – засновники банку, акціонери банку, котрий є публічним акціонерним товариством, і пайовики кооперативного банку [2].

Учасники депозитарної системи України – Національний банк України, професійні учасники депозитарної системи України, депозитарії-кореспонденти, фондові біржі, клірингові установи, Розрахунковий центр,

емітенти, торговці цінними паперами, компанії з управління активами, депоненти [10].

Учасники небанківської фінансової групи – банки та інші фінансові установи, небанківська фінансова холдингова компанія, компанії з надання допоміжних послуг, які мають спільного контролера [1].

Учасники ринку фінансових послуг – особи, котрі відповідно до закону мають право надавати фінансові послуги на території України; особи, які провадять діяльність з надання посередницьких послуг на ринках фінансових послуг; об'єднання фінансових установ, включені до реєстру саморегулювних організацій, що ведеться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг; споживачі фінансових послуг. Законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг можуть визначатися інші учасники ринків фінансових послуг [1].

Учасники фондового ринку – емітенти або особи, що видали неемісійні цінні папери, інвестори в цінні папери, інституційні інвестори, професійні учасники фондового ринку, об'єднання професійних учасників фондового ринку, у тому числі саморегулювні організації професійних учасників фондового ринку [9].

Фактичний строк користування фінансовим кредитом – строк, перебіг якого починається з наступного дня після календарної дати отримання фінансового кредиту та закінчується календарною датою фактичного повернення фінансового кредиту та повної сплати процентів за ним та інших платежів, якщо це передбачено умовами договору, або датою звернення ломбардом стягнення на предмет застави. У разі повернення фінансового кредиту в день його отримання фактичний строк дорівнює одному дню [6].

Фізична поставка банківських металів – це операція, що супроводжується фізичним переміщенням банківських металів між учасниками операції [12].

Фізичні особи-нерезиденти – іноземці, особи без громадянства, громадяни України, котрі мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України [14].

Фізичні особи-резиденти – громадяни України, іноземці, особи без громадянства, які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за кордоном [14].

Фінансова послуга – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених

від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [1].

Фінансова стабільність – стан фінансової системи, в якому вона здатна належним чином забезпечити можливість ефективно виконувати свої ключові функції, такі як фінансове посередництво та забезпечення здійснення платежів, і таким чином сприяти стійкому економічному зростанню, а також протистояти негативному впливу кризових явищ на економіку [3].

Фінансова установа – юридична особа, котра відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг. Не є фінансовими установами (не мають статусу фінансової установи) незалежні фінансові посередники, що надають послуги з видачі фінансових гарантій у порядку та на умовах, визначених Митним кодексом України [1].

Фінансова холдингова компанія – юридична особа, основним видом діяльності якої є участь у статутному капіталі юридичних осіб, та діяльність фінансових установ, котрі є її дочірніми та/або асоційованими компаніями, є основною [1].

Фінансове оздоровлення банку – відновлення платоспроможності банку та приведення фінансових показників його діяльності у відповідність із вимогами Національного банку України [2].

Фінансовий кредит – кошти, які надаються у позику юридичній або фізичній особі на визначений строк і під процент [1].

Фінансовий кредит ломбарду – надання ломбардом коштів у позику, забезпечених заставою, на визначений строк та під процент [7].

Фінансовий лізинг (далі – лізинг) – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу [5].

Фінансові активи – кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів [1].

Фінансові інструменти – цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти

на обмін (на певну дату в майбутньому) у разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу або фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсів та відсоткові опціони) [9].

Фінансування будівництва – використання управителем отриманих в управління коштів на проведення проектно-вишукувальних робіт і спорудження об'єктів будівництва за умовами договору [17].

Фонд операцій з нерухомістю – кошти, отримані управителем ФОН в управління, а також нерухомість та інше майно, майнові права й доходи, набуті від управління цими коштами, в тому числі майнові права та права вимоги, набуті за договорами про участь у фонді фінансування будівництва [17].

Фонд фінансування будівництва – кошти, передані управителю ФФБ в управління, які використані чи будуть використані управителем у майбутньому на умовах Правил фонду та договорів про участь у ФФБ [17].

Фондовий ринок (ринок цінних паперів) – сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу й обліку цінних паперів і похідних (деривативів) [9].

Франшиза – частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування [19].

Центральний контрагент – юридична особа, яка провадить клірингову діяльність, набуває взаємні права й обов'язки сторін правочинів щодо цінних паперів, зобов'язання за якими допущені до клірингу, та стає покупцем для кожного продавця і продавцем для кожного покупця [9].

Цільові облигації – облигації, виконання зобов'язань за якими здійснюється шляхом передачі товарів та/або надання послуг відповідно до вимог, установлених проспектом емісії (для державних облигацій України – умовами їх розміщення), а також шляхом сплати коштів власнику таких облигацій у випадках та порядку, передбачених проспектом емісії облигацій (для державних облигацій України – умовами їх розміщення) [9].

Цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам [9].

Цінова стабільність – збереження купівельної спроможності національної валюти шляхом підтримання у середньостроковій перспективі (від 3 до 5 років) низьких, стабільних темпів інфляції, що вимірюються індексом споживчих цін [3].

Частки іпотечних активів – зобов'язання за окремими договорами про іпотечний кредит, які входять до консолідованого іпотечного боргу [18].

Чиста вартість активів пенсійного фонду – різниця між вартістю активів пенсійного фонду на день проведення підрахунку та сумою зобов'язань пенсійного фонду, що підлягають виконанню на день проведення підрахунку [16].

Чиста вартість одиниці пенсійних активів – розрахункова вартість одиниці пенсійних активів, яка визначається в порядку, передбаченому Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», шляхом ділення чистої вартості пенсійних активів на загальну кількість одиниць пенсійних активів станом на день розрахунку [15].

Чиста вартість одиниці пенсійних активів – розрахункова вартість одиниці пенсійних активів, що визначається шляхом ділення чистої вартості активів на загальну кількість одиниць пенсійних активів на день підрахунку. Чиста вартість одиниці пенсійних активів обчислюється у розрізі сум коштів учасників недержавного пенсійного забезпечення та учасників накопичувальної системи пенсійного страхування у порядку, встановленому Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Чиста вартість одиниці пенсійних активів на день надходження першого пенсійного внеску до пенсійного фонду встановлюється у розмірі 1 гривні [16].

Чиста вартість пенсійних активів – різниця між вартістю пенсійних активів на день проведення розрахунку та загальною сумою зобов'язань Накопичувального фонду, що підлягають виконанню на день проведення розрахунку, яка розраховується за методикою та в порядку, визначеними Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та Національним банком України [15].

Юридичні особи-нерезиденти – юридичні особи з місцезнаходженням за межами України, які створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави [14].

Юридичні особи-резиденти – юридичні особи з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України [14].

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**ОНИЩЕНКО ВОЛОДИМИР ОЛЕКСАНДРОВИЧ
ЗАВОРА ТАЇНА МИКОЛАЇВНА**

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ Навчальний посібник

Комп'ютерна верстка Т.М. Завора
Редактор Я.В. Новічкова
Коректор І.Л. Петренко

Підп. до друку 19.03.2017. Формат 60x84 1/16.
Папір офсет. Друк різнограф.
Ум. друк. арк. – 23,77. Обл.-вид. арк. 19,8.
Тираж 300 прим. Зам. № 82

Видавець і виготовлювач –
поліграфцентр Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка
36011, м. Полтава, Першотравневий проспект, 24
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції.
Серія ДК № 3130 від 06.03.2008
